

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
KALKINMA İKTİSADI VE İKTİSADİ BÜYÜME BİLİM DALI

**TOPLUMSAL HAREKET TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA DÜNYA SOSYAL
FORUMU**

Yüksek Lisans Tezi

SEDA GÖNÜL

Danışmanı Prof. Dr. Mehmet Türkay

İstanbul, 2013

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
KALKINMA İKTİSADI VE İKTİSADİ BÜYÜME BİLİM DALI

**TOPLUMSAL HAREKET TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA DÜNYA SOSYAL
FORUMU**

Yüksek Lisans Tezi

SEDA GÖNÜL

Danışmanı Prof. Dr. Mehmet Türkay

İstanbul, 2013

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı KALKINMA İKTİSADI VE İKTİSADİ BÜYÜME Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi SEDA GÖNÜL'nin TOPLUMSAL HAREKET TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA DÜNYA SOSYAL FORUMU adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 17.07.2013 tarih ve 2013-28/49 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi ..24../07/2013..

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Prof. Dr. MEHMET RIZA TÜRKAY	
2. Jüri Üyesi Prof. Dr. FUAT ERCAN	
3. Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. BERNA GÜLER MÜFTÜOĞLU	

ÖNSÖZ

Bu çalışma toplumsal hareketleri yaratan motivasyonu, koşulları anlama kaygısı ile başlamış bütününde kapitalist sistemin yarattığı toplumsal dönüşümlere yönelik tepkileri ve ortak zeminler yaratma amacıyla başlayan sosyal forumları anlama ve analiz etme çabasına dönüşmüştür. Tez gibi uzun erimli bir çalışma her ne kadar yazan kişiye ait görünse de bir çok kişinin emeği ve desteği olduğundan dolayı kolektif bir üründür. Bu uzun ve zorlu yolculukta yanımda olan desteğini sunan güzel insanlara ne kadar teşekkür etsem az. Okul hayatım boyunca ve tezin hazırlanma süreci boyunca hep yanımda olan ve bana inanan sevgili anneme ve her süreçte bana maddi manevi hep destek olan ablalarım, abime çok teşekkür ederim. Uzun bir süre boyunca tez çalışmasını yaptığımız, her zaman benden yardımlarını sakınmayan, güvenen ve destek olan tez danışmanım sevgili Prof. Dr. Mehmet Türkay'a çok teşekkür ediyorum. Öğrencisi olduğum için mutluluk duyduğum, bana kattıklarıyla yol alabildiğim Kalkınma İktisadi ve İktisadi Büyüme bilim dalına, özelde ise çalışmalarıyla ufkumu açmış, sonsuz öğrenme ve üretme enerjisi olduğuna inandığım Prof. Dr. Fuat Ercan'a ve her zaman öğrencilerini varlığı ve çalışmalarıyla motive eden Yrd. Doç. Dr. Berna Güler'e teşekkür ediyorum. Kalkınma İktisadi ve İktisadi Büyüme programında okumuş, okumakta olan ve benden desteklerini esirgemeyen ama en çok da kurulan dostluk ve paylaşım ortamıyla yalnız olmadığımı hissettiren 'Kalkınma 2009' arkadaşlarıma teşekkür ederim. Çalışmanın hazırlanması, düzeltilmesi süreçlerinde bana yardım etmiş ve çalışmada büyük katkısı olan sevgili Cansu Başak'a ve Azize Aslan'a teşekkür ederim. Çalışma boyunca maddi manevi hep yanımda olan Barış Yoldaş'a, tez boyunca yaşadığım her şeyde yanımda olan dostlarım Hasan Uğur Özmetin'e, Çağın Erbek'e, Emrah Cengiz'e, Mahir Yazar'a çok teşekkür ediyorum. Uzun çalışma saatlerinde güzel müzikleriyle beni dinlendirmiş olan Elvan'a, Emrah'a, Çağın'a ve Fuat Hoca'ya ayrıca teşekkür ederim. Çalışma sırasında uzakta da olsa varlığını bana hep hissettirmiş sevgili Rezzan Alagöz'e, Fatma Erkek'e teşekkür ederim. Tez çalışmasına başladığım andan itibaren her zaman hem motive edici yaklaşımları hem de paylaşımlarıyla yol gösterici olan sevgili Serap Kurt'a varlığı için teşekkür ederim. Çalışma boyunca mekanından faydalandığım Sosyal Araştırmalar Vakfı(SAV)'na ve çalışanlarına teşekkür ederim. Çalışma sırasında kaynaklarından ve çalışma mekanından oldukça faydalandığım İSAM(İslam Araştırmaları Merkezi) Kütüphanesi'ne ve çalışanlarına, uzun tez sohbetleri yaptığım ve şimdi isimlerini tek tek yazamayacağım İSAM dostlarına

teşekkür ederim. Bu uzun erimli çalışma boyunca bana yardımını ve desteğini sunmuş adını andığım ve anamadığım nice güzel insana emekleri için teşekkür ederim. Çalışmanın literatüre katkısı olabildiğini umuyorum.

İstanbul, 2013

Seda Gönül

ÖZET

II. Dünya Savaşı sonrası yeniden yapılanma sürecine giren dünya ekonomisi toplumsal hareketlerde de yeni boyutları yaratmıştır. Kapitalist sistemin uluslararasılaşma eğilimi, ekonomide yeniden yapılanmanın yarattıkları salt ekonomik değil, toplumların her alanını etkilemiştir. Dünyada yaşanan ekonomik, politik, kültürel dönüşümlerle doğrudan ilgili olan toplumsal hareketler de bu dönemden sonra akademik çalışmalara konu olmaya başlamıştır. Bu dönemden sonra sisteme ait eksik ve hoşnutsuzluklardan çıkan toplumsal hareketler hak temelli hareketler olarak anılmaya başlamıştır. Belirli dönemlerde yoğunluk gösteren hareketleri tarihsel olarak ele alırken kullandıkları eylem biçimleri ve dile getirdikleri talepler doğrultusunda sınıflandırmalar yapılmaktadır. 1968 ile farklı bir boyut kazanan toplumsal hareketler, 1999 ile küresel ölçekte eylem ve etkiye sahip olmuş, talepleri ortaklaştırmıştır. 1999 ile başlayan ekonomik küreselleşmenin yıkımlarına karşı yapılan eylemler, küresel boyutta taleplerin ve mücadelelerin konuşulduğu ortak toplantıların ihtiyacını doğurmuştur. Çalışmada, 1999 ile başlayan eylemler sırasında demokrasi talebinin bir sonucu olarak yapılan sosyal forumların, özelde dünya sosyal forumunun, hareketler açısından etkileri ve önemi ele alınmıştır. Günümüzde devam etmekte olan yerelde ve dünya çapında yapılan sosyal forumlar, hem toplumsal taleplerin hem de mücadelelerin paylaşılması bakımından önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Hareket, Yeni Toplumsal Hareketler, Sosyal Forum, Dünya Sosyal Forumu, Küreselleşme Karştı Hareketler

ABSTRACT

After the Second World War, the world economy had gone through a new reconstruction process. Hence this led to the creation of new dimensions in social movements. The internationalization tendency of capitalist system and the results of the reconstruction of economy had affected not only in terms of economy but also every field of the societies. Directly linked to economic, political, cultural transformations throughout the world, social movements have been also started to subject in academic studies. After this period, social movements which are initiated due to defects of the system and people's dissatisfaction have been referred as rights-based movements. While historically discussing the social movements that are popular in specific periods, they are classified according to the type of protests and their demands. In 1968 the social movements took on a new dimension, by 1999 there have been global demonstrations and these affected globally, so that their demands became common. The demonstrations against the destructions of the economic globalization started by 1999, created a need of common meetings in which the global demands and struggles are discussed. In this study, the social forums that have been started to organize in 1999 demonstrations as a result of democracy demand, particularly the world social forum are discussed in terms of their effects and importance for movements. The social forums that are on going until today and organized locally and globally, occupy an important place for sharing both social demands and struggles.

Keywords: Social Movement, New Social Movements, Social Forum, World Social Forum, Anti-Globalization Movements

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
TABLolar	II
KISALTMALAR	III
1. GİRİŞ	1
2. SÜREKLİLİK VE KOPUŞ BAĞLAMINDA TOPLUMSAL HAREKET TEORİLERİ	6
2.1. Hareket Kavramı	6
2.2. Eski-Yeni Hareketler, Tanımlar ve Farklılıklar	7
2.3. Klasik Toplumsal Hareket Teorileri	15
2.3.1. Kitleler Psikolojisi Teorisi: ‘Zıvanadan Çıkmış Kalabalık Miti’	15
2.3.2. Kolektif Davranış/ Kitle Toplumu Teorisi	16
2.3.3. Rasyonel Yaklaşım.....	19
2.4. Kaynak Seferberliği/Mobilizasyonu Teorisi	20
2.4.1. Charles Tilly ve Eylem Repertuarı Teorisi	23
2.4.2. Politik Süreçler Teorisi	25
2.5. Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi	27
2.5.1. A. Touraine-Programlı Toplum	31
2.5.1.1 Özne	33
2.5.1.2. Programlı Toplum	36
2.5.2. A.Melucci ve Toplumsal Ağ Teorisi	38
2.6. Toplumsal Hareket Teorilerinde Sınıf Tartışmaları	41
2.6.1. Laclou Ve Mouffe- Yeni Sosyalist Strateji	41
2.6.2. Hardt Ve Negri –Çokluk	48

3. KÜRESELLEŞME KARŞITI HAREKET DALGASI ve FORUMLARI HAZIRLAYAN

SÜREÇ 52

3.1. Hareketlerin Yöneldiği Belli Başlı Kurumlar ve Anlaşmalar	53
3.1.1. Dünya Bankası (DB)	53
3.1.2. Uluslararası Para Fonu (IMF).....	56
3.1.3. GATT(Gümrük Tarifeleri Ve Ticaret Genel Anlaşması) Ve DTÖ(Dünya Ticaret Örgütü)	58
3.1.4. Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması(NAFTA)	62
3.1.5. Ekonomik İşbirliği Ve Kalkınma Örgütü (OECD)	63
3.1.6. Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAİ)	65
3.1.7. G8 Ve G20 Zirveleri	68
3.1.8. Dünya Ekonomi Forumu (DEF)	71
3.2. 1990'lardaki Hareket Dalgası: Alternatif Küreselleşme Ya Da Küreselleşme Karşiti Hareketler	72
3.2.1. Zapatista Hareketi Ve Köylü Hareketleri	77
3.2.2. Kurum Ve Şirketlere Karşı Eylemler	82
3.2.2.1. 1999 Seattle Eylemi	84
3.2.2.2. Seattle Sonrası	88
3.2.3. 11 Eylül Ve Savaş Karşiti Hareket	93

4. DÜNYA SOSYAL FORUMU 95

4.1. DSF'nin Ortaya Çıkışı	96
4.2. DSF'nin Örgütlenme Ve Yapısı	98
4.3. DSF'nin İlkeleri Ve Yorumlar	100
4.4. DSF'de Kullanılan Fonlar, İşbirliği Yapılan Kurumlar	101
4.4.1. ATTAC	103
4.4.2. Brezilya İşçi Partisi (PT)	107
4.5. DSF Nedir Ne Değildir?	109
4.6. 1. DSF	112
4.7. 2. DSF	115

4.8. 3. DSF	119
4.9. 4. DSF	121
4.10. 5. DSF	127
4.11. 6. DSF	130
4.12. 7. DSF	136
4.13. 8. DSF	140
4.14. 9. DSF	140
4.16. 11.DSF	146
4.17. Diğer Sosyal Forumlar	149
4.17.1. Avrupa Sosyal Forumu	149
4.17.2. Akdeniz Sosyal Forumu	151
5. SONUÇ	152
EKLER	156
KAYNAKÇA	162

TABLÖLAR

Tablo 1. G8 Toplantıları (1997-2012).....	69
Tablo 2. G20 Toplantıları.....	70
Tablo 3. Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Seçilmiş Örnekleri(1999-2003)	88

KISALTMALAR

- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
- ABONG:** Associação Brasileira de Organizações Não Governamentais
- ALCA:** Amerika Kıtaları Serbest Ticaret Bölgesi
- ASF:** Avrupa Sosyal Forumu
- ATTAC:** Ação Pela Tributação Das Transações Financeiras Em Apoio Cidadaõs
- BM:** Birleşmiş Milletler
- CBJP:** Comissão Brasileira Justice E Paz, De Conferencia Nacional Dos Bispos Do Brasil
- CCP:** Peru'da Bağımsız Peru Köylü Konfederasyonu
- CIVES:** Associação Brasileira De Empresários Pela Cidadania- Brezilya Vatandaşlık İçin Girişimciler Derneği
- CJG:** Rede Social De Justiça E Direitos Humanos- Adalet Ve İnsan Hakları Sosyal Ağı,
- COA:** İletişim, Metodoloji, Dinler Arası Diyalog, Seferberlik, Kültür ve Gençlik Kampı Örgütlenme Komitesi
- COICA:** Amazon Basın Örgütü
- CUT:** Central Única Dos Trabalhadores-Birleşik İşçiler Merkezi
- DB:** Dünya Bankası
- DEF:** Dünya Ekonomik Forumu
- DFID:** İngiliz Hükümeti'nin Fon Ajansı
- DSF:** Dünya Sosyal Forumu
- DTÖ:** Dünya Ticaret Örgütü
- EZLN:** Zapatista Köylü Gerilla Hareketi
- FARC:** Kolombiya'da Köylü Gerilla Hareketi
- FENOC:** Ekvador'da Köylü Ve Yerli Ortak Hareketi
- FTAA:** Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
- GATS:** Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
- GATT:** Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
- GSMH:** Gayri Safi Milli Hasıla
- IBASE:** Instituto Brasileiro De Analyses Sociais E Econõmicas- Brezilya Sosyoekonomiik Analizler Enstitüsü,
- IBRD:** Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası

ICAP: Küba Halklar ile Dayanışma Enstitüsü
ICSID: Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi
IDA: Uluslar arası Kalkınma Birliği
IFC: Uluslararası Mali İşbirliği
ILPS: Halkların Uluslararası Mücadele Ligi
IMENA: Amapa Eyaleti Siyahi Kadın Enstitüsü
IMF: Uluslar arası Para Fonu
ITO: Uluslararası Ticaret Örgütü
MAI: Çok Taraflı Yatırım Anlaşması
MIGA: Çok taraflı Yatırımlar Garanti Ajansı
MST: Brezilya'da Topraksız İşçiler Hareketi
MTS: Topraksız İşçiler Hareketi
NAFTA: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
PGA: Halkların Küresel Hareketi
PT: Komünist Partisi ve Brezilya İşçi Partisi
SDR: Özel Çekme Hakları
STK: Sivil Toplum Kuruluşu
UFRA: Federal Amazon Özerk Üniversitesi
UK: Uluslararası Konsey
UNAM: Meksika Özerk Üniversitesi
USAID: ABD Yardım Kuruluşu
USAID: ABD Yardım Kuruluşu
WBG: Dünya Bankası Grubu

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihine bugünden bakıp kısaca şunu söylemek mümkün; insanlık tarihi mücadeleler tarihidir. İlk insanlarda mücadele, doğa ile hayatta kalma üzerine kurulu bir düzlemdeydi. Peki günümüze kadar ‘hayatta kalma’ mücadelesinde neler değişti? Bu kadar uzun erimli bir yolu gitmek, insan-doğa ve insan-insan ilişkilerini anlamakla mümkün. Ancak toplumlar tarihine bakılırsa somut ilişkilere daha fazla temas edilmiş olur. Maddi var oluş sınırlarının genişlediği ve mücadelelerin simgeleşmiş güç odaklarını çevrelediği görülür. İktidar ve mücadele ilişkileri bu anlamda diyalektik karakterdedir. Eşitlik, adalet gibi kavramlar ise toplumsalın oluşmasıyla, insan-insan ilişkilerinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Varlık ve yokluk düzeyinde yaklaşıldığında ise, kavramların gerçeklik düzeyinde varlığı ve yokluğu durumlarındaki çelişkiden ve bu çelişkilere yönelik mücadelelerden bahsetmiş olunur.

Çelişkilerin varlığından, elbette ilk kullanılan ve tartışılan düşünce düzeyinde ve bu kavramlar kullanılarak bahsedebilir. Mülkiyet, güç, iktidar, adalet, eşitlik, ahlak, erdem... Bu uzun erimli bir yolculuktur ve kavramların soyutluğundan çıkıldığı ölçüde toplumsal tarihi anlamak mümkün olacaktır. Ya da bu anlama ve anlamlandırma çabası, soyut ve somut düzeylerde eş zamanlı ele alınarak yola koyulabilir. Bu da hem incelenen ‘şey’in iç bağlantılarına ve damarlarına hem de onu çevreleyen yapıya, iskeletine götürecektir. Böylece olguları, renkleri ve dokuları, temsil ettiği gerçeklikle birlikte görebilme imkanına erişilir. Olaylar gerçekliğe işaret ederken kavramlar olgusal düzeyde onların anlamlarını taşır. Böyle bir noktadan hareketle mücadeleler tarihini, 12. yüzyılda gerçekleşen bir ayaklanmadan da 19. yüzyıldaki bir isyandan da yola çıkarak kavramak olanaklıdır. Ancak bu giriş düzeyinde bir anlama olacaktır, derinleşmek için hem damarlara hem de iskelete ihtiyaç vardır.

Yaklaşık son 300 yılın gerçekliği, hatta artan oranda gerçekliği haline gelen kapitalist sistem, 19. yüzyıldan bu yana çelişkiler, bunalımlar ve mücadelelerle süregelen bir süreç olarak ele alındığı takdirde, bu tarihsel süreç olgular arası ilişkiler ağı olarak okunabilir. Sermaye-emek çelişkisi/ilişkisi, sistemin özüne içkin olmakla ve olgusal gerçekliği inşa etmekle birlikte, sermaye- emek ilişkilerindeki kırılma noktaları aşkın bir nitelik taşır. Bu kırılma noktaları mevcut sisteme karşı, sistem içi ya da sistem dışı alternatifler öneren

mücadeleler tarihini oluşturur. Kapitalizmin önvarsayımı olan kapitalist özel mülkiyetin gelişimi, ücretli emeğin ortaya çıkışı ve bu doğrultuda üretim mekânları/üretim araçlarının dönüşümü sonucunda sermayenin emek üzerindeki tahakkümü, kavramlar düzeyinde, temel ahlaki kavramların yüz değiştirmesi olarak kendini gösterir: iktidar, adalet, eşitlik. Sermaye ve sermayedara karşı mücadelenin ahlaki özü bu olmakla birlikte, maddi gerçekliği ücret ve yaşam koşulları tanımlar. Kapitalist özel mülkiyet ile başlayan toplumsal serüven emek-gücünün metalaşmasını zorunlu kıldığından, ücretli emek yığınının oluşturduğu toplumsal varlık kendini maddi olarak – salt ücretli-emek olarak değil diğer toplumsal biçimlerde de – var edemediğinde ayaklandığı zaman karşısında sermaye ve sermayedarı bulacaktır. Emek-sermaye ilişkisini biçimlendiren, kapitalist üretimin zorunlu doğasıdır. Ve çelişkiyi yaratan şey, bütün toplumsal üretimin birinin ‘mülksüzlüğü’ diğerinin ‘mülk sahipliğine’ dayandığı bu iki sınıf arasındaki zorunlu bağlantılardır. Bu kapitalist döngüden çıkış ancak döngüye çentik atmakla mümkün olmaktadır: İşçi mücadeleleriyle.

II. Dünya Savaşı sonrasında; sosyalist deneyimlerin çözülmesi, kapitalist sistemin uluslararasılaşma eğilimi ve dünya ekonomileri açısından yeniden yapılanma sürecine girilmesi emek-sermaye çelişkisi açısından yeni dinamiklere işaret etmektedir. Bu süreç, güç dengelerini/dengesizliklerini emek-sermaye açısından yeni bir boyuta taşımaktadır. Sistemin dayattığı baskı ve zorun tüketim, aile, gündelik ilişkiler gibi hayatın tüm alanlarına yayılması olarak da açıklanabilir. Bu yayılma emek-sürecine içkin, sermaye ve sermayenin iktidarını hedef alan işçi mücadelelerinden sistem içi hak mücadelelerine doğru bir yarılmayı da tarif eder. Sistemin yarattığı yıkımların hayatın her alanına yayılması ve mücadelelerin yöneldiği alanların farklılaşması, tek tip mücadele tanımı olan işçi mücadelelerine alternatif değil ama amaçları ve biçimleri farklı olan ‘sosyal hareket’leri yaratmıştır. Sosyal hareket tanımının bu dönemde daha görünür olmasının sebebi, ister sistem içi ister sistem karşıtı amaçlarla olsun, temelinde hak mücadelelerinin olmasıdır. 1968 hareketi, hareketler açısından bu yarılmanın dönüm noktasıdır. Kırılma, hareketlerin hedef aldığı merkezlerden hareket biçimlerine kadar izlenebilir. Çatışmacı karakterden direnişçi karaktere, ‘şenlikli protesto’ biçimine, iktidarı hedef almaktan hak gaspını önlemeye varan bir dizi farklılaşma söz konusudur. İşçiler dışında öğrencilerin, kadınların, çevrecilerin, eşcinsellerin vb. katılımıyla gerçekleşen sosyal hareketler hem özneleri hem amaçları hem de protesto biçimleri dolayımında tanımlanırlar. 1968 böylece, hareketler açısından her daim güncel olacak şu tartışmayı başlatmış olur:

‘Kapitalist sistemin terk edilmesi mi yoksa düzeltilmesi mi?’ Tüm bunların temelinde sistemin iktisat politikalarının, sermayenin saçılması ve yeni karlılık alanlarının yaratılmasıyla birlikte her türlü sınırı aşarak toplumsalı oluşturan her öğeye ulaşması yer almaktadır. Bu kırılmayı kapitalizmin küreselleşme süreci takip eder ki çalışmanın konusunu kapsayan meselelerden biri de küreselleşme karşıtı hareketlerin çıkış noktasının ne olduğudur.

Bu çalışma, kapitalist sistemdeki çelişkilerin yol açtığı bunalımları ve mücadeleler sonucu oluşan çentikleri anlamaya çalışırken bazı kırılma noktalarından yola çıkıyor. Çalışmanın amacı, 19. yüzyılın işçi mücadeleleriyle 2. Dünya Savaşı sonrası toplumsal mücadeleler arasındaki farkları referans olarak kırılmalara işaret etmek ve bu kırılmalar vasıtasıyla toplumsal mücadelelerdeki dönüşümün izini sürmeye çalışmaktır. Bu nedenle çalışmanın kavramsal düzeneğini oluşturan ‘toplumsal hareket’ kavramı analiz edilirken, kırılmalar öne çıkan/baskın düşünce akımlarıyla birlikte anlatılmaya çalışılmıştır. Kavramsal/düşünsel düzeydeki bu tartışmalar, yakın zamanda gerçekleşen ‘toplumsal hareket’ örnekleri ile birlikte incelenmiştir. Bu örnekler, çalışmanın temel analiz nesnesi olan forumları yaratan hareketlerden oluşmaktadır. Çalışma, buradan yola çıkarak temelde 2 kırılma noktasına - 1968 ve 1999- işaret ediyor. Toplumsal hareketlerdeki dönüşümün ve hareketlerin, temelde kendi nefes alanlarını yaratma güdüsüyle başlattığı sosyal forumların, mücadeleler tarihindeki anlamını ve konumlanışını anlatmayı amaçlıyor.

Çalışma, toplumsal hareketler açısından ‘değişen ne?’ sorusuyla başlayan ve toplumsal hareket teorilerini inceleyen birinci bölümden sonra, toplumsal hareketlerdeki ikinci kırılma noktası 1999 Seattle eylemlerini tartışan ikinci bölüm ile devam etmektedir. Çalışmanın konusu olan Dünya Sosyal Forumu’nu anlamak için bileşenlerine, 1999 ile başlayan eylemlerine ve amaçlarına, yöneldikleri alanlara işaret etmek gerektiğinden, ikinci bölümde ‘Küreselleşme Karşıtı hareketler’/’Alternatif küreselleşme hareketleri’ ve bu hareketlerin yöneldiği uluslararası anlaşmalar ve kurumlar ele alınmaktadır. Sermayenin mekânsal ve zamansal yayılımına karşı toplumsal hareketlerin oluşması ve bu ortak baskıya karşı çözüm arayışı direnişçileri ortak platformlarda buluşmaya itmiştir. Bu buluşmaların düzenlendiği mekânların direnişler açısından tarihsel önemi var. Ulusaşırı şirketlerin mekânları, ticaret anlaşmalarının imzalandığı ve ‘büyük’lerin bir araya geldiği toplantılar hareketlerin hedeflerine koyduğu simgeler haline gelmiştir. On binlerce kişinin katıldığı

eylemleri, hareketlerin ortak bir noktada toplanma ve ortak kararlar alabilme isteği takip etmiştir. Bunun sonucunda bazı grupların öncülüğünde, hareketlerin buluşabileceği bir zemin arayışı vücut bulmuştur. Direniş deneyimleri daha kitlesel ve sayıca fazla olan kıta Avrupa'sının ülkeleri ve Brezilya gibi bazı ülkeler bu platforma öncelik ettiler. 'Dev'lerin buluştuğu toplantılardan biri olan Dünya Ekonomi Forumu'na alternatif olan ve 'Başka bir dünya mümkün' argümanıya yola çıkan Dünya Sosyal Forumu (DSF) böyle bir çaba üzerine oluşmuştur. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde DSF'nin kuruluşu, yapısı, amaçları, sorunları ve 2001'den 2011'e kadar DSF kapsamında yapılan forumların içerikleri incelenmektedir. Çalışma temelde DSF'nin hem hareketler açısından hem de forum deneyimleri açısından amaçladığı ile geldiği noktayı göstermeyi hedefliyor. DSF gerçekten 'hareketlerin hareketi' mi olmuştur yoksa hareketleri dizginleyen bir platforma mı dönüşmüştür? DSF gerçekten dünya çapındaki hareketleri kapsayabilir mi yoksa bilinen bir kaç kurumun sadece iyi niyetli bir versiyonu mudur?

Toplumsal hareketleri ve sosyal forumları araştırmaya konu edinmek hareketlerin tanımlanmasından, gelişmelere dair doğru-sağlıklı aktarımlara ulaşmanın güçlüğüne varana kadar kimi zorlukları barındırmaktadır. Dünya Sosyal Forumları açısından bakıldığında, her yıl yapılan forumların günlerce sürdüğü ve yüzlerce toplantının yapıldığı düşünülürse her forum için ayrıntılı bilgi bulmanın güçlüğü artmaktadır. Küreselleşme karşıtı hareketlerin niteliği gerekçesiyle tek bir ülkede gerçekleşmemiş olması, hem hareketlerin içinde hem de forumlarda ortak dil sorununa neden olmuştur. Bu durum, forumlarda gönüllü çevirmenler vasıtasıyla aşılmaya çalışılmıştır. Ancak yazılı belgeler açısından sorun güncelliğini korumaktadır. Bir diğer sorun ise, iletişimin forumların ve hareketlerin birbirine bağlanabileceği pratik tek araç olan Internet vasıtasıyla sağlanması ve bunun da web siteleri aracılığıyla yapılmasıdır. Bu nedenle web sitelerinin bir süre sonra kullanım dışı olması ve site güncellemelerinin merkezsiz bir yapı olması nedeniyle organize edilememesi gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Buna bağlı olarak, güvenilir kaynak bulma konusunda da güçlük yaşanmıştır. Forumlara katılan kişi sayıları, yapılan toplantılar gibi ayrıntılara dair bazı forumlar için veri bulunamazken, bazıları için birbirinden çok farklı bilgilere ulaşılmış ve bu yüzden özellikle sayılarda, farklı veriler olduğu taktirde, ortalama rakamlar ile bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Toplumsal hareketler, tarihsel süreci içinde ele alınırken hem düşünsel farklılıkları hem de hareketler açısından gerçekleşen kırılmaları işaret eden süreklilik ve kopuş ekseninde ele alınmıştır. Toplumsal hareket teorilerinde, süreklilik eksenini kırılmalara rağmen hareketlerdeki temel argümanların değişmediğini ifade ederken, kopuş eksenini temel argümanların değiştiğini, gelinen noktanın ayrı ele alınması gerektiğini ifade eder. Bu iki kutup, 1990'larda başlayan Küreselleşme Karşıtı Hareketleri değerlendirebilme açısından önemlidir. Bu sayede, biçimler ve talepler bakımından farklı olduğu vurgulanan bu hareket dalgasına geçmişle benzerlikleri ve yenilikleri açılarından bakılabilmektedir. Aynı eksen sosyal forumların değerlendirilmesi açısından da kritik bir öneme sahiptir. Zira dünyanın her yerinden hareketlerin ortak bir zeminde dayanışma için toplandığı forumların çeşitliliği ona özgünlüğünü vermekte ancak bu ona kaygan ve kolayca değişebilir bir zemin yaratmaktadır. Sosyal forumun kazanımları ve eksilerine dair eleştiri ve tartışmaları temelinde, süreklilik ve kopuş eksenini ile görebilmek mümkündür. Hareketlerin dinamik yapısından kaynaklı tek bir doğrultunun olmayışı kesin yargılara varılmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle, her bölümde analizler ve olaylar ele alınırken geniş bir perspektiften değerlendirebilmek adına konuyla ilgili farklı yaklaşımlara ve eleştirilere yer verilmeye çalışılmıştır.

2. SÜREKLİLİK VE KOPUŞ BAĞLAMINDA TOPLUMSAL HAREKET TEORİLERİ

2.1. Hareket Kavramı

II. Dünya Savaşı sonrasında kapitalizmin geldiği aşamaya bağlı olarak toplumsal hareketler, eskinin işçi mücadelelerinden farklı olarak daha parçalı bir biçime bürünmüştür. Bu toplumsal olgu hem ekonomi-politikaların hem de iktidar odaklarının üzerinden okunabilir. Bununla birlikte sosyal hareket teorileri, toplumsal araştırmalar literatüründe özellikle 1930'lu yıllardan itibaren yükselen işçi hareketlerinin bir sosyal olgu olarak incelenmesiyle yer almaya başlamıştır (Lelandais, 2009, s.63).

Toplumsal hareketler tarihinde kapitalizmdeki dönüşüme bağlı olarak bir kaç kırılma noktasından bahsedilebilir. Bunlardan en önemlisinin 1968 Hareketi olduğu söylenebilir. 1968, toplumsal hareketlerde bir dönüm noktasıdır. Bu dönem, toplumsal hareketlere yaklaşımda Marksist teoriye¹ zıt veya yakın başka analizlerin ortaya çıktığı bir dönemdir. 1930'lardan itibaren sosyoloji araştırmalarına konu olan toplumsal hareketler, kolektif davranış, kitle hareketleri gibi analizlerin çıkmasına vesile olmuş ve bu düşünsel birikim de 1968 hareketiyle karşılıklı etkileşimde bulunmuştur. Bu etkileşim hem çift taraflı hem de içinde bulunduğu koşullarla birlikte değerlendirilirse, sermaye karşıtı mücadeleden haklar mücadelesine geçiş doğru anlaşılabilir. Kırılmayı yaratan süreç; 2. Dünya Savaşı sonrası yaşanan siyasal-ekonomik gelişmeler, kültürler arası etkileşimin yoğunlaşması, medya araçlarının gelişmesi gibi etkenlerle ele alınmalıdır.²

Toplumsal hareketler temelde uyma ve çatışma biçimi olarak iki süreci kapsar. Bir çok araştırmacı sosyoloji ve tarih disiplinleri içinde sosyal hareketlerin önceliği, yeri ve önemi konusunda ayrılmıştır. En bilinenleri çatışma üzerine yoğunlaşır. Modernizm eleştirilerinin yoğun olarak yapıldığı dönemden bu yana hareketler, değişimi okumanın bir yolu olarak görülmeye başlanmış; bu anlamda çatışma, uyma gibi sosyal psikolojinin

¹ Marksist teori, mücadeleler ile sınıfsız ve devletsiz bir toplumun oluşturulmasını yani devrimi amaçlar. Bu yüzden Marksist yaklaşım, sistem- karşıtı hareket olarak tanımlanır.

² Toplumsal Hareket tarihi ile ilgili yapılmış ayrıntılı çalışmalar için bkz: W.G. Martin (2008), G. Haupt (2012), G. Arrighi, T.K. Hopkins, I. Wallerstein (2004),

kavramları aşarak daha kapsamlı çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalar sonucu bir çok farklı teori oluşmuştur. Bu durum, literatürün zenginleşmesini sağlarken bir yandan da kavramsal karmaşa yaratmıştır.

Turner'a göre, sosyal hareketler kolektif davranışın hem bir kesimini oluşturur hem de sosyal değişimin önemli bir yönünü kapsar. Ancak aksine Killian'a göre kolektif davranış alanı sosyal değişimin incelenmesini ele alırken bizzat sosyal değişimin kendisini ihmal edebilir. Sosyal hareketler sosyal değişimin bir biçimi olarak da düşünülebilir (akt. Türkdoğan, 1997, s.24).

Bottomore'a göre genel olarak toplumsal hareket, içinde yer aldığı toplumdaki değişmeyi özendirme ya da değişmeye direnme amacına yönelik kolektif çaba biçiminde tanımlanabilir (Bottomore, 1987, s. 22, akt. Önder, 2003, s.33).

Frank ve Fuentes, tarih boyunca toplumsal hareketlerin farklılık gösterdiğini anlatırken '*Şayet bir ortak özellik belirlenecekse bunun da adalet/adaletsizlik duygusunun, bir ahlaki gücü, toplumsal iktidarın içinde bir seferberlik oluşturma gücünü paylaşmaları*' olduğunu söylerler (Fuentes ve Frank, 1990, s.31).

Giddens ise konuyu sadeleştirerek dört farklı hareket tipinden bahseder; işçi hareketleri, demokratik hareketler, barış hareketleri ve ekolojik hareketler (Giddens, 2004, s.18).

2.2. Eski-Yeni Hareketler: Tanımlar ve Farklılıklar

Eski- Yeni tartışmasının çıkış noktası dünyada ve temelde kapitalist sistemde gerçekleşen dönüşümlere dayanır. Toplumsal hareket teorisyenleri tarafından sorgulanmaya başlanan 'eski' hareketler yani klasik/sınıf/işçi mücadeleleri, hareketler konusunda eski-yeni tartışmasını ve ayrımını yaratmıştır. Klasik işçi mücadelelerinin, toplumsal sorunlar açısından artık yetersiz kaldığı ve dolayısıyla değişimi tanımlamak için yeni hareket tanımının yapılması, amaçlarının ve biçiminin belirlenmesi gerektiği düşüncesi II. Dünya Savaşı

sonrasında ortaya çıkmış ama özellikle kimliklere dayalı hareketleri tanımlama bağlamında 1960'lı yıllarda tartışılmaya ve tanımlar genişletilmeye başlanmıştır.

Toplumsal hareketler insanlık tarihi kadar eskidir. Ancak toplumsal hareket tartışması daha sonrasında eski-yeni hareket adıyla da anılan sınıf tartışmaları ekseninde konunun yeniden ele alınması, belli noktalarda ayrımlar olduğunu belli noktalarda da parçalara ayrılmış yapıyı bütünleştirecek bakış açısına sahip olunması gerektiğini gösterir. Temelde tartışma Marksist sınıf çözümlemesinin eleştirisi ile başlar. Eleştirilerin çoğunun vardığı nokta, işçi sınıfı kavramının ve öngörülen Marksist eylemliliğin yetersiz olduğu ve günümüzü açıklayamadığıdır. Bu anlamda 'eski-yeni hareketler' tartışmasının yöntemsel sorunu, tarihe kalın bir çizgi çekip çok farklı bir yapıdan bahseder gibi konunun tartışılmasında yatmaktadır. İster sınıf eksenli bakılsın ister bakılmasın, ister süreklilik savı isterse de kopuş savı sunulsun, tarihten gerçeküstü olaylar zinciri şeklinde bahsetmek bilimsel açıdan yöntemsiz bir ele alışımdır. Çalışmanın amacı ve dili, süreklilik ve kopuş bağlamında ele alınacak teoriler ile kurulduğu halde, teorisyenlerin düşüncelerini aktarırken kullandığı farklı diller düşüncenin hem yöntemsel hem de içeriksel farklılığına işaret etmektedir. Eski-yeni hareketler tabiri başka bir söylemin ürünüken, hareketlerin süreklilik ve kopuş ekseninde ve sınıf tartışması bağlamında ele alınması bütünlüklü bakışı mümkün kılan tek yoldur. Bu anlamda çalışmada yeni olarak bahsedilen, sadece 'yeni toplumsal hareketler teorisi'ndeki yeni kelimesidir. Yeniliklerden ve farklılıklardan bahsediyor olmak bütünüyle bu tartışmanın içinde olmak anlamına gelmemektedir.

Yeni Toplumsal Hareketler, özellikle 1960'ların sonlarından itibaren ortaya çıkan, toplumun farklı katmanlarındaki çelişki, farklılık ve çatışmalar üzerinden hareket eden, o alanların sorun ve çözüm taleplerini öne çıkaran 'sosyal-muhafif' hareketleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Ecevit M. C. ve F. Güneş, 2011, s.185).

Yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkışıyla ilgili genel düşünce, küreselleşme ile birlikte toplumsal değişimlerle bağlantılı olduğudur. Teknolojik gelişmeler ve bunun yayılma hızının artması toplumsal değişimleri de beraberinde getirmektedir. Bu anlamda da yeni toplumsal hareket kuramcılarına göre klasik Marksist yaklaşım bu değişimleri anlamada yetersiz kalmaktadır (Coşkun, 2007, s.109-110).

Günümüz hareketlerinin yeni olarak tanımlanmasının sebebi Cohen'e göre, hareketlerin mücadelesinin post-endüstriyel toplum tarafından açılan alanda gerçekleşmesi ve post-endüstriyel toplum tipinin yeni olması dolayısıyla yeni kolektif hareket biçimlerini oluşturmasıdır (Cohen, 1999, s.127). Ancak Cohen, post-endüstriyel toplum temellendirmesini yeterince açıklayıcı bulmamaktadır. Ona göre, hareketlerin yeniliği '*kendini sınırlayan radikalizm*' olarak nitelendirdiği olguda yatmaktadır. Bu olgu, devrimci amaçlarla değil de siyasal ve ekonomik sistemlerin işleyişini öngören bir sivil toplumu savunmaları anlamına gelmektedir (Cohen 1985, akt. Önder 2003, s.42).

Fuentes ve Frank'a göre (1990, s.30), günümüz toplumsal hareketleri eski hareket biçimlerinin sınırlılığına karşın yeni biçimler oluşturmaya çalışması ve süregelen pek çok toplumsal hareketten daha fazla sınıfa veya toplumsal katmana ulaşmaya çalışması itibariyle farklılık gösterir. Bunlar çağdaş toplumsal hareketlerin 'yeni' özellikleridir. Frank ve Fuentes, diğer teorisyenlerden farklı olarak eski-yeni tartışmasına başka bir yönden bakar. Onlara göre, klasik işçi hareketleri de yeni sayılabilir çünkü eski olan ulusal veya dinsel hareketlerdir. Ancak bugünün toplumsal hareketleri, öncekilerden daha fazla ortak çıkar peşindeki insanları seferber edebilen hareketlerdir. Yeni toplumsal hareketlerin klasik sınıf hareketlerinden üstün olan özelliği, daha fazla insanı güdülemesi ve seferber edebilmesidir.

Eski ve yeni hareketlerin karşılaştırması, genelde sanayi toplumundan sanayi sonrası toplum tipine geçiş ekseninde ve dolayısıyla toplum yapısının değişmesi, ihtiyaçların farklılaşması, yeni kimliklerin ön plana çıkması çerçevesinde ele alınır. Bu karşılaştırma aslında kuşatan bir 'sınıf' tanımından uzaklaşılmasının bir sonucudur. Yeni toplumsal hareket teorisyenlerine göre harekete katılan aktörlerin çıkarları, sınıfsal değil, çıkarlarını kendilerinin belirlediği siyasal konumlarından ileri gelmektedir. Bu nedenle günümüz toplumsal hareketlerini tanımlarken, değişimin merkezi olarak işçi sınıfını gören teorilerin bunu artık yeterli ve iyi bir biçimde açıklayamayacağını ileri sürerler. (Pichardo,1997; Eyeran, 1984; Olofsson,1988, akt. Coşkun, 2006, s.69). Yeni toplumsal hareket teorilerinin sürekli olarak sınıfla, bir önceki dönemdeki işçi hareketleriyle ve kültürel öğelerle hesaplaşması, yeni toplumsal hareketler analizinin ancak bu şekilde geliştirilebileceği düşüncesinden kaynaklanmaktadır (Larana vd. 1999, s.135).

Melucci (1999, s.88), toplumsal hareketi; dayanışma, çatışma ve sistemin sınırlarını zorlayan kolektif hareket olarak tanımlar. Ona göre toplumsal hareketlerdeki yenilik temelde, toplum yapısının değişmesiyle ilgilidir. Günümüz toplumunu ‘post-endüstriyel’ toplum olarak niteler ve bu toplum tipinin salt ekonomik temelde değil, ekonomik, politik ve kültürel yapıların gitgide bütünleştiği bir temelde kurulu olduğunu söyler. Yeni olanı, toplumsal çatışma biçimlerinin farklılaşması üzerine çatışmaların ekonomik veya endüstriyel sistemden kültürel alana kaydığı ve bu çatışmaların bireysel kimliği, kültürel modelleri etkilediği şeklinde açıklamaktadır.

Offe’ye göre (1999, s.67) yeni hareketler eski hareketlerden; aktörler, temalar, değerler ve etkinlik biçimleri olmak üzere dört hususta farklılık göstermektedirler. *Aktörler*, eski hareketlerde grup olarak hareket eden, gelir dağılımı çatışmasını temsil eden sosyo-ekonomik grupları temsil ederken yeni hareketlerde, grup gibi davranmayan fakat belli temalar etrafında bir araya gelmiş topluluklar lehine hareket eden sosyo-ekonomik grupları temsil eder. *Temalar*, eski hareketlerde ekonomik büyüme ve dağılım, toplumsal güvenlik ve kontrol temelinde şekillenirken yeni hareketlerde, barışın, çevrenin ve insan haklarının korunması gibi konular üzerinden temellenir. *Değerler* açısından, eski hareketlerde değerlerin temsili özgürlük, tüketim güvenliği ve maddi ilerleme gibi konularken, yeni toplumsal hareketlerde bunlar kişisel özerklik ve bireysel kimliklerdir. Son olarak hareket biçimleri açısından bakılırsa, eski toplumsal hareketler ya içsel; resmi örgütlenmelerden oluşan büyük ölçekli birlikler ya da dışsal; çoğulcu veya korporatist çıkar, siyasal parti rekabeti, çoğunluğun oyunu gibi durumları kapsar. Yeni toplumsal hareketler ise içsel olan: düşük düzeyde yatay ve dikey farklılaşma ya da dışsal: negatif terimlerle formüle edilmiş taleplere dayanan protesto politikalarının içerir (Offe, 1999, s.67).³

Martell (Martell L.,1994, s.112-113, akt. Önder, 2003, s.47), eski ve yeni toplumsal hareketler arasındaki farklılıkları dört temel üzerinden ele almaktadır;

- 1- Yerleşim alanı (siyasal partilerden sivil topluma),
- 2- Amaçlar (siyasal temsilden sivil toplum özerkliğine- hayat tarzı, kültür),

³ Yeni Paradigmanın Temel Nitelikleri tablosundan.

3- Örgütlenme (Resmi ve hiyerarşik modellerden gayri resmi veya yapılaşmamış ağlara),

4- Değişim ortamı (Siyasal kurum aracılığıyla değişim fikrinden eylemin farklı biçimleri aracılığıyla kültürel değişim fikrine).

Buechler'e göre (Buechler, 2000, s.48, akt. Coşkun, 2006, s.70; Ecevit M. C. ve F. Güneş, 2011, s.183), yeni toplumsal hareket kuramları kültürel ve siyasal olarak ikiye ayrılmaktadır. Kültürel olan, geçmiş ve şimdiki toplumsal hareket tiplerinde bir kopma olduğunu varsayar. Siyasal olandan farkı, toplumsal bütünlüğü kültürel koşullarla özdeşleştirmesidir. Devlet ve sivil toplum arasında özgür alan yaratılmasına odaklanır ve bu bağlamda yeni toplumsal hareketlerin temelini sınıfla değil hareketi tanımlayan farklı değerler ve ideolojilerle özdeşleştirir.

Pakulski'ye göre (Pakulski, 2007), yeni toplumsal hareketler eski hareketlerden üç noktada farklılaşır. Bunlardan ilki 'kuşak' (generation), ikincisi 'statü politikaları' (işçi-burjuva çatışmasının yerini statü grupları arasındaki çatışmanın alması), üçüncüsü 'sivil toplum' yani sosyalist devrim amacında olmayan sivil toplumun egemen olmasıdır.

Johnston vd. (1999, s.135-137), yeni toplumsal hareketleri eski hareketlerden ayrılan 8 önemli özelliğinden bahsetmiştir;

1. Katılımcılar sosyal rolleri ile açık bir ilişki içerisindedir. Yeni toplumsal hareketlerin toplumsal tabanı konusunda sınıfsal yapıyı aşan bir eğilim söz konusudur. Katılımcıların arka planında gençlik, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ya da meslekler gibi yapısalıcı anlayışlara denk düşmeyen farklı toplumsal statüler bulunmaktadır.

2. Yeni toplumsal hareketlerin ideolojik çerçevesi, işçi sınıfı hareketi ve kolektif hareket için bütünleştirici ve homojenleştirici bir unsur olarak Marksist ideoloji anlayışıyla uyuşmuyor gibi gözükmektedir.

3. Yeni toplumsal hareketler, önceleri zayıf olan kimlik mücadelesi boyutunun ortaya çıkış sürecini yansıtmaktadır. İşçi sınıfı hareketini karakterize eden ekonomik konulardan çok, kimlik sorunlarıyla ilgili kültürel ve sembolik meseleler yoğun bir şekilde şikayetlerin sebebini teşkil etmektedir.

4. Çağdaş hareketlerin çoğu grup mücadelesinden ziyade bireysel hareketlerle ifade edilmektedir. Açık bir sınıfsal ve yapısal temeli olmayan sosyal hareketlerde hareket, bireyin kendini tanımasının odağı olmaktadır; hareket içindeki fiil ise kimliğin bireysel ve kolektif boyutlarının karmaşık bir karışımıdır (karşı-kültür hareketleri, öğrenci hareketleri).

5. Yeni sosyal hareketler insan hayatının kişisel yönlerini yansıtmaktadır (new age, gay hakları, kürtaj hakkı).

6. Yeni toplumsal hareketlerin bir diğer ortak özelliği de, işçi sınıfı hareketlerinden farklı, radikal mobilizasyon taktikleri kullanmalarıdır.

7. Yeni toplumsal hareketlerde gruplarının örgütlenmesi ve çoğalması, batı demokrasilerindeki katılım kanallarının güvenilirlik krizi ile ilişkilidir.

8. Kadro liderliğindeki ve merkezi bürokrasili geleneksel kitle partilerinin aksine, yeni sosyal hareket örgütleri bölünmüş, dağınık ve adem-i merkezîyetçi olma eğilimi göstermektedir; 'kendisi olarak var olma unsuru'.

Eski hareketlerin eşitlik vb. ortak idealleri içeren özelliklerine karşılık olarak yeni hareketlerin kimlik, farklılık ve özgünlük gibi özellikleri sıralanır. Yeni toplumsal hareketlerin farklı özelliklerine ilişkin vurgular, sadece sınıf ekseninden farklı bir bakış açısını benimseyenler tarafından değil sınıf eksenli bakış açısını benimseyenler tarafından da öne sürülmektedir. Örneğin Savran, yeni toplumsal hareketlerin farklılıklarına işaret ederken neden sınıftan ayrı düşünüldüğüne dair şunları söyler (Savran,1992, s.7);

“Sosyolojik bileşimleri açısından bu hareketlerin çoğunluğunu işçiler oluştursa bile, bunlar gündeme getirdikleri sorunlar ve ileri sürdükleri talepler açısından işçi sınıfı-dışı hareketlerdir. Bu hareketlerin dile getirdiği sorunlar genellikle, doğrudan doğruya emek/sermaye çelişkisinden kaynaklanmayan ve temelini işyeri çatışmalarının oluşturmadığı sorunlardır. Tek başına bu, ileri sürülen taleplerin sınıf-dışı olduğu anlamına gelmese de, bu hareketler içinde yer alanlar açısından, sınıf kimliğinin ön planda olmadığını söylemek yanlış olmaz. Bu hareketlerin üyeleri, yurttaş, tüketici ya da cinsel kimliklerini kolektif işçinin birer temsilcisi olma kimliklerinin önüne geçirerek davranırlar.”

1960'ların sonu ile başlayan tartışmalarda, sınıf eksenli hareketin, yeni toplum yapılarını açıklayamadığı düşüncesi hakimdir. Yeni alternatif yaşam talebi ve amaçları olan ve sivil toplum alanında kendini gösteren yeni toplumsal hareket teorileri, analizlerine konu ettikleri hareket tipini işçi sınıfı hareketinden ayırmak için 'yeni' tanımını kullanır. Temelde, ekonomik ve ortak idealler yerine farklılık ve kimlik ekseninde yükselen hareketler, sınıf temelli toplumsal hareketlerden kimlik temelli toplumsal hareketlere geçişi vurgulamaktadır. Yeni toplumsal hareket teorisyenlerine göre aslında işçi sınıfı yenilgiye uğramamıştır, emperyalist küreselleşme ile şekillenen koşullar 'maddi olmayan' emeğin yaygınlaşp merkezi bir önem kazanmasıyla işçi sınıfını önemsizleştirmiştir. Onlara göre, sorun siyasal değil yapısaldır. Küreselleşme süreci ile farklı tipte ücretli çalışanlar ortaya çıkmıştır ve sömürünün artık, salt artı-değer üretimi ile sınırlandırılmayacağını söylerler. Post endüstriyel toplum tipini tanımladıkları yapısal koşullar, yeni ücretlilik ve sektörel farklılaşmalarda yatmaktadır. Bu bağlamda, hizmet sektörünün sanayi üretiminin önüne geçmesi ortaya yeni bir sınıf çıkarmıştır (yeni orta sınıf, yeni sınıf, yeni siyaset vb.). Bu düşünceye göre, Marksizm bu yeni orta sınıfı öngöremediği için yeni toplumsal hareketler veya doğan yeni ihtiyaçlar karşısında yetersiz kalmıştır. Sınıflar temelinden değerler temeline geçildiği iddiası, sınıfsal sömürünün yerini herkesin sömürüldüğü bir sömürü ilişkisine bırakması, devrimci öznelerin yerini toplumsal aktörlerin alması gibi ötekilik-kimlik temelli sömürüye işaret eder.⁴ (Ecevit M. C. ve F. Güneş, 2011, s. 182)

Yeni Toplumsal Hareket teorisyenlerinden Touraine, toplumsal hareket olgusuna çatışma biçimlerindeki farklılık üzerinden yaklaşır. Touraine'e göre toplumsal hareket toplumsal bir duruma tepkinin değil, toplumsal durum, kültürel modeller ve tarihselliğin kontrolü ile çatışmasının bir sonucudur. Yani sosyal hareket '*kendisi aracılığıyla kültürel yönelimlerin, tarihsellik alanının bir toplumsal örgütlenme biçimine dönüştürüldüğü çatışma davranışdır.*' (Touraine, 1999, s.49-50). Touraine toplumsal hareketin sınıf olgusundan ayrı düşünülmemeyeceğini söyler. Fakat kendi kavramlaştırdığı şekliyle sınıfın bir 'durum', toplumsal hareketin ise bir 'aksiyon' olması nedeniyle işçi sınıfı bir aktör olarak değil sınırları daha geniş olan bir aktörün aksiyonu olarak tanımlanır. Bu ayırım onun teorisinde sosyal sınıflar yerine sosyal hareketlerden bahsedilmesi gerektiği savını ortaya çıkarır. Bu bakış açısı

⁴ Touraine' de toplumsal aktör-özne tartışması buna örnektir.

onu süreklilik teorisyenlerinden ayırır ve yeni toplumsal hareketler teorisinin temel savını ortaya koyar (Touraine, 1999, s.51).

Tarihi bir izlekten çok sınıf temeline atıf ve eleştiri ile ‘yeni’ adını alan yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkış nedenleri genel olarak şu noktalarda ortaklaşmaktadır (Coşkun, 2007, S.108-109):

- 1-Teknolojik ve endüstriyel alandaki değişimler,
- 2- Üretim yapısında esnekleşme yönündeki değişimler,
- 3-Sınıf çatışmalarından farklı olarak ortaya çıkan daha çok kimlik temelli toplumsal çatışmalar. Çevre, barış, kadın hareketleri gibi,
- 4- Hizmet sektörünün büyümesi ve bu anlamda yeni işçi profiline ortaya çıkması.

Yeni eylem biçimlerinin kavramsallaştırılması süreci 1960’lardan sonra uzun soluklu bir tartışma başlatmıştır. Bazılarına göre yeni hareket ve eylem biçimlerinin kavramsallaştırılması ya da kavramsallaştırılmaması, temelde klasik sosyolojinin kolektif eylem yaklaşımının yeni hareketleri anlamlandıramamasıdır. Bu teorisyenlere göre (Johnson, Larana, Gusfield, 1994), yeni toplumsal hareketler Kuhncu ‘normal bilim’ anomalisinin, kural dışının bir örneği olarak görülebilir (akt Önder 2003: 48-49).

Yeni Toplumsal Hareketler teorisini hazırlayan süreçlerin büyük bir kısmı sınıf tartışmalarıyla ilgili olmakla birlikte, öncesindeki teoriler psikoloji, iktisat gibi disiplinlerdeki gelişmeleri temel alarak sürece etkide bulunmuştur. Bunlar ‘klasik toplumsal hareket teorileri’ olarak adlandırılmaktadır. Tarihsel sosyoloji kapsamında modernlik ve çöküş tezleri tartışmalarına girilmeden, sadece ‘çağdaş’ toplumsal hareketlerin kavramsallaştırılması ve kökenlerinin anlaşılmasına yönelik yaklaşımlar, süreklilik ve kopuş temelinde ele alınacaktır. Bu bağlamda öncelikle klasik yaklaşımlar ele alınacaktır. Ardından ‘toplumsal hareketlerin Rönesans’ı (Önder, 2003, s.50) kabul edilen bu tartışmaların canlı olduğu dönemde, birbirlerine zıt iki temel yaklaşımdan bahsedilecektir. Bunlar ABD merkezli, toplumsal hareketlerin ve çatışmaların ekonomik ve politik yönlerine vurgu yapan ve örgütlenme yapılarını inceleyen, süreklilik paradigması eksenindeki ‘Kaynak Mobilizasyonu (Seferberliği) Teorisi’ ile kültürel çatışma ve kimlik merkezli bakış açısından hareket eden Avrupa merkezli, kopuş paradigması eksenindeki ‘Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi’dir.

2.3. Klasik Toplumsal Hareket Teorileri

2.3.1. Kitleler Psikolojisi Teorisi: ‘Zıvanadan Çıkmış Kalabalık Miti’

Toplumsal hareketler konusunda, 18. yüzyıldaki ulusal hareketler bağlamında yapılan analizlerde, (bu dönem ilk dönem olarak kabul edilir) hareketlerin üç boyutuna odaklanılmıştır. Bunlar; aşırıçılık, yoksunluk ve şiddettir (Tarrow,1998, akt. Ecevit M. C. ve F. Güneş, 2011, s.47). 19. yüzyılda ise Emile Durkheim’ın etkisiyle, kuramcılar toplumsal hareketleri anomi ve toplumsal çözülmenin bir sonucu olarak değerlendirmişlerdir. Bu dönemde ‘çılgın kalabalıklar’ nitelemesi yaygındır. Toplumsal hareketlere ilişkin ilk sistematik yaklaşımı öne sürenin ‘Kalabalıklar Kuramı’nın temsilcisi Gustave Le Bon olduğu kabul edilir (Çetinkaya, 2008, s.18).

O dönemin düşünsel dünyasına bakıldığında, ilerlemeci ve pozitivist yaklaşımın sorgulandığı ve bu anlamda akla verilen önceliğin yerini yorumlamanın almaya başladığı görülür. Bu düşünsel arka plan Le Bon’un teorisinde kitlelerin ortak ruha sahip olduğu, bireyden tamamen farklı olarak kitlelerin akıl ile hareket etmediği ve dolayısıyla kitlelerin içgüdüleriyle hareket eden bir mahluk yani vahşi olduğu şeklindeki varsayımla kendini gösterir. Le Bon’un yaklaşımında toplumsal hareketler ve kitlelere ilişkin belirleyici kavram ‘aşırılık’tır (Çetinkaya, 2008, s.19).

‘Kitleyi meydana getiren bireyler kimler olursa olsun; yaşama şekilleri, iş güçleri ve türleri, hareketleri veya zekaları ister benzer, ister ayrı türden olsun, kalabalık haline gelmiş olmaları onlara bir nevi kolektif ruh kazandırır. Kazanılan ve benimsenen bu ruh, onları her biri tek başına, ayrı bulduklarında duyacaklarından, düşüneceklerinden ve yapacaklarından bütünüyle farklı hissettirir, düşündürür ve yaptırır. Bazı düşünceler ve duygular ancak kitle halinde bulunan bireylerde kendini gösterir veya hareket alanına çıkar.’ (Le Bon, 1997, s.23).

Bireydeki kendinde olma halinin ve aklın, kalabalıklarda olmadığını ve hangi kesimden veya türden bir birey olursa olsun kalabalığa katıldığında kitlelerin ortak ruhu paylaşması dolayısıyla aynı konuma geleceğini söyleyen Le Bon, kalabalıkların ortak bir akılla hareket etmediklerinden yıkıcı özelliklerinin olacağını söyler. Le Bon'a göre kitleleri baştan çıkaran şey basıncıdır. (Çetinkaya, 2008, s.19-20).

Kalabalıklar yaklaşımının kolektif harekete attığı bu yıkıcı, vahşi ve aşırılık özellikleri, hareketlerin bir sapkınlık biçimi olarak görülmesine sebep olmuştur (Çetinkaya, 2008, s.20).

2.3.2. Kolektif Davranış/ Kitle Toplumu Teorisi

Klasik sosyoloji toplumsal hareketleri ya yapısal bir krizin sonucu ya da ortak inançların bir ifadesi olarak açıklar. Klasik Kolektif Davranış Teorisi de sosyolojinin diğer alt dalları gibi genel bir toplum tasavvuruna sahiptir. Bu, modernleşme teorisinden oldukça etkilenmiş bir modeldir. Bu modelde bireysel ve toplumsal hareket, modernliğin tarihsel sürecinin bir sonucu olarak görülür. Birey ve toplumsal hareket, insanın kendini geleneksel bağların (din, akrabalık vb.) boğuculuğundan özgürleştirdiği tarihsel bir süreç içine oturtulur (Çayır, 1999, s.13).

II. Dünya Savaşı sonrası tartışmalarla şekillenmeye başlayan bu kuram “2. Dünya savaşı sonrası dönemin iyimser kalkınmacı felsefesinin bir ifadesidir” (Çetinkaya, 2008, s.21). Jasper'a göre, Le Bon' u izleyen teorisyenler, kolektif hareket ve protestoyu ‘hayal kırıklıklarının açığa çıkması’na indirgeyen bir psikoloji ile açıklamaya çalışıyorlardı (Jasper, 2002, s.52).

Kolektif davranış yaklaşımının en önemli temsilcisi Neil Smelser'dir (Çetinkaya, 2008, s.21). Toplumun yapısı üzerinde yoğunlaşan Smelser, yapısal gerilimi kolektif eylem için gerekli bir koşul olarak ele alır (Mamay, s.53; Jasper, 2002, s.53). Ona göre değişime konu olan her şey gerilimin bir sonucudur, dolayısıyla bu döngüye grupların kararsızlıklarından kaynaklı gerilimler, mevcut dışsal koşulların yarattığı gerilimler

kalabalığın yapısı gereği doğal olarak dahildir. Ona göre toplumun normal durumu, sosyal düzeni birleştiren sivil toplum durumudur. (Mamay, s.53).

Smelser⁵ kolektif davranışı etkileyen faktörleri şöyle sıralamıştır (akt. Şentürk 2006, s.40):

1- Yapısal Faktörler: Sosyal yapı-hareket ilişkisi

2- Gerginlik Faktörü: Kitle hareketleri geleceğe ait umutların yitirildiği, hayal kırıklığının arttığı dönemlerde yoğunluk kazanır. (Hoffer, 1995:25.30) Bunlara ilaveten ani nüfus artışı, işsizliğin yükselmesi, ekonomik istikrarsızlık (Popenoe, 1983:554) sosyal hareketi hızlandırır. Modernleşme süreci, demografik değişimler, teknolojik buluşlarla paralel olarak kolektif eylemlerin artması (Biesanz and Biesanz, 1974:414) hareket için gerekli koşullardır.

3- İnançın yayılması

4- Hızlandırıcı Faktörler

Kolektif davranış teorisyenlerinden Herbert Blumer, bulaşıcı bir ‘döngüsel tepki’⁶ tanımlar. Ona göre, kalabalıklar ne istedikleri konusunda kararsız ve endişeli olduklarından dolayı tutarlı yollar belirleyemez ve etrafındakileri taklit eder (Jasper, 2002, s.52).

Ralph Turner ve Lewis Killian’a göre kalabalık üyeleri ‘gerçeklik hakkındaki kararsızlık’ karşısında birbiriyle bilişsel, döngüsel ve duygusal anlayışlar yaratacak şekilde etkileşime girerler (Jasper, 2002, s.53).

Smelser ve Kolektif Davranış teorisyenleri, toplumun gelişme dinamiğini analize katmadıkları için gelişme durumunu normal olarak görmezler. Onlar toplumsal hareketleri toplum içindeki yapısal gerginliklerin anormal durumlarına gösterilen yarı-rasyonel tepkiler olarak değerlendirdikleri için, bu gerginlik bütün sosyal sistemin işlevini kaybetmesine neden olur (Mamay, s.51).

⁵ Smelser’in yaklaşımının ayrıntıları için bkz: Theory Of Collective Behavior, (1965), New York: The Free Press

⁶ Daha sık bulaşıcı bir hastalık olarak görülen kalabalıkların ortak yıkıcı ruhu da denebilir.

Kolektif Davranış Yaklaşımı'nın 'gerginlik' ve 'anormal' kavramları üzerinden biçimlendirdiği analiz daha sonraki teorisyenlerce özellikle iki noktada eleştirilmiştir. İlk olarak, bu analiz sosyal hareketleri marjinal olarak nitelemekte, fakir ve köksüz insanların da bu hareketlerin toplumsal tabanını oluşturduğunu ileri sürmektedir. İkinci olarak sosyal hareketleri, modernleşme sürecinin getirilerinden herkes faydalandığında zayıflayacak geçici bir olgu olarak algılamaktadır. Dolayısıyla klasik sosyal hareketler sosyolojisi ve aynı koldan ilerleyen kolektif davranış yaklaşımı değişimin gerçek dinamiğinin toplumda değil tarihte yattığını ileri sürmektedir (Çayır, 1999, s.14).

Arendt ve Kornhauser de çalışmalarında sosyal hareketin ortaya çıkış mekânizmasını ele almıştır. Onların bakışına göre normal ve sağlıklı bir toplum, güçlü sınıflar ve grup dayanışmaları ile karakterize edilir. Tüm bunlar fonksiyonların ve olayların kontrolünü, insanların manipülasyonunu gerçekleştirir. Fakat bu sınıf ve grup dayanışması kentleşmenin ve endüstrileşmenin koşulları altında güçsüzmeye, zayıflamaya başladığı zaman bozulma (köksüzleşme, anomi ve atomlaşma) süreçleri başlar. Bu köksüzleşmiş ve atomlaşmış yığınlar karizmatik liderler ve güçlü seçkinler tarafından yönetilmek üzere kolayca 'kandırılmaya' başlar. Sonuç olarak totaliter hareketler ortaya çıkar. "Kitle Yoksunluk Değerleri" (Gurr ve diğerleri) sosyal bir hareketi devrimin bir yönü ya da devrimci bir oluşun ılımlı bir formu şeklinde niteleyerek "Kolektif Davranış Yaklaşımı"nın üzerine ekleme yapar, katkıda bulunurlar (Mamay, s.52).

Bu teorilerin (Smelser ve Kornhauser) ortaklıkları şunlardır (Cohen, 1999, s.111-112);

- 1-İki farklı davranış biçimi vardır. Kurumsal geleneksel ve kurumsal olmayan kolektif davranış,
- 2-Kurumsal olmayan kolektif davranış mevcut sosyal normlara dayanmayan ve tanımlanmamış ve yapılandırılmamış durumları karşılamak için oluşturulan davranıştır,
- 3-Bu durumlar ya sosyal kontrol organlarında ya da entegrasyon düzeyinde yapısal değişimler sonucu ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik çöküş açısından anlaşılabilir,

4-Yapısal çöküş sonucu ortaya çıkan rahatsızlık, hayal kırıklığı ve saldırganlık duygusu bireyi kolektif davranışa katılmaya yöneltir,

5-Kurumsal olmayan kolektif davranış ani kalabalık hareketinden sosyal hareketlerin oluşumuna doğru evirilen bir 'hayat döngüsü' ne sahiptir,

6-Bu döngü içinde hareketin ortaya çıkması ve büyümesi (söylenti, hızla büyüyen tepki gibi) kaba iletişim süreçleri sonucunda gerçekleşir.

Bu varsayımlar çerçevesinde Kolektif Davranış teorisyenleri, sosyal harekete bireysel katılımı hızlı sosyal değişimlere verilen tepkiler temelinde açıklamışlardır.

2.3.3. Rasyonel Yaklaşım

Rasyonel Yaklaşım, toplumsal hareketleri, önceki, kalabalık psikolojisinin bir sonucu olarak gören yaklaşımların aksine, hareketleri bireylerin rasyonel eylemlerinin bir dışavurumu olarak açıklar (Çetinkaya, 2008, s.21). Rasyonelliği vurgulamak için kolektif davranış yerine kolektif 'eylem' kavramı, bir seçim ve bilinçliliğe işaret ettiği için kullanılır. Jasper'ın (2002, s.56) da vurguladığı gibi, kolektif eylem kavramı kolektif davranış kavramının ima ettiğinden daha fazla rasyonellik taşır. *'Kolektif eylem üzerine yoğunlaşan çeşitli teoriler toplumsal hareketi dönüştürücü rolünden ziyade 'rasyonel seçim' temelinde ele alırlar'* (Lelandais, 2009, s.66).

Bu yaklaşımın önde gelen ismi ekonomist Mancur Olson' dur (Çetinkaya, 2008, s.21). 1960'lardaki ekonomistler gibi Olson da, insanların farklı toplumsal durumlara rağmen değişmeyen kesin ve ölçülebilir şekillerde rasyonel olduklarına inanıyordu (Jasper, 2002, s.56). Olson, teorisini anlattığı eseri 'Kolektif Eylemin Mantığı'⁷ nda hâkim iktisadi yaklaşım olan liberal iktisadın varsayımlarını toplumsal hareketlere uygulamaya çalışmıştır (Çetinkaya, 2008, s.21). Olson bu bakış açısından dolayı, insanların her eyleminde ve kolektif harekete katılmadan önce kar-zarar hesabı yaptığını ileri sürer (Çetinkaya, 2008, s.21; Jasper, 2002, s.56). Rasyonalistler, insanların seçeneklerin getirileri konusunda hesaplama yapmak için eylem amaçları (getirileri) ve araçları (maliyetleri) arasında ayırım yaparlar. Getirilerin ölçülebilirliği genellikle para gibi bir ölçüm aracı anlamına gelmektedir. Albert Hirschman da

⁷ M. Olson'un bu çalışması, (2002, ilk basım 1965), The Logic Of Collective Action: Public Goods And Theory Groups, London: Harvard University Press.

bu önermeyi benzer şekilde açıklar: “*kendi çıkarını düşünen yalnız bireyin, eylemlerin muhtemel maliyetlerini ve karlarını hesapladıktan sonra alternatif eylemler arasından özgürce ve rasyonel şekilde seçim yapması*” (Jasper, 2002, s.57).

Olson’un yaklaşımına göre insanların harekete katılmadan önce yaptığı hesaplamada eğer avantaj/kar daha baskınsa insanlar hareketi oluşturmaya başlarlar. Böylece toplumsal hareketin amacı, dönüşüm değil bireylerin savundukları konuda en kısa sürede avantaj elde etme hedefine yöneliktir. ‘*Bu açılimdan yola çıkacak olursak sosyal hareketi, belirli bir amaç doğrultusunda ve bu amaca ulaşmak hedefiyle bireylerin kolektif olarak ve rasyonel biçimde organize ettikleri eylem olarak tanımlamamız mümkündür.*’ (Olson, 1965, akt. Lelandais, 2009, s.66).

Bu yaklaşımın önemi; önceki dönem toplumsal hareket tartışmalarındaki toplumsal hareket kavramını, ‘gözü dönmüş kalabalıklar veya sürüler’ anlayışından kurtarmasıdır. Rasyonalist yaklaşımla birlikte, kolektif eylem daha ölçülebilir, tartışılabilir, incelenebilir bir olgu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır (Çetinkaya, 2008, s.22). Bu yaklaşım, özellikle Kuzey Amerika’da, toplumsal hareket üzerine yapılan çalışmalarda etkili olmuş ve ardından gelen ‘Kaynak Mobilizasyonu Teorisi’nin de bir anlamda temelini oluşturmuştur. Böylece toplumsal hareket teorilerindeki Avrupa ekolü dediğimiz kimlik yönelimli yaklaşımlarla ve ABD ekolü diyebileceğimiz kaynak yönelimli yaklaşımlar arasındaki ayrım derinleşmiştir (Lelandais, 2009, s.67).

2.4. Kaynak Seferberliği/Mobilizasyonu Teorisi

Kaynak Mobilizasyonu Yaklaşımı, diğer yaklaşımlarca pek dikkate alınmayan ‘*kaynak*’ meselesine yoğunlaşmaktadır. Kolektif davranışı harekete geçirebilmek için klasik gelenek tarafından tanımlanan mekânizmaların ötesinde, gelişmiş örgütsel formların ve iletişim biçimlerinin gerekli olduğu öne sürülmüştür (Cohen, 1999, s.113). Bir toplumsal harekete katılanların para, yetenek, zaman, medya, maddi araç-gereçler gibi kaynaklara ulaşmalarına ve katılımcıların kendi davaları için harekete geçmelerine odaklanırlar (Oberschall,1973; Mccart ve Zald 1977, akt. Kartal, B. ve B. Kümbetoğlu, 2011, s.51).

Bu yaklaşıma göre, analizin odak noktasında bir yanda hareketliliğin kurallarıyla ilgilenen hareket örgütleyicisi, diğer yanda ise siyasal koşullar bulunur (Cohen, 1999, s.114-115). Bu sebeple hareketin başarıya ulaşması için, harekete katılanların siyasal ve ekonomik kaynağa sahip olmaları gerekir (Kendall, 2008, s.556, akt. Kartal, B. ve B. Kümbetoğlu, 2011, s.51).

Bu yaklaşıma göre toplumsal hareketler için gerekli kaynaklar şunlardır (Edwards ve Mccarthy, 2004, akt. Kartal, B. ve B. Kümbetoğlu, 2011, s. 51);

- 1-Para ve fiziki sermaye
2. Dayanışma ve hedeflere destek
- 3- Sosyal ilişkiler ve örgütlenme stratejileri
4. Gönüllüler, liderler vb.
5. Eylem deneyimi, amaç ve konuların algılanması, ortak hareket etme bilinci.

Bu yaklaşım, toplumsal hoşnutsuzluğun genel olduğunu ancak ortak eylemin evrensel olmadığını, bu nedenle toplumsal hareketlerin ortaya çıkışının ve düzenlenmesinin zor olduğunu söyler. Bu yaklaşıma göre temel sorun, hareketin kalıcı olması için ve genişletilebilmesi için gerekli olan kaynakların harekete geçirilmesinde yatmaktadır.

“Yoğun sosyal ağların hareketliliği daha olası kıldığını ve ekonomik olanakların farklı yollarla kaynak hareketliliğini kolaylaştırarak harekete ivme kazandırdığını varsayan kaynak hareketliliği kuramı toplumsal örgütlerin düzeyinin hareketin derecesini ve biçimini etkilediğine vurgu yapar”(Foweraker, 1995, s.15-16, akt. Kartal, B. ve B. Kümbetoğlu, 2011, s.51-52).

Kuramın öncüleri olan John Mccarty ve Mayer Zald⁸, toplumsal hareket örgütlerine vurgu yapmaktadırlar. Onlara göre toplumsal hareket örgütleri ekonomik girişimciler gibi davranarak kaynak toplar, personel sağlar ve görüşlerini aktarır. Günümüzde birbirleriyle rekabet içinde olan bir çok örgüt bulunmaktadır ve bir toplumsal hareket endüstrisi oluşmuştur. Bu iktisat vurgulu tahlil, II. Dünya Savaşı sonrası değişim ile ilişkilidir. Bu

⁸ Teorisyenlerin ayrıntılı çalışmaları için bkz: Davis, G. F., D. McAdam, W. Richard, S. Mayer, N. Zald (ed.) (2005). Social Movements and Organization Theory. New York: Cambridge University Press

değişimin altında yatan esas unsur, toplumsal hareketleri irrasyonel olarak görmekten uzaklaşma çabasıdır. McCarty ve Zald da hareketleri çıkarlar ile ilişkili bir olgu olarak göstermek için çubuğu bu tarz bir iktisadi metaforlar alanına bükmüşlerdir. Olson'un rasyonel bireyi onların teorisinde rasyonel örgütlülükler halini almıştır (Çetinkaya, 2008, s.24). Kaynak Mobilizasyonu Yaklaşımı için analizin merkezi sosyal hareket değil, çıkarları çelişen gruplar içindeki kolektif aktördür. Bu anlamda örgütlenme, çıkarlar, kaynaklar, fırsatlar ve stratejiler gibi değişkenlere odaklanan bu kuramda, stratejik ve araçsal akıllı kullanan 'rasyonel birey veya grup', kolektif hareketin merkezi olgusu olarak kalabalığın yerine geçmektedir (Cohen, 1999, s.114).

Kaynak mobilizasyonu teorisyenlerine göre toplumsal hareketlerde şu hususlara dikkat edilmelidir (Cohen, 1999, s.114);

- 1- Toplumsal hareketler kolektif davranışın çatışmacı perspektifinden anlaşılmalıdır,
- 2- Kurumsal ve kurumsal olmayan kolektif hareket arasında temel bir farklılık yoktur,
- 3- Her ikisi de kurumsallaşmış güç ilişkileri çerçevesinde çıkar çatışmaları içerir,
- 4- Kolektif hareket grupların çıkarlarını rasyonel bir biçimde savunmalarını içerir,
- 5- Amaçlar ve şikayetler güç ilişkilerinin daimi ürünleridir ve hareketlerin oluşumunu açıklayamazlar,
- 6- Hareketin oluşumu kaynaklar ve fırsatlardaki değişimlere bağlıdır,
- 7- Hareketin başarıya ulaşması grubun bir siyasal aktör olarak tanınması veya artan maddi fayda ile olur,
- 8- Kaynakların hareketliliği (mobilizasyon) büyük ölçekli, özel amaçlı, bürokratik ve resmi örgütlenmeleri kapsar.

Bu kuramcılara yöneltilen eleştirilerin başında McCarty ve Zald'ın 'hareket girişimcileri', 'hareket endüstrisi', 'hareket sektörleri' gibi ekonomik bir dili kullanmaları gelmektedir. Jasper'e göre her ne şekilde bürünürse bürünsün Kaynak Mobilizasyonu Teorisi iradeyi dışlayan yapısalcı bir analiz biçimidir (Çetinkaya, 2008, s.32). Diğer eleştiriler ise şunlardır; 1960'lardaki hareketlerin analizinde bağlılığın, değerlerin ve adaletsizliğe karşı

mücadelenin vurgulanmaması, toplumsal hareket örgütleri ile çıkar gruplarını ayırt etmemeleri ve bu bağlamda 1960 ve 1970'lerdeki tabana dayalı hareketlerin göz ardı edilmesi, sınırlı kaynaklara sahip bireylerin hareketlerini açıklamakta başarısız oluşu, iradeyi dışlayan analiz biçimine sahip oluşları ve metodolojik bireyselciliğe bağımlı olmaları (Foweraker, 1995, s.17; Kendall, 2008, s.556; Tarrow, 1998, s.16, akt. Kartal, B. ve B. Kümbetoğlu, 2011, s.52).

2.4.1. Charles Tilly ve Eylem Repertuarı Teorisi

Kaynak Mobilizasyonu teorisini geliştiren isimlerden olan Tilly'nin toplumsal hareket tartışmalarında önemli bir yeri vardır. Özellikle 1960'larda akademik çalışmalarda daha fazla yer almaya başlayan toplumsal hareketler konusu o tarihlerde iki koldan ilerlemekteydi: kültürel ve siyasal. Yeni Toplumsal Hareketler yaklaşımı Avrupa'da kültürel bakış açısını oluşturup o koldan ilerlerken Tilly ve onun düşüncesinde olanlar siyasal yaklaşımda yoğunlaşarak ABD'de etkili oldular.

Tilly'nin teorisi hem literatüre kattığı yaklaşım farklılığından hem de hareketlerle ilgili yaptığı yoğun analiz ve veriler içeren çalışmalarından dolayı önemlidir. Özellikle kolektif eylem biçimlerindeki farklılıkları ve benzerlikleri görmeye ve göstermeye çalışırken daha çok gruplar arasındaki çatışmalara yoğunlaşır. Tilly, bir yandan köy topluluklarının, Parisli partizanların ya da militan sendikaların eylemlerini çözümleyerek sıradan insanların örgütlenme ve kendi çıkarlarını savunma yetenek ve yaratıcılığını vurgularken diğer yanda bir veya birden fazla olaylar dizisi çözümlemesinin başlangıç noktası olabilir ancak bunu kolektif eylemdeki yapısal değişimlerin etkisini incelemek için izler(Hunt, 1999, s. 247). Çünkü Tilly'e göre toplumsal hareketler çatışmacıdır ve çatışmacı yönü toplumsal hareketleri politik yapar(Tilly, 2008, s. 16).

Tilly'nin kullandığı kolektif eylem kavramı, sınıf mücadelesi gibi çok yönlü değildir. O kolektif eylemi çok geniş bir biçimde ortak çıkarlar uğruna hareket eden insanlar olarak kullanmaktadır(Hunt, 1999, s. 249). From Mobilization To Revolution adlı kitabında kolektif eylemi nedensel ve amaçlı çözümlemeyi de kapsayan bir kavram olarak ele alır. Tilly'e göre

kolektif eylem 'oturmuş siyasal pozisyonu olmayan bir sosyal kategori adına, gücü elinde tutanlara karşı yöneltilen talepler ve mücadele'yi içerir (Çayır, 1999, s. 21)

Tilly hareketleri analiz ederken tarihi iyi incelemenin önemine dikkat ederken, eylemlerdeki dönüşümü de özelde toplumsal yapıların dönüşümü ile ele alır. Tilly'e göre ekonomik dönüşüm, kentleşme, devletin oluşum süreci ve dolayısıyla günlük hayatın yeni yapıları, yeni bir eylem repertuarının ve yeni örgütlenme biçimlerinin ortaya çıkışına yol açmıştır. Tilly toplumsal hareketleri iktidarın ve kaynakların dağıtımında değişim talep eden insanlar arasındaki ortaklıklar olarak tanımlamaktadır (Çayır, 1999, s.21-22)

Tilly toplumsal hareketlerin 1768 ve sonrasında kendine özgü çatışmacı politik biçimini izler. Analizine göre 1768'den sonra toplumsal hareketlerde şu üç unsurun yeni bir sentezinden söz konusu olmuştur(Tilly, 2008, s. 17):

- Hedef alınan otoritelere karşı ortak hak taleplerinde bulunan, sürgit, organize halk girişimi(Kampanya)
- Çeşitli politik eylem türlerinin gerçekleştirilmesi. Bu eylem türleri şunlardır: Özel amaçlı dernekler ve birlikler kurmak, halk mitingleri düzenlemek, resmi kortejler, nöbetler, birlikler, gösteriler, dilekçe göndermek, medyaya demeç vermek ve afişleme(Toplumsal hareket repertuarı)
- MBSB ilkelerini katılımcıların halk önünde uyumlu şekilde sergilemeleri (bu ilkeler; makul olma, birlik, sayı ve kendilerine ve/veya seçmenlerine bağlılık).

Tilly'e göre Toplumsal hareketlerde araçlar değişmemekte ancak farklı mücadelelerde aynı araçların kullanımı dinamik biçim yaratmaktadır. Toplumsal hareketlerde temel olan sürekliliktir (Cohen, 1999, s. 119).

Tilly'in toplumsal hareket yaklaşımı siyasal alan vücutuna yöneldiği için, hareketlerin kimlik boyutunu ihmal ettiği yönünde eleştirilir. Aynı eleştirilere kültürel ve yapısal boyutu ihmal ettiği düşüncesi de dahildir (Çayır, 1999, s. 22). Tilly'in önemi, toplumsal hareket tartışmalarına hem hakim kimlik yönelimli yaklaşımlardan farklı bir boyut,

siyasal boyut, getirmesi hem de hareketleri tarihsel sürekliliği içinde ele alarak bütünsel bir kurgu içinde anlaşılmasını sağlamasıdır.

2.4.2. Politik Süreçler Teorisi

Politik Süreçler yaklaşımı, farklı devlet yapılarında bir çok bakımdan çeşitlilik gösteren toplumsal hareketlerin politika temelinde incelenebileceğini savunur. Bir çok yerde Kaynak Mobilizasyonu Teorisiyle birlikte anılan bu yaklaşım (Çetinkaya, 2008, s.24), Kaynak Mobilizasyonu Teorisinin eksikliklerini giderme amacını taşır (Kartal, B. ve B. Kümbetoğlu, 2011, s.52). Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi ile Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'nin sentezi şeklindedir. Bu yaklaşımın teorisyenleri, başta Sydney Tarrow⁹, toplumsal hareketlerin, içinde hareket ettikleri politik sistemi ve onun eylemlerle olan ilişkisi üzerinde yoğunlaşmışlardır (Çetinkaya, 2008, s.24-25).

Politik Fırsatlar olarak da adlandırılan bu yaklaşım, toplumsal hareketlerin belirli politik fırsatların varlığına ya da yokluğuna bağlı olduğunu söyler (Meyer, 2004, akt. Kartal ve Kümbetoğlu, 2011, s.63).

Politik Süreçler Yaklaşımı'na göre toplumsal hareketlerin 3 bileşeni vardır.(Tarrow 1994, akt. Kartal ve Kümbetoğlu, 2011, s.63). Bunlar;

1. *İsyen Bilinci*: Hareketlere katılanlar hedeflerini rastlantısal seçmezler. Ortak bir adalet algısı ve bilinci oluştuğunda bu bireyler toplumsal hareket katılımcısı olurlar.
2. *Örgütsel Güç*: Toplumsal hareket güçlü bir liderliğe ve yeterli kaynaklara sahip olmalıdır.
3. *Politik Fırsatlar*: Sistemin kırılgan olduğu dönemleri, toplumsal değişim yönünde kullanma fırsatı.

⁹ Tarrow'un konuyla ilgili ayrıntılı çalışması için bkz: 1998). Power in Movement. Cambridge: Cambridge University Press

Toplumsal hareketler ile devletlerarası ilişkilere yoğunlaşan bu yaklaşıma göre toplumsal hareketler, baskının azaltılması, ekonomik ve politik ‘elitler’ arasındaki olası bir çatışma ile ortaya çıkacak olanakları kullanarak büyürler (3. Bileşen) (Çetinkaya, 2008, s.25).

Kültürel etkenleri göz ardı ettiği yönünde eleştirilen bu yaklaşım ile kaynak mobilizasyonu yaklaşımındaki araştırmacılar, tahlillerine zamanla farklı öğeler katmışlardır. Bu yeni öğelerin katılmasında farklı dallardaki gelişmeler oldukça etkili olmuştur. Özellikle 1980’li yıllardan itibaren ‘kültürel çalışmalar’ alanının, toplumsal hareket çalışmalarında yoğun etkisi olmuştur (Çetinkaya, 2008, s.25-26). Kültür çalışmaları etkisiyle sosyal bilimciler arasında psikolojik öğeler tekrar gündeme gelmiş oldu ve harekete katılanların duyguları araştırma konularına dâhil edildi. Kaynak Mobilizasyonu Yaklaşımı yazarlarından bir kısmı rasyonel öğelerle duyguların bütünlüklü olarak toplumsal hareketteki rollerine dikkat çekmeye çalıştı (Çetinkaya, 2008, s.26-27).

Yine bu süreçte Politik Süreçler Yaklaşımı’na da, bu değişiklikler yansımıştır. Charles Kurzman’ın İran Devrimi üzerine yaptığı çalışmada, politik olanakların gerçekliği ile kitleler tarafından algılanmasının farklı olduğu öne sürülerek kitlelerin iradesine bir alan açılmıştır (Çetinkaya, 2008, s.29).

İlerleyen yıllarda kültürel çalışmaların etkisinin artmasıyla birlikte iki ekol arasındaki (Yeni Toplumsal Hareketler ve Kaynak Mobilizasyonu) yakınlaşma, yeni teorileri de beraberinde getirmiştir. Örneğin kimlik, davranış ve zihniyetlerin politikadaki rolü üzerine yoğunlaşan Inglehart, sanayi sonrası toplum ve maddiyat sonrası siyaset düşünceleriyle etkili olmuştur (Çetinkaya, 2008, s.29).

Kaynak Mobilizasyonu Yaklaşımına en önemli katkıları Charles Tilly, Sidney Tarrow ve daha sonra Doug McAdam¹⁰ yapmıştır. Bu teorisyenler, toplumsal hareket çalışmalarının geldiği son aşamaya göre 4 sorunlu alandan bahsetmişlerdir. Buna göre; dinamik ilişkilere değil durağan ilişkilere odaklanıldığı, tekil hareketlere önem verirken geniş çatışmalara daha az önem verildiği, tehditler ve örgütsel zaafı yerine örgütsel kaynakların

¹⁰ Üç teorisyenin ortak yayımladıkları ve düşünceleriyle ilgili ayrıntılı çalışma için bkz: (2004), Dynamics Of Contention. Cambridge: Cambridge University Press.

genişlemesine vurgunun arttığı ve çatışmaların ortaya çıkışına odaklanıp sonrasında önemsenmediği öne sürülmüştür (Çetinkaya, 2008, s.31).

Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'nin geldiği son aşamada Yeni Toplumsal Hareketler ile yaklaşmasından dolayı, toplumsal hareketleri fazla normalleştirdiği yönünde eleştiriler yapılmıştır (Çetinkaya, 2008, s.31).

2.5. Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi

Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi, 1960'lardan itibaren hareketlerdeki çeşitlenme ve eylem biçimlerinde ve amaçlarındaki farklılıklardan doğan sınıf, siyaset, kimlik, kültür tartışmalarının sonuçlarından biri olarak ortaya çıkar. Daha önce belirtildiği gibi 'yeni' tanımı, tarihsellikten ziyade sınıf eksenli analizden ayrılmayı işaret etmek için kullanılır. Toplumsal hareketlerin değişen biçimlerini 'yeni' olarak adlandıranlar çalışmanın genel çerçevesinde kopuş teorisyenleri olarak tanımlanırken, daha dar alanda bu teorisyenlerin büyük bir kısmı 'Yeni Toplumsal Hareketler' teorisyeni olarak kabul edilmektedir.

Yeni Toplumsal Hareketler teorisi, Kaynak Mobilizasyonu Teorisi'nin zıttı olarak kabul edilir. Onun aksine, toplumsal hareketlere dair '*nasıl*' değil '*neden*' sorusunu yöneltilir.

Yeni Toplumsal Hareket teorisyenleri, bazı açılardan farklı olsalar da temel noktalarda hemfikir oldukları için aynı teori adı altında anılır. Bu genel özelliklerden en önemlisi, teorinin sınıf mücadelesine dayalı çözümlenmeyi reddediyor oluşudur. Bu teorisyenlere göre toplumlar değişmiştir ve Marx'ın öne sürdüğü (sınıf mücadelesi temelli) mücadele modeli, buna uygun değildir. Dolayısıyla bu düşünceye göre, Marx'ın devrimci işlevini vurguladığı proletarya sınıfı etkisini yitirmiştir ve işçi hareketi artık işçi partileri aracılığıyla toplumun bir parçası olabilmektedir (Crossley, 2002, s.51, akt. Kartal ve Kümbetoğlu 2011, s.64). 1960'larda ivme kazanan yeni hareket tartışmaları ve sınıf temelli yaklaşımın öne sürdüğü eleştirilerin 1980'ler ve 1990'larda alternatif olma özelliğini iyice

yitirmesi sonucunda, kimlik merkezli hareketlerin çoğalması, çeşitlenmesi tetiklenmiştir¹¹ (Kalouche ve Mielant 2008, s.256-257, akt. Kartal ve Kümbetoğlu, 2011, s.64).

Yeni Toplumsal Hareketler teorisyenlerine göre, 1960'lardan sonraki toplumsal hareketler (örneğin öğrenci, kadın, çevre hareketleri, savaş karşıtı hareketler) 'yeni' olarak nitelendirdikleri şu özelliklerinden dolayı klasik işçi hareketlerinden ayrılırlar (Lelandais, 2009, s.68-69);

- 1- Yeni hareketler, evrensel konulara yönelen araçsal olmayan hareketlerdir.
- 2- Bu hareketler, devletten ziyade sivil topluma yönelir ve devleti ele geçirmek yerine devlete karşı özerk alanlar oluşturmaya çabalar.
- 3-Merkezi bürokratik yapılardan uzak durur ve kamuoyunu doğrudan etkileme çabasıdadır.
- 4- Sembolik eylemleri, sosyoekonomik taleplerden çok kimlik ve yaşama biçimlerine yönelik talepler doğrultusunda gerçekleştirirler.
- 5-Eylemlerini duyurmak için kullandıkları yegane araç 'medya'dır (bu anlamda medyaya bağımlıdırlar).

Toplumsal hareketlerin aynı yıllarda sosyolojinin ve diğer bilim dallarının alanlarına daha fazla girmeye başlaması bu konularda daha fazla araştırma yapılmasının önünü açmış, özellikle iki okul toplumsal hareketler konusunda öne çıkmıştır. Biri ağırlıklı olarak Fransa'da olmak üzere Avrupa'daki araştırmacılardan oluşan 'Yeni Toplumsal Hareket Teorisi' , diğeri ABD'de ortaya çıkan, ABD ve Avrupa'daki hareketleri analiz etmeye çalışan 'Kaynakların Seferberliği/Mobilizasyonu Teorisi'dir. Bu teoriler siyasal ve kültürel yönelimler olarak da adlandırılmaktadır. Crossley'e göre iki kuramsal yaklaşım arasındaki farklarda, ABD'de etkili olan kolektif davranış temelli yaklaşımlar, Avrupa'da ise Marksizm temelli yaklaşımlar etkili olmuş ve geçiş buralardan yaşanmıştır (Crossley, 2002, S.10 akt. Kartal ve Kümbetoğlu, 2011, s.47).

Calhoun'a göre bu dönemdeki toplumsal hareketler, eski diye nitelendirilen işçi hareketlerine, politikanın merkezi olan sınıf ve politik ekonomik dönüşümün toplumsal

¹¹ Bu tarihlerden sonra öğrenci hareketlerinin de 1968'deki gücü azalmış, feminist hareket, barış hareketi, dini, etnik, cinsiyet özgürlükçü hareketler artarak güçlenmiştir.

kurtuluş olacağını varsayan Marksizme ve sosyalizme ve kimlikler ile çıkarlara odaklanan geleneksel liberalizme karşı olduğu için yenidir (Calhoun, 1993, s.385-386, akt. Kartal ve Kümbetoğlu, 2011, s.65).

Yeni Toplumsal Hareket teorisyenlerinden Alain Touraine'in modernizm eleştirisi ve modernizm sonrası toplum tipi analizleri, sivil toplum, demokrasi ve kimlik tartışmaları üzerine çalışmaları, hem dönemin düşünce dünyasında etkili olmuş hem de teorinin ortaya çıkması ve şekillenmesini sağlamıştır.

Touraine ve Yeni Toplumsal Hareket teorisyenlerine göre sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçiş aşaması, hareketlerdeki aktörlerin özelliklerini ve etkilerini yitirmesine yol açmaktadır. Söz konusu sanayi toplumundaki hareketlerin aktörü olan işçi sınıfı, sanayi sonrası topluma geçerken etki gücünü kaybetmekte, yerine sınıfsal ideolojilerden bağımsız, kültürel içerikli toplumsal hareketler ortaya çıkmaktadır (Lelandais, 2009, s.69). Burada anlatılan aktörlerin değişimi değil, bütünüyle başka bir döneme girildiğine dair varsayımlardır. Bu yaklaşımda, işçi sınıfı gidince yerine yeni bir sınıf ya da aktörün geldiği değil amaçların farklılaşmasından dolayı top yekun bir dönüşümün yaşandığı, başka türden hareketlerin ve aktörlerin ortaya çıktığı savunulur. Onlara göre bu 'yeni' hareketlerde bir merkez yoktur.

Yeni Toplumsal Hareketler Teorisine göre herhangi bir amaca yönelik hareket, örneğin ücretlerin arttırılması, bu amaç elde edildikten sonra sona ereceğinden, sosyal hareket olarak kabul edilmez¹² (Lelandais, 2009, s.70). Bu teoriye göre sosyal hareket temelde devlete değil toplumsal bir muhalife yöneliktir (Çayır, 2009, s.23).

Toplumsal hareketlerin yeni özelliklerine vurgu yapanlar, tarihsel ve gerçekleştiği alanların yanında sembolik özelliklerine de vurgu yaparlar (Melucci, 1999). Bu hareketler, yeni toplumsal hareket teorisyenlerine göre kolektif kimliği inşa eden, farklı grup ve hareketlerle iletişim halindeki bir 'toplumsal ilişkiler ağı'dır. Melucci'ye göre yeni hareketlerin özünde '*sosyal düzen tarafından günlük pratiklerimizi organize etmek için*

¹² Hatta belli bir süre Avrupa'da nükleer karşıtı ekolojik hareketin, işçi hareketinin yerini alacağı hipotezi ortaya atılmıştır.

kullanılan kelimelerin yerini alacak yeni bir dil geliştirerek zaman ve mekânı yeniden anlamlandırma’ çabası vardır (Melucci, 1999. akt. Çayır, 1999, s.24-25).

Yeni Toplumsal Hareket teorisyenlerine göre, bu toplumsal hareketler kimlik yönelimli talepler içerirler ve bu nedenle üretim ilişkileri, sınıf çatışmaları gibi kavramlarla açıklanamazlar. Örgütlenme ve eylem biçimleri, merkezsiz olup hiyerarşik olmadığından işçi sınıfı hareketinden farklı olduğu iddia edilir. Bu yaklaşıma göre, hareket biçimlerindeki farklılık; muhalefet biçimlerindeki gösteriler, katılımcıların çeşitliliği ve sayıca fazlalığı (kapsayıcılığı dolayımında) daha eşitlikçi, devamsız, ortama bağlı özellikler; bu hareketlerin ‘yeni’ boyutlarından bazılarıdır (Offe, 1999, s.64).

Offe’ye göre ‘yeni toplumsal hareketler’, siyasal alanda özel ve kamusal sınıflandırmasına uymamakta ve üçüncü bir kategori olan kurumsal olmayan siyaset alanına ihtiyaç duymakta/yerleşmektedir. Bu konularının ne bütünüyle özel ne de bütünüyle kamusal olmasından kaynaklanır. Ancak iki alandaki sonuçlar kolektif etkiye sahiptir (Offe, 1999, s.61).

Marksist sınıf çözümlemesine dayalı tanımın kapsayıcılığının yetersizliğine yönelik eleştiriler, ‘yeni orta sınıf’ kavramsallaştırmasını ortaya çıkarmıştır. Bu kavram genel olarak öğrencileri, feminist hareketi, barış hareketi gibi hareketlere katılan “standart işçi özelliklerine”(1) uymayanları kastetmek için kullanılır. Yeni toplumsal hareket teorisyenlerine göre bu sınıf yeni hareketlerin ortaya çıkışını hazırlamıştır. Onların farkındalıkları, teoriye ve dönüşüme kaynaklık etmiştir (Eder, 1985, s.878-879).

Bu teorinin en çok eleştirilen ve anlam karmaşasına yol açan yönü ‘yeni’ kavramıdır. Calhoun 19. yüzyılda da kadın hareketlerinin, dini ve etnik hareketlerin ve işçi hareketlerinin özerklik ve kimlik taleplerine sahip olduğunu söyler ve bu nedenle yeni toplumsal hareketler teorisinin kimlik yöneliminden dolayı ‘yeni’ olarak tanımlanmasını eleştirir. Ayrıca Calhoun teorisyenlerin 19. yüzyıldaki hareketlere ilişkin tekçi nitelendirmelerini eleştirerek toplumsal hareketlerin her zaman çoğulcu olduğunu vurgular (Calhoun, 1993, s.389. akt. Kartal ve Kümbetoğlu, 2011, s.67).

Yeni Toplumsal Hareketler Teorisi Avrupa’da yayılmış, Marksist yaklaşımın eleştirisi üzerine ortaya çıkmıştır. Buechler’e göre bu teoride en etkili dört isim sayılabilir; M. Castells (İspanya), A. Touraine(Fransa), A. Melucci (İtalya) ve J. Habermas (Almanya) (Buechler, 1995, s.443, akt. Kartal ve Kümbetoğlu, 2011, s.71).

2. 5.1. Alain Touraine- Programlı Toplum

Touraine eski hareketlere bir tepki olarak ortaya çıktığını söylediği ‘yeni’ toplumsal hareketlerden bahsederken yeni vurgusunu, sanayi toplumu ve sanayi sonrası toplum ayrımı üzerinden kurar. Bu nedenle yeni toplumsal hareketler teorisi ‘eski’ ile hesaplaşırken iktisadi alana yapılan vurguyu eleştirir ve ‘yeni hareket’- ‘yeni siyaset’ düsturuyla kurulur.

Kimlik yönelimli yaklaşım olarak da tanımlanan ‘Yeni Toplumsal Hareketler’ teorisyenlerinin başında gelen isim Alain Touraine, farklılığı modern toplum eleştirisi ile başlatır. Buna göre yeni toplumsal hareketler, endüstriyel toplumdan endüstri sonrası topluma geçiş alanında ortaya çıkmaktadır. Bunu salt endüstri sonrası (post-endüstriyel) toplum olarak açıklamaz. Kendi kavramlaştırması olan ‘programlı toplum’ tipinin, ‘sanayi dönemi’ işçi hareketlerini oluşturan sınıflar arası çatışma dolayımında gerçekleşen mücadele-çatışma-hareketlerle amaç ve yöntem açısından farklılaştığını öne sürer, yani bunu ‘kopuş’ fikriyle temellendirir.

Touraine ve genel olarak diğer ‘Yeni Toplumsal Hareket’ teorisyenlerine göre, artık post-endüstriyel toplumda çatışma ve mücadele alanları değişmiştir. Eski hareketler - yeni hareketler tartışmasının merkezinde, eski hareketlerin ‘sınıf indirgemeci’ bir perspektife ve ‘dar iktisadi hedefler’e sahip olduğu, işçi sınıfı dışında kalanları dışladığı, harekete ve hedeflere katmadığı düşüncesi yer alır (Çetinkaya, 2008, s.34-35). Touraine toplumsal hareketleri, ortak kültürel bir zeminde karşıt grupların çatışan yorumlarının etkileşimi olarak tanımlar. Ancak bunun yanında, salt kimlik yönelimli analizi de reddeder (Cohen, 1999, s.121-122). Salt kimlik yönelimli hareketi değil, haklar mücadelesini ön plana çıkarır. Toplumsal hareketleri kültürel alana yönelmiş davranış biçimleri olarak görür (Çayır, 1999, s. 23). Toplumun kendisini, *‘değişen toplumsal ilişkilerin, kültürel yeniliğin ve siyasal süreçlerin gevşek bir bütünü’* olarak algılamaktadır. (Touraine, 1982, s.220, akt. Cohen, 1999,

s.124). Toplumsal düzlemde çatışmacı olmanın, toplumsal hareketlerin devlete yönelen değil toplumsal muhalife yönelen hareketler olduğunu söyler (Çayır, 1999, s.23). Yeni toplumsal hareketleri ‘yeni’ yapan, post-endüstriyel alanda gerçekleşiyor olmalarıdır ve ‘...bu alan artık devlet ve de pazar değil, özel ve kamusalın sınırlarının belirsizleştiği sivil toplumdur’ (Çayır, 1999, s.24). Özetle Touraine’e göre toplumsal hareketleri ‘yeni’ yapan şey, devlet vurgusundan sivil alan vurgusuna geçilmesidir.

Touraine, bir toplumsal hareket tanımından ancak çatışma davranışının kültürel kaynaklar (bilgi, üretim, etik) üzerindeki hakimiyet ilişkilerini dönüştürmeye başladığı zaman bahsedebileceğini söyler (Touraine, 1999, s.48). Her çatışma biçiminin yeni toplumsal hareketleri ifade etmediği önermesini de, her sendikal eylemin işçi sınıfını temsil etmemesi örneğiyle açıklar(Touraine 1994, s.276).

Yeni toplumsal hareketleri bir önceki yüzyılda gerçekleşen toplumsal hareketlerden ayıran özelliklerini ve sosyal hareket tanımını, çatışma alanının farklılaşması temelinde açıklar. Ve bu bağlamda sosyal sınıfların yerine sosyal hareket kavramını yerleştirir. Touraine’e göre sosyal hareket (Touraine, 1999, s.49-50);

“Bir Sosyal hareket (ise) hiçbir şekilde toplumsal duruma tepki değildir. Aksine, toplumsal durum, kültürel modeller ve tarihsellik üzerinde kontrol için savaştan Sosyal hareketler arasındaki çatışmanın sonucudur. Bu çatışma, siyasal sistemin kırılmasına ya da kültürel reformlara yol açabilir. Bir sosyal hareket, kendisi aracılığıyla kültürel yönelimlerin, tarihsellik alanının bir toplumsal örgütlenme biçimine dönüştürüldüğü çatışma davranışdır.”

Touraine, *sosyal hareket* (genel kullanım biçimi ve kitabında kullandığı şekliyle) olgusunun sınıf olgusundan ayrıştırılamayacağını söyler. Ancak sınıf bir durumdur, sosyal hareket ise bir aksiyon, tarihi sorgulayan ‘aktör’ün aksiyonu olması itibarıyla sınıftan ayrışır. Ona göre bu ‘durum’ biçimini yaratan nedenler, işçi sınıfı merkezli bakış açısının dar anlamda kapitalizm ve krizleri durumuna indirgenmesinden kaynaklanmaktadır. Sosyal hareketlerin, sosyal sınıfların yerine kullanılmasında, aktörün aksiyonunun daha dinamik, daha kapsayıcı ve indirgemeci olmadığı düşüncesi yer almaktadır. Oysa yeni toplumsal hareketler eski

hareketleri sınıf indirgemeci olmakla eleştirse de, bu önerme ile onlarla aynı indirgemeci sınıf tanımını paylaşmaktadırlar (Çetinkaya, 2008, s.34-35).

2.5.1.1.Özne

Touraine'nin düşüncesinde özne; bireyin iktidar merkezleri tarafından dayatılmış olan benliğinden kurtuluşuna, özgür bir ben yaratma mücadelesine dayanır. Bu mücadele bir bakıma toplumsal hareketlerin özündeki çatışmayı anlatır (Touraine, 1994, s.260-261);

“Özne, toplumsal edimci ve çatışma terimleriyle tanımlanmalıdır: o, ne toplumun üzerinde gezinen bir ilke, ne de tikelliği çerçevesinde birey değil, tıpkı araşsal akılcılık gibi, bir toplumsal deneyim kurma yöntemidir.”

Touraine öznenin toplumsal bir hareket olarak varoluşunun, amacı ne olursa olsun düzene karşı çıkması ile mümkün olacağını söyler (Touraine, 1994, s.262);

‘Modernliğin asıl tarihi, öznenin kutsal düzene karşı verdiği mücadelelerden, akılcılıkla ittifak halinde giriştiği mücadelelerden, bir başkasına, akılcılaştırıcı modellerle mücadelesine- ki bu mücadele içinde, kimi zaman, kendini, toplumu ve insanı tepeden tırnağa değiştirme iddiasının kışkacındaki modernleştirici iktidarın totaliter kendini beğenmişliğine karşı koruyabilmek için, kendisine ilişkin, tektanrılı dinlerin geliştirdiği imgelere başvurur-geçişin tarihidir.’

Ona göre, 18. yüzyılda tartışılan mülkiyet ilişkileri ve bireyin ön plana çıkartılması ile 19. yüzyılda çalışma ve yaşam savunusu üzerine ortaya çıkan işçi hareketleri arasında bir süreklilik vardır. Bu birbirini izleyen iki farklı sürecin bir izdüşümü olarak da ‘**öznenin dönüşü**’ nü açıklar (Touraine, 1994, s.263).

‘Sınıf bilinci, sadece, ele alınan sınıfın ayırıcı niteliğini nesnel olarak tanımlayan, yaşanmış çelişki değildir; çoktan praksis tarafından aşılmış olan, böylece de, hem korunmuş, hem de reddedilmiş olan çelişkidir.’ (Sartre, Diyalektik Aklın Eleştirisi, akt. Touraine, 1994, s. 264).

İlk modernleşmenin, akılcılaştırma ve özneleştirme birliğinin, sonrasında yaşanan devrimler ile koptuğunu söyler. Bu iki kutuplu yapı işçi hareketlerinde kendini şu şekilde gösterir (Touraine 1994, s.265);

‘İşçi hareketi, daha iyi çalışma ve iş koşulları talep etmekle, hatta pazarlığa girişip, toplu sözleşmeler imzalamakla yetinmez; reddetmediği ama patronun kariyla özdeşleşmiş olarak görmek de istemediği bir akılcılaştırmaya karşı işçi öznesinin savunulmasına çağrıda bulunur ve XIX. yüzyılın sonundan itibaren, toplumsal adaletten söz edildiğinde, modernliğin iki ilkesini, yani akılcılaştırmayla emekçinin ‘saygınlığı’ nı bağdaştırma amacını taşımıştır.’

Touraine, 1968 Mayıs’ından sonra işçi hareketinin farklılığını *‘kapitalist dünyanın olduğu kadar sol partilerin yöneticilerinin de saldırısına uğrayan bu tür bir işçi hareketi, bir kültürel eğilimin öznelştirilmesini toplumsal harekete dönüştüren ilk büyük kolektif eylem’* (Touraine, 1994, s.265) olarak açıklar.

Touraine’e göre 1960’lardan sonra etkili olmaya başlayan işçi sınıfı tanımındaki değişiklikler, toplumsal hareketin amaç ve biçimlerinde de farklılaşma yaratmıştır. Touraine sınıfları ve hareketleri birbirinden ayırır. Ona göre hareket, sınıfların çözülmesinin ardından yaşanan bir durumdur. Kısaca kendi tanımladığı şekliyle hareket, sınıf ve işçi hareketlerinden oluşmaz. Bu düşüncenin devamı olarak toplumsal bir hareket hem toplumsal çatışma hem de kültürel bir tasarıdır. (Touraine, 1994, s.267). Touraine artık işçi hareketlerinden kopulduğunu, yaşananın iktidara karşı olan ve (yine kendi ifadesiyle) ekonomik çıkarları hedefleyen hareketlerden farklı olduğunu söyler. Ona göre Marksist düşünce işçi eylemini doğa ve tarihsel gelişme ile, kapitalist düşünce ise ekonomi politiğin kategorileri ve kar ile özdeşleştirmiştir.

‘İşçi hareketinin gerekli utkusu, Hegel’in düşündüğü gibi modernlik ruhunun değil insan doğasının gerçekleşmesinin utkusu olacaktır. İşte bu nedenle, sınıf bilinci, kendi için sınıf, Marksistler açısından, kesinlikle kendi bilincinde olan bir sınıf değil, entelektüeller tarafından kapitalizmin çelişkilerinin ve bu çelişkilerin

hem gerekli, hem de olanaklı olan aşılmasının belirtisi olarak yorumlanan işçilik durumudur” (Touraine, 1994, s.267).

Touraine sanayi toplumunda bir hareketin toplumsal hareket olabilmesi için, talebe dayalı mücadelenin tek başına yeterli olmayacağını, o toplumun değerleri adına savunuculuk yapması gerektiğini söyler. Daha açık ifade edilirse, işçilerin sanayileşmeye karşı olup teknoloji araçlarını yok etmeye yöneldikleri zamanlarda bile, eğer o sanayileşme düşüncesinin kendisine bir itiraz ve karşı hareket gerçekleşmiyorsa ve sadece belli haklar istemiyle bir hareket oluştuysa, bu karşı duruşun temelinde özerkliğin güçlenmesi yoksa o hareket toplumsal hareket olamaz. Touraine bunun, ekonomik taleplere manevi değer atfetmek olmadığını, toplumsal hareketin tarihselci ve yararçı görüşün de karşısında bulunduğunu söyler.

“Tüm toplumsal hareketler, içten içe parçalanmış durumdadır çünkü hiçbiri aynı anda ve aynı biçimde akılcılaştırma ve öznelleştirilmeye hizmet edemez.”
(Touraine, 1994, s.267-268).

Touraine modern toplumda var olan akılcılaştırmanın daha çok yönetici sınıfa ait bir özellik iken, bunun karşısında yer alan öznelciliğin toplumsal hareketin merkezini oluşturduğunu söyler (Touraine, 1994, s.270). Touraine’e göre ‘eski’nin yöneten ve yönetilen, doğa ve toplum gibi karşıtlıklar üzerine kurduğu durum çözümlemesinden farklı olarak bugün yapılması gereken bu karşıtlıkların ilişkiselliğini kuracak kavramlar oluşturmaktır. Bu bağlamda Touraine, toplumsal sınıfın yerini toplumsal hareketin alması gerektiğini şu şekilde açıklar (Touraine, 1994, s.271);

“ ...Nasıl ki eylem çözümlemesinin durum çözümlemesinin yerini alması gerekiyorsa, toplumsal hareket terimi de toplumsal sınıf teriminin yerini almalıdır. Bu, olgunun yerine kanaatin , nesnel olanın yerine öznel olanın geçmesi değil, eylemin anlamının hem edimcilerin o eylem konusunda sahip oldukları bilince indirgenemeyeceğinin, hem de ona bağımlı olmadığının kabul edilmesi anlamına gelir.”

2.5.1.2. Programlı Toplum

Touraine, programlanmış toplum olarak tarif ettiği yeni biçimin, sanayi sonrası toplum tanımından daha uygun bir ifade olduğunu söyler ve bu yeni biçimi kültürel malların kitlesel üretimi ve dağıtımının merkezileştiği toplum olarak tanımlar. *‘Sanayi toplumunda demir-çelik, tekstil, kimya, hatta elektrik ve elektronik sektörleri ne ifade etmişse, bilgilerin, tıbbi bakımın ve bilişimin, yani eğitim , sağlık ve medyaların üretimi ve dağıtımı da programlanmış toplumda aynı şeyi ifade eder.’* (Touraine, 1994, s.272). Bu kavramı kullanmasının sebebini de değerler dünyasının içinde oluşuyla açıklamaktadır, *“sanayi toplumundan programlanmış topluma geçişin, şeylerin idaresinden insanların yönetimine geçiş olduğu söylenebilir”*¹³ (Touraine, 1994, s.272).

Programlanmış toplumda olan şey, üretim araçlarının yönetimi için çatışma değil de kültürel üretim amaçları konusunda çatışmadır. Touraine, hareketlerin farklılaşmasını ve yeni toplumsal hareketin özelliklerini şu şekilde açıklamaktadır (Touraine, 1994, s.274);

“Eski toplumsal hareketler, özellikle işçi sendikacılığı, ya siyasal baskı gruplarına ya da en yoksul kategorilerin değil de, ücretlilerden oluşan yeni orta sınıfın çalıştığı sektörleri loncacı bir mantıkla savunan araçlara dönüşürken , bu yeni toplumsal hareketler, örgütlenmeleri ve sürekli eylem yetenekleri eksik olmakla birlikte, şimdiden, aynı zamanda hem toplumsal hem de kültürel nitelikli sorun ve çatışmalardan oluşan yeni bir kuşağı ortaya çıkarırlar.”

Touraine, bugün kamu alanında yaşananın, tüm farklı tanımlamalara ve eleştirilere rağmen yeni hareketlerle dolu olduğunu söyler. Ona göre yeni hareketler ilerleme ve geleceğe ait güçleri özgürleştirmeyi değil, ‘yaşamı değiştirme’yi, hem açlık tehdidindeki insanların yaşama hakkını hem de ifade özgürlüğünü ya da kişisel bir yaşam tarzı ve öyküsünü özgürce seçme hakkını savunmayı amaçlar (Touraine, 1994, s.275).

¹³ Frankfurt Okulu’nun ‘kültür sanayi’ kavramı aynı anlamı taşır.

Yeni hareketlerin bir önceki dönemdeki işçi hareketlerinden daha fazla uluslararası niteliğe sahip olmasını, sanayi toplumunda oluşan yeni toplumsal hareketlerin yoksul ve baskı altındaki grupların savunma eylemlerinde ortaya çıkmasına bağlar.

“... Çünkü, yeni toplumsal hareketlerin merkezindeki ahlaksal bilinç, aşırı baskı ya da yoksulluğa karşı mücadele verenler tarafından, bugün en zengin ülkelerin karar sisteminin bir parçası olan sendika ya da baskı gruplarının toplumsal-siyasal stratejilerinden çok kimlik ve saygınlıkla bağlantılı görünmektedir”
(Touraine, 1994, s.275).

Touraine’e göre fark, yeni toplumsal hareketlerin halk üzerinde tahakküm kuran, komünist veya faşist partilerin sunduğu modelden uzak olmasıdır. Yeni toplumsal hareketlerin ‘...Tarihin anlamından çok özyönetimden ve iktidarı ele geçirmekten çok iç demokrasiden’ söz ettiğini söylemektedir (Touraine, 1994, s.276).

Programlanmış toplum fikrinin liberal yöntemlerle gerçekleşmesinin mümkün görünmediğini söyleyen Touraine, bütün yolların liberalizme gitmediğini ancak hepsi aynı anda ulaşmasa bile, bütün yolların gideceği yerin programlanmış toplum olduğunu söyler. Burada temel olduğunu vurguladığı şey, maddi olandan kültürel olana geçiş yapan yeni bir biçimin ve yeni toplumsal ilişkilerin olduğudur (Touraine, 1994, s.277).

Touraine, “1968’den sonra, sanayi toplumunun çözümlenmesinden ve tarih sonrası yanılısamlarından yeni bir ekonominin oluşturulmasına ilişkin tamamen liberal bir tasarıya kadar bir toplum değişikliğinin tüm evrelerinden geçtik; ortak kültürel modelleri, bu modellere biçim veren toplumsal ilişki ve hareketleri, bir an için tarihselliğin ötesindeymiş gibi görünmüş olan şeyleri harekete geçiren siyasal elitleri ve toplumsal değişim biçimlerini tanımlama ve çözümlmeyi öğrenmemizin vakti çoktan gelmiştir” diyerek, programlanmış toplumla bu topluma özgü özne ve yeni toplumsal hareketlerin önceki sosyal hareketlere, siyasal sistemlere hatta liberal sisteme benzemediğini tekrarlayarak her şeyiyle ‘yeni’ olduğunu söylemektedir (Touraine ,1994, s.282).

Touraine'e göre toplumsal hareketlerin hedeflediği alan ne devlet ne de piyasadır; bu alan sivil toplumdur. Hareketler, toplumsal muhalefetin sivil toplumun yapıları üzerindeki mücadelelerinden oluşur. Dolayısıyla sivil toplum mücadelelerinin, kamu alanlarının ve siyasal süreçlerin alanı olarak görülür. Touraine'e göre devlet üzerine yoğunlaşan stratejik kolektif hareket teorileri, sivil topluma yönelmiş toplumsal hareket görüşüne zıttır (Cohen, 1999, s.124-125).

Cohen'in aktardığı üzere (1999, s.128-129) Touraine, Tilly'nin aksine, ofansif hareketi, devlet kontrolüne ve teknokratik toplum modeline karşı siyasal aktivite alanını, mevcut ve yeni kamusal alanları genişletme amacındaki mücadeleleri anlatmaktadır.

2.5.2. A. Melucci ve Toplumsal Ağ Teorisi

Yeni Toplumsal Hareketler teorisi mevcut değerler, normlar ve kimlik yapılarında değişim taleplerini simgeleyen kültürel boyutu öne çıkarır (Çayır, 1999, s.23). A. Melucci diğer yeni toplumsal hareket kuramcılardan farklı olarak kimlik vurgusunu öne çıkarmaz. O, 'toplumsal ağ' kavramsallaştırması ile hareketleri analiz etmeyi önerir (Çetinkaya, 2008, s.36 ve s.43).

Melucci'ye göre, klasik sosyoloji toplumsal hareketlerin analizini yaparken iki aşırı uçta dolaşır. Kolektif hareketi ya yapısal bir krizin sonucu ya da ortak inançların bir ifadesi olarak açıklar. İlki kolektif davranışın içindeki çatışma boyutunu göz ardı ederek onu marjinal bir konuma indirger (kolektif davranış ve kitle toplumu teorileri), ikincisi ise belirli bir toplumsal durumdan kolektif harekete geçişi açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Marksist teori) (Melucci, 1999, s.82-83). Melucci toplumsal hareketlerin analizinde geleneksel olanın yetersizliğini vurgulayarak hareketlerin itici gücü olan toplumsal çatışmaya dikkat çeker (Özel, 2007, s.64), imkanlar ve sınırlılıkların şekillendirdiği harekette en önemli şey olan aktörün ihmal edilmemesi gerektiğini vurgular. Ona göre, sosyal yapılar olan hareketler bir krizin sonucu veya inançların ifadesi olarak değil örgütlenme ile 'inşa edilir' (Melucci, 1999, s.85).

Melucci 1980'li yıllardan sonra çağdaş toplumlarda yeni çatışmaların kalıcı, yeni dayanışma hareket biçimlerinin geleneksel üyeliklerle beraber yürüdüğü; yeni çatışmaların temelindeki dayanışma ağlarının sosyalizasyon işlevi gördüğü ve bunların yeniden kurulduğu; hareket tiplerinin siyasal katılımın temsil ve karar alma kanallarına kolayca adapte olamaması gibi noktalarda ortak özellikleri paylaşırlar (Melucci, 1999, s.81-82).

Melucci, Touraine gibi, 1970'lere kadar hakim olan -düalist- karşılaştırmalı yaklaşımı eleştirir (çöküş/dayanışma veya yapı/motivasyon gibi). 1970'lerdeki anlayışları da, hareketlerdeki 'niçin'i açıklayıp 'nasıl'ı açıklamayarak kolektif hareket ve aktörleri ihmal ettiğini ya da Kaynak Mobilizasyonu Teorisi gibi hareketi sadece veri olarak ele alıp anlamını açıklamayarak 'nasıl'ı açıkladığını ama 'niçin'e cevap vermediğini söyleyerek eleştirir (Melucci, 1999, s.83-84). Ona göre hareket analizi sistemik ilişkiler üzerinden anlaşılmalı ve aynı zamanda *'fırsatlar ve kısıtlılıklar sistemi içinde kurulan bilinçli bir yönelim olarak'* hareketin, fırsatlar ve sınırlılıkların bir iç oyunu olduğu görülmelidir (Melucci, 1999, s.85).

'Hareketler, yapıları sistemik bir alanda işleyen amaçlar, inançlar, kararlar ve fikir alış verişleri tarafından inşa edilen eylem sistemleridir. Bir kolektif kimlik, kolektif harekete sunulan fırsatlar ve sınırlılıklar alanının paylaşılan tanımından başka bir şey değildir.' (Melucci, 1999, s.85)

Kolektif hareketin ampirik ve analitik unsurlarının ayrıştırılarak analiz edilmesi gerektiğini söyleyen Melucci, hareketinin anlamının, hareketin referans sisteminde ve analitik boyutlarında olduğunu ifade eder (Melucci, 1999, s.87).

Çatışmayı muhalif aktörler arasındaki ilişki, dayanışmayı da kolektif kimliği paylaşabilme olarak tanımlayan düşünür, bir sosyal hareketi; dayanışmaya dayalı, çatışmacı, sistemin sınırlarını zorlayan kolektif hareket biçimi olarak tanımlamaktadır. Hareketin bir eylem sistemi olduğunu söyleyerek analiz ederken analitik düzeydeki özelliklerle ampirik unsurların ötesine geçilmesi gerektiğini vurgular (Melucci, 1999, s.87).¹⁴

¹⁴ Burada ampirik bilgi ile analitik bilgi arasında bir geçiş-köprüye ihtiyaç olduğunu söyler (1999, s.86).

Artık endüstriyel toplumdan post-endüstriyel topluma geçildiği konusunda diğer Yeni Toplumsal Hareket teorisyenleriyle hemfikir olan Melucci, toplumda artık politik, kültürel ve ekonomik yapıların bütünleştiğini söyler. Toplumsal çatışmalar da ekonomik/endüstriyel alandan kültürel alana kaymaktadır (Melucci, 1999, s.88).

Yeni toplum tipindeki hareketlerin tanımlanabilmesi için ayrı unsurlara ihtiyaç olduğunu ifade eden Melucci, hareketlerin sistemin sembolik ve enformasyonel alanlarında yoğunlaştığını ve bu çatışmalardaki aktörlerin belli bir durum ve kültürle tanımlanan sosyal sınıflardan oluşmadığını söyler. O, ‘aktörler bir çeşit medyadırlar’ diyerek sembolik ve kültürel çıkarları hedef aldıklarını ifade eder. Bu yönüyle geçici olduklarını ve amaçlarının görünürlük olduğunu söyler (Melucci, 1999, s.88-89).

Melucci hareket kavramının, geçmişteki bir olguya işaret etme konusunda yetersiz kaldığını bu sebeple resmi ve gayriresmi örgütlenmeleri de kapsayan, çatışmacı bir kültürü ve kolektif kimliği paylaşan bireylerin ağı anlamına gelen ‘hareket ağları’ ya da ‘hareket alanları’ kavramını öne sürer, *‘böyle bir kavram kolektif hareketin örgütsel formlarını değiştirdiğine, geleneksel politik örgütlenmelerden farklılaştığına işaret etmektedir.’* Günümüzde farklı amaçlarla kurulmuş hareketlerin bu ağı oluşturduğunu söyleyen Melucci’ye göre, hareket ağlarının çoklu yapı, kısa dönemli, duygusal dayanışma gibi ortak özellikleri vardır (Melucci, 1999, s.91-92).

Yeni hareketlerin sembolik vurgusundan bahseden yazar, örgütsel formun sadece bir araç değil aynı zamanda bir amaç olduğunu ve bir mesaj verdiğini söyler¹⁵. *“Büyüsü olmayan peygamberler olarak çağdaş hareketler, hedefledikleri değişimin günlük hayatta pratiğini sunarlar. Tüm toplumu ilgilendirecek şekilde sosyal hareketin anlamını yeniden tanımlarlar”* (Melucci, 1999, s.93).

Günümüz hareketlerinin eski hareketler gibi büyük bir gaye ve bir kahraman ya da dramatik bir karakterle öne çıkmadığını, hareketin anlamının amaçlarda değil kendisinde olduğunu söyleyerek sembolik özelliği yeniden vurgular; *“hareketler ne yaptıkları ile değil*

¹⁵ Hareketler medyadır derken de bunu anlıyoruz

ne oldukları ile ön plandadır". Bu sembolik özellikleri ile, siyasal hedefleri olmasa da siyasal kurumları etkilemektedirler. Tüm hareketlerin görünmeyen 'nebula' yı görünür hale getirdiğini söyler (Melucci 1999, s.101-104).

Jasper'ın aktardığı üzere, Melucci kültürel süreçleri daha ayrıntılı ele almış ve bunları 'ahlaki ütopyacılığın araçları' olarak tanımlamıştır. Melucci hareketlerin hem mobilizasyon hem de bir kuluçka devresine sahip olduğunu söylemiştir; "*ağların kendilerinin kurulduğu ve varlığını sürdürdüğü alternatif çerçevelerin her gün üretilmesi...kuluçka eylemsizlik anlamına gelmez. Hatta muhalefet ve direniş potansiyeli günlük yaşamın dokusuna işlenir*" (Jasper, 2002, s.121-122). Melucci toplumsal muhalefetin muhatabının devlet değil, ya hareketin üyeleri ya da yurttaşlar olduğunu (Jasper, 2002, s.122) söyleyerek Touraine ile aynı perspektiften bakar.

2.6. Toplumsal Hareket Teorilerinde Sınıf Tartışmaları

2.6.1. Laclou Ve Mouffe- Yeni Sosyalist Strateji

Laclou ve Mouffe'un görüşlerinin hareket noktası Marksizmin eleştirisidir. Hegemonya ve Sosyalist Strateji (2008) çalışmasından önceki görüşleri, 'ilk dönem' olarak tanımlanır. Bu çalışmada öne sürdükleri 'radikal demokrasi' ve 'olumsallık' yaklaşımları ise Marksizm literatüründe Post-marksist olarak sınıflandırılmalarına neden olmuş ve 'ikinci dönem' olarak tanımlanan görüşlerine tekabül etmiştir. Sınıf mücadelesi ve toplumsal mücadeleler alanını tanımlarken şimdiye kadar aktarıldığı gibi ayrıntılı bir biçimde 'toplumsal hareket' tartışması yapıyor olmasalar da, mücadeleler alanına sınıf ve Marksizmin krizi perspektifinden bakarak, radikal demokrasi önerileriyle hareketleri ve hareketler alanını teorik zemine oturtmuşlardır. Demokrasi kavramını, kitaplarında (2008) hem süreklilik hem de kopuş noktalarından ele almışlardır. Ancak iki teorisyen de 'ikinci dönem' düşünceleri ve radikal demokrasi yaklaşımlarıyla kopuş teorisyenleri olarak sınıflandırılmaktadırlar. Bunda 1960'larda tartışılmaya başlanan, daha çok kimlik yönelimli hareketlerin ifadesi olarak tanımlanan 'Yeni Toplumsal Hareketler' yaklaşımı etkili olmuştur. Laclou ve Mouffe, 1968 ve sonrasındaki hareketlerin 'kimlik' yöneliminden kaynaklı artık sadece sınıf ile açıklanamayacağını öne sürerler (Korkmaz, 2009, s.124). Hegemonya ve evrensellik kavramları üzerinden şekillenen radikal demokrasi projesini "*demokratik devrim'in*

derinleştirilmesinde yeni bir aşama olarak, demokratik eşitlik ve özgürlük mücadelelerinin daha geniş çapta bir toplumsal ilişkiler bütününe yayılması olarak' (Laclou ve Mouffe 2008, s.19) tasarladıklarını dile getirirler.

Laclou ve Mouffe'un radikal demokrasi projesi etrafındaki tartışmalar ve E.M. Wood gibi düşünürlerin eleştirileri, Marksizm ve Post-marksizm temelinde biçimlenmiştir. Proje; toplumsal mücadele alanıyla temas eden evrensellik, hegemonya, olumsuzluk, söylem ve çoğulcu mücadele kavramları ile anlatılıyor olsa da tartışmanın eksenini çalışmanın sınırlarını aşacağı için burada sadece iki yazarın radikal demokrasi projesi ve toplumsal hareketler yaklaşımlarını sınırlı bir şekilde aktarmakla yetinilecektir.

Laclou ve Mouffe'un temel çıkış noktası Marksizmin krizi olarak nitelendirdikleri belli açmazlar olduğu için önce kavramları eleştirmeye ve yeni kavramlaştırmalar ile stratejilerini belirlemeye başlamışlardır. İdeoloji kavramını özcü ve ekonomik temelli olduğu için eleştirerek yerine 'söylem' kavramını önerirler. Düşünürlere göre bir çok tekil kimliği bir araya getirebilecek olan söylem, siyasal bir pratik olarak hegemonya ile birleşerek radikal demokrasi projesi dedikleri evrensel niteliği olan sosyalist stratejiyi yaratacaktır. Düşünürler, teorilerini etraflıca ortaya koydukları kitapta (2008), marksizimle tarihsel ve kavramsal düzeyde hesaplaştıktan sonra, radikal demokrasi projesini açıklamaya öncelikle demokratik devrimin alanını tanımlayarak başlarlar:

'Mücadelelerin birleşik bir politik alan halinde birleşmelerinin ve ayrıcalıklı koşullarının reddedilmesi; tersine, toplumsal çoğulluğunun ve belirlenmişliğinin kabul edilmesi, bize, köklü bir şekilde özgürlükçü ve klasik solunkilerle karşılaştırılmayacak ölçüde büyük hedefleri olan yeni bir politik tasavvurun iki temel dayanağı gibi görünmektedir' (Laclou ve Mouffe, 2008, s.236).

Merkezi sorunu, "eşitsizliklere karşı mücadele etmeye ve tabiyet ilişkilerini ortadan kaldırmaya yönelik bir kolektif hareketin" ortaya çıkması için söylemsel zemini hazırlamak olarak tanımlamaktadırlar. Yeni toplumsal hareketler etrafında toplanan 'politik kimlik biçimleri', demokratik devrimin yayılması ve toplumsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına

yönelik yeni doğrultular ve yolların olanaklılığı üzerine ortaya çıkmıştır (Laclau ve Mouffe, 2008, s.244). 19. yüzyıldan sonraki dönem demokratik devrim alanının giderek genişleyen bir süreci olarak görülmektedir. Böylece yeni toplumsal hareketler de demokratik devrim sürecinin derinleştiği sırada gerçekleşmektedir (Laclau, 1989, s.27). *“Direniş biçimlerinin kolektif mücadele karakterini almalarını sağlayan şey, tabiyetin farklılık olarak istikrar kazanmasını engelleyen bir dış söylemin varlığıdır”* (Laclou ve Mouffe, 2008: 245).

Laclau ve Mouffe’a göre, ‘Yeni Toplumsal Hareketler’ kentsel, ekolojik, ırkçılık karşıtı, feminist mücadele, vb. gibi bir çok farklı mücadeleyi bir araya toplamaktadır. Bunların ortak paydaları ise işçi mücadelelerinden farklı olmalarıdır. Bu kavramlaştırma, sınıf karşıtlığından ziyade bu hareketlerin günümüzde daha fazla toplumsal ilişkiye değişiyor ve eklemleniyor olması açısından yenidir ve toplumsal hareketlerin bu yeni yönü, demokratik devrimin analizine tabiidir. Düşünörlere göre hareketlerin yeniliği yeni iktidar biçimlerini sorguluyor olmalarıdır. Bu sorgulayış bütünüyle yeni değildir, o nedenle bunu süreklilik ve süresizlik ekseninde iki yönlü açıklamak gerektiğini dile getirirler (Laclau ve Mouffe, 2008, s.246);

“Süreklilik yanı esas olarak, liberal-demokratik ideolojinin batı toplumlarının ortak-duyusuna dönüşmesinin, hiyerarşi ilkesine gittikçe daha fazla meydan okunmasının temelinde yatmasını içerir. toqueville bu meydan okumayı ‘ koşulların eşitlenmesi’ olarak tanımlar. bu eşitlikçi tasavvurun kalıcılığı, ancien regime’den miras kalan eşitsizliklere karşı 19. yüzyılın mücadeleleri ile şimdiki toplumsal hareketler arasında bir süreklilik saptamamızı sağlayan şeydir. fakat ikinci bir baş açısından da süreksizliğin sözünü edebiliriz; çünkü yeni politik özneler büyük ölçüde, kapitalist üretim ilişkilerinin yerleşip yayılmasından ve devletin artan müdahalesinden türeyen yeni tabiyet biçimleriyle antagonist ilişkileri bağlamında kurulmuşlardır”

Laclau ve Mouffe’a göre toplumsal ilişkiler bağlamında yaşanan bir dizi değişiklik ve yeni hegemonik formasyon, 2. Dünya Savaşı sonrası gerçekleşen hem üretim ilişkilerinde hem toplumsal ilişkilerde yaşanan yeniden yapılanma sonucunda oluşmuştur. Onlara göre bu

formasyon üç alanda toplumsal ilişkilere bağlanmıştır; emek süreci düzeyinde, devlet biçimi düzeyinde, egemen kültürel biçim düzeyinde (Laclau ve Mouffe, 2008, s.247).

Kapitalist üretim biçiminin toplumun her alanına yayılması ve bireyin bu ilişkiler dolayımında dönüşmesi sonucu, yaşamın her alanı sermaye bağımlı yani kapitalist ilişkilerle örülür bir alan haline gelir. Yeni ilişkiler ve formlara, yeni mücadele biçimleri ile karşılık verilmiş ve bunlar eski değil yeni toplumun içinden çıkmıştır. Bu bağlamda yeni toplumsal hareketler toplumun, doğal ve yaşanılan sistemin içinden çıktığı için eskinin dilini aşan söylem ve direniş biçimlerinden dolayı ‘yeni’dir. Yazarlara göre bunu sınıf mücadelesi olarak adlandırmak yerine sınıf mücadelesi diye nitelendirilen işçi mücadelelerini de yeni toplumsal hareketler içinde ele almak gerekir (Korkmaz, 2009, s.125). 2. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde, devletin gittikçe artan ve genişleyen oranda toplumsal yeniden üretim düzeyindeki müdahaleleri, beraberinde büyüyen bir bürokratikleşme getirmiştir. Toplumsal ilişkilerin politikleşmesi ve devletin bürokratikleşmiş biçimlerinin bir sonucu olarak, kamu-özel alanının dönüşümü gerçekleşir. Kamu ve özel ayırımının yeni biçimlerinde demokrasi adına dikkat edilmesi gereken şey ise, kamusal alanların demokratikleşme yoluyla değil devletin bürokratik karakteri dolayımında gerçekleştiğidir. Bu anlamda, devlet karşıtı sayısız mücadelenin zemini bürokrasinin bu biçimlerinde aranmalıdır (Laclou ve Mouffe, 2008, s.249-250).

‘Toplumsal çatışmalar alanının şimdiki genişlemesi ile bunun sonucunda yeni politik öznelerin ortaya çıkması, bunların ikisi de bir yandan toplumsal ilişkilerin metalaştırılması ve bürokratikleştirilmesi; diğer yandan liberal-demokratik ideolojinin- eşitlik için verilen mücadelelerin genişlemesinden kaynaklanan- yeniden formüle edilmesi bağlamına yerleştirilmeden anlaşılabilir.’ (Laclau ve Mouffe, 2008, s.251).

Yeni müdahale biçimleri ve yeni mücadele biçimlerinin yeni özne ile anlaşılabilirliğini dile getiren Laclau ve Mouffe, yeni öznelerin ise ekonomik yönlü eşitsizliklerden kopuk olmadığını ancak yeni kimliklerin getirdiği farklılıklar ve buna bağlı taleplerden dolayı yeni olduğunu açıklarlar. Yeni mücadele biçimleri ve bürokratikleşmeye karşı yeni direniş biçimleri özde özerklik talebinde ortaklaşırlar. Bu yüzden “*farklılıklar’ın*

yüceltilmesi ve 'kültürel' kriterlere (elbise, müzik, dil, bölgesel gelenekler vb.) ayrıcalık yüklemeye hevesli yeni kimliklerin yaratılması yönünde gözle görülür bir eğilim olması", demokrasinin eşitlik ve özgürlük temalarından özgürlük temasının tanımlayıcı olması ile anlaşılabilir. Eşitliğin değil de özgürlüğün özerklik taleplerini tanımlayan konumda oluşu, direniş biçimlerinin kolektif mücadeleler şeklinde değil, artan bir bireycilik vurgusuyla oluşmasına yol açmıştır (Laclau ve Mouffe, 2008, s.252-253).

Laclou ve Mouffe 'yeni toplumsal hareketler'in talepkar ve bireyci karakterini ele alırken kadın hareketinden barış hareketine, bir çok hareket biçimini analizlerine dahil ederler. Onlara göre 'yeni toplumsal hareket'lerin tek tek analize tabi tutulması, farklı kimlik ve direniş yönelimlerinden kaynaklanan bir zorunluluktur. Düşünürler savundukları merkezi fikri şöyle dile getirmektedirler (Laclau ve Mouffe, 2008, s.254);

" .. Yeni mücadelelere- ve kadınların ve etnik azınlıkların mücadeleleri gibi daha eski olanların radikalleşmesine-, 'savaş-sonrası dönemin yeni hegemonik formasyonunun karakteristiği olan toplumsal ilişkilerdeki dönüşümün' ve ' liberal-demokratik söylem çerçevesinde oluşmuş eşitlikçi tasavvurun toplumsal yaşamın yeni alanlarına doğru yerdeğiştirmesinin sonuçlarının' yarattığı çifte perspektiften bakılması gerektiğidir. farklı tabiyet ilişkilerinin sorgulanması ve yeni hakların talep edilmesi için gerekli olan çerçeveyi sunan budur."

Laclau ve Mouffe, tarihsel zorunluluk ve ekonomi gibi belirlenimlerin ayrıcalığına, yerine 'olumsallık' kavramını koyarak karşı çıkarlar. 'Olumsuzluk' zorunluluğun olduğu gibi zorunsuzluğun olduğu durumları da ifade eder. Düşünürlere göre olumsuzluk "zorunlu yasalarla ilerleyen bir tarih anlayışına karşı, siyasal alandaki söylem mücadelelerinin çerçevesinde gelişen bir tarih anlayışını" kabul eder (Korkmaz, 2009, s.132). Bu anlayış tarihsel zorunluluğu reddettiği gibi ayrıcalıklı öznenin taşıyıcılığı yerine, tek tek tüm bireylerin toplumsal sistemleri dönüştürdüğü bir sistem inşaa eder. Buradan hareketle Marksizmin sınıf indirgemeciliği olarak ifade ettikleri ayrıcalıklı sınıf, 'işçi sınıfı' kategorisini de eleştirmektedirler. Onların düşüncesi işçi sınıfının reddini değil sadece ayrıcalıklı konum atfedilmesine yönelik eleştiriyi içerir. Düşünürlere göre yeni toplumsal biçimlerin

yaratılmasında ayrıcalıklı özneler değil, tüm farklılıklarıyla politik söyleme dahil olmuş özne rol alacaktır. Kapitalizmin yeniden yapılanmasını sadece sınıf sorununa odaklanarak çözümlenmek artık mümkün değildir. Bu yüzden düşünürler için sınıf artık birleştirici kimlik olma özelliğini kaybetmiştir (Korkmaz, 2009, s.135).

“Bir ‘evrensel sınıf’ olarak işçi sınıfı anlayışı bir kez reddedildiğinde, keyfi bir şekilde ‘işçi mücadeleleri’ etiketi altında toplanan şeyin alanında yer alan antagonizmaların çoğulluğu ve bunların büyük çoğulluğunun demokratik sürecin derinleştirilmesi için taşıdıkları paha biçilemez önemi kabul etmek olanaklı hale gelir” (Laclau ve Mouffe, 2008, s.257).

Laclau ve Mouffe, işçi sınıfının ayrıcalıklı konumunu reddederken yeni kimliklerin ya da hareketlerin de ayrıcalıklı olmadığını savunurlar. Aynı bakış açısının uzantısı olarak, toplumun bir bütün olarak dönüşümüne yol açacak tek biçimli bir konum mümkün değildir. Özellikle 1960’lardan sonra ortaya çıkan, yükselen hareketlerdeki işçi sınıfından artakalan ayrıcalıklı sınıf olma çabasının yanlışlığını dile getirerek, zorunluluk anlayışının reddini temellendirirler; *“ister işçilere, ister diğer politik öznelere ait olsun, bütün mücadeleler, kendi hallerine bırakıldıklarında kısmi bir karaktere sahiptirler ve çok farklı söylemlere eklenilebilirler. onlara karakterini veren geldikleri yer değil, bu eklenmedir”* (Laclau ve Mouffe, 2008, s.259). Laclau ve Mouffe, bu çok anlamlı direniş biçimlerinin demokratik bir söyleme eklenileceği gibi, özgürlük noktası kalkışından dolayı pekala anti-demokratik bir söyleme de eklenilebileceğini ifade eder. Yine günümüz mücadelelerinin önceden verili bir anlamı ya da doğrultusu yoksa sabit olmayacağını, bunun da bulunduğu koşulların çok yönlülüğünden kaynaklandığını ifade etmektedirler; *“Kendi başına bırakıldığında her antagonizma bir yüzer-gezer gösterendir, bir toplumsal formasyondaki başka öğelere hangi biçimde eklenilebileceği önceden belli olmayan bir ‘yabani’ antagonizmadır”* (Laclau ve Mouffe, 2008, s.262). Yeni muhafazakarlığın ya da yeni-sağın kazanımının bu noktada, bireysel özgürlüğün savunulması adı altında, olduğunu söylerler. *“Sorun toplumsal hareketlerin imgesel özerkliğini benimseyip birleşik bir sağduyuya karşı çıkmak değil, hangi sağduyunun galip çıkacağını siyasi mücadeleyle belirlemektir”* (Laclau, 1989, s.26). Laclau ve Mouffe’a göre sol için yeni bir alternatif olan radikal demokrasi projesi bu noktada devreye girer.

Laclau ve Mouffe'a göre, toplumsal bölünmeyi farklı bir temele yerleştiren eşdeğerlilikler üzerinde sol bir alternatifin inşaa edilmesi gerekir. Solun staretjisi demokrasiyi terk etmek değil, tersine demokratik mücadeleler alanını sivil topluma ve devlete doğru genişletmek olmalıdır.

“Solun görevi liberal-demokratik ideolojiyi reddetmek değil, tersine onu radikal ver çoğul bir demokrasi doğrultusunda derinleştirmek ve genişletmek olabilir. .. Bunun olanaklı olması, bireysel haklar üzerine liberal söylemin anlamının kesin olarak sabit olmamasından kaynaklanmaktadır; bu sabitsizlik ise, tıpkı bireysel hakların muhafazakar söyleminin öğeleriyle eklemlenmesine izin verdiği gibi, demokratik momenti vurgulayan farklı eklemlenme ve yeniden- tanımlanma biçimlerine de izin vermektedir” (Laclau ve Mouffe, 2008, s.270).

Laclau ve Mouffe'a göre radikal demokrasinin varlığı, tek tek farklı mücadelelerin birbirini dönüştürmesi ya da zorunlu bağlantılarla bağlanmasıyla değil, tek bir hegemonik söylemde birleşmesiyle mümkün olacaktır. Buna örnek olarak cinsiyet karşıtlığı ile kapitalizm karşıtlığının arasında zorunlu bağlantıların olmadığına işaret ederler. İkisi arasındaki birleşme ancak hegemonik bir eklemlenme ile mümkün olabilir (Laclau ve Mouffe, 2008, s.272). Laclou ve Mouffe, radikal demokrasinin sosyalizmi barındırdığını ama ne sosyalizmin ne de radikal demokrasinin birbirinin bileşeni olmadığını dile getirirken varılacak noktanın çoğul bir demokrasi olması gerektiğinden bahseder. Üretim araçlarının toplumsallaştırılması sadece işçilerin katılımıyla değil, neyin nasıl üretileceğine ve paylaştırılacağına dek karar verme mekânizmasına öznelerin katılımı ile söz konusu olacaktır ki bu da çoğul demokrasiyi tanımlar. *“Üretimin toplumsal amaçlarla kullanımı ancak bu koşullarda var olabilir”* (Laclau ve Mouffe, 2008, s.273).

Laclau ve Mouffe ‘yeni toplumsal hareketler’in de zorunlu olarak analize girdiği yeni bir sosyalist strateji yaratma noktasında ele aldıkları kavramlarla, temelde Marksizmle, bir nevi hesaplaşırken tümünden bir reddedişten ziyade içerme ve içselleştirme eğilimi gösterirler. Bu hem dönüşen toplumsal ilişkilerin hem yeni toplumsal mücadele biçimlerinin hem de ‘yeni’ öznelerin tarihten kopuk algılanmasına engel olur. Ayrıca birbirlerine

eklemlenme, içsel bağlantıları kurabilme olanağı yaratmıştır. Post-marksizm düşüncesinden hareketle iki düşünürün bu teorisi oldukça tartışılmış ve eleştirilmiştir. Çalışmanın sınırları dahilinde bu eleştirilere çok yer verememiş olmanın yanı sıra, aynı tartışmalar bağlamında ele alındığında ‘süreklilik ve kopuş’ çizgisini bu iki düşünür için netleştirmek hayli zor olmaktadır. Zira sınıfın reddi değil dönüşümü, sosyalizm değil sosyalizmi içeren radikal demokrasi düşünceleri hem geçmişle bağlantıları kurması bakımından ‘süreklilik’e hem de ‘sınıf’ gibi temel kavramları yerinden kaldırması itibariyle bir ‘kopuş’a işaret eder. Laclau ve Mouffe’ un sınıf analizlerinden ziyade, yeni toplumsal hareketlerin karakteri ve demokratik mücadele açısından izlenecek yollar hususunda sunduğu hegemonya ve söylem analizleri oldukça önemlidir.

2.6.2. Hardt ve Negri Çokluk

Hardt ve Negri’nin yeni toplumu ve toplumsal mücadeleleri tanımlarken kullandıkları iki başat kavram/tanım vardır; İmparatorluk ve çokluk. Bu isimlerde yayımlanan çalışmalardan ilki İmparatorluk’tur (2001). Savran’ın deyişiyle İmparatorluk;

“Son yirmi ya da otuz yılda, solda ister Marksist kavramlarla ister Marksizmin belirtik biçimde reddi temelinde, geliştirilmiş bütün “topyekûn yenilenme” teorilerini bir araya toplayan ve sistematize eden bir kitaptır” (Savran, 2002, s.230).

1999 Seattle ve ona bağlı devam eden hareketlerin hemen öncesinde yazılmış kitaptaki çokluk kavramı ve emperyalizm yerine önerdikleri, yeni küresel dünyayı ifade eden imparatorluk tanımları dönemin karakteriyle özdeşleşmektedir. Nitekim bugünden bakıldığında küreselleşme karşıtı ya da alternatif küreselleşme hareketlerinin sıklıkla, çokluk kavramı ile okunduğu görülmektedir. Oldukça ses getirmiş bu teorinin aynı şekilde oldukça fazla eleştirisi de bulunmaktadır. Bu çalışmada Hardt ve Negri’nin çokluk yaklaşımı sadece sınıf ekseninden ve toplumsal hareketler açısından ele alınacaktır.

Hardt ve Negri, İmparatorluk kitabının önsözünde emperyalizme karşı kullandıkları İmparatorluk kavramını şöyle tanımlamaktadırlar (Hardt ve Negri, 2001, s.14);

“İmparatorluk kavramı öncelikle üç temel özelliğiyle ayırt edilir. birincisi, imparatorluğun karma bir kuruluş yapısı vardır; iyi bir örnek olduğu için biz Antik Roma İmparatorluğu’nu üç temel pozitif yönetim biçiminin-monarşi, aristokrasi ve demokrasi birlikte aynı düzen içinde işlev gördüğü anlamında karma bir kuruluşa sahipti...İkinci olarak, imparatorluk bir iktidar merkezinin yokluğuyla tanımlanır; yani, bizim imparatorluğumuzun Roma’sı yoktur. Bu olgu, iktidarın karma kuruluş yapısının çeşitli katları arasında dağılmış olduğu anlamındaki ilk unsurun sonucudur. son olarak, imparatorluk artık bir dışarısının olmayışıyla tanımlanır. diyebiliriz ki, imparatorluk kavramı her zaman sınır tanımayan bir yönetimi ima etmiştir; ve ancak bugün bu koşul gerçekleşmektedir.”

Önce İmparatorluk kitabında, daha sonra aynı isimde yayınladıkları kitapta kullandıkları ikinci kavram ve imparatorluk tezine ulaşılması için önerdikleri yol olan Çokluk’u ise; halk kavramından farklı ve çok boyutlu, kitle veya kalabalık gibi edilgen değil etkin, otonomi ve demokrasiyi başarma yeteneğine sahip bir topluluk olarak tanımlamaktadırlar (Hardt ve Negri, 2001, s.15). Negri İmparatorlukta Hareketler kitabında (2006, s.24) çokluğu, karşı imparatorluk olarak açıklar. Çokluk, egemen bir komutanın oluşturduğu birlik olan halk, kapitalist sömürünün oluşturduğu birlik yani sınıf ya da aynı iktidarın ideolojik olarak kurduğu ulus da değildir. Çokluk; üretime koşulmuş ve özleri gereği üretken olan bir tekillikler bütünüdür. *“Çokluk, hem birdir hem de öteki; kurucu güçtür”* (Negri, 2006, s.31).

Negri ve Hardt, emperyalizm teriminin günümüz küresel düzenini, kurumlarını kısaca ‘ağ-iktidar’ biçimini artık yeterince açıklamadığı tezinden hareket ettiklerini dile getirir. Bu bakışa göre imparatorluk tam da günümüz küresel düzeninin iç bölünmelerini ve hiyerarşilerini, çatlaklarını ve sürekli savaş halini yönetir ve ifade eder (Negri ve Hardt, 2004, s.12-13). Buna göre imparatorluk küresel düzeyde yeni kontrol mekânizmaları, çatışmalar ve hiyerarşileri yayıyorsa, çokluk da bu küresel düzeyde coğrafi sınırları aşan bir ortaklık, ‘ağ’

olarak algılanmalıdır (Negri ve Hardt, 2004, s.14-15). Ortak yaşamı ifade eden çokluk aynı zamanda günümüzün demokrasi ihtiyacını da karşılayacak payda olarak görülmekte ve bu yüzden hem toplumların hem mücadelelerin hem de üretim biçimlerinin, kısaca küresel düzende kapitalizme dair tüm anlatının karşısına bir güç, hepsine içkin bir ‘ağ’ olarak konulmaktadır.

Negri ve Hardt küresel dünya, kapitalizm ve yeni üretim biçimleri üzerine hem kavramsal hem de pratik düzeyde incelemelerde bulunurken bir yandan hem geçmiş kavramların yeniden ele alınmasını hem de geçmişle, özellikle de Marksizmle, bir çeşit hesaplaşma yapmış olurlar. Ancak bu hesaplaşma/karşılaşma onlar için Marx’a ve Marksizme bir karşı duruş düzleminde değil, düşüncenin devamı ya da onu kavramsal düzeyde aşan bir ‘yeni’nin teorisi bir düzlemindedir. Marx’ın 19. yüzyıla ait tarihsel analizlerinden yola çıkan yazarlar, Marx’ın ‘maddi emek’ ve ‘maddi olmayan emek’ kavramlaştırmasındaki maddi-olmayan emeğin günümüzde diğer emek biçimlerini dönüştürdüğünü söylemektedir. Günümüz emek-sermaye ilişkilerinin analizinde ise sermayenin tüm üretim ve yeniden üretim biçimleri üzerinde tek belirleyen olması, bu yüzden ‘dışarı’nın kalmadığı, toplumun her yanına yayılan bir iktidar mekânizmasının olduğunu söylerler. “...*bütün toplum devasa bir fabrikaya dönüşür ya da fabrika tüm topluma yayılır. Üretimin bu derece toplumsallaştığı bir durumda, yeni öznellik biçimleri ortaya çıkar*” (Alp, 2009, s.41). Bu öznellik biçimleri ‘çokluk’u oluşturur. İmparatorlukta, küresel üretim tarzı artık maddi mal üretimini aştığından ‘biyo-politik üretim’den bahsedilebilir. Biyo-politik üretim ekonomik, politik ve kültürel alanların daha fazla örtüştüğü toplumsalın üretimini ifade eder. Buradan hareketle biyopolitikleşen üretim, İmparatorluk’un biyopolitik bir düzende olmasını sağlar (Negri ve Hardt, 2001, s.19; akt. Nuray Tanyılmaz, s.16).

İmparatorluk’ta mücadeleler toplumsalın bütün zeminine yayılan özelliktedir. Üretim, emek ve sermaye döngüsündeki tüm çelişkiler geçmişten bugüne taşınmıştır ancak farklılığı toplumsala yayılma biçiminde kendini gösterir. Bu nedenle direniş de geçmişten farklı olarak daha merkezi hale gelir. Bunun nedeni, direnişin artık sadece sanayide gerçekleşen sömürüye karşı değil toplumsal sömürüye karşı da gerçekleşmesidir. Ve sadece işçi sınıfının çıkarlarının değil bütün işçileri doğrudan ilgilendiren ‘toplumsal çıkarlar’ın dile

getirilmesi söz konusudur. Toplumsal çıkarlarda ortaklaşan ‘sömürü öznelere’ (Negri 2006, s.64) sermayenin el koyamayacağı bir şey, bir değer olarak tanımlanır. Bu değeri yaratan da, ortaklığın yenilikçi ve taşkın niteliğidir (Negri, 2006, s.63). Buradan hareketle, Çokluk’un niteliklerinden dolayı Negri’ye göre direniş salt ekonomik ya da etik bir duruş sergileyemez.

“Direniş, ... kendini dile getiren yeni üretici öznenin maddiliğinin ta kendisidir. Direniş, itaatsizlik, ret, dünyamızın bildiği tek üretici güçtür. Yalnızca direniş zenginlik yaratır; kabul etmeye zorlandığımız paradoks budur” (Negri, 2006, s.65).

3. BÖLÜM KÜRESELLEŞME KARŞITI HAREKET DALGASI VE FORUMLARI HAZIRLAYAN SÜREÇ

II. Dünya Savaşı sonrası, özellikle 1970'lerden günümüze, tüm dünyada yaşanan dönüşüm toplumsal hareketler üzerinden ele alındığında ilk karşılaşılan olgu; uluslararası kurumların, uluslararası anlaşmaların, devlet-sermaye ortaklıklarının artarak daha fazla görünür hale gelmesidir. Diğer bir deyişle neoliberal politikaların yarattığı değişiklikler, sosyal ilişkilerin ve toplumsal bilincin dönüşümünü de beraberinde getirmiştir (Kalouche ve Mielants, 2008, s.280). Kültürel farklılıklar bir yana, sınıf mücadelesi açısından yaşanan durum, deneyimlerin, kapitalizmin yarattığı yıkımlarla oluşan ortak bilincin sonuçları olarak okunabilir. Önceleri parti dolayımında gerçekleşen işçi mücadeleleri zayıflamış ve (önceki bölümde tartışıldığı gibi) kimlik, cinsiyet, vb. temelinde belirli bir grubun çıkarlarını ön plana alan, merkezsiz ve 'bağımsız' hareketlerin çoğalmasının önü açılmıştır. Bunun ilk örneği ve hareketler açısından dönüm noktası olarak 1968 hareketi kabul edilmektedir. 1968 öğrenci hareketleri; Fransa, Batı Almanya, İspanya, İtalya, Polonya, ABD, Arjantin, Cezayir ve Senegal'de başladı. Kısa süre sonra da Kanada, Japonya, Güney Kore, Yunanistan, Hindistan, Zambiya, Pakistan, Kolombiya, Kosta Rika, Ekvador ve Venezüella gibi başka ülkelere yayıldı (Katsiaficas 1987, s.37-57, akt. Kalouche ve Mielants, 2008, s.224). 1980'lerde Washington Konsensusuyla uygulanan ekonomi politikaları ve finansal alandaki değişiklikler, ABD hegemonyasının güçlenmesi ve bu dolayımında yapısal uyum programlarının dayatılması, Reagan ve Thatcher rejimlerinin baskıcı politikaları, (soğuk savaş döneminden arta kalan) özgürleşme söyleminin bir yansıması olarak sayısız STK'nın ortaya çıkması, uluslararası kuruluşların bu dönemlerde etkili küresel güçler olmaya başlaması gibi sebepler halk üzerinde baskı ve yoksullaşmayı arttırdı. Tüm bunlar 80'lerde özellikle Avrupa'da, devlete karşı muhalefetin yükselmesine yol açtı (Kalouche ve Mielants, 2008, s.229). Vietnam Savaşı'na karşı gelişen Avrupa'daki barış hareketleri, artan göçle birlikte göçmenlerin, azınlıkların ve yoksulların insanca yaşaması talebiyle yürütülen dayanışma hareketleri ve benzeri bir çok 'bağımsız' hareket 90'larda hedefi -bir çoğu için- devlet değil de 'şirketler' olan, eşitlik söylemi üzerinden hareket eden küreselleşme karşıtı eylemlerin hazırlayıcısı oldular. (Kalouche ve Mielants, 2008, s.229-231).

Jury (1990, s.103) yazısında 90'lardaki süreci, örgütlü kapitalizmden örgütsüz kapitalizme geçiş olarak anlatır. Buradaki temel argüman, dünyada yaşanan sürecin kapitalist sisteme özgü olması ve bunu belli rejimler üzerinden algılamının yetersizliğidir (Thacherizm gibi). Bu düşünceye göre, önceki dönemdeki emek-sermaye mücadelesi örgütlü kapitalizmi anlatırken, ulusötesi şirketlerin ve kurumların tüm dünyayı bağlayıcılığı arttıkça örgütsüz kapitalizme geçiş yaşanmıştır. Bu anlatımlardan yola çıkarak toplumsal hareketlerdeki - emek hareketinden kimlik hareketine uzanan - dönüşümü, salt olumsuzlukla sonuçlanmış sosyalist deneyimler ya da sınıf mücadelesinin eşitsizlikleri ve kimlikleri kapsayamaması üzerinden değil, kapitalist sermaye birikim sürecinin bir sonucu olarak ulus devletlerin uluslararası arenada kurumlar vasıtasıyla varlığını sürdürmeye başlaması üzerinden anlamaya çalışmak ve bu bağlamda hareketlerdeki dönüşümü okumak daha anlamlı olacaktır. Önceki bölümlerde bunun düşünsel nüveleri aktarılmıştı. Bu bölümde ise dünyada yaşanan hareketlere de yer verilmeye çalışılacaktır.

Çalışmanın konusu olan, toplumsal hareketler tartışmasının bağlantı noktasını oluşturan sosyal forum sürecini anlayabilmek için, hem bir 'alternatif' forum olma özelliğini kazandıran forum bileşenlerinin karşı çıktığı Dünya Ekonomi Forumu (DEF) gibi uluslararası oluşumları, hem de forum fikrini ve ihtiyacını doğuran 90'lardaki hareketleri ele almak gerekmektedir. Öncelikle bu protesto hareketlerinin yöneldiği ekonomik-sosyal politikaların taşıyıcısı uluslararası kurum ve anlaşmalar ele alınacak, ardından 1990'lardaki hareketlerden örnekler anlatılacaktır.

3.1. Hareketlerin Yöneldiği Belli Başlı Kurumlar ve Anlaşmalar

3.1.1. Dünya Bankası (DB)

Kuruluşu 1944 Breton Wood Konferansına dayanan Dünya Bankası, kendini 'dünyadaki kalkınmaya yardımcı kaynakların en büyüklerinden biri' olarak tanımlamakta ve amacını 'en yoksul insanlara ve en yoksul ülkelere yardım etmek' olarak açıklamaktadır (<http://www.worldbank.org.tr> erişim 05.10.2012). Resmi adıyla Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD), 1944'te 44 ülkeden delegenin katılımıyla II. Dünya Savaşı sonrası zarar gören ekonomileri yeniden inşa etme ve küresel ekonomi için yeni bir çerçeve oluşturma amacıyla düzenlenen Breton Woods Konferansı sonrasında kurulan üç

yapıdan biridir. (Elwood, 2003, s.27-29). 1946'da faaliyete başlayan Banka, üyelerden toplanan aidatla ve uluslararası sermaye piyasalarından alınan borçla finanse edilmektedir. Zaman içinde grup haline gelen Dünya Bankası Grubu (World Bank Group) beş kurumdan oluşmaktadır; IBRD (Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası), IDA (Uluslararası Kalkınma Birliği), IFC (Uluslararası Mali İşbirliği), MIGA (Çok taraflı Yatırımlar Garanti Ajansı), ICSID (Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi). Grubun bileşenlerinden IBRD, ülkelerin kamu sektörüne kredi açan bölümdür. IDA 1960 yılında kurulmuş olup, kişi başına düşen gelirin yoksulluk sınırının altında olduğu ülkelere kredi açmaktadır. IFC 1956'da kurulmuştur, gelişmekte olan ülkelere özel sektöre kredi açmak ve özel sektörün gelişmesini sağlamakla görevlidir. MIGA 1985 yılında kurulmuştur, gelişmekte olan ülkelere, yapılacak yabancı yatırımlara, ticari olmayan (döviz transferi zorluğu, kamulaştırma, millileştirme, vb.) riskleri karşılamaya yönelik güvenceler sağlamakla görevli bölüm olarak tasarlanmıştır. ICSID 1965 yılında kurulmuştur. Arabuluculuk ve hakemlik davalarına bakan bu merkez, uzlaşma panellerine ilişkin kurallar geliştirmekte ve uzlaştırma komisyonu olarak iş görmektedir (<http://tr.wikipedia.org>). Bugün Dünya Bankası Grubu'nun 188 üyesi bulunmaktadır (www.worldbank.org).

DB'nin başlangıçtaki görevi enerji santralleri, barajlar, yollar, hava meydanları, limanlar, tarımsal kalkınma ve eğitim sistemi gibi projelere kredi sağlamaktı. (Elwoods, 2003, 29). Banka 2. Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın yeniden inşası için devreye girse de ,yeterli olamadı. 1950'lerde Avrupa toparlanmaya başlayınca DB yönünü Üçüncü Dünya (Elwood 2003, 30) ya da Kesim II (Ritzer, 2011, s.202) adıyla anılan 'azgelişmiş' ülkelere çevirdi. Banka bu ülkelere hükümet onaylı ya da destekli projelere para kaynağı sağlamak ve çözümleyici hizmetler sunmaktadır (Ritzer, 2011, s.202). Öte yandan ABD savaş sonrası 'kalkınma' için DB'yi yeterli görmeyip kendi Marshall Planı'nı¹⁶ oluşturdu ve koşulları daha esnek olan bu plan çerçevesinde Avrupa ülkelerine hibe şeklinde doğrudan dolar sağladı (Elwood, 2003, s.30)

Ritzer'in, Bradlow'dan aktardığı üzere, bankanın görevleri arasında şunlar yer almaktadır (Bradlow 2007, s.1264, akt. Ritzer 2011, s.202);

¹⁶ Marshall Planı ile ilgili ayrıntılı çalışma için bkz: Tolga Tören, 2007

- ‘Azgelişmiş ÷lkelerdeki üretim imkanlarının ve kaynaklarının gelişimini’ teşvik etmek,
- Makul koşullarda özel sektörün sağlayamadığı ‘üretken amaçlar’ için para kaynakları yaratmak,
- Uluslararası ticareti ve kalkınmayı ve ödemeler dengesindeki düzenliliği geliştirmek amacıyla uluslararası yatırımı teşvik etmek,
- Üye ÷lkelere üretkenliklerini, yaşam tarzlarını ve çalışma koşullarını geliştirmek üzere yardımda bulunmak.

Yıllar geçtikçe Banka ilk proje konularının ötesine geçerek nüfus, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, çevre, kültür gibi alanlara da el atmaya başladı ve ‘kamu sektörü işletmesi, yoksulluk, hukuki ve adli reform ve insan haklarının bazı yönleri ve daha geniş politika reformları’ gibi konularda yönetim alanları için de borç vermeye başladı (Bradlow 2007:1265, akt. Ritzer 2011, s.202). Bugün STK’ların projeleri, Bankanın finanse ettiği konulara daha fazla yönelmiş durumdadır.

Görünüşte bütün üye devletlerin Dünya Bankası Grubu’nda (WBG) söz hakkı bulunmaktadır. Ancak devletlerin oy sayısı dünya ekonomisindeki yerine göre değişiklik göstermektedir (Ritzer, 2011, s.203). Bankanın başkanı yönetim kurulu tarafından beş yıllığına atanmaktadır.

Bankaya dair 1980’den itibaren yapılan eleştiriler Ritzer’in aktarımıyla 3 ana başlıkta toplanabilir (Ritzer, 2011, s.203);

1. Bankanın zengin gelişmiş ÷lkelerin hakimiyetinde olduğu görüşü,
2. Bankanın belirli çıkarlara hizmet ettiği ve bunların yoksul, azgelişmiş ÷lkeleri olumsuz yönde etkilediği kaygısı,
3. Bankanın müdaheliciliği ve diğer kuruluşlara önem vermemesi görüşü.

Ritzer’den aktarılan bu eleştiriler mevcut eleştirilerin sadeleştirilmiş biçimleri olarak okunmalıdır. Dünya Bankasının, üçüncü dünya ÷lkelerine, azgelişmiş ÷lkelere ya da doğru şekilde tanımlanırsa ‘geç kapitalistleşen ÷lkelere’ verdiği borçların yükü yıllar içerisinde

gittikçe artmıştır. Serbest piyasa gündemini belirleyen en güçlü iki kurumdan biri olan Dünya Bankası (diğeri IMF), borç verdiği ülkelerin ekonomisini ‘yapısal uyum’ politikaları ile ciddi oranda kontrol etmektedir (Danaher, 2005, s.27). Bu kontrol mekânizmasının 1990’lar ve 90’ların sonunda ‘yoksul’ ülkelerin daha da yoksullaşmasına yol açması sonucunda, DB’nin amacının piyasa ve şirketlerin yatırımları olduğu görünür olmaya başlamıştır. ‘Rüyamız, yoksulluktan arındırılmış bir dünyadır’ diyen Bankanın rüyasını gerçekleştirmediği ve aslında başka rüyalar için uğraştığı daha anlaşılır bir hale gelmiştir.

3.1.2.Uluslararası Para Fonu (IMF)

1944 Bretton Woods Anlaşması’nın sonucunda kurulan kurumlardan ikincisi Uluslararası Para Fonu (IMF) idi. 1947’de fiilen çalışmaya başlayan IMF’nin görevi, öncelikle 2. Dünya Savaşı’ndan yeni çıkmış dünyaya ekonomik istikrar kazandırmaktı. Başlangıçta tarif edilen görevi ‘uluslararası ticaretin yayılmasına ve dengeli büyümesine yardımcı olmak’ ve ‘yüksek düzeyde istihdam ile reel gelirin desteklenmesine ve sürdürülmesine katkıda bulunmak’tı (Ellwood, 2003, s.27-28). ‘*Küresel finansal düzeni taklit etmek, borsa, döviz kurları, ödeme planları gibi konularda denetim ve organizasyonu üstlenmek ve teknik ve finansal destek sağlamak gibi görevleri olan uluslararası bir organizasyon*’ olarak tanımlanan IMF (<http://tr.wikipedia.org/wiki/IMF>), 1971’e kadar Bretton Woods sisteminde alınan kararlar doğrultusunda çalışmıştır. Bu ise, altın üzerinden dönüştürülebilen tek para biriminin dolar olarak kabul edilmesi yani doların uluslararası para olarak kabul edilmesine ve malların serbest dolaşımına dayanan bir sistemdir. Ancak 1971 yılında ABD’nin, doların altına dönüşebilirliğini kaldırması üzerine yaşanan para krizi, Bretton Woods sisteminin çökmesine sebep olmuş ve bunun yerine Özel Çekme Hakları (Special Drawing Rights – SDR) sistemi getirilmiştir. Bu sistem bir uluslararası merkez bankası gibi düşünülmüş, kredi ve hesaplar SDR cinsinden ifade edilmiş ve uluslararası para birimi olarak kabul edilmiştir. 1974’e kadar SDR (kağıt altın) altın değerine sabitlenmiş, daha sonra altınla ilişkisi tamamen kesilerek ‘gelişmiş’ 16 ülkenin paralarının belirli oranlarda birleşmesiyle hesaplanmıştır. 1981 yılından itibaren ise SDR değeri; ABD Doları, Japon Yeni, Batı Alman Markı, İngiliz Sterlini ve Fransız Frankı’ndan oluşmuştur. Son yıllarda Avrupa Birliği ülkelerinin ortak para birimi Euro’ya geçmesi dolayısıyla, Alman Markı ve Fransız Frankı yerini Euro’ya bırakmıştır. Artık SDR değerinin belirlenmesinde dört para

birimi geçerlidir (http://tr.wikipedia.org/wiki/Bretton_Woods_Anla%C5%9Fmas%C4%B1). SDR birimi üzerinden hesaplanan kotalar, ülkelerin dünya ekonomisindeki durumuna göre tahsis edildiğinden, en güçlü ekonomiler en fazla etkiye ve nüfuza sahip olmaktadır (Ellwood, 2003, s.28).

‘Bretton Woods’un İkizleri’ olarak da adlandırılan (Danaher, 2005, s.16) Dünya Bankası ve IMF’nin 1985 Baker Planı ile birlikte, borçlu ülkelerin iktisat politikalarına daha köklü düzenlemeler getirmesi üzerine yeni bir sürece geçilmiştir. Bu yapısal uyumlulaştırma politikasına göre, döviz kazanmak için ihracat yapmak, gıda üretimi ve iç tüketime yönelik üretimden daha önemliydi. IMF ilk resmi yapısal uyum hizmetini 1986’da başlatmıştır, Dünya Bankası da onu takip etmiştir. Yapısal uyum politikasının çerçevesini “kamuya ait işletmelerin özelleştirilmesi, kamu sektöründe kitlesel işten çıkarmalarla devletin küçültülmesi ve giderlerin azaltılması, temel toplumsal hizmetlerde kesinti yapılması, temel gıda maddeleri için verilen sübvansiyonların kesilmesi ve ticaretin önündeki engellerin azaltılması” oluşturuyordu (Elwood, 2003, s.44-45). İki kurumun uyguladığı sistem, bir çok farklı kesim tarafından eleştirilmiştir. Yapısal uyum programlarında dayatılan uygulamaların borçları artırdığını ve daha bir çok soruna yol açtığını, yanı sıra kurumların işleyiş bakımından da amacından şaştığını ve tam bir başarısızlık örneği olduğunu dile getirenlerin sayısı oldukça fazladır.

“Başlangıçta IMF bir ‘hükümetin bütçe açığı, parasal politikası, enflasyonu, ticaret açığı, dışarıdan alınan borçlar’ gibi makroekonomik sorunlarla uğraşarak küresel istikrarı sağlamak durumundaydı (Stiglitz, 2002, s.14). Kısacası, IMF’nin görevi bir ülkenin kendi araçlarıyla yaşayabileceğinden emin olmaktı. Dünya Bankası’nın da ‘bir ülkenin hükümetinin neye harcama yaptığı; ülkenin mali kuruluşları, emek piyasaları, ticaret politikaları’ gibi yapısal sorunlarla uğraşarak yoksulluğu tasfiye etmesi düşünülmüştü (Stiglitz, 2002, s.14)” (akt. Ritzer, 2011, s. 2008) .

Dünya Bankası’nın belirli projelere - yapısal düzenlemelere - borç verebilmesi için IMF onayı gerekiyordu ve IMF borç alan ülkelere çeşitli şartlar dayatıyordu. Bunun

sonucunda IMF'nin krizlerle uğraşma görevi, yerini gelişmekte olan ülkelerin hayatında sürekli varolmaya bırakmıştır (Ritzer, 2011, s.209).

3.1.3. GATT(Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) ve DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü)

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade: GATT) ile, II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası ekonomiyi düzeltmek iddiasıyla kurulan Dünya Bankası ve IMF gibi, 'uluslararası yaygın rekabetçi ticaret politikalarına son vermek' amaçlanmıştır (Nadir Çetin, yayınlanmamış doktora tezi, 2008: 77). Bu anlaşmadan önce, elli kadar ülkenin temsilcisi tarafından "Uluslararası Ticaret Örgütü" (International Trade Organisation: ITO) adı verilen uluslararası bir örgüt kurulmuştur. Kurulma aşaması tamamlanmadan önce, yirmi üç ülke Ekim 1947'de Cenevre'de, 'geçici' olarak nitelendirilen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı (GATT) imzalamışlardır. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulamaması nedeniyle, 'geçici' olma özelliğine rağmen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1948-1994 yılları arasında yürürlükte olmuş ve dünya ticareti açısından kabul gören genel çerçeveyi oluşturmuştur.

GATT kuruluşundan bu yana sekiz çok taraflı müzakere turu gerçekleştirmiştir. GATT'ın 4 temel disiplini mevcuttur. Bunlar;

1. En çok kayrılan ülke kuralı (üye ülkelerin ticari partnerleri arasında ayırım yapılmaması),
2. Ulusal muamele kuralı (iç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar yönünden ithal ve yerli mallar arasında ayırım yapılmaması),
3. Gümrük vergilerinin düşürülerek konsolide edilmesi,
4. Tarifeler yoluyla koruma (GATT Bilgilendirme Rehberi, 2009, s.5-6).

GATT herhangi bir kurumsal yapısı olmayan, geçici olarak kurulmuş, DTÖ'den çok farklı ve sadece mal ticaretini kapsayan bir düzenleme şeklinde tanımlanmaktadır.

GATT'ın işleyişi, dönemsel olarak gerçekleştirilen çok taraflı yatırım görüşmeleri (round) ile sağlanmaktadır. Bunların içinde alınan kararları itibariyle en önemlisi yatırım, fikri

mülkiyet hakları, hizmetler gibi yeni alanları uluslararası ticaret düzenlemelerine tabi kılan Uruguay Round olmuştur. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ, World Trade Organisation: WTO), 1986'da başlayan ve 1994'te biten Uruguay Görüşmelerinin sonucunda resmîyet kazanmıştır (Serdaroğlu, 2005, s.205-207). 1 Ocak 1995'te resmî olarak kurulmuştur. DTÖ, daha esnek bir yapıda olan GATT'tan farklı olarak, resmî statülü uluslararası bir kuruluştur (Elwood, 2003, s.30-31). DTÖ, GATT'ın devamı olarak da görülebilir. Ancak GATT'tan farklı olarak yeni hükümler de içermektedir. GATT'ın mal ticaretine dayalı anlaşmalarına ek olarak, telekomünikasyon, bankacılık ve yatırım, taşımacılık, eğitim, sağlık ve çevre gibi 160 alanı etkileyen yeni Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) eklenmiştir (Elwood, 2003, s.31). Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ile, GATT'da mal ticareti hakkında belirlenmiş olan hükümlerle kıyaslanabilecek ölçüde geniş ve çok taraflı bir kurallar çerçevesi çizilmiştir. GATS üyesi devletler, riayet edilmediği takdirde, yeni kurulan DTÖ'nün oluşturduğu güçlendirilmiş (ve bağlayıcı) belli mekânizmaların devreye gireceği çeşitli taahhütlerde bulunmuşlardır. Belirli hizmet sektörlerinde bir kez taahhütte bulunan üye devlet, taahhüdünü geri çekmek istediğinde, diğer üyelerin zararını tazmin etmek durumunda kalacaktır. Ancak bir ülkenin GATS üyesi olması, onun tüm sektörleri için piyasalarını açma konusunda ve/veya hizmetlerin arzını etkileyen önlemler hakkında çok geniş taahhütlerde bulunması gerektiği anlamına gelmeyecektir. "Taahhütlerin genişliği, DTÖ üyeleri arasında farklılık gösterebilir." (<http://www.antimai.org/gats/gatsgenel.htm> erişim 05.10.2012, par. 10, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS))

DTÖ'nün yapısı; en yüksek karar alma organı olan Bakanlar Konferansı (bugüne kadar 1996'da Singapur, 1998'de Cenevre, 1999'da Seattle, 2001'de Doha, 2003'te Cancun, 2005'te Hong Kong'da olmak üzere altı Bakanlar Konferansı gerçekleştirilmiştir.), Genel Konsey (ikinci derecede karar alma organı), Konseyler (Mal Ticareti, Hizmetler Ticareti ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyleri Genel Konsey'e karşı sorumludur), Komiteler (daha spesifik konularla ilgilenen alt komiteler), Sekreteryaya ve Bütçeden (Sekreteryaya Cenevre'de bulunur ve diğer organlara her türlü teknik desteği sağlar) oluşmaktadır. DTÖ'nün 15 Nisan 1994 Marakeş Anlaşması'nda belirtilen amaçları şunlardır (GATT Bilgilendirme Rehberi, yıl 2009, s.7-9):

- Hayat standardının yükseltilmesi, tam istihdam ve istikrarlı bir şekilde artan gelir dağılımı ve talep hacmini sağlamak, üretim ve ticareti geliştirirken dünya

kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine uygun olarak kullanımını sağlamak, çevreyi korumak ve farklı ekonomik düzeylerdeki ülkelerin ihtiyaçlarına cevap vermek

- Gelişmekte olan ülkeler ve özellikle en az gelişmiş olanlarının artan dünya ticaretinden ihtiyaçları oranında olarak pay almalarını sağlamak;
- Bu hedeflere ulaşılmasına yardımcı olmak üzere uluslararası ticari ilişkilerde ayrımcılığı ve ticaretin önündeki engelleri ortadan kaldıran karşılıklı anlaşmalar yapmak;
- Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması ve Uruguay Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakerelerinin sonuçlarına uygun bütünleşmiş, uygulanabilir ve kalıcı bir çok taraflı ticaret sistemini geliştirmek;
- Çok Taraflı Ticaret Sisteminin temel ilkelerini korumak

GATT ve DTÖ amaçladıkları faydaları sağlayamayarak, dengesiz ve gelişmekte olan ülkelerin rekabet gücünü düşüren bir ekonomik ortam yarattıkları için ciddi eleştiriler almıştır. Bunlardan en bilineni, zengin ve fakir ülkeler arasındaki ayrımı derinleştirdiği yönündedir (Çetin, 2008, s.81).

DTÖ'ye yönelik eleştiriler, serbest ticaret ve küreselleşme gündemi üzerine yoğunlaşmaktadır. “...Özellikle yeni Anlaşmazlık Çözüm Kurulu’na (DSB) kuşkuyla yaklaşıyorlar. Bu mekânizma DTÖ'ye, bir üyenin diğerine (özellikle de küresel ticaret kurallarının yorumlanmasında örgütle anlaşmazlığa düşebilecek ülkelere) sert ticari yaptırımlar uygulanmasını onaylayacak yasal araçlar kazandırıyor.” (Ellwood, 2003, s.33). Bu eleştiri küreselleşme karşıtları tarafından da desteklenmiştir. Özellikle de çokuluslu şirketlerin etkinliklerinin arttırılmasına yönelik bu tip düzenlemeler eleştirilmiştir (Çetin, 2008, s.82).

GATT'tan daha fazla yaptırım gücüne sahip olan DTÖ Anlaşmazlık Çözüm Kurulu'nun seçilmiş uzmanları, davaları kapalı yürütmektedir. Aşağıdaki örnekte görüleceği üzere, bu tip kurumların gücü gittikçe artmaktadır ve kamu sağlığı, çevre gibi konular ticari yaptırımlar karşısında kolayca ikinci plana atılabilmektedir.

“ DTÖ kurallarına göre, kamu sağlığına ve çevreye zarar verebileceği için bir mal ithal etmeyi reddeden ülkenin, bunu bilimsel olarak kanıtlama zorunluluğu var. Böylece dünyanın en büyük asbest reticisi Kanada, kanserojen olduğu bilinen bu maddenin tekrar ithal edilebilmesini sağlamak için AB’yi DT Anlaşmazlık Kuruluna şikayet etti. AB, Kuzey Amerika’dan hormonla beslenmiş sığırların etini almayı reddettiğinde, ABD hormonlu sığır etinin insan sağlığı açısından tehlike yaratmadığını ne sürerek davayı DTÖ’ye götürdü. AB’nin hormonlu et yasağını yalnızca yabancı üreticilere değil kendi üreticisine de uyguluyor olması bir şeyi değiştirmedir. DT kurulu ABD’yi haklı buldu. Böylece, Avrupalıların hormona olan muhalefetlerine uygun yasalar çıkarma hakkına sahip olmadıkları kararını vermiş oldu. AB’ye, ABD ve Kanada’daki üreticilerin yıllık ihraç geliri kayıplarını telafi etmek üzere tazminat ödemesi emredildi. Ayrıca, ABD misilleme yaparak, Avrupa’dan ithal edilen hardal, domuz eti, yer mantarı ve rokfor peyniri gibi bir dizi ürüne %100 gümrük vergisi koydu” (Elwood, 2003, s.35).

Public Citizen adlı küreselleşme karşıtı oluşumun eski başkanı Ralph Nader’a göre, DT, “yalnızca yasam, sağlık ve evre standartlarını geriletmele” kalmamış aynı zamanda demokrasiyi de tehdit eder bir konuma gelmiştir (Yılmaz, 2001, 9 akt. etin, 2008:82).

Julette Beck ve Kevin Danaher ‘DTÖ’ye karşı çıkmak için ilk on neden’ başlıklı yazıda, DT karşıtlığının nedenlerini şöyle sıralıyorlar (2004, s.103-106);

- DT bedeli ne olursa olsun şirketlerin yönettiği bir ticareti savunuyor
- DT hileli bir gizli mahkemedir (halka kapalı kapılar ardında görüşmelerin yapılıyor olması ve belirlenen politikaların tüm halkı etkiliyor olması)
- DT işçi ve insan haklarını ayaklar altına alıyor (anlaşmaların getirdiği gıda alanındaki tehlikeler kastediliyor)
- DT politikaları zengin ve yoksul arasındaki uçurumu bytmektedir (yüksek kar, düşük ücret politikaları)
- DT evre karşıtıdır
- DT kuralları kamu sağlığını kötüleştirmektedir.
- DT demokratik olmayan bir biçimde kurulmuştur

- DTÖ ne demokratiktir ne de hesap verir
- DTÖ küresel güney ülkelerine zarar vermektedir

Küreselleşme karşıtı protestoların miladı sayılan ‘Seattle protestoları DTÖ’nün toplantılarını hedef alarak başlamıştır. Dünya Bankası’nın eski önemli iktisatçılarından Nobel ödüllü Stiglitz’in de belirttiği gibi bu protestolar DTÖ’nün küresel adaletsizliğin bir sembolü olduğu için başlamıştır (Çetin 2008, 82).

3.1.4. Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA)

Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA, The North American Free Trade Agreement), şirket küreselleşmesini ilerletmek için oluşturulmuş ilk bölgesel ekonomik paklardan biridir (Ellwood, 2003, s.59). NAFTA’nın kurulması için görüşmeler 1990 yılında başlayıp 1992 yılında tamamlanmıştır. 1 Ocak 1994’te faaliyete başlayan NAFTA kapsamında Kanada, ABD ve Meksika arasındaki ticaret ve yatırımlar liberalize edilmiş, ilk kez yabancı şirketlere, anlaşma ülkelerini uluslararası tahkim kurullarında tek taraflı olarak dava etme hakkı tanınmıştır. Bu anlaşma ile üç ülkenin, 15 yıl içerisinde ticaret ve yatırımların önündeki engellerin çoğunu kaldırması hedeflenmiştir.¹⁷

Bir sivil toplum örgütü olan Public Citizen, NAFTA yürürlüğe girdikten sonra Amerikan şirketlerinin sürekli olarak Meksika’daki ucuz işgücü bölgelerine kaydığını ve Amerika’da yüz binlerce kişinin işini kaybettiğini belgelemiştir (Elwood, 2003, s.59).

NAFTA’nın destekçileri, ilgili ülkelerdeki ticaretin büyük ölçüde arttığını ve Meksika’da iş imkanlarının çoğaldığını söylerken, bu düşünceye karşı çıkanların eleştiri listesi ise hayli kabarıktır. Söz konusu eleştiriler arasında şunlar yer alır (Ritzer, 2011, s.215);

- Meksika’daki ücretlerin artması bir yana düşüş gözlenmiştir
- Başlangıçta Meksika’nın yeni iş alanlarındaki kazançları özellikle Çin’de iş kaybına yol açmıştır

¹⁷ ABD , bu örgütü batı yarımküresinde yer alan, Amerika ülkeleri serbest ticaret bölgesindeki (Küba hariç) 34 ülkenin tamamını içine alacak şekilde genişletmeyi amaçlıyordu ama bu düşünce başarısız oldu (Ritzer 2011: 215).

- Meksikalı çiftçiler, hükümetten önemli destek alan Amerikalı çiftçilerle kıyaslandığında zarar görmüştür
- ABD’li işçiler de işlerini kaybetmiştir (Kletzer, 2007, s. 6), çünkü çalıştıkları şirketler Meksika’ya (ya da Kanada) gitmiş ve bu şirketlerde iş bulma ve daha iyi çalışma koşulları için savaşıma kabiliyeti de zayıflamıştır
- ABD’de ücretler düşmüştür
- Kanada, NAFTA bünyesinde daha iyi rekabet edebilmek uğruna sosyal yardım programlarında kesintiler yapmıştır
- Çevresel sorunlar artarken, çevreyi korumaya yönelik düzenlemeler geri plana atılmıştır.

Eleştirilerden de anlaşılacağı gibi, amaçları arasında Meksika’daki yaşam standartlarının ve ücretlerin yükselmesi olan bu anlaşma, tam tersine her iki tarafta da ücretlerin düşmesine, işçilerin ekonomik koşullarının kötüleşmesine neden olmuştur (Ellwood, 2003, s.60).

“31 Ocak 2007’de binlerce çiftçi ve işçi, mısır fiyatlarındaki artışı protesto etmek amacıyla Meksiko City’de eylem yaptılar. Tarımla ilgili NAFTA uygulamalarının yeniden gözden geçirilmesi, ABD’den yapılan mısır ithalatına bağımlılığın azaltılması veya ortadan kaldırılması yoluyla Meksikalı çiftçilerin daha fazla korunması ve gıda egemenliği hareketinin yaratılması amaçları arasında yer alıyordu” (Ritzer, 2011, s.216).

3.1.5. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)

OECD, II. Dünya Savaşı sonrası Avrupa’nın Marshall Planı çerçevesinde yeniden yapılandırılması amacıyla 1948 yılında kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü’nün (OEEC) bir devamıdır. Resmi düzeyde çok güçlü görünmese de oldukça etkili olan OECD, “dünyanın en zengin ülkelerini en fazla kapsayan ‘kulüp’tür” (Ougaard, 2007 akt. Ritzer 2011, s.210).

1950'lerde kurulan pek çok örgütlenmeden biri olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na ABD dahil değildi. 1961 yılında OEEC'nin devamı niteliğinde kurulan OECD'ye ABD, 16 Batı Avrupa ülkesi, Türkiye ve Kanada dahildi. Daha sonra Japonya ve Avusturya gibi ülkeler de örgüte dahil oldular (Ritzer, 2011, s.211). Örgütün şu an 33 tam üye ülkesi bulunmaktadır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/OECD> erişim 06.10.2012).

Merkezi Paris'te olan uluslararası hükümetler örgütlenmesi OECD'de, kararlar uzlaşma yoluyla alınmakta ve her yıl düzenli olarak toplanılmaktadır. Kalkınma yardımı ve deniz ulaşımı gibi konuları ele alan yirmiden fazla komitesi, yaklaşık 200 komite ve grubu ve yanı sıra çeşitli ülkelere gelen 40 bin civarında görevlisi vardır. Örgütün tüzüğünde yer alan amaçlar şunlardır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/OECD>);

- Finansal istikrarın eşzamanlı olarak korunduğu üye ülkelerde ve özellikle gelişmekte olan ülkelere halkın yaşam standartlarının iyileştirilmesi, sürekli ve dengeli ekonomik gelişim sağlayan politikaya destek ve yardım, işsizliğin ortadan kaldırılması
- Ekonomik genişleme politikasının uyandırılması ve sosyoekonomik eşgüdümlü gelişmenin desteklenmesi
- Uluslararası yükümlülükler uygun olarak çok taraflı ve ülkeler arasında ayırım gözetmeyen dünya ticaretinin geliştirilmesine destek verilmesi
- OECD'ye üye olan veya bu örgüte üyelik talebinde bulunan ülkeler, sosyo-politik ve ekonomik yaşamda, şu üç ilkeyi vazgeçilmez değerler olarak benimsemişlerdir; demokrasiye, insan haklarına ve yurttaş özgürlüğüne bağlılık.

Ritzer'in aktardığı şekliyle OECD'nin işlevleri şunlardır (Ritzer, 2011, s. 211);

1. Ekonomik küreselleşmeye ilişkin istatistikler toplar
2. Ülkelerin ekonomik performansını izler
3. Sermaye akışlarının liberalleşmesini, finans sektörünün ve bankacılığın küreselleşmesini ve ayrıca doğrudan yabancı yatırımları ve ulus-aşırı örgütlenmeleri teşvik eder
4. Küresel ekonomideki vergilendirme gibi zor konularla, çifte vergilendirme ile vergi kaçakçılığı sorunlarıyla başa çıkmayı amaçlar
5. Küresel çevre sorunlarını ele alan düzenlemelerle ilgilenir

OECD, yapısal reformla birleştirilmiş sıkı parasal ve mali politikalar aracılığıyla ekonomilerin düzeltilmesi amacının geliştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Zayıf ekonomilerin canlandırılmasıyla, bu ülkelerin küresel serbest piyasada daha etkin katılımcılar olabileceği düşünülmektedir (Ritzer, 2011, s.211).

3.1.6. Çok Taraflı Yatırım Anlaşması (MAI)

Küresel sermayenin dolaşımını genişletme amacıyla kurulan kurumların önemli anlaşmalarından biri de Çok Taraflı Yatırım Anlaşması'dır (MAI, Multilateral Agreement on Investment). Uluslararası sermayenin ekonomik alanda hükümetler nezdinde yaşayacağı hukuksal sorunları çözmeye amacıyla, OECD üyeleri tarafından hazırlanmıştır. Uluslararası yatırım ilişkilerini düzenlemeye yönelik bir tür 'anayasa' niteliğindedir (Önder, 1998, s. 33).

MAI'nin ilk tohumları GATT Anlaşması ile atılmıştır (Yılmaz, 1999, par. 4 <http://www.antimai.org/mkl/sy99mai.htm>). 1995 yılında OECD ülkeleri arasında tartışılan ve gizli tutulan bu projeden, 1997 yılında Kanadalı aktivistlerin anlaşmanın bir kopyasını ele geçirerek İnternet yoluyla tüm dünyaya göndermeleriyle haberdar olunmuştur (Elwood, 2003, s.61). Anlaşmanın hükümleri özellikle az gelişmiş ülke ekonomileri açısından olumsuz unsurlar barındırdığı için, hazırlanışından dışarıya sızdırılışına kadar geçen sürede oldukça tepki toplamıştır (Özyaraşır, s. 1). Uluslararası yatırım sözleşmesi olarak düşünülen MAI, yatırımcıların ekonomik çıkarlarını, yatırımların yapıldığı ülkelerde toplumsal çıkarların önüne koymayı amaçlamaktadır (Önder, 1998, s.33).

Uluslararası sermayenin girdiği ülkede üretim alanından pazarlama alanına kadar hiç bir sınırlama ve denetimle karşılaşmadan yer alabilmesi için hükümetlerin ortak paydada uzlaştığı yasal bir düzenleme olan MAI ile amaçlanan şunlardır (Minibaş, 1998, s.28-29);

- Devlet toplum içinde zorunlu mal ve hizmetlerin üretim, fiyatlandırma ve mülkiyetindeki ağırlıklı yerinden vazgeçmektedir, gerek gelir dağılımını düzenlemek gerekse yerli sanayiye korumak amacıyla düşük fiyatla üretim yapmadığı gibi sübvansiyonlarla da destekleyememektedir.

- Ülkeye gelen yabancı sermayenin girişini kontrol etmek ve ülke ekonomisine olumlu katkısını sağlamak amacıyla konulan koşullar, özellikle de üretimin belli bir bölümünü ihraç etme zorunluluğu, kalkınmanın sürdürülebilirliği amacıyla da olsa doğal kaynakların tüketiminde toplumsal çıkarların gözetilmesi şartını kaldırmaktadır.
- Emeğin maliyetinin düşürülmesi için her türlü sosyal güvenlik ve yardımın yanı sıra bunların örgütlenmesi de kısıtlanmaktadır.
- Üretimde kullanılacak hammadde ve aramalarında birincil önceliğin üretimin yapıldığı ülke olması ya da belli bir oranın bu ülkeden karşılanması ilkesinin yerine fiyatın düşük olduğu yerden ithaline bırakılması ilkesi kalkmaktadır.

‘Çokuluslu yatırım anayasası’ (Önder, 1998, s.34) olarak da anılan MAI, uluslararası sermayenin hareket alanındaki sınırları kaldıracak ‘çok yanlı’ çerçeveyi oluşturmaktadır. Herhangi bir denetleme ya da müdahale karşısında durum ‘uluslararası tahkim’e¹⁸ iletilerek çözüme ulaştırılacaktır (Minibaş, 1998, s.29).

“MAI anlaşması ÇUŞ’ların faaliyetlerine hukuki bir meşruiyet kazandırırken aynı zamanda ulus-devletlerin de temel işlevlerini zora sokmaktadır. Ulusal hükümetlerin çevre, üretim, yatırım ve kamusal hizmet gibi çeşitli alanlarda yaptıkları hukuki düzenlemeleri yönlendiren, asimile eden ve son kertede ortadan kaldıran bu anlaşma yerli yatırımcıları da önemli ölçüde etkilemektedir” (Özyaraşır, s. 1).

Önder’in (1998, s.33-34) aktardığı üzere, üç temel politik ilkeye (politik haklar, politik güç ve politik güvenlik) dayanan MAI’nin ilkeleri şu başlıkları içermektedir;

¹⁸ Uluslararası Tahkim: “Literatürde ‘Arbitration’ olarak geçmekte olan bu kelime Türkçe’ye HAKEM olarak çevrilebilmektedir. Hakemlik (Tahkim) müessesinde uyuşmazlıklar genel olarak 3 kişilik bir komisyon tarafından çözümlenir. Bu komisyon, biri davacı, biri davalı ve 3.sü ise davacı ve davalının mutabık kaldığı bir hakem ya da mutabık kalınmaması durumunda Hakemlik müessesesinin resmen atayacağı bir hakemden oluşur. Hakem heyeti üyelerinin hukukçu olması gerekmez ve Hakem seçimi Dünya Bankasının Yatırım ve Ticaret uzmanları listesinden yapılır. Hakemlik müessesesinde uyuşmazlık çözümü için tek ve temel ölçü taraflar arasında yapılmış olan sözleşme ya da anlaşma koşullarıdır. Hakemler uyuşmazlık çözümünde, tarafların sözleşme ya da anlaşma koşullarına uyup uymadıklarını inceler ve kararını verir. Hakem heyetinin karar alma sürecinde ve şirketlerin taraf olduğu anlaşmalar esas olduğundan, ulusal hukuk ya da evrensel hukuk normları ile insan, emek ve çevre hakları bu anlaşmalarda yer almadığı için hakem komisyonlarının yegane bakış açısı ya da kriteri de şirket haklarının ve karlılığının korunması olmaktadır.” (Uluslararası Tahkim Nedir?Ne Değildir?, par. 15, erişim 06.10.2012 <http://www.antimai.org/kitap/tahkim.htm>)

- Yatırım kavramı ile maddi kalemlerin yanına telif hakları, finansal haklar gibi maddi olmayan alanlara yönelik haklar eklenerek kapsamı genişletilmiştir.
- Çokuluslu yatırımların ‘kilit personel’i, yatırımın yapıldığı ülkeye, ‘üstün vatandaşlık statüsü’ ile her an girip çıkabilme olanağına sahip olmaktadır.
- ‘Milli işlem ilkesi’ ile çokuluslu sermaye, gittiği her ülkede, o ülke sermayesine tanınan her türlü ayrıcalığa sahip olma avantajını elde etmektedir. Bu hüküm ile, yerli ve yabancı sermaye arasında eşit koşulların yaratılması amaçlanmaktadır.
- ‘En fazla tercihli ülke ilkesi’ne göre ise, bir ülkeye giren çokuluslu sermaye, o ülkenin özel ayrıcalık tanıdığı herhangi bir yabancı sermaye ile aynı haklara sahip olacaktır. Bu hüküm ile, çokuluslu sermayeler arasında eşit rekabet koşullarının yaratılması amaçlanmaktadır.
- Çokuluslu yatırımlarla ilgili her türlü kar, vb. uluslararası mali transferler hiçbir engelle karşılaşmadan gerçekleştirilecektir.
- Çokuluslu sermaye gittiği ülkede ekonomik faaliyetlerin engellendiği ve rekabet koşullarının bozulduğu gerekçesi ile devleti uluslararası tahkim komisyonunda dava edip, tazminat talep edebilecektir.
- MAI’yi imzalayan ülkelerde, tüm yasalar MAI ruhuna uygun biçimde değiştirilerek, sistem liberal hale getirilecektir.
- MAI hükümleri, MAI yürürlüğe girmeden önce yatırım faaliyetinde bulunmuş olan tüm yatırımlara da uygulanacaktır.
- MAI kapsamı çerçevesinde, çokuluslu yatırımdan, gittiği ülkeye teknoloji transferinde bulunması, o ülkeden girdi alması, istihdam olanaklarını genişletmesi ve o ülke ihracatına katkı yapması talebinde bulunulamayacaktır.
- MAI’ye dahil olan bir ülke, 5 yıl geçmediği sürece sözleşmeyi feshedemeyecektir.

Anlaşmayı imzalayan ülkeleri ekonomik-sosyal ve hukuki yönden ciddi anlamda etkileyecek ve uluslararası hukuki bağlayıcılığını resmi olarak güçlü kılacak bu anlaşmaya yönelik eleştiriler daha çok kamunun finanse ettiği çoğunlukla sosyal içerikli hizmetleri riske sokması konusuna odaklanmaktadır (Özyaraşır, s.8). Belgenin ortaya çıkmasının ardından

dünyanın hemen her yerinde MAI'nin olası tahribatlarına karşı etkili bir kampanya başladı (Elwood, 2003, s.62). MAI karşıtı protestolar artarken kamuoyunun anlaşmaya yönelik çekinceleri arttı. Anlaşmanın imzalanması öngörülen Mayıs 1998'e gelindiğinde, anlaşmaya dair görüşmelerin durdurulduğu açıklandı. 1000'e yakın sivil toplum örgütünün (Yılmaz, 1999, par. 1) etkili kampanyası ile başlayan protesto sürecinin, anlaşmanın iptal edilmesinde etkisi büyüktür. Elbette anlaşma hükümleri uluslararası diğer anlaşma ve örgütler aracılığı ile bugüne dek farklı biçimlerde uygulamaya koyulmuş olsa da MAI gibi 'anayasa' tarzında bir anlaşmanın varlığı henüz ortaya çıkmadan yok edilmiştir.

3.1.7. G8 ve G20 Zirveleri

G-8, dünyanın GSMH'sı en yüksek ülkelerini kapsayan grubun (Group of Eight), yani zengin ve güçlü devletler grubunun toplantılarına verilen isimdir. Bu ülkeler grubu ilk önce G-6, ardından 1976'da G-7 ve son olarak 1997'de Rusya'nın da katılımıyla G-8 adını almıştır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/G-8> erişim 26.10.2012). Grubu oluşturan ülkeler Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere, ABD ve Rusya'dır. 1975'te Fransa Başkanı Valery Giscard d'Estaing'in Almanya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık ve ABD hükümet başkanlarını Château de Rambouillet'de toplantıya davet etmesi ile başlayan bu 'şömine sohbeti' (Elwood, 2003, s.69) başlangıçta ekonomik durgunluk, petrol krizi ve ortak kaygıları konuşma amacını taşıyordu. Resmi olmayan bu forum, bir süre sonra gündemi oluşturacak kadar etkili olmaya başladı.

“Önceleri makro ekonomi yönetimi, uluslararası ticaret ve gelişmekte olan ülkelerle işbirliği, daha sonraları ise Doğu-Batı ekonomik ilişkileri, enerji ve terör konuları gündemde yerini almıştır”(<http://www.dpt.gov.tr/>).

Toplantılar yıllık olarak, üye ülkelerde alfabetik sırayla gerçekleştirilir ve her yıl G8'in üye devletleri grubun başkanlık görevini üzerine alır. Başkanlığı elinde bulunduran ülke grubun gündemini belirler ve o yılki toplantı için ev sahipliği yapar. Büyük bir şölen havasında gerçekleştirilen bu toplantıların yıl ve ülke bazında listesi aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (G8'den itibaren);

Tablo 1: G8 Toplantıları (1997-2012)

Tarih	Ülke – Yer	Lider
20-22 Haziran 1997*	ABD- Denver, Colorado	Bill Clinton
15-17 mayıs 1998	Birleşik Krallık, Birmingham	Tony Blair
18-20 haziran 1999	Almanya- Köln	Gerhard Schröder
21-23 Temmuz 2000	Japonya – Oklohama	Yashiro Mori
20-22 Temmuz 2001	İtalya – Cenova	Silvio Berlusconi
26-28 Haziran 2002	Kanada – Alberta	Jean Chrétien
2-3 Haziran 2003	Fransa – Evian les Bains	Jacques Chirac
8-10 Temmuz 2004	ABD- Georgia	George W. Bush
6-8 Temmuz 2005	Birleşik Krallık- Scotland	Tony Blair
15-17 Temmuz 2006	Rusya – St. Petersburg	Vladimir Putin
6-8 Temmuz 2007	Almanya - Heiligendamn	Angela Merkel
7-9 Temmuz 2008	Japonya - Hokkaido	Yasuo Fukuda
8-10 Temmuz 2009	İtalya - L'Aquila	Silvio Berlusconi
25-26 Haziran 2010	Kanada - Huntsville	Stephen Harper
26-27 Mayıs 2011	Fransa – Basse Normandie	Nicolas Sarkozy
18-19 mayıs 2012	ABD - Camp David	Barack Obama

Kaynak : <http://tr.wikipedia.org/wiki/G-8> erişim 26.10.2012

* G- toplantılarının 23.südür. Rusya'nın katılımıyla gerçekleşen ilk G8 toplantısıdır.

Gayri resmi olmasına rağmen etkili bir güç olan G8 toplantılarına karşı gerçekleşen protesto gösterileri, kapitalist küreselleşmenin sembollerini protesto etme amacıyla yapılan eylemlerin bir kısmını oluşturur. Protestoların toplantı hazırlıklarını zora sokması neticesinde daha sıkı güvenlik önlemleri alınmaya başlanmıştır. “İtalyan polisinin 2001 yılında Cenova’daki çılgın saldırılarından sonra, Kanadalılar toplantıyı Rocky Dağları’nda ulaşılması imkansız olan bir köyde, Fransızlar ise bir yanında göl olan kolayca savunulabilecek Evian’da düzenlediler” (Elwood, 2003, s.70).

G-20 (20 Grubu, Group of 20) dünyanın en gelişmiş 19 ekonomisini ve AB'yi kapsayan, ekonomiden sorumlu devlet bakanlarını, merkez bankası müdürlerini veya bunların dengi devlet görevlilerini toplantılarda bir araya getiren gruptur. Bretton Woods’un kurumsal

anlayışı bağlamında, 1999 yılında Köln Zirvesi'nde sistem açısından önemli ülkelerle yeni bir danışma grubunun oluşturulmasına karar verilmiş ve G-8 Maliye Bakanlarının 25 Eylül 1999'daki Washington Toplantısı'nda resmen ilan edilmiştir (<http://tr.wikipedia.org/wiki/G20>).

G-20 ilk başta çeşitli bakanlıklar düzeyinde toplantı düzenlemiş, Kasım 2008 tarihinden itibaren yılın belirli zamanlarında Devlet Başkanları düzeyinde toplanmaya başlamıştır.

G20'ye üye ülkeler ABD, Almanya, Arjantin, Avrupa Birliği, Avustralya, Birleşik Krallık, Brezilya, Çin, Endonezya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kore, Hindistan, İtalya, Japonya, Kanada, Meksika, Rusya, Suudi Arabistan ve Türkiye'dir. Bugüne kadar toplam 7 G-20 zirvesi gerçekleştirilmiştir.

'G-20'nin temel amacı, Hızlı Elektronik Finansal Hareketlerin ve Yönelişlerin doğru bir değerlendirmesini yapmak ve Mali İstikrarın oluşturulmasını sağlamaktır. Çünkü, G-7 Grubu üyelerinin dış yatırımlarının %65'i, G-20 Grubunun öteki üye ülkelerinde yer almaktadır' (<http://www.dpt.gov.tr>).

G-20'nin başkanlığı için 2 yılda bir ve dönüşümlü olarak seçim yapılmaktadır. Maliye Bakanları yılda bir, Bakan Yardımcıları yılda iki kez toplanmaktadır. Görüşmelerin gayri resmi nitelikte olduğu söylene de, dünya nüfusunun %85'ini ve GSYH'nın %65'ini oluşturduğu ve IMF ile DB'den temsilcilerin de toplantıya katıldığı göz önüne alınırsa etki alanının çok geniş ve güçlü olduğu görülecektir.

Tablo 2: G20 Toplantıları

Tarih	Yer
Kasım 2008	ABD - Washington D.C.
Nisan 2009	Birleşik Krallık - Londra
Eylül 2009	ABD - Pittsburgh

Haziran 2010	Kanada - Toronto
Kasım 2010	Güney Kore - Seoul
Kasım 2011	Fransa - Cannes

Kaynak: tr.wikipedia.org

3.1.8. Dünya Ekonomi Forumu (DEF)

Kökeni 1971 yılına uzanan Dünya Ekonomik Forumu (DEF), her yıl Ocak ayında İsviçre'nin Davos kentinde toplanmaktadır (www.weforum.org). Dünya çapındaki 'seçilmiş' kuruluşların/şirketlerin yöneticileri ve 'seçkin' görevlilerden oluşan bu Forumu, "tam bir küresel ağ işlevi gören, yeryüzünün en fazla gelişmiş seçkin politika planlama grubu (elite planning group) olarak görmek mümkün"dür (Şenalp, 2012, s.214). DEF dışı kapalı ve 'ultra seçkinci' bir kulüp olarak tanımlanır ve üyelik yapısı da oldukça katıdır. Toplantıya katılacak 'seçkinler' sadece davetiye ve atama yoluyla belirlenmektedir (Robinson, 2004 akt. Şenalp 2012, s.214). Foruma üyelik şartı olarak, üye olacak şirketlerin yıllık 1 milyarlık ciroya ya da buna denk düşen bir sermayeye ulaşmış olması gerekmektedir (Ritzer, 2011, s.221). Ayrıca Forum'a katılım ücreti (2003 yılında) 20.000 dolar (Şensever 2003:28) olduğu için kapılarını seçilmiş olmayanlara bu şekilde de kapatmış bulunmaktadır.

DEF'in gerçek bir 'sermaye enternasyonalı' olduğu yönündeki yorum (Van Der Pijl 1998 akt. Şenalp, 2012, s.214) haksız değildir. Toplantılarda tartışılan konular, kamuoyunu ilgilendiren hemen her konuyu içerecek çeşitliktedir ve Forum küresel ekonomik ve politik pek çok olayı büyük ölçüde etkilemektedir (Ritzer, 2011, s. 221).

Şenalp'in Robinson'dan (2004) aktardığı üzere " ...böylesi yapılar Gramsci'ci anlamda (ama ulusötesi bir biçimde) 'bütünleşik devlet' (integral state) aygıtı içerisinde politik toplum ve sivil toplumu uzlaştırarak otoritesini tesis etmekte olan küresel bir yönetici sınıf/sınıf fraksiyonu olarak UKS'nin¹⁹ kendisini ele verdiği yerler olmaktadır" (Şenalp, 2012, s. 215).

¹⁹ UKS: Ulusötesi Kapitalist Sınıf

“... DEF gibi kurumlar, ulusötesi sermaye önderliğinde, küresel iktidar bloğunun çeşitli tabakalarını birleştirici bir politik vizyon/sınıfsal bilinç geliştirmek ve dünyanın geri kalan bölgelerine temsil ettikleri ‘küresel sermayenin çıkarlarını’ evrensel değerler ve mutlaka yakalanması gereken hedefler olarak kabul ettirmek amacıyla kurulmuştur” (M. Rupert 2002 akt. Şenalp, 2012, 215).

DEF’in karar alıcılar ile doğrudan bağlantısı ve toplantı konularının genişliği göz önüne alındığında ne kadar etkin olduğu ve bu etkisinden dolayı, özellikle 1999’dan itibaren protestoların hedefinde olduğu net bir şekilde görülebilir. DEF’e yönelik eleştiriler arasında, politik ve ekonomik sorunlara böylesi bir ‘elit etki’ ile etik dışı müdahalesi ve kendini dünyanın sorunlarına çözüm arayan bir oluşum olarak görmesine rağmen sistemin genişlemesi ve karlılığın artmasına odaklanması (Ritzer, 2011, s.221) sayılabilir.

İlerleyen bölümlerde de ele alınacağı gibi, bu kurum ve yapıların uyguladığı yaptırımların birçok ülkede yarattığı yıkımlara yönelik bir dizi eleştiri yöneltilmiş ve protestolar yapılmıştır. Örneğin DEF’e yönelik ekonomik ve toplumsal yönlü eleştiriler, bu çalışmanın da konusu olan Dünya Sosyal Forumu’nun düzenlenmesine yol açmıştır.

3.2. 1990’LARDAKİ HAREKET DALGASI: ALTERNATİF KÜRESELLEŞME YA DA KÜRESELLEŞME KARŞITI HAREKETLER

“İnsanların birbiriyle paylaştığı fikirlerin, mitlerin ve anlayışların oynadığı küresel ya da ulusötesi bir rol vardır. ... bu yüzden, baskının hatıraları hemen hemen tüm kültürlerde ortak olarak bulunan direniş ve isyan tarihinin tüm tanrılarından mülk edinilmiş, diğer kültürlerden alınmış ve bugünle yüzleşip yarına erişmeye elverişli bir geçmişe şekil vermiştir” (Eric Selbin, akt. Foran, 2008, s.97).

Toplumsal hareket teorileri büyük ölçüde 1960 dönemindeki hareketlerin analizlerine odaklanır. 19. yüzyıl sonlarında Marksizm ve sosyalizm perspektifi ile yükselen ‘kolektif eylem’ bilincinin mirasıyla ulusal kurtuluş mücadeleleri, işçi sınıfının siyasi olarak yükselişi,

kitle partileri ve sendikaların oluşması süreci, yüzyıl başından 1960'a kadarki sürece kıyasla, görece daha bağımsız işlemiştir. Bunda bir sonraki dönemde, emek hareketinin partileşmiş olması etkili olmuştur. Ancak Yıldırım'ın aktardığı gibi bu durum 1960 sonrasında yeniden bozulmuştur (Hanagan 1998 akt. Yıldırım, 2011, s.401). 1968 hareketi bu yeniden yorumlanmanın bir izdüşümü olarak okunabilir. Dikey örgütlenme yapılarını sarsarak toplumsal hareketlerde yeni bir döneme girildiğine işaret eden 68 hareketi bir geçiş olarak değerlendirilirse, 80'lerde yapının yatay örgütlenme ile oluştuğu ve 'siyasal özne'nin ön plana çıktığı söylenebilir.

' ... böylece bilinçli bir sınıf, örgütlü bir halk ya da öncü parti değil, kendini ait hissettiği farklı kurumlarda aktif, iletişim teknolojilerini hızlıca kullanarak farklı grup ve kişilerle eklemlenebilen, gündelik hayatta da sesini yükselten bir eylemci profiline ve birbirini etkileyen eylemler ağına dayanmaktadır' (Juris, 2008 akt. Yıldırım 2011, s.405-406).

1990'lardaki hareketler, benzer sorunlardan şikayetçi olarak bir araya gelen insanların birliği olarak nitelendirilmektedir. 'Seattle Etkisi' (Juris, 2008 akt. Yıldırım, 2011, s.406) olarak adlandırılan bu süreç, belli bir program veya bilinçlilik düzeyinin yansıması olarak değil farklılık ve zıtlıklarıyla bir araya gelen muhalif örgütlenmelerin oluşturduğu hareketleri ifade etmektedir.

Ergun Aydınoglu'na göre, küreselleşme karşıtı hareketler, sosyalist sistemin çöküşünün neoliberalizme yeni silahlar sağlaması sonucunda, bu duruma tepki olarak ortaya çıkmıştır. *"1990'lar dünyasında, kara değil ücrete, özel çıkara değil toplum çıkarına, rekabete değil dayanışmaya öncelik verenler için boğucu bir atmosfer oluşmuştu. İşte , ben bu 'küreselleşme-karşıtı hareketler' denilen olguyu, bu boğucu atmosferin geniş kesimlerce sorgulanmaya başlanması olayı şeklinde tanımlıyorum"* (Aydınoglu, 2003, s. 225-245).

Toplumsal hareketleri 1. Dalga ve 2. Dalga olarak ele alan analize göre (Arighi, Wallerstein ve Hopkins, 1995), 19. yüzyılın sonundan itibaren sanayinin gelişmesiyle birlikte kapitalist üretim biçiminin çelişkilerine karşı yükselen mücadele, işçi sınıfı hareketi ve ulusalcı hareketlerden oluşuyordu. Burada vurgu 'eşitlik' üzerine odaklanmaktaydı ve ana

hedef devlet iktidarını ele geçirmektir. 1960'lardan itibaren (2. Dalga), 'kimlik' yönelimli olarak da tarif edilen, toplumsal cinsiyet, ırk, etnik kimlik gibi boyutlar ve çevre gibi konular üzerinden örgütlenen grupların 'farklılıkların tanınması' talebiyle başlattığı hareketler ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerin öncekilerden farkı, devleti muhattap olarak görseler de devlet iktidarını ele geçirmenin toplumsal dönüşüm için gerekli koşul olmaktan çıkmasıdır. Böylece, “*önce devrim sonra kadın hakları ya da azınlık hakları' türünden toplumsal dönüşüm reçeteleri de rafa kaldırılmış oldu*”(Yenal vd. 2005, s.11). 1980'lerden sonraki hareketlerde her iki dalganın taleplerini de görmek mümkün. Fakat buradaki fark, merkezsiz yapıların ve her türlü hareketten temsilcilerin ortak bir paydada, neoliberal politikaların ve dünya çapındaki küresel dönüşümün etkileri üzerine küresel hareketler yaratmalarıdır. Elbette toplumsal hareketlerin hangi dönemde olursa olsun domino etkisi de denilen, adaletsizlik karşısında sıçrayan bir özelliği, yayılan bir etkisi vardır. 1980'lerden sonra tüm dünyada cereyan eden yapısal uyum politikalarının ve küresel sermaye döngüsünün yarattığı süreç sonucunda, hareketlerin ortak sıkıntılar üzerinden birleştiğini söylenebilir.

Küreselleşme karşıtı hareketlerin, bu çok bileşenli yapısı bir çok sıkıntıyı beraberinde getirmektedir. Bunların başında ise hareketleri tanımlama sorunu gelmektedir. Küreselleşme karşıtı hareketler, kapitalizm karşıtı söylemi açısından ve bir çok yönüyle, önceki hareketlerle ortaklıklar taşıyor olsa da kapsayıcılığı ve değişen hedefleri bağlamında ayrı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. En temel özelliği ulusları aşan niteliğidir. Küreselleşme karşıtı hareketlerin, önceki hareketlere getirdiği eleştiriler şu şekildedir (Dieter Rucht, 2006 akt. Peksan, 2007, s.92);

- Eski Sovyet Bloğunda ve diğer bazı ülkelerde uygulandığı biçimiyle 'gerçek sosyalizmin' artık uygun bir referans noktası olmaktan çıkması
 - Devrime dayalı bir değişikliğe dair umutların büyük ölçüde var olmaması ve çoğu protestocunun şiddet kullanımını reddetmesi
 - Protestocuların temel kaygılarının Güney Yarımküre'deki insanlar olması ve daha genel olarak, sanayileşmiş dünyadaki işçilerin yazgıları yerine küresel düzeyde toplumsal, politik ve ekolojik problemleri öncelikli olarak ele almaları
- Çok uluslu şirketler ve uluslar üstü yönetim organlarının ana hedef olması

- Karsı hareketlerin daha önce hiç görülmedik derecede ulus asırı olmaları ve giderek artan biçimde Güney Yarımküre'den grupları da dahil etmeleri

1990'ların sonundaki hareketlerin genel adı olarak kullanılan *küreselleşme karşıtı hareketleri* isimlendirme meselesi oldukça tartışmalıdır. Hareketlere bir çok farklı isim verilmiştir: *alternatif küreselleşme hareketi*, *anti-kapitalist hareket*, *aşağıdan küreselleşme hareketi*, *küreselleşme karşıtı hareket* vb. Bunlardan en sık kullanılan tanımlar 'küreselleşme karşıtı hareketler' ve 'alternatif küreselleşme hareketleri'dir²⁰ (Gümrükçü, 2007, s.27). Hareketler, amaçları ve karşı olduğu hedefler konusunda çeşitlilik gösterdiğinden, isim tartışmalarının belli bir noktada ortaklığa vardığı söylenemez. Her isim için farklı eleştiriler ve itirazlar söz konusudur. Örneğin 'alternatif küreselleşme' tanımının neoliberalizmin tümüne değil de belli yönlerine karşı olmayı vurgulaması ya da küreselleşme karşıtı tanımının ulus ötesi bir diyalogu/paylaşımı engellemesi ve küresel kavramının özünü reddetmesi gibi itirazlar yükseltilmektedir.²¹ İsim konusu tüm bu tartışma ve eleştirilerden dolayı karmaşık bir hal almış olmakla birlikte, kapsayıcılığı ve bilinirliği daha fazla olduğu için anlam karmaşasını engelleyebileceği düşünüldüğünden, bu çalışmada '*küreselleşme karşıtı hareketler*' ifadesi kullanılacaktır.

Mahmutoğulları (2002, s.3), küreselleşme karşıtı hareketlerin bir olgu olarak değerlendirilmesini sağlayan en önemli özelliğinin, kısa dönemli sonuçları ve bir çok muhalefetin bir araya gelişiyile yaşanan ortak hareket olduğunu söylemektedir. Küreselleşme karşıtı hareketlerin sonuçlarını ise şu şekilde özetlemektedir;

- Ulus ötesi sermayenin gizli örgütlerinde planlanan politikaların, ekonomik-sosyal-siyasi ve askeri programlar haline getirildiği 'resmi' organların etkin teşhiri gerçekleştirildi. Böylece bu 'resmi' örgütlerin meşruiyeti ciddi biçimde tartışılır hale geldi. Bu teşhirin gerçekleşmesinde uluslararası zeminde yaşanan duyarlılık, bilgilenme, örgütlenme ve eylemlilik çabası ise özgün bir deneyim olarak ortaya çıkmıştır.
- 1970'li yıllardan itibaren etkin ve dönem dönem sistemi sorgulayan ve zorlayan 'yeni sosyal hareketler' (kadın-çevre, etnik, cinsel kimlik vs.) anti-

²⁰ Levent Şensever, 2003

²¹ Naomi Klein, Birikim,2003

kapitalist muhalefet zeminini işgal eden reel sosyalist ideolojik formasyonların öznel açmazları yüzünden kapsanamamış, program önerilememiş ve kapitalizme karşı mücadelenin eksenine çekilememiştir. Birbirinden kopuk, dağınık, dönemsel, kendiliğinden tepkilerle kendini ortaya koyan bu dinamikler, özgün, bağımsız, sürekliliği olan bir muhalefet olamamıştır. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte, sermayeden fon aktarımıyla desteklen STK projeleri ile giderek sistemin ideolojik yeniden üretimi anlamında ideolojik bozunmanın zeminleri haline gelmiş ve sosyal yanılısamanın araçları olmuştur. Bu kuşatmanın dışında kalmaya çalışanlar ise giderek marjinalleşmişlerdir.

- Tanık olunan küreselleşme karşıtı eylemliliklerin, tüm alanlarda geleneksel örgütsel yapıların mücadele anlayış ve tarzlarının aşılması eylemi olarak da yaşanmasıdır. Bu eylemlilikler, kendiliğindende olsa, mevcut-geleneksel siyasi partiler, sendikalar ve tüm kitle örgütlerinin etkinlik sınırlarını aşan alanlardan ve onların örgüt sistematiği dışından, özgün örgütlenme ve pratikleri üzerinden gerçekleşmiştir (2002, s.3-4-5).

Neoliberal küreselleşme sürecine karşı muhalif hareketlerin, temelde iki hareket türünde toplandığını görüyoruz. Bunlar; üçüncü dünya ülkelerinin borçlarının silinmesi, tobin vergisi uygulanması konusunda yürütülen kampanyalar ve Seattle, Washington, Prag, Nice, Cenova, Porto Alegre gibi kentlerde uluslararası kurumlara karşı kitlesel gösterilerdir (Aguiton, 2005, s. 275-276).

Alternatif küreselleşme, küreselleşme karşıtlığının ikili anlamı ve aşağıdan küreselleşme tanımları şüphesiz başka politik duruşları sergileyen anlamlar taşıyor. Ancak bu hareketler, her türden karşı duruşu içeren bir ağ örgütlenmesine dayandığı için bu farklı perspektiflerin hepsini kapsamaktadır. Örneğin STK'ların hakim olduğu alternatif küreselleşme hareketinin medyatik yüzü, diğer taraftan cereyan eden aşağıdan küreselleşme (işçi hareketleri, işsizler, siyahlar hareketi vb.) hareketine gölge düşürüyor gibidir. Bugünden geriye bakıldığında, bu hareketlerin temelde benzer rahatsızlıklar sonucunda çıktığını ama ortak bir politik zemin olmadığı için belli grupların güçlerine doğru evrilerek yine o grup ya da örgütler üzerine kalan 'alternatif' hareketler olarak anıldığını görüyoruz. Oysa bir çok kaynakta da belirtildiği gibi, 1990'lar boyunca dünyanın her yerinde değişen güç ilişkilerine

ve sistemin yıkıcılığına, artan ekonomik yaptırımların yanı sıra artan ırkçılığa ve ayrımcılığa karşı, kadın ve çevre haklarına yönelik hareketler yükseldi.

“Dünyanın dört bir yanında, kitlesel işçi hareketleri özelleştirmeye, sosyal hizmet kesintilerine ve yapısal uyuma karşı direnerek yukarıdan küreselleşmeyle mücadele etti. 2000 yılının mayıs ve haziran aylarında küreselleşme ve neoliberalizmin etkilerine karşı altı genel grev gerçekleştirildi. Hindistan’da 20 milyon işçi ve çiftçi, bir liderin söylediğine göre ‘ülke egemenliğinin Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Para Fonu’na teslim edilmesine karşı çıkmayı amaçlayan’ bir genel grevle ülkeyi büyük ölçüde felce uğrattı. Neredeyse 12 milyon Arjantinli işçi, hükümetin IMF standby kredisi için koşul olarak dayattığı kemer sıkma önlemlerine karşı grev yaptı. Nijerya’da yakıt fiyatlarında IMF destekli artışları protesto eden bir genel grev ülkenin büyük kısmını kapladı. Güney Kore’de, IMF’nin yeniden yapılanma planlarının etkilerine karşı koymak için haftalık çalışma süresinin kısaltılmasını ve geçici işlerde çalışan işçiler için iş yasası düzenlemesi talep eden kısmi bir genel grev yapıldı. Güney Afrika’da 4 milyon işçi, hükümetin neoliberal kemer sıkma politikalarının sonucunda 500.000 işin ortadan kalkmasını protesto etmek için grev yaptı. Uruguay’daki bir genel grevle işçiler, IMF’nin teşvik ettiği harcama kesintileri nedeniyle arttığını düşündükleri yüksek işsizlik oranını protesto ettiler” (Brecher, Costello, Smith, 2002, s.143-144).

2000’lerdeki ortak bir alternatif dünya arayışının ürünü olarak değerlendirilen forumlara geçmeden önce, forum sürecinin yaratıcısı olan, 90’lar boyunca gelişen küreselleşme karşıtlığının ilk girişimleri ve ardından küreselleşme karşıtı hareket dalgası ele alınacaktır.

3.2.1. Zapatista Hareketi ve Köylü Hareketleri

“Zapatista Sivil Hareketi, paranın ve hükümetin iktidarından kaynaklanan örgütlü suçun karşısına toplumsal dayanışmayı koyan bir

harekettir” (Zapatista Sivil Hareketi Manifestosu, Ağustos 1995, akt. Castells, 2008, s.102).

Neoliberal dönemde hız kazanan serbest ticaret anlaşmaları ve büyük şirketlerin yatırımları sonucunda yoksul yerli halktan oluşan köylülerin, topraklarını veya işlerini kaybeden küçük üreticilerin ve tarım işçilerinin, bürokratikleşmiş sendikalardan yeterli desteği alamamaları üzerine farklı örgütlenme modellerine başvurmaları ile kırsal hareketler ortaya çıkmıştır (Durmaz, 2006, s.73).

Latin Amerika'nın pek çok ülkesinde, köylü hareketleri 1980'lerden itibaren ulusal politikaları etkilemede temel politik bir rol oynamıştır. Latin Amerika'da doğan hareketlerin çoğu, *“devlet iktidarına yönelik mücadeleler ve ulusal iktidar için bir başlangıç noktası olarak yerel politik hegemonya zeminleri inşa ettiler: Ekvador'daki CONAIE (Ekvador Yerli Ulusları Konfederasyonu) ve Bolivya'daki Cocaleros'un (coca çiftçileri) durumu açıklayıcıdır. Etnik haklar ya da Kızılderili/Afrikanlı-Amerikalı hakları ve otonominin yeniden korunmasının, pek çok köylü hareketinde merkezi bir yeri olmakla birlikte, bunlar, sınıfsal çıkarlara ve sömürülen diğer sınıflarla yatay ittifaklara kuvvetli biçimde bağlanmıştır”* (Petras ve Veltmeyer, 2007, s.197).

Küreselleşmenin en büyük tahribatının “maden, enerji, askeri-sınai yatırımlar, nükleer ve diğer kirliliği sanayi yatırımları ve en önemlisi yeni tarım yöntem ve politikaları” vasıtasıyla (Mahmutoğulları, 2002, s.6) toprak ve ekoloji üzerinde olduğu söylenebilir. Neoliberalizmin oluşturduğu tehditler kırsal alanda daha büyüktür. Bunun sebebi, bu bölgelerde alternatif ikamet alanı ve istihdam bulunmaması olarak özetlenebilir. “Neoliberalizmin yıkıcı etkileri, kırdaki kentten daha güçlü biçimde yaşanır” (Petras ve Veltmeyer, 2007, s.201). Genel olarak köylü hareketleri büyük mülkleri işgal etmek, otoyolları kesmek, belediye dairelerine el koymak gibi çoğunlukla doğrudan eylem stratejisine dayanmaktadır (Petras ve Veltmeyer 2007, s.197). Köylü hareketleri daha büyük toplu eylem ve dayanışma temeline dayandığından, ulusal ve sınıfsal sorunlara daha açık şekilde odaklanırlar (Petras ve Veltmeyer, 2007, s.208). Başlıca ulusal köylü hareketleri; Meksika'da Zapatista köylü gerilla hareketi (EZLN), Kolombiya'da köylü gerilla hareketi (FARC), Brezilya'da Topraksız İşçiler Hareketi (MST), Ekvador'da Köylü ve Yerli ortak

hareketi (FENOC), Peru’da bağımsız Peru Köylü Konfederasyonu (CCP) ve Avrupa’da Jose Bove önderliğindeki Köylü Konfederasyonu’dur (Mahmutoğulları, 2002, s. 7).

Zapatistalar, Meksika Devrimi liderlerinden Emiliano Zapata’nın isminden esinlenerek bu ismi kullanmaktadırlar (Durmaz, 2006, s.76). Meksika’nın NAFTA çizgisinde özelleştirmeye ayak uydurma çabaları üzerine 1992 ve 1993’te köylüler bu politikalara karşı barışçıl bir seferberlik içine girdiler (Castells, 2008, s.105). Ancak yaptıkları yürüyüşler ses getirmeyince taktik değiştirdiler²². Böylece 1994’te Zapatista köylü hareketinin oluşturduğu EZLN (Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu), devletle ilk silahlı mücadelesini (Castells, 2008, s.107) başlattı. *“Zapatistalar, NAFTA anlaşmasının yürürlüğe gireceği gün başlattıkları isyanla, hem emperyalist-kapitalizmin saldırısının karakterini teşhir edebilmişler hem de eylemliliklerini enternasyonal bir zemine taşıma kararlılıkları ile bu saldırıya enternasyonal bir mücadele ile karşı çıkılacağı perspektifini ortaya koymuşlardır”* (Mahmutoğulları, 2002, s.2 <http://www.antimai.org/gr/mmodtu.htm>). Zapatistalar’ın NAFTA’nın yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Ocak 1994’te, yerel yönetimlere el koyarak yaptığı eylem, bilinen en büyük eylemleri olmuştur.

Zapatistalar kendi deneyimleri ile Meksika’nın içinde veya dışında, aynı ekonomik ve politik dışlanmayla karşı karşıya olan toplumları bağlamayı başardı. 1994’ten 1997’ye kadar devletle verdikleri mücadele ve görüşmeler tam anlamıyla başarıya ulaşmasa da hareket Meksika’yı değiştirdi. Kızılderili haklarında belli düzenlemelerin yapılmasını sağladı (Castells, 2008, s.115). 1996’da hükümetle EZLN arasında imzalanan ve 57 farklı halka kısmi özerklik tanıyan Yerli Hakları Yasası bu mücadelenin kazanımlarından biri olmuştur. Zapatistalar, *“başkaldırı gelenekleri birbirinden farklı ve karmaşık yerel gruplardan oluşmalarına rağmen, isyanları aynı zamanda dünyada ve özellikle Latin Amerika’da kapitalist devletlerin içinde olduğu krizin ve değişimin bir işareti”*dir (N. Harvey, 2005, par. 5).

Castels’in bir çok eleştiri ve yorumu değerlendirip sonuç olarak ifade ettiği gibi (2008, s.108),

²² 1 Ocak 1994’te manifestolarında ‘artık yeter!’(ya basta!) yazısı yer aldı. Bu aynı zamanda onların en bilinen sloganı oldu.

“Zapatistalar’ın yeni küresel düzene karşı muhalefetleri iki katmanlıdır: ekonomik modernleşmenin dışlamaya varan sonuçlarıyla mücadele ettikleri gibi, kapitalizmin evrensel olarak kabul gördüğü yeni jeopolitik düzenin kaçınılmazlığına da meydan okurlar”

Zapatistalar’ın demokratik yaklaşımını taleplerinde ve iletişim kanallarında görmek mümkün. Zira duyulmalarında en önemli etkenlerden biri Internet iletişimini ve medyayı etkin bir şekilde kullanmalarındır. Zapatistalar, “...ilk enformasyonel gerilla hareketi olarak tanımlanabilirler” (Castells, 2008, s.110). Bu özelliklerini hareketin ilkelerinden de anlamak mümkündür;

- ‘Mandar obedeciendo’: hükmederken itaat et, topluma ve mücadelesine hizmet edecek olan liderlerdir, liderlere hizmet edecek olan toplum ve mücadele değil
- ‘Para todos todo, nada para nosotros’- kendimiz için hiçbir şey, herkes için her şey
- Ağır adım yürümek-
- Siyasi iktidarı amaçlamamak (Foran, 2008, s.101-102).

Zapatistalar’ın silahlı ordusunun olması, onların demokratik duruşlarını silikleştirdi gibi görünse de, mücadelelerini ancak böyle sürdürebildiklerini deneyimlemişlerdir. Zaten silahlı direnişleri de çok uzun sürmemiştir. Hem mücadele geçmişlerine hem de örgütlenme pratiklerine bakıldığında, Zapatistalar’ın sadece silahlı mücadele ile kendini var eden bir güç olarak tanımlanması yanlış ya da eksik olacaktır. Zapatista sözcüsü Marcos’un 6. Deklarasyon’da belirttiği gibi “..*Zapatistalar artık kimsenin asker olmaması için asker olmuşlardı*” (Otonom Dergi, 2005, s. 45).

Bir çok araştırmacı, neoliberal küreselleşmeye karşı enternasyonal bir hareketin başlangıcı olarak, 1996 27 Temmuz - 3 Haziran günleri arasında Zapatista Ulusal Kurtuluş Ordusu’nun (EZLN) inisiyatifiyle, Meksika Chiapas’da düzenlenen ‘insanlık için neoliberalizme karşı birinci kıtalararası buluşmayı’ gösterir (Seoane ve Taddei, 2004, s.44). Zapatistalar’ın çağrısıyla 1996 yılında dünyanın bir çok ülkesinden işçiler, köylüler, nükleer karşıtı, radikal ekolojist, anarşist hareketler ve birçok siyasi parti bu toplantıya (6000 kişi) katılmış, ortak bir örgütlenme ve eylemlilik kararı çıkmıştır. Bir yıl sonra İspanya’da yapılan

toplantı ile PGA (Halkların Küresel Hareketi) fikirsel düzeyde oluşturulmuştur. 1998 Şubat'ında ise hareketin doğuşu gerçekleşmiş ve 71 ayrı ülkeden hareket bu yapı içinde yer almıştır (Mahmutoğulları, 2002, s.2). Bu oluşumun ardından bir çok büyük kitlesel eylem düzenlenmiştir. Bunlardan en önemlileri; 16-17 Mayıs 1998'de İngiltere-Birmingham'da yapılan G8 zirvesini ve 19-20 Mayıs 1998 tarihinde yapılan WTO 2. Bakanlar Zirvesini protesto ve engelleme eylemleridir. 1999'da 72 ayrı ülkede eş zamanlı olarak gerçekleştirilen kitlesel protestolar (küresel eylem günü) ve 1999 Mayıs ayında çeşitli sermaye örgütlerinin merkezlerinde kitlesel eylem yapmayı amaçlayan "Kıtalararası Karavan Eylemi" yapılmıştır.

1990'dan itibaren NAFTA ve OECD üyeliğinin ardından 'yükselen piyasaların yıldızı' olarak kabul edilen Meksika'da, 19 Aralık 1994 yılında Zapatistalar'ın eylemi sonrası bir çok yabancı sermaye yatırımlarını geri çekmiş (sermaye kaçıışı) ve devalüasyon yaşanmıştır. Bu durum Meksika parasının (Pezo) değer kaybetmesine neden oldu ve ilerleyen aylarda piyasalardaki dalgalanmalar devam etti. (Holloway, 2007, s.228-230). Holloway bu durumu şöyle nitelendirmektedir (2007, s.246);

'Zapatista eylemince fitillenen parasal alt üst oluş dalgası, böylelikle Zapatista başkaldırısının dünyanın başkaldırısıyla veya boyun eğmeyle bütünleşmesidir..... Zapatistalar'ın yarattığı parasal titreşim dalgaları, onların 'Ya Basta!' haykırışının harikulade tınısının sadece bir parçasıdır.'

Toplumsal hareketler ve özellikle 1990'lardan sonra gerçekleşen hareketler üzerine çalışan araştırmacılar hareketlere dair bir çok farklı sınıflandırma kullanmışlardır; emek hareketleri, topraksız köylü hareketleri, kimlik hareketleri gibi (Mahmutoğulları, 2002), küresel hareket, milliyetçi hareket gibi (Castells, 2008), sistem karşıtı hareketler gibi (Wallerstein vd. 1995). Bu çalışma içerisinde sosyal forumlar oluşmadan önce, dünyada gerçekleşen belli başlı hareketleri ele alırken sınıflandırma ölçütü olarak, 'küreselleşme karşıtı hareketler' başlığını kullanacağız. Bu hem hareketlerin birbirleri arasındaki geçişliliğini bozmayan genel bir çerçeve sunmakta, hem de dünya çapında cereyan eden anlaşmaların, politikaların yıkıcılığının tek bir gruba özgü olmayışını gözler önüne sermektedir. Bu çalışma kapsamında, Zapatistalar'ın başlattığı hareketin, benzer örgütlenmelere sahip Latin Amerika

ve Avrupa'daki diğer köylü hareketlerini inceleyemeyeceğiz,sadece belli başlı kitlesel eylemleri ele almakla yetineceğiz.

3.2.2. Kurum ve Şirketlere Karşı Eylemler

Zapatista hareketinin ardında dünyanın bir çok ülkesinde küreselleşmenin ekonomik ve sosyal boyutlarda yarattığı yıkıma karşı protesto gösterileri gerçekleşti. 1994 Zapatista ayaklanmasının ardından, 1995'te Fransa'da sosyal güvenlik alanında kısıtlamalar getirecek Juppie Planı'na karşı gösteriler gerçekleşti. 1997-1998 Asya krizinin ardından Endonezya'da (Suharto rejiminin yıkılmasına sebep oldu), Güney Kore'de, Finlandiya'da (öğrenci ayaklanması olarak başlayıp giderek halk hareketine dönüştü) bir dizi hareket gerçekleşti.

1997'de MAI'nin (Çok Taraflı Yatırım Anlaşması) gizli görüşmelerinin açığa çıkması ve Internet aracılığıyla dünyanın her yerine yayılması üzerine başlayan tartışmalar neticesinde, kısa sürede çeşitli örgütlenmeler 'Dünya MAI Karşıtı Koalisyonu' adı ile bir iletişim ve bilgilendirme ağı oluşturdu. Bilgilendirme ve ortak eylem kararlarının tartışıldığı bu iletişim ağı, MAI karşıtı kampanyayı başlattı. Bu eylemler sırayla, Mayıs 1998'de Paris'te yapılan MAI Karşıtı kitlesel yürüyüş ile Ekim 1998' de Uluslararası Ticaret Odası'nın (ICC) genel merkezinin işgalidir. Bu hareketler 1998'de anlaşmanın ertelenmesini sağladı (Mahmutoğulları, 2002; Seoane ve Taddei, 2004).

MAI karşıtı hareketin ardından, 1998 Haziran ayında Paris'te ATTAC (Yurttaşlarla Dayanışma Amacıyla Finans İşlemlerinin Vergilendirilmesi Derneği)²³ kuruldu. Kurucusu Bernard Cassen²⁴ hareketi, 'eylem yönelimli popüler eğitim hareketi' olarak tanımlıyordu. Bu örgüt daha sonra bir çok protesto ve organizasyonda adını sıklıkla duyuracaktı.

1999 yılının Nisan ayında Meksika Özerk Üniversitesi olan UNAM'da 300.000 öğrencinin katılımı ile büyük bir öğrenci hareketi başladı. bu hareketin temel çıkış noktası ise

²³ ATTAC: Hem yerel hem de ulusal olarak örgütlenmiş bir dernektir. Bir halk eğitimi hareketi olarak, konferanslar, halka açık toplantılar düzenlemektedir(Danaher ve Burbach, 2004, s.213)

²⁴ Aynı zamanda DSF komitesi üyesi ve örgütleyenlerindendir

parasız eğitimin savunulması ve üniversite yönetimi tarafından her yıl alınacak olan yüklü eğitim ücretinin iptal edilmesiydi. bu hareket yaklaşık bir yıl devam etmiştir (Aguiton 2005: 231-232). Bu kitlesel öğrenci hareketi UNAM ve Meksika koşullarından dolayı tam başarıya ulaşmasa da daha sonraki hareketlerde etkili olmuştur. Eylül 2000’de Prag’daki DB ve IMF karşıtı gösterilerde genç aktivistlerin yoğun katılımı da gözlemlenebilir (Aguiton, 2005, s.233-234).

‘Birinci Küresel Eylem Günü’ Cenevre’deki DTÖ toplantısı ve İngiltere’de G8 toplantısı tarihlerinde, 16-18 Mayıs 1998’de, bir çok örgütün katılımıyla gerçekleşti. ‘İkinci Küresel Eylem Günü’ 1999 Haziran ayında dünyanın bir çok yerindeki finans merkezinde ve ‘Kıtalararası Karavan’ın Almanya’da 18 Temmuz 1999 G8 toplantısını protesto etme eylemiyle gerçekleşti. Almanya’nın Köln kentinde yapılan protesto eylemlerinden en büyüğü Reclaim the Streets (caddeleri geri kazan) çevre örgütünün ‘Stop the City’ (şehri durdur) sloganıyla gerçekleşti (Aguiton, 2005, s.218). Küreselleşme karşıtı hareketin yöntem ve araçlarının ön belirleyeni olan G8²⁵ eylemleri, aynı zamanda Seattle eyleminin ilk provası gibi oldu. bu eylemler ortak noktaları kapitalizm ve neoliberalizm karşıtlığı olan çok farklı siyasal oluşumların bir araya gelmesiyle ve buldukları coğrafyanın birbirinden çok farklı kesimleri de içermesi bakımından önemlidir. genelde küreselleşme karşıtı hareketlerin önemli bir özelliği olan, özel de ise G8 eylemlerinin en büyük özelliği eylemi planlama ve organize etmede aktivistlerin İnterneti etkin bir şekilde kullanmalarıdır.

‘Söz konusu yöntem, küreselleşmenin en büyük silahlarından biri olan küresel iletişimi kullanması açısından ilginç, hem de kendinden sonraki eylemlerin plan ve yönlendirme yöntemlerine ışık tutar nitelikte etkili olması açısından küreselleşme karşıtlığı olgusu dahilinde incelenmeye değerdir’ (Tuna, 2005, s.112).

Bu sıralarda gerçekleşen dikkat çeken eylemlerden bazıları; Fransa’da José Bové liderliğinde Fransız çiftçileri ve Brezilya Topraksız Köylü Hareketi olan MST ile genetiği bozulmuş gıdaları protesto etmek üzere McDonald restoranını yıktıkları eylem. sokak partileri düzenleyerek farklı bir eylem stratejisi yürüten Reclaim the Streets hareketinin 16 Mayıs

²⁵ Bu eylemler aynı zamanda ‘J-18 eylemleri’ olarak da bilinir. adını Haziran 18’de başladığı için June 18’in İngilizce kısaltmasından alır.

1998’de feminist gruplarla birlikte Avustralya Sydney’de ‘caddelerin ve gecelerin yeniden ele geçirilmesi’ adı altında artan şiddete ve maçoğuğa karşı hayata geçirdikleri büyük eylemler sayılabilir (Aguiton, 2005, s.222).

3.2.2.1. 1999 Seattle Eylemi

DTÖ’nün 30 Kasım 1999 tarihinde gerçekleşen, yeni bir taslağın onaylanacağı ‘milenyum round’ (Goodman ve Maguire, 2003, s. 51) olarak geçen Seattle’daki toplantısını protesto etmek amacıyla yaklaşık 80.000 kişinin (Şensever, 2003, s.19)²⁶ katıldığı eylemler²⁷ toplantının iptal edilmesine sebep oldu. Bu kitlesel protestolar, küreselleşme karşıtı hareketlerin dönüm noktası oldu.

1999 yılının başlarından itibaren çeşitli örgütlenmelerin oluşturduğu ‘DTÖ Raundunu Durdur’ kampanyası Internet kanalıyla dünyanın birçok bölgesine ulaşarak Kasım ayındaki DTÖ toplantısına karşı örgütlenmeye başladı. Bir çok kişi Doğrudan Eylem Ağı (direct action network)²⁸’nin örgütlediği protesto teknikleri eğitimlerine katıldı (George, 2004, s.59). Doğrudan Eylem Ağı ve Anarşist Bilgilendirme Servisi (Anarchist Information Service) gibi oluşumlar hareketin Internet üzerinden yayılmasında etkili oldu (Şensever, 2003, s.19-20). G8 protestolarında da kullanılan Internet bu defa daha organize bir iletişim aracına dönmüştü. Dünyanın bir çok ülkesinde (Avrupa, Avusturalya, Hindistan, Amerika, Kanada, Afrika, Asya ve Latin Amerika gibi) toplantılar, seminerler ve tartışmalar düzenlendi. Bu aylar süren çalışmaların sonucu Seattle eylemleri süreci başladı(Seoane ve Taddei, 2004, s.46-47). Starhawk, eylemlerin örgütlenmesi sürecinin eylemi başarıya ulaştırdığını vurgulayarak, örgütlenme modelini şöyle açıklıyor: *eğitim ve hazırlık süreci* ‘şiddetten arındırılmış’ eylem eğitimi, polise karşı savunma ve gruplar arası taktikleri kapsıyor. *Ortak karar alma süreci* de bu eğitimlerdeki aynı bilincin yani şiddet içermeyen protesto düşüncesini taşıyor. *Dayanışma gruplarının* yani küçük grupların oluşturulması protesto edilecek bölgenin etrafında organize bir dağılımı ve meydanın sürekli boş kalmamasını sağlıyordu. Bu taktik katılımcıların

²⁶ Sayıyla ilgili olarak Başka kaynaklarda 70.000 kişi (margulies 2003: 7), 50.000 kişi (seoane ve taddei 2004: 47 ve navarro 2004: 47)

²⁷ seattle eylemi aynı zamanda N-30 olarak da anılır. 30 Kasım’ın İngilizce -November 30-kısaltmasıdır.

²⁸ DAN:şirket küreselleşmesine yaratıcı, şiddet içermeyen doğrudan eylemlerle karşı çıkan yerel ve bölgesel grupların ve örgütlerin oluşturduğu ağ. Katılıma tamamen açık olmasının yanında, küreselleşme karşıtı mücadele için pek çok faydalı materyalin de paylaşılmasına imkan tanımıştır(danaher ve burbach 2004:214)

toplantıya girmesini engelleyerek toplantının iptal edilmesi amacına yönelik oluşturulmuştu (bir grup gidince diğer grup yerini alıyor). Bu sırada iletişim, tartışma ve haberleşme de en büyük katkı doğrudan eylem ağının varlığıydı. Bu taktik ve haberleşmeler eylemin polis şiddetine rağmen ‘başarı’ya ulaşmasını sağladı. Eylemlerde protestolara sanat, dans, müzik vb. gösteriler de eşlik ediyordu(2004:41-45). Eylemlerin bir çeşit şenlik havasında gösterilerle renklenmesini Starhawk, ‘yaratıcı ruh’ olarak nitelerken, bu, eyleme yönelik eleştirilerin en çok yinelenen özelliğini oluşturuyordu. Seattle eylemlerinin bir diğer özelliği hem sokakta hem de internet ortamında eş zamanlı olmasıydı. Bir grup internet aktivisti E-hippiler(Elektrohippie Collective) DTÖ web sitelerini işgal ederek protesto ediyordu. Geliştirdikleri bir yazılım ile DTÖ sitesini 2 defa durdurup toplantı boyunca web sitenin hızını oldukça yavaşlatarak kullanımını zorlaştırdılar (Jordan, 2003, s.120).

İlk olarak 26-27 Kasım 1999 tarihlerinde, DTÖ ve küresel savaş sisteminin tartışıldığı, küreselleşme karşısında ülkelerin özerkliklerini nasıl koruyabileceği sorusu üzerine tartışmaların yapıldığı ‘Küreselleşme Üzerine Uluslararası Forum’ yapıldı. Forumu dünyanın bir çok yerinden 2500 kişi katıldı (Hawken, 2004, s.36). 29 Kasım’da serbest ticaret, sağlık ve çevre konularında başka bir forum gerçekleştirildi.

30 Kasım günü bir çok eylemci organize bir şekilde eylem alanlarını doldururken polisin sert müdahalesiyle karşılaştılar. 30 Kasım’dan toplantının iptal edildiği 3 Aralık’ a kadar, öğrenciler, çiftçiler, sendikalar, işçiler, çevre hareketleri, kadın örgütleri, özelleştirme ve borçlanmaya karşı hareketler, çocuk emeğinin sömürüsüne karşı hareketler ve dünyanın bir çok yerinden toplanmış binlerce kişi, doğrudan kapitalizmi hedef alan eylemde buluştular. Bu eylemin farklılığı, bir çok analizcinin ortak olduğu gibi, tek bir merkezi olmadan, binlerce farklı örgütlenmeyi ve bir çok farklı ülkeden eylemciyi bir arada tutabilmesidir (Margues, 2003, s. 8-9). Ancak farklılığını sadece böyle tanımlamak da eksik olacaktır. Bir çokları için, dönüm noktası olan Seattle eylemlerinin diğer bir önemi ise, ardından gerçekleşen kapitalizmin kurumlarına karşı bir dizi eylemin ateşleyicisi olmasıdır. Elbette bu süreç Seattle’dan önce başladı ancak 11 Eylül olaylarına kadar bir çok eylem benzer kitlelilikle devam etti.

'Seattle N-30'un en büyük özelliği, 90'ların ikinci yarısında dikkat çekici bir gelişim gösteren ve gün geçtikçe taraftar toplayan küreselleşme karşıtı hareketin, artık karşıtları tarafından gözardı edilemeyecek boyutlara ulaşmış olduğunu yöntem ve müdahale gücünü tüm dünyaya gösterdiği; eylem bazında yerel fakat organizasyon yönünden uluslararası özellikler taşıyan bir protesto ile kitleleri harekete geçirebilecek bir yapı olduğunu kanıtladığı bir eylem olmasıdır.' (Tuna, 2005, s.114)

Seattle eylemleri, bir önceki dönemdeki toplumsal hareketlerden farklılığını eylem biçimleriyle de gösterdi. Protestonun farklı şekillerinin (tilly'nin değişen eylem repertuarı kavramına atıfla) hiyerarşik olmayan örgütlenme yapısından kaynaklı bir arada kullanılması, eylemlere bir çeşit gösteri havası katmış oldu. Bu eylemlerin, en büyük amaçlarından biri de medya aracılığıyla dünyanın her yanına sesin duyurulmasıysa, bu başarılıydı. *"ilk kez siyasi bir protestoda 'bütün dünya seyrediyor!' derken doğruyu söylüyorduk. Medyanın daha önce hiçbir siyasi eyleme bu kadar çok ilgi gösterdiğini hatırlamıyorum"* (Starhawk, 2004, s.41). Seattle'ı 'simgesel bir dönüm noktası' yapan kamuoyunu ve egemenleri şaşırtmış olmasıydı (çetinkaya 2008:54).

Elbette DTÖ toplantısının sonuçsuz kalmasının yarattığı kaos ve şaşkınlık, bu eylemlerin olmayan şiddet yönünü göstermeye çalıştı. Bu dönemdeki hareketlerin 'şiddet içermeyen' eylemler olarak tanımlanması, eylemcilerin şiddet karşıtı söylem geliştirmeleri ve eylem yapmalarıdır. Şiddet sadece polisin müdahalesi sırasında vardı kontrolsüzce biber gazı, cop ve plastik mermi kullanıldı. Eylemciler ise gerek eylem örgütlenme aşamasındaki eğitimlerde şiddet içermeyen protesto teknikleri konusunda, gerekse eylemin tartışıldığı platformlarda şiddet içermeyen eylem tarzını dile getiriyorlardı ve bunu da bütün şiddetli çatışmalara rağmen uyguladılar.²⁹

Noam Chomsky de, yeni dönem hareket tarzının karakterini belirleyen seattle eylemlerinin başarısını ve sonraki dönem için umut vaaden yönünü şöyle açıklıyor:

²⁹ Yanlış medya aktarımlarını anlatan yazı için bkz: Seth Acherman Seattle'daki Boş Laflar: Medya Protestoları Yanlış Aktardı, Hadi Bunu Küreselleştrın İçinde, s. 63-69)

“Dünya Ticaret Örgütü protestolarında ‘halkın gücünün’ son derece başarılı bir biçimde ortaya konması ,açık ve dürüst değiş tokuşa dayalı, ulaşılabilir hedefler ve beklentilerin dikkatle değerlendirilmesiyle yönünü belirleyen, adanmışlık ve ısrarla sürdürülen uzun vaadeli düşünölmüş eğitsel ve örgötsel çabaların etkili olduğunun çarpıcı bir kanıtıdır. Dayanışma ruhuyla birbirine bağlı ve diğerinin kaygularını anlayan farklı unsurlardan oluşun dünya çapında özgün halk hareketlerini kurmanın yolu budur.” (Navarro, 2004, s.20)

Seattle’ın önemi, bir çok kişinin de hemfikir olduğu gibi “... küreselleşmenin tahribatlarına karşı taban örgütlenmelerinin mücadeleleri, MAI’ye karşı yürütölen kampanyada olduğu gibi, daha önce de söz konusuydu. ancak seattle’da aktivistlerin temel olarak karşı çıktığı şey, dtö sisteminin şeffaf olmayan , antidemokratik yapısını ve üçüncü Dünya ölkeleri’nin durumunu protesto etmek”(Şensever, 2003, s.20) noktasında belirginleşmektedir.

“Seattle’da göstericiler karmaşık ekonomik meselelerle boğuşuyordu – küreselleşme, himayecilik, ihracat, entellektöel mülkiyet gibi en bilgili uzmanların bile anlatmakta zorlandığı konulardı bunlar. Ama tüm bu karmaşıklığın içinde, elmas kadar katı bir düşünce ışıl ışıl parlıyordu: Süslü salonlarda bir araya gelen şık giysili finans ve hükümet çevrelerinin planları, tüm dünya emekçilerinin sağlıkları ve hayatları için tehlikelidir. Sokaklarda milyonları temsilen eylem yapan binlerce kişi bu planlara direnme kararlılığını gösterdi.”(H.Zinn, Danaher ve Burbach, 2004, s.46)

Seattle eylemlerinin olumlu etkilerinin öne çıkarılmasının yanı sıra, bugüne dek bir dizi eleştiriye de konu oldu. Eylemlerin şenlik havasında ve medyatik olan yönü ile, yatay örgütlenmenin ilk örneğini oluşturduğu iddiaları eleştirildi.³⁰ Eylem örgütlenmesinde uluslararası niteliği artan STK’ların varlığı ise bir başka tartışmayı başlattı. STK’ların çoğunlukla sistem karşıtı olmayan, sistem içi önerilere sahip oluşu ve fon konusunda devletle ilişkilerinin sıkı oluşu bu soru işaretlerini oluşturmaktadır. Diğer yandan eylemlerin farklılık

³⁰ Yatay örgütlenme bilinen en büyük örneğini zapatistalar oluşturmuştu

vurgusuna rağmen beyaz bir karakteri olduğunu savunanlar da vardı. Seattle eylemini ‘zengin beyaz çocukların iyi kalpli eylemleri’³¹ olarak bir çok kesim tarafından küçümseniyordu (Çetinkaya, 2008, s.54). Etnik azınlıkların süreçten dışlandıklarını algılamaları sonucu gösterilerde yer almamalarının nedenini ‘50.000 beyaz hippinin hakim olduğu bir gösteride yer almamak’ olarak açıklamışlardır(Aguiton, 2005, s.228). Etnik ayrımın eylemlere katılımlarda göze çarpması daha sonraki eylemlerde de gerçekleşti. Protesto gösterilerini protestonun yapıldığı ülkedeki yabancı işçiler ve o millettten olanlardan ziyade Almanya, İngiltere, İtalya, İsveç ve İspanya gibi ‘gelişmiş’ ülkelerden gelen göstericilerden oluşmuştur. bu durum eylemlerin, belli bir elit kesimin, STK ve sendikaların örgütlediği gösteriler olarak eleştirilmesinin sebebi olmuştur. Seattle eylemlerinin internet örgütlenmesi ayağında dünyanın bir çok bölgesinde internet erişimin henüz çok düşük olmasından kaynaklı örgütlenmenin belli gruplar çevresinde gerçekleştiği eleştiriler arasındaydı.

3.2.2.2. Seattle Sonrası

Seattle eyleminden sonra, uluslararası kurumlar nerede toplanıyorsa oralarda bir dizi eylem gerçekleştirildi: 2000 yılının Nisan ayında Washington’da, Haziran’da Fransa’da, Millau’da , Eylül ayında Melbourne’da, Ekimde Seul’de, Aralıkta Nice’de ve 2001 yılının Ocak ayında yeniden Washington’da, Nisan’da Kanada’da (Şensever 2003: 11-12).

Tablo 3: Küreselleşme Karşıtı Hareketlerin Seçilmiş Örnekleri(1999-2003)

Yer	Tarih	Eylem	Katılımcı Sayısı
Seattle,ABD	30 Kasım 1999	DTÖ Toplantısına Karşı Gösteri	70.000*
Washington,ABD	16 Nisan 2000	IMF-DB Toplantısına Karşı Gösteri	30.000
Mi Lau, Fransa	30 Haziran 2000	Mcdonalds’ı Protesto Eden José Bové’un Yargılanmasına Karşı Yapılan Gösteri	60.000

³¹ Bu konuyla ilgili ayrıntı bir eleştiri yazısı için bkz: Seattle’da Beyaz Olmayan Aktivistler Neredeydi?, Elizabeth Betita Martinez, Hadi Bunu Küreselleştirin içinde 2004, s. 79-86

Okinawa,Japonya	21-23 Temmuz 2000	G8 Toplantısına Karşı	5.000
Melbourne,Avusturalya	11 Eylül 2000	Dünya Ekonomik Forum Toplantısına Karşı Gösteri	10.000
Prag,Çek Cumhuriyeti	26 Eylül 2000	İmf Toplantısına Karşı Gösteri	20.000
Seul, Güney Kore	10 Ekim 2000	Dünya Liderleri Asya- Avrupa Zirvesine Karşı Protesto	10.000
Nice, Fransa	6 Aralık 2000	AB Zirvesi Protestosu	100.000**
Washington,ABD	20 Ocak 2001	Başkan George Bush'a Karşı Protesto	20.000
Porto Alegre, Brezilya	25-20 Ocak 2001	Dünya Sosyal Forumu Buluşması	40.000
Quebec,Kanada	20 Nisan 2001	FTAA Toplantısına Karşı Gösteri	80.000***
Göteborg, İsveç	15 Haziran 2001	AB Toplantısı Ve Bush Protestoları	30.000
Cenova, İtalya	21 Temmuz 2001	G8 Toplantısına Karşı Gösteriler	300.000
Barcelona,İspanya	15 Mart 2002	Ab Zirvesi Protestosu	500.000
Floransa,İtalya	6-10 Kasım 2002	Birinci Asf	1.000.000
Londra,İngiltere	15 Şubat 2003	Irak Savaşı'na Karşı Protesto	2.000.000 (Dünya Genelinde

			100.000.000)
--	--	--	---------------------

Kaynak: Aldemir, N. C. (2010), Şensever (2003), Soane ve Taddei (2004), ve çeşitli kaynaklardan derlenmiştir.

* Sayılardaki farklılık için bakınız 1999 Seattle Eylemi Başlığı

** Aynı eylemin sayısı 60.000 olarak da söyleniyor bkz: Grefe, Greffrath, Schumann 2003, s.13

*** Aynı eylem 25.000 bkz: Grefe, Greffrath, Schumann 2003, s.13

Christophe Aguiton (2005) Seattle ve sonrasındaki hareketlerin yükselen ‘gençlik hareketi’nin etkisinde olduğunu söylemektedir. ‘Prag ve nice kentlerinde düzenlenen küreselleşme karşıtı gösterilere *Movimiento de Resistencia Global- ya da MRG- örgütü ile birlikte önemli bir katılım gerçekleştirerek güçlerini göstermişlerdir. bu hareketler; cenova ve barselona’da alternatif konferansları hayata geçiren, hareketi Prag’a genişleten ve madrid, saragossa, valencia gibi kentlere de yayılarak organize olan gençlik hareketleridir.*’ (aguiton 2005: 214). oysa genç-öğrencilerin hareketlere katılımı yeni değil 1968 hareketlerinde belirgin olarak gözlemlenebilen bir durumdur.

2000 yılındaki büyük eylemlerden biri de mart ayında yapılan ‘ekmek ve güller’ kadın yürüyüşüydü.

Washington 2000

16 Nisan 2000’de DB ve IMF zirveleri protesto etme amacıyla 20.000³² kişi, insan zinciri oluşturma ve oturma eylemiyle biraraya geldi.

Amerika’daki çeşitli hareketleri ortaklaştıran ‘küresel adalet için seferberlik’ (Mobilization For Global Justice) koalisyonu burdaki eylemin başını çekiyordu (Soane ve Taddei, 2004, s.48).

Okinawa

Eylemden 1 ay önce yoksul ülkelerin borçlarının silinmesi için jubile2000 kampanyası başlatıldı. ‘daha fazla refah’ söyleminin hakim olduğu G8 Okinawa toplantısının yapıldığı 21-23 temmuz tarihlerinde, çevrecilerin Avrupa’nın ağaç kesimini protesto ettiği, öğrencilerin Tokyo’da beyaz maskeleriyle gerçekleştirdiği protestolarının dışında ABD askeri

³² Grefe, Greffrath, Schumann 2003, s.13’de verilen sayı.

üssün etrafında yaklaşık 27 bin kişiden oluşan insan zinciri oluşturularak ABD protesto edildi. Seattle ve Washington eylemleriyle toplantıların protesto edilmesini önlemek amacıyla sıkı güvenlik önlemleri alınması Okinawa toplantısını en zengin toplantı olarak anılmasına neden oldu ('En pahalı G8 zirvesi, 22 Temmuz 2000 <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-169897> erişim 02.11.2012, G8'lere karşı insan zinciri 21 Temmuz 2000 <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/18706.asp> erişim 02.11.2012).

Prag

'Prag Sonbaharı Eylemleri'

2000 yılının Eylül ayında IMF ve DB zirvesini protesto etmek amacıyla Avrupanın her yerinden binlerce kişi biraraya geldi. Christophe Aguiton (2005) 1990'ların sonlarında ön plana çıkan gençlik örgütlenmelerinin Prag eylemlerinde etkili olduğunu söylemektedir. Yine Aguiton'un aktardığı başka önemli nokta, Prag eyleminde sendikaların gösterilerde temsil edilmemesi olmuştur(2005, s.235).

Nice

5-6 Aralık tarihinde Nice'da yapılan AB zirvesini protesto etmek için bir araya gelen Avrupalı ve Avrupa dışından gelen insanlar 'Avrupalı halklar birliği' taleplerini dile getirdiler(Soane ve Taddei, 2004, s.48).

Quebec

20 Nisan 2001'de binlerce kişi Quebec'te düzenlenen Amerika'nın 34 ülkesinin katıldığı Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (FTAA)³³ anlaşması toplantısını protesto etti.

Götheborg

³³ 800 milyon nüfusu kapsayan FTAA ortalama 14 trilyon dolar(\$) yıllık hâsılat öngörüsüyle dünyanın en büyük serbest ticaret bloğunu oluşturmayı amaçlayan, Küba hariç kıtanın tamamını serbest ticarete açacak bu anlaşma 'ticareti serbestleştirmek, yatırımları çoğaltmak, rekabeti arttırmak, serbest ticaretin, sermaye ve işadamlarının dolaşımının önündeki engelleri kaldırmak' olarak tanımlanmaktadır(kaynak: Emine AKÇADAĞ, 11 Aralık 2009, 'amerika serbest ticaret bölgesi' http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1629:amerika-serbest-ticaret-boelgesi&catid=172:analizler-latinamerika erişim 31.10.2012)

AB zirvesini protesto etmek amacıyla toplanan 30.000 kişi haziran 2001’de Götheborg’da toplandı. bu gösterilerde polisle şiddetli çatışmalar yaşandı(Grefe, Greffrath, Schumann, 2003, s.13). Polis göstericilere saldırmakla yetinmedi, ateşli silah da kullandı. Biri ciddi olmak üzere üç gösterici yaralandı. İngiltere başbakanı Tony Blair ise yine de göstericilere karşı çok müsamahakar davranıldığını söylüyor ve ekliyordu: “Bu adamlar kimseyi temsil etmiyorlar... Bence onlara karşı çok daha kararlı olmalıyız.”(‘Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası’ , 2003, s. 5).

Cenova Eylemi ve Cenova Sosyal Forumu

2001 G8 zirvesini protesto etmek amacıyla gerçekleşen eylemler Canova’yı bir anlamda Avrupa’nın Seattle’ı yaptı (Şensever, 2003, s.22). Katılım açısından Seattle’ın bir kaç katı büyüklüğündeydi ve o güne kadar gerçekleşen en büyük antikapitalist eylemdi (Şensever, 2003, s.21). Eylemi engellemek için sınırlar kapatıldı, polis müdahalesinde gaz ve su kullanımının yanında hakiki mermi kullandı. *‘Eylemin ilk günü 19 temmuz perşembe, iltica edenlerle dayanışma amacıyla düzenlenen eyleme 60.000 kişi, cuma günü polis barikatından oluşan Kırmızı hattı zorlayan eyleme 50.000 kişi ve cumartesi günü düzenlenen büyük ortak eyleme 300.000 kişi katıldı.’* (Şensever, 2003, s.21-22). Silah kullanmama ilkesini sürdüren eylemcilere rağmen- elbet çevreye zarar vererek tepkisini koyan bazı gruplar yok değildi-polisin sert müdahalesi ile karşılaştılar. Polis ve eylemciler arasındaki bir çatışma genç aktivist Carlo Guiliani’nin ölmesine neden oldu. Bu bütün dünyada bir şok etkisi yarattı. Polis şiddetini protesto etmek için Milano’da 50.000 kişi, aynı kentte bir sonraki gün de 60.000 kişi bir araya geldi. Polis karakollarının önlerinde 50’ye yakın büyük protesto eylemi gerçekleştirildi. (Şensever 2003, s.25). *‘21 Temmuz’u 22’sine bağlayan gece polis göstericilere yatakhane vazifesi gören bir okulu bastı. İnsanlar uykularında yakalanıp demir çubuklarla dövüldüler. 72 kişi yaralandı. Af Örgütünün açıklamasına göre daha sonra hepsi de suçsuz bulunarak serbest bırakılacak bu göz altına alınanlar feci şekilde dövülmüş, kimileri ölüm ve tecavüz ile tehdit edilmiş, kendilerine aç, susuz bırakma ve taciz dahil kötü muamelede bulunmuştu.’*(‘Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası’ , 2003, s.9).

Eylem yaklaşık bir yıl süren, Avrupa’nın farklı ülkelerinden de katılımın olduğu, bine yakın örgüt tarafından hazırlandı ve bu örgütler cenova sosyal forumu’nun hazırlayıcısı oldular. cenova sosyal forumu 300.000 aktivistin ve 700 kadar örgütün katılımıyla gerçekleşti.

cenova sonrasında napoli’de ve roma’da sosyal forumlar yapıldı. 2003 yılının başında italya’da sosyal forumların sayısı 100’ü aştı (Şensever, 2003, s.26).

Cenova ve Nice örneklerinde toplumsal muhalefetin çok farklı kesimlerinin bir araya gelerek ortak kampanya yürütüp mücadele ettiklerini görüyoruz: işçi sendikaları, öğrenci ve gençlik hareketleri(özellikle italya’da ‘görünmezler’ hareketi), ATTAC, STK ve üçüncü dünya ülkelerinin dış borçlarının iptal edilmesi için mücadele eden hareketler gibi(Aguiton, 2005, s.236).

Cenova sonrası uluslararası kurumların yıllık toplantılarına yönelik eylemler devam etti. Dünya sosyal forumu ile bu eylemlilik bir süre daha devam etti.

3.2.3. 11 Eylül ve Savaş Karşıtı Hareket

Dünyanın her yerinde cereyan eden bu hareketlerde, 11 Eylül 2001 yılında Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan saldırılar sonrasında ABD ve ona bağlı olarak politik ekonomik tüm dengelerin değişmesiyle birlikte değişti. 11 Eylül saldırılarını üstlenen örgütün amaçladıklarının ve saldırı gerçekleştirdiği merkezlerin küreselleşme karşıtı hareketin yöneldiği kurumlar ve hegemonyasına karşı olduğu düşünüldüğünde hareketlerin bir çeşit tehlikeye girdiği de söylenebilir.

‘11 Eylül’ün özellikle ABD ve İngiltere’de yarattığı kaos ve korku ortamı, Batı’da ağırlıklı olarak 1999 yılında gelişen ve yavaş yavaş sağlam entelektüel ve işlevsel bir temele oturan, kendi içindeki tartışmaları zaman zaman ileri taşıyarak çözüm arasa da ‘ortak düşman’a karşı belirlediği hareket yöntemlerinde en uç noktaları bile yakınlaştırmayı başararak elde ettiği kitle ile sesi giderek daha çok çıkmaya başlayan küreselleşme karşıtı harekete beklenmedik bir darbe vurmuştur.’(Tuna, 2005, s.122).

Bu tarihten itibaren, hareketler için, özellikle ABD’de ciddi bir ‘terörle mücadele’ merkezli yasalar, düzenlemeler değişen tanım ve yargılama-baskı mekânizması geliştiğini görüyoruz. terörle mücadele amaçlı çıkartılan bir çok yasa, kurulan istihbarat ve güvenlik

teşkilatları, korkuyu sürdüren üslupla kaosu devam ettiren medya gibi odaklar ile baskı artmaya başlamıştır.

11 Eylül sonrası ABD ve İngiltere'nin 'terör'e karşı başlattığı savaş, küreselleşme karşıtı hareketin 'savaş karşıtı hareketi olarak evrilmesine sebep olmuştur. Bu dönemde hareketin güç kaybetmesi ve savaş karşıtlığı ile genişleyen tabanının odak noktasının ne olacağı gibi karışıklıklar hareketi dağılma noktasına getirmiştir. Susan George bu durumla ilgili şunları söyler: *“Eğer hareket çabucak bütünleşmez ve kazanılabilecek bir savaşa girişmezse, kaybolması olasıdır. önceden yok olan hareketler gördüm. Militanlarda yorgunluk ve yılgınlık hissediyorum. Kapitalizme karşı ulunan bu ritüelleri bırakmamız lazım. Kimsecikleri korkutmuyoruz.”* (Le Monde Online, 19 Ekim 2004'den akt. Tuna, 2005, s.125).

2000'lerdeki bu hareketler ve örgütlenmeler arasındaki koordinasyon oldukça sağlamdır ve protestolar tüm kıtalara yayılmış durumdadır. Latin Amerika, Endonezya, Hindistan, Kore gibi ülkelerde hareketlerin gücü artmış, Washington, Nice, Prag, Cenova gibi eylemlerdeki talepler alternatif arayışları ve tüm bu hareketlerin yarattığı güç bileşimi DSF'yi ortaya çıkarmıştır.

'Küreselleşme karşıtı hareketin, küreselleşmeyi yönetim kurumları,zamansal ve mekânsal olarak yansıttığı bu ayna efekti hareketin ne olduğunu da açıkça ortaya koyar: zenginlik, bilgi ve iktidarın küreselleşmesi koşullarında geleneksel demokratik denetimlerin başarısız kalmasının ardından, toplumun, kurumları üzerinde denetim sağlamasını amaçlayan bilinçli bir girişimdir. seattle'daki göstericilerin 'Temsiliyet olmaksızın küreselleşmeye hayır!' sloganlarında ifadesini gayet iyi bulan şey budur.' (Castells, 2008, s.190).

4. BÖLÜM DÜNYA SOSYAL FORUMU

1990'lar ve 2000'lerde yaşanan Küreselleşme Karştı hareketlerin kitleselliği ve tüm dünyaya yayılan etkisi eylemlerin gerçekteştiği sıralarda, var olan mücadelelere ve dünyada yaşanan dönüşümlere dair ortak paydada buluşma ihtiyacını doğurdu. Bu ihtiyaç birlikte hareket etmenin de ötesinde dayanışmayı ve paylaşmayı kapsıyordu. Aslında forum fikri ilk defa o dönemde ortaya çıkan bir şey değildi. Neoliberal küreselleşmeye karşı birlik için uluslararası alandaki ilk forum girişimi, 1990 yılında Brezilya İşçi Partisi'nin (PT) Latin Amerika kıtasındaki radikal sol parti ve grupları bir araya getiren Sao Paulo Forumu ile olmuştur³⁴(Şensever, 2003, s.27). Dünya Sosyal Forumu(DSF)'nin ortaya çıkış nedenleri, yapıldığı yer, katılımcıları, organize edenleri, amaçları çok tartışmalı olsa da en belirgin olan özelliği bir eylem platformu oluşturmak değil 'alternatif bir dünya' arayışı için bir araya gelmek olduğu görülmektedir. Bir yapı ve kurum olmadığı vurgulanan ve 'hareketlerin hareketi' olarak tanımlanan DSF'yi bir süreç olarak okumak gerektiği vurgulanır. İlk toplantının ardından yayımlanan ilkelerden, komisyon üyelerinin kimlerden oluştuğuna, organizasyonun maddi ihtiyaçlarından yapılaş yerlerinin seçimine kadar DSF'nin bir süreç olarak algılanması güçleşir. Çünkü yerleşik ve değişmez merkezler bir yapıyı oluşturur. Nitekim Küreselleşme Karştı Hareketlerin de sürekli vurguladığı 'çok çeşitlilik' ve 'tek bir merkezin olmayışı' gibi özelliklere rağmen, DSF'nin zaman içinde kurumsallaştığı, hareketlerin dile getirdiği sorunlara benzer yapılardan ve sistem-içi cevaplar aradığı, değişmezlerinin olduğu ve entelektüel bir kesim dışında bulunanları bazı koşullarda içine almadığı görülmektedir. DSF'nin bugün geldiği aşamaya bağlı olarak yapılan eleştiri ve tespitler, aslında başından itibaren görülebilir olsa da, bu süreçte gerçekteşen değişimler, dünyadaki güç dengeleri ve baskı mekânizmasının etkinliğini arttırması forum sürecini doğrudan etkilemiştir. Bu soru ve sorunlara eleştiriler ve değerlendirme bölümünde daha geniş yer verilecektir.

DSF'nin ortaya çıkışını hazırlayan süreç, bir önceki bölümde, küreselleşmenin kurumları ve küreselleşmenin yıkımlarına karşı gelişen ortak mücadelelerden en önemlileri ele alınarak anlatıldı. Bir önceki bölümde bahsi geçtiği gibi, 'Başka bir dünya mümkün' söyleminin birçok çevre tarafından Küreselleşme Karştı Hareket için söylendiğini bilinmektedir. Küreselleşme Karştı Hareketlerin gerçekteştiği bir zamanda oluşan Dünya

³⁴ Sao Paulo forumunun ikincisi Meksika'da, üçüncüsü de Havana'da yapılmıştır. Bu forum daha çok sosyalist parti ve grupların buluşması olarak kalmıştır.

Sosyal Forumu; ‘başka bir dünyanın mümkün olduğunu nasıl tartışmaya açmıştır? Ve bunun için neler yapmıştır? ‘Hareketlerin hareketi’ denilen bu forum gerçek bir hareketi yaratmadığı ve bundan kaçındığı için bir hareket olarak görülebilir mi? Küreselleşme direnişlerini oluşturan sendika ve legal örgütlenme kapsamına alınmayan örgütleri dışlayarak ne kadar herkesi temsil ettiğini söyleyebilir? Bunlar ve benzeri sorular, forumlar ele alınırken arka planda cevap aranan sorulardır.

4. 1. DSF’nin Ortaya Çıkışı

1999 Seattle’ı takip eden yaklaşık beş yıl sermaye grup ve kurumlarının buluşmaya niyetlendikleri her zirvenin giderek büyüyen topluluklarca protesto edildiği sokak gösterileriyle geçti. Washington, Nice, Prag, Cenova ve daha birçok kent, kitlesel ve katılımcıların çeşitliliğiyle dikkat çeken zirve karşıtı gösterilere ve alternatif buluşmalara tanıklık etti. Bu yoğun eylem takviminin ortasında ABD’nin Afganistan’a ve Irak’a askeri müdahalelerinin gündeme gelmesiyle küresel hareket savaş karşıtı dinamiği de içererek kitleselliğinin ve coşkusunun tepe noktasına ulaştı. Sosyal forumlar ise işte bu hareketli eylem koşturmacasının orta yerinde, eylemci sözün bir ölçüye kadar ortaklaşabilmesini sağlamak niyetiyle ortaya çıktı (Dalgıç ve Genç, 2010, par.3). Forum fikri küresel adaletsizlik ve benzeri sorunlara daha olumlu ve somut öneriler getirme ve özellikle daha fazla demokrasi ihtiyacından yola çıkmaktadır (Smith ve Karides, 2008, akt. Ritzer, 2011, s.506).

1990’lar boyunca uluslararasılığı ve gücü artan kapitalizmin aktörlerine yönelik protesto eylemleri; küreselleşme karşıtı hareketin ‘protestocu’ karakterinin ötesine geçme, protesto edilen sistemin alternatiflerinin de sunulduğu, ‘hareketin pozitif bir karakter kazanmasının gerektiği’ tartışmalarını başlamıştı.

‘...bir karşı davos zirvesiyle dünyanın efendilerinin düzeninin tersine, ekonominin kara değil, insanlığın hizmetine tabi olacağı, ‘bir başka dünya mümkün’ mesajının daha güçlü bir şekilde verilebileceği fikri kabul gördü.’ (Şensever, 2004, s.51).

Fikir ilk olarak Brezilyalı Oded Grajew tarafından arkadaşı Brezilyalı aktivist Francisko Whitaker’e (Brezilyalı Psikopozlar Adalet ve Barış Konseyi Komisyonu Sekreteri)

açması ile tartışılmaya başlandı. Konunun *Le Monde Diplomatique*'in o dönemki genel yayın yönetmeni ve ATTAC'ın kurucularından Bernard Cassen'e açılıp onun da onay vermesinden sonra süreç başladı(Şensever, 2004, s.51; 2003, s.28). Öncesinde buna benzer bir karşı-Davos hareketi Davos'ta yapılmaya çalışılmıştı; 2000'deki Davos eylemine 2000 kişi katıldı. Bu az katılımı bile İsviçre'deki geniş güvenlik önlemleri etkiliydi. Zaten fikir sahipleri bir protesto eyleminden çok geniş katılımın olacağı bir forum fikrinde yoğunlaşmaktalardı. Cassen'in forumun Davos'da değil de 'üçüncü dünya' ülkelerinin birinde yapılmasının daha anlamlı olacağını belirterek, forumun yeri için, o dönemde mücadeleler açısından oldukça güçlü olan Brezilya Porto Alegre'yi önerdi (Şensever, 2003, s.29). İlk girişimi başlatmak üzere 28 Şubat 2000'de Sao Paulo'da aralarında ATTAC'ın temsilcilerinin de yer aldığı daha çok Brezilyalı örgütlerinden oluşan delegeler bir araya geldi ve Dünya Sosyal Forumu'nun düzenlenmesi doğrultusunda bir 'İşbirliği Anlaşması' imzalandı. Bu anlaşma ile ilk forumun 25-30 Ocak 2001 tarihinde, Davos'ta gerçekleşecek Dünya Ekonomi Forumu'na paralel tarihlerde Porto Alegre'de gerçekleştirileceği kararı çıktı (Şensever, 2003, s.29). Şubat toplantısından sonra 2000 yılının Haziran ayında forum önerisi, Cenevre'de Rio Grande do Sul vali yardımcısına sunuldu ve validen de destek alındı. Dünya Bankası web sitesi DSF'nin tarihçesini bu toplantıya dayandırmaktadır ve toplantıya "sivil toplumun önemli örgütleri tarafından 2000 yılı Haziran ayında başlatılan yeni bir organizasyonel perspektif" olarak atıfta bulunmaktadır.(‘Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası’, 2003, s.6).

Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası adlı makalenin(2003, s.8) *Le Monde* gazetesinden aktardığına göre (1/2/02) "ATTAC ve *Le Monde Diplomatique*, Dünya Sosyal Forumunu organize etmelerine yardım için Fransa Dış İşleri Bakanlığında 80.000 Euro aldı."³⁵

DSF'nin ortaya çıkışında, tüm bunların yanında, 2. bölümde de değinilmeye çalışıldığı gibi, sadece önde gelen finans kurumlarına karşı yapılan protestolar değil Zapatistalar ve ardından Latin Amerika'daki işçi ve köylü hareketleri de oldukça etkilidir (‘Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası’, 2003, s.9).

³⁵ DSF'nin fonlanmasına ilişkin bilgiler için bkz: 4. DSF'de Kullanılan Fonlar, İşbirliği Yapılan Kurumlar bölümü

4.2. DSF'nin Örgütlenme ve Yapısı

DSF'yi oluşturan aktörler temelde ATTAC Hareketi temsilcileri ve Brezilya İşçi Partisi etrafında toplanmaktadır. Bu iki yapıya bağlı olarak ayrıca 28 Şubat 2000'de Sao Paulo'da forum sürecini başlatmak için bir araya gelen, hem ilkeleri hem de forum organlarını oluşturan örgütler bulunmaktadır. Bunlar: Associação Brasileira de Organizações Não Governamentais (ABONG)-Brezilya STK'lar Derneği, Ação Pela Tributação Das Transações Financeiras Em Apoio Cidadaõs (ATTAC) - Fransa'daki ATTAC'ın Brezilya Şubesi, Comissão Brasileira Justice E Paz, De Conferencia Nacional Dos Bispos Do Brasil (CBJP) - Brezilya Psikoposları Adalet ve Barış Konseyi Komitesi, Associação Brasileira De Empresários Pela Cidadania (CIVES) - Brezilya Vatandaşlık İçin Girişimciler Derneği, Central Única Dos Trabalhadores (CUT) - Birleşik İşçiler Merkezi, Instituto Brasileiro De Analyses Sociais E Econõmicas (IBASE) - Brezilya Sosyoekonomik Analizler Enstitüsü, Rede Social De Justiça E Direitos Humanos (CJG) - Adalet Ve İnsan Hakları Sosyal Ağı, Movimento Dos Trabalhadores Rurais Sem Terra (MST) - Topraksız Köylüler Hareketi (Şensever, 2003, s.29).

Sao Paulo toplantısı sonrası DSF için oluşturulan örgütlenme yapısı ise 3 organdan oluşmaktadır:

a. Uluslararası Konsey(UK): İlk kez 9-11 Haziran 2001'de bir araya gelen uluslararası konsey, kendisini, DSF'nin sürekli ve uzun vadeli bir süreç olmasını sağlamak üzere görevli organ olarak tanımlamaktadır. UK'nin bu ilk toplantısında belirlenen üyeleri için seçimin hangi kriterlerle yapıldığı belli değildir. Buradan seçimin uluslararası bir karakterinin olmadığı anlaşılmaktadır(Şensever, 2003, s.32).

DSF süreçlerinde merkezi rol oynayacağını açıklayan konsey, ulusal örgütlenme komiteleriyle koordinasyon içinde çalışacaklarını da dile getirmektedir(Şensever, 2003, s.32). Bu yapılaşmanın merkezinde yer alan konseyin aldığı kararların forum süreçlerinde tartışmaya açık olmaması, kurumsallaşma ve yatay-dikey örgütlenme konuları açısından soru işaretleri yaratmaktadır.

Şensever'in (2003, s.32-33) aktardığı şekliyle, uluslararası konsey sorumlulukları şu şekilde tarif edilmektedir:

- Temel sorumluluk DSF'nin genişlemesi ve pekişmesidir.
 - DSF'nin stratejisini belirlemek.
 - Uluslararası hareketler, kampanyalar, inisiyatifler, mücadeleler ve diğer etkinliklerle ilişkileri sürdürmek.
 - DSF'nin toplantılarının tanıtımını yapmak ve desteklemek.
 - Düzenlenen DSF'ler arasında karşılıklı siyasi, tematik ve operasyonel eylemlerin gerçekleşmesini temin etmek.
 - Kendi ülkelerinde komitelerin kurulmasını sağlamak ve desteklemek.
 - DSF Örgütlenme Komiteleri'yle birlikte konular, yöntemler, formatlar, konuşmacıların saptanması ve fonlar sağlanması için yapılar oluşturmak.
- Uluslararası Konsey'e katılımın iki şekilde olacağı belirtilmekte: Sürekli üyeler ile bazen katılacak konsey üyesi olmayan ama forum için önemli olduğu düşünülen misafir kişiler. UK'ye katılım için kriterler ise şöyle sıralanmaktadır(Şensever, 2003, s.33-34):
- İllkelere bağlılık.
 - Çeşitlilik amacına yönelik olarak coğrafi ve bölgesel katılımı dengeler.
 - Toplumsal katılım: sendikalar, sosyal hareketler ve bölgesel ağlar.
 - Uluslararası ve bölgesel ağların önderliklerinin katılımı.
 - DSF'nin sürekliliğine ve yukarıda belirtilen sorumluluklara bağlılık.
 - Önceden belirlenmiş sabit bir üyelik sayısının olmaması.³⁶

DSF ve ona bağlı yapılacak tüm sosyal forumların üzerinde söz sahibi ve merkez olan uluslararası konseyin; ilkeleri belirleme, üyeleri belirleme konularında açık olmaması, tüm organizasyonun üstünde yer alması ve bunu forumda katılımcıların belirlememiş olması gibi konular forumun 'yapı' olarak algılanmaması vurgusunu tartışmalı kılmaktadır.

b. Brezilya Örgütlenme Komitesi: Üyeleri sabit olan Brezilya Örgütlenme Komitesi'nde, Sao Paulo'da bir araya gelen, DSF'nin kurucusu konumundaki 8 örgüt bulunmaktadır.

³⁶ Konseyin 2003 yılında 113 üyesi bulunmaktadır.

c. Ulusal Seferberlik Komiteleri: Bu komiteler ulusal ve yerel forumlar olup, UK'nin kararlarına tabi olmakla birlikte DSF'ye ve diğer sosyal forumlara yerel düzeyde seferberlikleri örgütleyici konumda oldukları ifade edilmektedir (Şensever, 2003, s.35).

Dünya Sosyal Forumu'nun düzenleyicileri yapılan bir dizi toplantıdan sonra forumun tarihini belirleyip bir 'Porto Alegre Seferberlik Çağrısı' yayınlamışlardır.³⁷

4.3. DSF'nin İlkeleri ve Yorumlar

Ocak 2001 tarihinde gerçekleşen 1. DSF'nin ardından Brezilya Organizasyon Komitesi, forumun devamına rehberlik edecek ilkeler belirledi. Nisan 2001 yılında sunulan ilkeler, Haziran 2001 yılında Uluslararası Konsey'in düzenlenmesi ile ilan edildi. DSF'nin İlkeler Beyannamesi'nde³⁸ foruma katılan, organizasyonda yer alan herkesin uyması ve saygı göstermesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu şartlar toplumsal hareketler açısından oldukça tartışmalı olsa da sosyal forum mantığını, amaç ve kapsamını anlamak açısından önemlidir.

Dünya Sosyal Forum'unun ilkeleri şöyle özetlenebilir: *'Neoliberalizme, sermayenin tahakkümüne ve her türlü emperyalizme karşı olan ve insanlıkla yerküre arasında üretken ilişkiler kurmuş bir dünya toplumu yaratma iradesinde olan sivil toplum hareketlerinin'* bir tartışma, öneri geliştirme, temas kurma toplantısı olarak ifade edilmektedir. DSF, uluslararası kurum, şirket vb. kuruluşların dayattığı süreçlere karşı olacak; insan haklarını, adaleti, eşitliği, halkların egemenliğini savunacaktır. Bu anlamda, foruma devleti temsil eden tüm kişiler, siyasi partiler ve askeri örgütler katılamaz.³⁹ Forum katılan gruplar, örgütler kararlar alabilir, beyannemeler hazırlayabilir ve imzalayabilir ancak hiçbir katılımcı bunu forum adına yapamaz. Forum bir görüş çatışması ve hakimiyet rekabeti olacak bir yer değildir. Forum ekonomi, kalkınma ve tarih konularında totaliter ve indirgemeci görüşlere karşıdır. Bu kural özellikle tarihsel maddeciliğe bir tavır olduğu yönünde yorumlanmış, ayrıca bu kuralla da özgür düşünce konseptine bir görüş belirterek gölge düşürmüşlerdir. Forum devlet şiddetine karşıdır. Katılımcı demokrasiyi, insan haklarını, barışı, milliyetler, cinsiyetler, halklar arası

³⁷ EK1: Porto Alegre seferberlik çağrısı

³⁸ Dünya Sosyal Forumu İlkeleri için bkz: EK 2.

³⁹ Bu, forum kurucularından olan silahlı örgütleri de dışarıda bıraktığı için oldukça eleştirilen bir kural olmuştur. Ancak bu karar daha sonra yıkılacaktır.

eşitlik ve dayanışmayı esas alır ve bu hakları savunur. Forum, sermayenin egemenliğini, sermaye mekânizmasını ve araçlarını tartışma, yol açtığı tahribatları (dışlama, toplumsal eşitsizlik, ırkçılık, cinsiyetçilik, çevre tahribatı gibi) çözecek önerileri tartışma alanıdır (Somel ve Atılğan, 2003, s.450-451).

DSF ilkelerinin tartışmalı ve muğlak olan noktalarına yönelik eleştirilerin yanısıra, yıllar içerisinde bir takım öngörülerin gerçekleşmesinin ardından bazı eleştirilerin haklı olduğu görülmüştür. Bir takım yasaklar, uzlaşmacı tavrın giderek daha belirgin olmasına, hareketliliğinden daha ziyade bir şenliğin ötesine geçememeye doğru evrilmiştir. Bu noktada, DSF'ye yöneltilen ilk eleştirilerden biri tanımlama konusundadır. Süreçler süreci, alternatif arama, çoğulcu ve parti dışı gibi tanımlar ile eylem ve tavır yasakları eleştirilmiştir. Forumun iktidar alanı olmadığı aslında bütünüyle gerçeği yansıtmamaktadır. Merkezi bir çekirdek yapının oluşu hem kural ve yasaklardan hem de haksızlığa karşı tavır alması gereken her durumda politik bir tercih olarak tavır alınmamasından anlaşılabilir. Örneğin ABD'nin Irak'ı işgali sırasında forumdan ortak bir tavır çıkamamıştır ('Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası', 2003, s. 9). Ayrıca, çeşitlilik vurgusu da sivil toplumun bazı gruplarını dışarıda bıraktığından kapsayıcı olmamaktadır. Askeri örgütler ve siyasi partilerin foruma katılmaması, silahlı mücadele eden halk hareketlerinin dışlanmasına sebep olmuştur. Bu siyasi parti yasağı aslında başından itibaren, organizasyon ve destekçi olan siyasi partilerin - Lula, Chavez- katılımıyla bozulmuş olsa da, asıl 4. DSF'den sonra işçi partilerinin katılımıyla yasak bozulmuştur. Ancak bu kuralın baştan konulmuş olması bile DSF'nin tavır ve çizgisini belirlemiştir. Bu nedenle her hareketin değil, 'uygunluk' kriterine uyan hareketlerin foruma katılabilmesi söz konusudur.

4.4. DSF'de Kullanılan Fonlar ve İşbirliği Yapılan Kurumlar

DSF'nin örgütlenme ve organizasyon komitelerinde STK'ların sayıca çok oluşu, forumun işleyiş mantığını da doğrudan etkilemesi bakımından önemlidir. STK'ların etkin ve güçlü olması hem alınan kararlarda hem de alınan fonlarda daha fazla söz sahibi olmalarına ve kendilerine yakın biçimlere yönelmelerine sebep olmuştur. DSF'ye yönelik STK organizasyonu olduğu, siyasi partilerin katılmasına izin vermeyen ilkelerinden kaynaklı yanlı olduğu gibi eleştirilerin yanı sıra fon konusunda da oldukça eleştirilmiştir. 'Başka bir

dünya'nın mümkünlüğünün hangi temel üzerine inşaa edileceğine dair önemli ip uçları veren fonlar konusu forum açısından açık olmalıdır. Çünkü günümüz koşullarında maddi bağlardan kopuk, özgün bir organizasyonun yapılabilmesi belli ödünler ve temel bakışın net olması gibi koşulları zorunlu kılmaktadır. Forum'da STK varlığı baskın olduğundan fonlar belki doğrudan değil ama STK'lar üzerinden aktarıldığında sonuç benzer olunca sorgulama kaçınılmaz olmaktadır.

DSF, Brezilya İşçi Partisi'nin forum fikrinde rol almasından kaynaklı, partinin iktidarda olduğu şehirlerde forumu düzenleme daha olanaklı olmuş ve belediyenin aktardığı fonlar çok tartışılmamıştır. En başından beri DSF'nin, aktarılan fonlar konusunda çok açık olmadığı görülmektedir. Nitekim forumun ilk yıllarda Ford Vakfı gibi yerlerden aldığı fonlara ek olarak, Örneğin 2007 Kenya Forumu'nda, DSF'ye ülkenin en büyük cep telefonu şirketi sponsor olmuştur. Bu durum, forumun en baştan beri çizdiği çizgiden aslında çok da uzak değildir. DSF fonlar konusunda çok açık olmasa da Ford Vakfı gibi bilinen bir kaç kurum örneğine bakılarak meseleyi irdelemek daha yerinde olacaktır. Çizilen genel tabloya rağmen, her forumda ilkeler konusunda bazı kalın çizgilerin azaltılması gibi fonlar konusunda da farklı tutumlar sergilenmiştir. Örneğin 2004'te Hindistan'da gerçekleşen DSF'de, Hindistan Komitesi forumun finans konusunda görece daha net bir karar almış ve bunu açıklamıştır. Şensever'in aktarımlarıyla (2004, <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=6&ArsivAnaID=17513>); geniş çaplı uluslararası bu etkinliğin düzenlenebilmesi için uluslararası kaynakların kullanılması kaçınılmaz olsa da bu kaynakların 'kapitalist küreselleşme'yi destekleyen kurum ya da temsilcilerden oluşmaması gerektiği belirtilmektedir. Mumbai Forumu'nda destek alınmayacak kurumlardan bir kaç net bir şekilde dile getirilmiştir: DFID (İngiliz Hükümeti'nin Fon Ajansı), USAID (ABD Yardım Kuruluşu), Ford Vakfı ve Rockefeller Vakfı gibi çok uluslu şirketler tarafından denetimi gerçekleşen fon kurumları. Bunlara ek olarak Hindistan'daki büyük şirketlerden de yardım alınmayacağı net bir şekilde belirtilerek, etkinliğin gösterişten uzak yapılacağı ve foruma gelen örgütlerin dayanışma fonlarından yararlanması için özen gösterileceği belirtilmiştir.

Fon konusundaki karışıklık tüm forumlar boyunca sürmüş olsa da bazı ülkelerde finans konusunda daha hassas olunmuş, bu, forumdaki tartışma ve forumun niteliğini de

etkilemiştir denilebilir. Katılımcılardan giriş ücreti alınarak oluşturulan dayanışma fonları, genelde konuşmacıların yol ücreti ya da konaklama ücretlerinin karşılanmasında kullanılmasının yanı sıra, katılımlarını arttırmak amacıyla Afrika ülkelerinden gelen katılımcıların masraflarını karşılama amacıyla kullanıldığı da olmuştur.

DSF'nin başlangıçta finansman yardımı aldığı bazı kurumların kuruluş ve işleyiş yapılarına baktığımızda, forumun varmak istediği yerle uzak olduğu görülür ya da tersinden bakılırsa forumun ulaşmak istediği yer ile uygulama biçimindeki kararlar arasında uzaklık görülür.

Bu kurumların, DSF'ye fon sağlamasındaki asıl amacın, DSF'de kemikleşecek sistem karşıtı örgütlenmenin önüne geçmek olduğunu dile getirenler de vardır. Temel sorun forumun sistem karşıtı değil 'neoliberal' yaptırımlara karşı olduğunu anlamak noktasında çıktığı için başından beri sıcak bakmasa da uzak durmadığı hükümet ve şirket bağlantılı STK vb. kurumların varlığı genel işleyiş yapısını şekillendirmiştir. Bu açıdan baktığımızda forum kendisiyle çelişmemekte, sistem karşıtı örgütler bakımından forumun gözde olması durumu çelişki yaratmaktadır. Kısaca forum bir çok ağı içinde barındıran ancak sınırlarını hem ilkeleriyle hem de komiteleriyle çizmiş bir oluşuma ev sahipliği yapar. Düşünüldüğü ya da sanıldığı gibi antikapitalist bir duruşu yoktur. DSF'lerde tek bir sonuç ya da ortak karar alınması söz konusu değildir ancak karar ve eylemlere ev sahipliği yapabilir. Tüm bunlar birleştiğinde finansman meselesi bir çok örgüt ve grup için tepki yaratmış, alternatif forumların oluşmasına bu noktalardan kaynaklı karar verilmiştir.

4.4.1. ATTAC

Küreselleşme Karşıtı Hareket dalgasının yarattığı örgütlerden biri olan ATTAC, aynı zamanda DSF'nin kurucu örgütleri arasında da yer almaktadır. Sistem içi talepleriyle bilinen ve temelde kapitalizm değil neoliberalizm karşıtlığına dayanan ATTAC örgütünün kuruluşu ve ilkelerine bakmak sosyal forum sürecine etkilerini anlamak açısından önemlidir.

ATTAC, bütün dünyada spekülasyon vergisinin uygulanması ve küresel finans kurumlarının yeniden düzenlenmesini talep eden uluslararası bir sivil toplum

kuruluşudur(Grefe, Greffrath ve Schumann, 2003, s.14). Amacı temel olarak, dünya finans sisteminin reformu olan ATTAC'ın açılımı 'Yurttaşlarla Dayanışma Amacıyla Finans İşlemlerinin Vergilendirilmesi Derneği(Association for the Taxation of financial Transactions and Aid to Citizens)'dir.

'ATTAC alternatif küreselleşme hareketi içinde yer alan uluslararası bir kuruluştur. neoliberal küreselleşmeye karşı koymakta ve herkes için temel hakları garanti altına almak için sosyal, ekolojik ve demokratik alternatifler geliştirmekteyiz. Özellikle, finansal piyasaların düzenlenmesi, vergi cennetlerinin kapatılması, küresel kamu mallarının finansmanı için küresel vergi getirilmesi, gelişmekte olan ülkelerin borçlarının silinmesi, adil ticaret, serbest ticaret ve sermaye hareketlerinde sınırlamaların uygulanması için mücadele ediyoruz.'(ATTAC Overview, <http://www.ATTAC.org/node/3727> , erişim 21.11.2012).

ATTAC, 11 Aralık 1998'de BM İnsan Hakları Beyannamesi'nin 50. yıldönümünde iki gün süren tartışmaların ardından, o dönemde Le Monde Diplomatique editörleri olan Bernard Cassen ve Susan George'un da olduğu on ülkenin delegeleri tarafından kuruldu(Grefe, Greffrath ve Schumann, 2003, s. 143). Tobin Vergisi kampanyası için kurulan uluslararası ATTAC örgütlenmesi Fransa' da başlayıp sonra yayılarak özellikle Avrupa'da Almanya sonra Kanada, Senegal ve Brezilya gibi ülkelerde de kuruldu(2001 tarihinde 30 ülkede ATTAC örgütü bulunuyordu). Döviz işlemlerine getirilen bir ciro vergisi olan Tobin Vergisi, ABD'li ekonomist James Tobin tarafından 1970'li yıllarda önerilmiştir (Grefe, Greffrath ve Schumann, 2003, s.64). Bu vergiye göre 'spekülatif mali işlemlerin üretken ve toplumsal olarak arzu edilen amaçlarda kullanılmak üzere % 0.1 oranında vergilendirilmesi' öngörülmektedir ('Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası', 2003, s.7). Tobin Vergisi'yle ilgili talepleri içeren yayınladıkları bir katalogta şunlar yer almaktaydı(Grefe, Greffrath ve Schumann, 2003, s.112):

- Vergi vahalarının ve *offshore* merkezlerinin kapatılması.
- Sosyal güvenlik sistemlerinin özelleştirilmemesi.
- Gelişmekte olan ülkelerin borçlarının silinmesi.

- Kurumsal yatırımcı diye tabir edilenlere daha sıkı banka ve borsa denetimi.
- Üç ana para birimi olan dolar, euro ve yenin döviz kurlarının sabitleştirilmesi.
- Uluslararası finans kurumlarının demokratik olarak yeniden yapılandırılması.
- Sermaye gelirlerinin ve büyük servetlerin daha çok vergilendirilmesi.
- Adil olmayan dünya ticaret sisteminin kapsamlı bir reformu.

ATTAC'ın kampanyalarıyla Tobin Vergisi kısa sürede Fransa'da tartışılmaya başlandı (Talepler için başlattıkları imza kampanyasına ilk etapta 110 bin imza topladılar). Hareketin yürütücüleri verginin kabul edilmese de bu tartışmaların bir kaç başarıyı getirdiğini savunuyor:

'Finans piyasalarının kontrol edilmesi kavgası, demokratik bir etkiyle sadece uzman kişilerin elinden çıkıp kamuoyuna yayıldı. Talebin bu kadar popüler olmasının ana nedeni, finans piyasalarının istikrarsızlığının yanı sıra, yanlış yürütülen küreselleştirmenin başka bir asli sorununu ele almasıdır: vergi dağılımındaki aşırı adaletsizlik' (Greffe, Greffrath ve Schumann, 2003, s.68).

ATTAC, Alternatif Küreselleşme/Küreselleşme Karşıtı Hareketlerde başı çeken örgütlerden biri olmuştur. Özellikle 11 Eylül olaylarına dek Avrupa'daki pek çok harekette ve sosyal forumu oluşturan komitede yer aldı. 1998'de kurulduktan sonra imza kampanyası dışında 1999'da ilk uluslararası ATTAC eylemi gerçekleşti. 'Öteki Davos' olarak da bahsedilen bu eylemde alternatiflerin konuşulduğu bir forum da yapıldı. Ama en geniş çaplı katıldıkları eylem Seattle oldu. Ardından Washington, Cenevre, Prag, Nice gibi eylemlere de katıldılar. Örgütlenme ağını ve tartışmalarını internet üzerinden yapan bu kurumun uluslararası niteliği en çok bu noktada konuşulabilir. Çünkü, aslında örgütün bileşenlerini bir araya getiren başka bir platform bulunmamaktadır. Bu noktada internet kanalıyla kampanyaların yürütüldüğü, tartışma ve eğitimlerin verildiği, bir çok ülkede farklı yönelimleriyle varolan ATTAC kurumu için entellektüel ve reforma dayalı bir örgütlenme demek yanlış olmaz. Küreselleşme Karşıtı Hareketlerde, Dünya Sosyal Forumu'nda ATTAC'ın bu örgütlenme modeline ne kadar yakın olduğunu görmek güç değildir. Yeni

gelişen internet teknolojisi, hem aktif kullanımı hem de hareketlerin uluslararasılık vurgusunun ağ örgütlenmesinde kendini bulmasının bir sonucu olarak okunabilir.

Küreselleşme tartışmalarında ‘alternatif küreselleşme’ kolunda yer alan bu kurumun temelde iki ana düşüncesi bulunmaktadır(Grefe, Greffrath ve Schumann, 2003, s. 120-121):

1. ATTAC, neoliberalizmi baskın tutan ve ekonominin sadece kazanç çıkarlarını gözetken, küreselleşmenin bugünkü şeklini reddetmektedir: ‘Dünya bir mal değildir’.
2. ATTAC, bunun yerine, sosyal hakların, siyasi, ekonomik ve sosyal insan haklarının, demokrasinin ve çevreye saygılı ticaretin küreselleşmesini benimsiyor.

Hareketin temsilcilerinden olan Susan George’de ‘üçüncü dünya’ ülkelerinin borçlarının silinmesi için yeniden müzakere yapılmasını önermektedir. Ona göre IMF’nin ortadan kaldırılmasındansa, uluslararasılığı ve önemli bir araç oluşunu kullanarak yararlı hale getirilebileceğini savunmaktadır(‘Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası’, 2003, s. 7). Yine örgütün önde gelen isimlerinden biri olan Bernard Cassen ATTAC’ın amaçladığını şöyle dile getirmektedir: *‘Bizler sadece protestocu değiliz, bizim istediğimiz saygın alternatifler önererek ekonomi ve finansı bir kere daha toplumun hizmetine sunan başka bir dünyanın mümkün olduğunu göstermek’* (‘Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası’, 2003, s.7).

ATTAC’ın duyurduğu Tobin Vergisi’ne yönelik talepleri dünyada başka bir çok örgüt ve hareketlerin de kabul ettiği ve kampanyalar oluşturduğu görülmektedir; Asya ülkelerini temsil eden Global South(Küresel Güney), İngiltere merkezli War on War ve Kanada merkezli Halifax İnsiyatifi gibi (Aguiton, 2005, s.291).

Uluslararası bir sivil toplum kuruluşu olan ve kapitalist sistemle ilişkisini ‘iyileştirme’ üzerinden kuran ATTAC’ın aldığı fonlar ve oluşturduğu ağın sisteme kolayca entegre olacak yapıda olması dolayısıyla, DSF süreçlerinde etkin ve karar alan yapıda oluşu ve DSF için sağladığı fonlar eleştiri konusu olmuştur.

4.4.2. Brezilya İşçi Partisi (PT)

Brezilya'da 1964 askeri darbesine kadar, işçi hareketinde iki politik güç hakimdi; Komünist Partisi ve Brezilya İşçi Partisi (PT). Askeri darbe sonrası bu iki gücün sendikal alandaki etkilerine son verilmiştir (Aydınoglu, 1991, s.9). 1975'den itibaren işçi ücretlerinin kısılması ve ifşa edilen ücret ve enflasyon hesaplarıyla ilgili skandallar işçi hareketlerini tetikler. 1978'de, zam isteğiyle başlayan grevler bir süre sonra Brezilya'nın bir çok eyaletine yayılır. Özellikle São Bernardo Metal İşçileri Sendikası bu eylemlerde başı çeker.⁴⁰ '... Aralık 1978 itibariyle yarım milyon işçi illegal grevler aracılığıyla toplamda ücretlerine %24 zam yapılmasını sağladılar.' (Göker, 2002, s.121). Bu hareket dalgası, özellikle metal, otomotiv işçi sendikaları arasında bir işçi partisi kurulması gerektiği tartışmasını arttırdı ve São Bernardo Metal İşçileri Sendikası'nın başını çektiği bazı sendikaların önderliğinde bir girişim başlatıldı. Tartışmaların ardından partinin emekçiden yana ve mevcut kurumlardan bağımsız bir parti olması yönünde karar alındı ve 14 Ekim 1979'da PT örgüt yapısı ve ilkelerinin, öncü sendikalar arasında protokolü imzalandı ve 1980 Şubat ayında PT resmileşti(Göker, 2002, s. 122). 1982'ye kadar parti yapısını baştan inşa etmeye uğraşmış ve ilke olarak da *'ideolojik çeşitliliği ve parti içi demokrasiyi kurumsallaştırma çizgisinden ayrılmayarak ilçe ve mahalle örgütlerinin otonomisini ve temsiliyet haklarını güçlendirme yolunu'* (Göker, 2002, s.122-123) benimsemiştir. Parti ilerleyen yıllarda hızla gelişir, büyür ve güçlenir. 1982'de partinin 250 bin civarında, 1986'da 500 bin, 1990'da 650 bin üyesi bulunmaktaydı(Aydınoglu, 1991, s.11). Brezilya İşçi Partisi'nin güçlenmesindeki en büyük etken, toplumsal hareket güçlerinden hiçbir zaman kopmamış olmasıdır. *'Grevler, mahalle örgütlenmeleri, işsizlerin ya da topraksız köylülerin mücadeleleri, gençlik-kadın hareketleri. Bütün bunların adeta doğal öncüsü konumunda.'* (Aydınoglu, 1991, s.11). PT, sağ muhalefetin yanı sıra sol muhalefetle de çoğu kez karşı karşıya gelmiş ve tüm sol örgütlenmelerden farkını, parti içi demokrasiyi kurumsallaştırmış ve toplumsal hareket bağlarını koparmamıştır.⁴¹

Brezilya İşçi Partisi'nin katılımcı demokrasi modelini gerçekleştirmek adına yaptığı girişimlerden biri 'katılımcı bütçe' uygulaması hem çok ses getirmiştir hem de soldan bir çok

⁴⁰ Bu sendikanın başkanı, o sırada (1978), 33 yaşında olan otomotiv işçisi Lula'dır.

⁴¹ Bu hareketlerle bağın göstergesi olarak, önemli bir gelişme olan CUT- merkezi sendika konfederasyonunun kurulması sayılabilir. 1983'te kurulan CUT, hızla büyür ve en önemli büyük grevleri yürütür.

eleştiriyeye sebep olmuştur. Eleştirilerden önce katılımcı bütçenin ne anlama geldiğine ve tarihine kısaca bakmak gerekirse: PT'nin iktidarda olduğu 1989 yılında Porto Alegre kentinde başlatılan bu yerel programa göre; katılımcı bütçe (Orçamento Participativo, OP), şehrin 16 bölgesinde toplumun çeşitli kesimlerinden temsilciler, örgütler (sendikalar, STK'lar, işveren örgütleri de dahil)⁴², belediyenin harcama önceliklerini tartışmak için bir araya gelmiştir. Öncelikle eldeki kaynaklardan ülkenin dış borcu için eyaletin payına düşen kısmı ayrılır daha sonra kalanın nasıl harcanacağı kararlaştırılır. Her birliğin konuşma hakkı vardır ve tartışmaların sonunda öneriler oylamaya tabii tutulur ('Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası', 2003, s.8). Örneğin 1990 yılında, OP ile halk, harcama önceliklerinin tapu dağıtımına ve gecekondu arsalarının yasallaştırılmasına, yoksul bölgelere su ve kanalizasyon hizmetlerinin götürülmesine ve kamu taşımacılığına verilmesine karar vermiştir (Göker, 2002).

OP, katılımın evrensel olmaması ve çeşitli toplumsal bölümleri karşı karşıya getirmesi bu anlamda ayrıştırılması bakımından eleştirilmiştir ('Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası', 2003, s.8). *Finance and Development*⁴³ da OP'nin 'ekonomik faaliyet ve toplumsal hareketlilik üzerindeki idari ve sosyal gerilimleri azaltan' bir uygulama olarak yorumlaması eleştirileri haklı çıkarır gibi görünmektedir.

Brezilya İşçi Partisi'nin en çok eleştirilen uygulamalarından biri de, sıkı mali politikalarla dış borç ödemelerinde IMF ve DB yetkilileri tarafından övgü alacak kadar ilerleme kaydetmesidir. IMF'nin önerilerini uygulaması ve yabancı yatırımlar için güven ortamını sağlamayı, bu yüzden dış borçların ödenmesini önceliğine alması, Lula başkanlığındaki PT'nin sol kesim tarafından eleştirilmesinin başlıca sebepleridir.

Başlangıcından itibaren iyi katkıları olsa da partinin dönüşümüne ve giderek IMF, DB ve aynı kutubun etkinliği olan Davos ile köprü kurma çabasına dikkat çeken eleştiriler, bu dönüşümlerin sadece PT'ye özgü olmadığına dikkat çekiyor. Somel ve Atılgan'ın 3. DSF'den aktardıkları bu savı destekler niteliktedir. Açılış konuşmasında Lula'nın, yapılanlar ve yapılmak istenenler üzerine yoğunlaşan konuşması bir kaç noktada 'sosyal diyalog' ile

⁴² Yaklaşık 10 bin kişi(Göker, 2002)

⁴³ IMF yayını.

kesilmektedir. Nitekim aynı konuşmada Lula, DSF'nin açılışından 1 gün sonra Davos'taki DEF'e gideceğini ve birbirine karşıt duruşları olan bu iki forum arasında bir köprü oluşturmaya çalışacağını dile getirmektedir (Somel ve Atılğan, 2003, s.447).

Petras'a göre eski solcu partiler, politik mevzi kazandıkça halkın mücadelesini terk etmeye başlamakta, ama eski sol söylemlerini terk etmemektedir. Bu partiler kurumsallaştıkça seçim kampanyaları için mali gereksinimleri artmakta ve bundan dolayı devlet bütçesinden yardımların yanı sıra iş çevrelerinden gelen bağışları da kullanmakta; giderek iş çevreleriyle bütünleşmektedirler. Bu partilerin önderleri ABD elçiliklerinin saygın konukları haline gelip bankacılarla dostane diyaloglara girerken, yoksullara ve işsizlere “*bir milyon iş*” gibi vaatlerde bulunmaktadırlar. Lula'nın başkan yardımcısı olarak sendikayı desteklemeyen bir sermayedarı seçtiği, IMF anlaşmasını ve ALCA'yı (Amerika Kıtaları Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşmasını) kabul ettiği, Topraksız İşçiler Hareketi'nin (MST) işgallerine karşı çıktığı, bankacılara iktisadi politikalara devam konusunda teminat verdiği (Petras, 2003, s.64-65) gözönüne alınırsa, PT'ye yönelik soldan gelen eleştiriler anlaşılabilir olmaktadır (Somel ve Atılğan, 2003, s.447).

Lula ve PT'nin çizgisini anlamak hem DSF'nin kuruluşunda önemli rolü/rolleri olması bakımından hem de işleyiş ve kuruluş mantığının benzemesi bakımından önemlidir. Sosyalizm değil demokrasi ayrımı, geleneksel soldan kopuşu ifade ettiği gibi örgütlenme ve eylemliliğin de yönünü belirlediği apaçıktır.

4.5. DSF Nedir Ne Değildir?

Dünya Sosyal Forumu'nu önceki forumlardan ve toplantılardan farklılaştıran özelliği uluslararasılığa yaptığı vurgudur. Bir çoğuna göre sosyal forumlar; hiyerarşik olmayan, merkezi olmayan, katılımcı ve karar vermede konsensüsa dayalı bir öz-örgütlenme; diğerleri üzerinde iktidar sağlamayan bir temsil; dışlayıcılık değil bir araya gelme ve yaygınlaşma; çeşitlilik ve farklılık vurgusu, kamuya açık alanda toplanma, mücadelelerin kendi tarihi ve tanıklarının kayda geçmesi gibi temel değerler üzerinde yükselir (De Angelis, 2005; Glasius, 2005; Farreria, 2006:1-11, akt. Yıldırım 2011, s.407).

Şensever'e göre (2003, s.51-52) DSF, ekonomik ve askeri neo-liberalizme karşı mücadele eden aktivistler ve sosyal hareketleri bir araya getiren açık ve alternatif bir alan, politik bir süreçtir.

Kingsnorth' göre (2004, akt. Yıldırım, 2011, s. 407-408) bir tür 'çoklukta birlik' arayışı olan sosyal forum süreci; yaparak öğrenmeyi, birlikte öğrenmeyi ve birlikte direnişin yeni yollarını aramayı hedeflemektedir. *'Bu arayışın bir sonuç üretmesinden çok, hareketlerin kendi sonuçlarını üretmesi beklenir. Diğer bir deyişle, sosyal forum'lar 'bir hayır ve pek çok evet' ten beslenen bir görünüm arz eder'.*

Yıldırım'a göre, sosyal forumun en önemli özelliği, farklı deneyim ve bakış açılarının birbiriyle etkileşim ve eklemlenme içinde olmasıdır. Sosyal forumların bir çeviri faaliyeti olduğunu söyleyenlere yönelik Santos *'sadece dillerin çevirisi değil, deneyimlerin ve bilginin çevirisidir'* demektedir (Yıldırım, 2011, s. 409-410).

Şensever (2004, s. 52-53), örgütsel bir yapı, bir federasyon veya kongre gibi bir formata sahip olmayıp, bir süreç olmasından ötürü bunun sosyal foruma iki boyutlu bir zenginlik kattığını dile getirmektedir;

'Birincisi, yerleşik yapılaşma olmaması, iktidar ilişkilerinin kendisini yeniden üreteceği bürokratik ve hiyerarşik bir kurumsallaşmayı bütünüyle önlemesinin garantisi olmasa da, en azından bunu zorlaştıracığı anlamına geliyor. İkincisi, forum hareketinin kurumsallaşmaması, bir süreç olarak ilerlemesi, daha çok çevrenin sürece katılmasını olanaklı kılıyor ve katılımı kolaylaştırıyor. Süreç, kuramsal olarak, yeni katılanların da eşit ölçüde katkıda bulunmasının, dolayısıyla da sürecin zenginleşmesinin önünü açık tutuyor.'

Ferreria (2006), tartışmacı ve merkezsiz bir süreç geliştirme amacıyla olan forumların, farklı coğrafyalardaki forum deneyimleriyle bu hedeflerin nasıl uygulanacağına ve yerel bilgilerin evrenselleşme gücüne aracılık ettiğini söylemektedir.

'Bu aracılığı, oluş halindeki siyasal bir gücün asıl niteliğini oluşturur. Söz konusu ilkeler, farklı forumların sonuç bildirgelerinde geliştirilip kısmen değiştirilmiştir. Böylece ilkeler, bağlı kalınacak bir çıpa olmaktan ziyade, yardımcı bir rehber ve aracı haline gelmiştir'(Ferreria, 2006, s. 46-51, akt. Yıldırım, 2011, s.409).

DSF sloganı “Başka bir dünya mümkün” başka bir toplumsal sisteme öykünmeyi akla getiriyor ise de, DSF'nin kendi ilkeleri ve yapısı, halkların eylemleri için ve kapitalizme karşı kazanacakları iktidarları için bir platform olmamasını güvence altına almak için çalışmaktadır(!). Forum “yatay” (hiyerarşik olmayan) bir “süreç” (organ değil) olma iddiasındadır. Ancak bu söylemin arkasında az sayıda örgüt kararları kontrol etmekte ve bunların birçoğunun da ciddi maddi kaynakları ve güçlü ülkeler ile bağları bulunmaktadır. DSF bir organ gibi kararlara varmayı dışladığı için, talepler ve eylemlerin kolektif ifadesi olabilme kapasitesini taşıyamamaktadır. Toplantıları, özellikle son yıllarda, STK'ları öne çıkarmakta ve STK'ların dünya görüşlerinin etkisi altında daha fazla kalmaktadır. Bu nedenle de ‘alternatifler’ üzerine yapılan tüm konuşmalarda, daha çok, sistemin değiştirilmesine değil, mevcut sistem içerisindeki alternatifler üzerine yönelme olduğu görülmektedir (‘Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası’, 2003, par. 14).

Ritzer'e göre (2011, s. 506-507), DSF'nin kuruluşu ve varlığı siber-eylemciliğe dayanmaktadır. Ritzer, DSF'nin büyük bir toplumsal ağ ve siber-eylemciliğin temeline dayandığını ve bu ağın da Juris'ten (2005, s. 189-208) aktardığı şekliyle, *'farklı ve özerk unsurlar arasında yatay bağların ve ilişkilerin yaratılması; bu unsurlar arasında açık ve özgür bilgi iletişimi; merkezlessiz olan ve doğrudan demokratik karar alma mekânizmalarını içeren unsurlar arasında işbirliği; ve kendisini yöneten bir ağ'* kapsadığını söylemektedir.

Aguiton (2005, s.299), forumların açık ve serbest özelliğinin karar verici bir organ olmadıkları anlamına geldiğini söylemektedir. Ana göre bu forumların başarısının nedenidir. Aynı zamanda forumlar hareketin ve değişimin gerçekleştiği ve ortak kuralların koordine edildiği yerlerdir;

'Bu ortak kurallar farklı bileşenler arasında güven bağının kurulmasını sağlamaktadır: Herkes bilmektedir ki tüm bu açıklanan ilkelerde katılımcı

unsurları aldatmaya yönelik hiçbir tuzak bulunmamaktadır ve ortak inisiyatiflerde ancak istemem bölümler bulunmaktadır.’

Sosyal forumlar genel olarak dünyadaki siyasi-ekonomik değişimlerden etkilenmesinin yanı sıra, toplumsal hareketlerin canlılığından da beslenmekte ya da durgunluğundan etkilenmektedir (Dalgıç ve Genç, 2010, par. 7). Bu, forumların niteliğini belirleyen ana etkenlerden biridir. Bu anlamda, toplumsal hareketlerin görece ‘düşüşe’ geçtiği dönem ve ülkelerde forumlar etki ve motivasyon gücünü kaybetmektedir. Bunlar önemli etkenler olmakla beraber forumlardan ortak bir hareket kararının çıkamaması ve örgütlenme yapısına dair tartışmalar gözönüne alındığında bu durum veya durumlar önceliğini yitirmektedir. Zira güç dengelerinin belirleyen olmasının görünür olmaya başladığı tarihten itibaren forum ‘motivasyon’ gücünü de yitirmeye başlamıştır.

3. 6. 1. DSF - Porto Alegre (25-30 Ocak 2001)

‘Dünyaya başka bir dünyanın mümkün olduğunu göstermek için buradayız’, dedi sahnedeki adam ve onbin kişiden fazla bir kalabalık haykırarak onayladı. Garip olan, belirli bir başka dünyanın olabilirliğini alkışlıyor olmamızdı. Başka bir dünyanın, teoride varolabileceği düşüncesini alkışlıyorduk.’(Klein, 2001, s.25)

25 Ocak 2001’de 4000 kişinin katıldığı bir açılışla başlayan forum, aynı gün yaklaşık 20.000 kişinin katıldığı ‘Yaşam için yürüyüş, başka bir dünya mümkün’ eylemiyle devam etti. Foruma toplamda yaklaşık 30.000 kişi katıldı. Bu beklenilenin çok üstünde bir sayıydı. 26-29 Ocak tarihlerinde, sabah saatlerinde paralel oturum olarak düzenlenmiş, forum hareketinin temel sorunlarını tartışmak üzere, her birine 400 ile 900 kişinin katıldığı toplam 16 tartışma yapıldı. Öğleden sonraları da foruma katılan hareketlerin düzenlediği toplam 360 adet seminer ve atölye gerçekleşti. Ardından düzenlenen büyük toplantılara Brezilya İşçi Partisi başkanı Lula, Fransız Topraksız Köylü Hareketi aktivisti Jose Bove gibi tanınmış isimler konuşmacı olarak katıldı.

Toplantılar dört ana başlıkta toplanmıştı (Aldemir, 2010, s.77; Şensever, 2003, s.47):

- Refahın yeniden üretimi ve toplumsal yeniden üretim.

- Kaynaklara erişim ve sürdürülebilirlik
- Sivil toplum ve kamusal alan
- Yeni toplumsal siyasal güç ve etik.

Bu toplantıların yanı sıra, 350 parlamenterin katıldığı Dünya Parlamenterler Forumu, 104 yargıcın katıldığı Dünya Yargıçlar Forumu ve Dünya Yerel Yönetimler Forumu gerçekleşmiştir (Şensever, 2003, s. 47).

Resmi forumların yanı sıra, forum süresince düzenlenen yaklaşık 2000 kişinin katıldığı ‘Gençlik Kampı’ ve MST’nin düzenlediği yaklaşık 700 köylünün katıldığı ‘Köylü Kampı’ yapıldı.

Forum sırasında, ünlü Fransız aktivist Jose Bove, Brezilya Köylü Hareketi’nden ve Topraksız Köylü Hareketi’nden(MST) aktivistler Monsanto şirketinin genleriyle oynanmış mısır ve soya ekininin bulunduğu tarım alanını tahrip ettiler. Bu eylem sonrası polis Jose Bove’u sınır dışı etmek istemesi üzerine DSF’de hızlıca Bove’u destekleyen bir hareket başladı. Ardından Bove’un Brezilya’da kalmasına izin verildi. Tahrip edilen tarım alanını ise köylü aktivistler organik tarım alanına dönüştürerek sürdürülebilir bir tarım için örnek haline getirdiler (Şensever, 2003, s.47).

Porto Alegre Forumu’nun ilkinin gerçekleştiği tarihlerde DEF ile görüntülü bağlantı yapıldı. Bu bağlantı her iki forumun da önemli isimlerinin tartışmasına olanak sağladı. Katılımcılar daha çok Latin Amerika, Fransa, İtalya ve Brezilya’dandı. ABD’den neredeyse hiç katılımcının olmaması özellikle dikkat çeken durumlardan biriydi.

Dünya Sosyal Forumu’nun bu ilk toplantısı hareketler için bir yandan büyük bir coşkuyu biraraya getirirken bir yandan da Forum’un nasıl olacağı konusunda büyük bir kargaşayı kaçınılmaz olarak beraberinde getirdi. Forumu düzenleyenler bu kadar büyük bir kalabalığı beklemediklerini ifade ederek, yaşanan kargaşanın, sayının fazla oluşundan kaynaklandığını öne sürenler de oldu. Temelde kargaşa bu kadar farklı siyasi yönelimleri

içeren hareketlerin, sayıca katılımcıların hayli çok olmasına rağmen tek bir yerde toplanıyor olmasıyla alakalıydı. Naomi Klein toplantı izlenimlerini şöyle aktarmaktadır (2001, s.26-27):

'Toplantının sonucu çok daha karmaşık bir şeydi: Tutarlılık kadar kargaşa, birlik kadar bölünme. Porto Alegre'de, genellikle küreselleşme karşıtlığı bayrağı altında yürüyen güçler ortaklığı, kendini kolektif bir biçimde, bir pro-demokrasi hareketi olarak yeniden biçimlendirmeye başladı.... Siyasi partilerle bağları olan bazı gruplar, uluslar arası bir birleşik örgüt ya da partiyi zorluyor gibiydiler, ya da forumun bir yönetim planı oluşturabilecek resmi bir manifesto yayınlamasını istiyorlardı. Geleneksel politik kanalların dışında çalışan ve genellikle doğrudan eylemi kullanan diğerleri, tek bir görüşten çok evrensel bir kendi kaderini tayin hakkını ve çeşitliliği savunuyorlardı.'

Klein aynı zamanda forumun örgütlenmesinin çok kapalı olması, alınan kararlardan konuşmacıların konuşma süresine kadar yapılan programın sorgulanması ya da fikir beyan edilmesi için şeffaf bir zemin olmayışını dile getirmektedir. Ancak buna rağmen forumun bu yönüne yapılan yıkıcı eleştirileri de acımasız ve gereksiz bulmaktadır. Forumun daha önce karşılaşılmayan bir görüş çeşitliliğine sahne olmasından kaynaklı çatışmaların kaçınılmaz olduğunu söyler. Ancak tüm bu aktarımlarının yanı sıra Forum'un düşündürdüğü ve sonraki forumlarda cevaplanması gereken soruları dile getirir. Bu sorular daha sonra Organizasyon Komitesi'nin yayımlayacağı bir manifesto ile büyük ölçüde cevaplanmış olacaktır.

'Bu "hareketlerin hareketi"nde kararlar nasıl veriliyor? Kim, örneğin hangi sivil toplum temsilcileri, Davos'taki dikenli tellerin ardına geçeceğine karar veriyor? Eğer Porto Alegre, Anti-Davos ise küreselleşme karşıtlığının en görünür yüzlerinden bazıları neden Davos'ta diyaloga giriyor?'(Klein, 2001, s.28).

Norman Solomon ise kaleme aldığı 'Porto Alegre Mektubu'nda Dünya Sosyal Forumu'nda, 'sivil toplum' konusunda hâkim bir inanış olduğunu ama bu inanışın forumu hazırlayan süreçteki gelişmeler sonucunda ayakları yere basan ve bir *praxis* niteliği taşıdığını söylemektedir (2001, s. 29).

1. DSF yeniliğine, çatışmalarına, kargaşasına ve kalabalığına rağmen ‘çoşkulu’ bir şekilde sona ermiştir. Foruma ‘*Başka bir dünya mümkün*’ sloganının bu toplantıdan sonra yerleştiğini söylemek daha doğru olur. 2. Forumun 2002’de yine Porto Alegre’de yapılması kararı alınır.

1. DSF’nin sonunda bir manifesto ya da ortak kararlar bildirgesi çıkmadıysa da Organizasyon Komitesi forumdaki tartışmalardan ve örgütlenme komitesindekilerin ortak görüşlerinden yola çıkarak 2001 Nisan ayında bir ‘Şartlar Beyannamesi’ hazırladı. Daha sonra bu beyannameyi Uluslararası Konsey gözden geçirerek son haline getirdi ve bu forumun rotasını belirleyen şartlar Haziran 2001’de yayımlandı.

4.7. 2. DSF- Porto Alegre (31 Ocak-5 Şubat 2002)

11 Eylül saldırıları sonrası dünya gündeminin seyrinin değişmesiyle forum ile ilgili kaygılar oluşmaya başladı. Özellikle Küreselleşme Karşıtı Hareket’in ‘*terörle mücadele*’ yasası altında baskı altına alınmaya çalışılması forumu oluşturan dinamikleri etkilemesi kaçınılmazdı. Ancak katılım açısından kaygıların tersi bir durum yaşandı. Bir önceki forumun neredeyse iki katı katılımcı, 50.000 kişi⁴⁴, forum için Porto Alegre’de bulundu. Forumun ilk günü ‘*savaşa karşı barış için, başka bir dünya mümkün*’ açılış eylemine yaklaşık 50.000 kişi katıldı. Forum sırasında gerçekleşen FTAA toplantısını protesto etmek amacıyla yapılan eyleme de 10.000 kişi katıldı. Foruma yaklaşık 150 farklı ülkeden 5000 örgütün 15.000’den fazla delegesi katıldı. 28 konferans, 100 seminer ve 700 atölye yapıldı (Petras, 2002, s.1).

Forumu düzenleyen, foruma ve eylemlere katılan aktif hareketlerin gözardı edildiği vurgusu iki forum için de geçerli bir eleştiridir. Zira dünya hareketleri buluşmasına dünyanın her yerinden katılımcı ve hareketin etkin olduğunu söylemek mümkün değildir (En azından ilk forum için). Yine Organizasyon Komitesi’ndeki örgütlerin hepsinin aynı nitelikte forum için etkin olduğunu söylemek de pek mümkün değildir. 1. Forumda Brezilya İşçi Partisi ve ATTAC hareketi başı çekerken, ikinci forumda özellikle eylemlerde en aktif hareketler Brezilya İşçi Partisi, sol bir sendika olan CUT ve Topraksız Köylü Hareketi (MTS) hâkimdi.

⁴⁴ James Petras(2002) sayının 70.000 olduğunu ifade ediyor.

Medyanın ilkinde gözardı ettiği DSF ikincisinde de gözardı edilemeyecek kadar büyük bir etki yarattı. Bu anlamda bir çok yazarın belirttiği gibi *'Davos'u geride bıraktı'*. Özellikle The Financial Times gazetesi forum için *'güçlü katılım, hareketin Eylül'deki terörist saldırılardan sonra kaybettiği ivmeyi yeniden kazandığını gösteriyor'* yorumunda bulundu (Şensever, 2003, s. 48). Ancak yine de medyada yer alan haber ve röportajlar büyük ölçüde yanlıydı. Petras'ın aktardığına göre Avrupa basını siyasi liderlerin fikirlerini aktarırken, katılan hareketler ve eylemlerden az bahsettiler. *'Kitle iletişim araçları eylemci gruplarca düzenlenen yüzlerce benzeri mitingi ve radikal - devrimci kadın, genç, köylü ve kırsal kesimdeki yerli örgütlerin düzenlediği resmi ve gayri resmi tartışmaları büyük ölçüde göz ardı etti.'* (Petras, 2002, s.3).

İlk forumda neredeyse hiç ABD'li hareket bulunmamasına karşın ikinci forumda en fazla delege gönderen ülkelerden biri ABD oldu. Düzenlenen *'gençlik kampı'*na 10.000'e yakın kişi katıldı. Kadın buluşmalarının düzenlendiği, *'kadın çiftçiler'*, *'kadına yönelik şiddet'* gibi konularda atölyeler yapıldı. Toplamda 700'den fazla seminer ve atölye gerçekleşti. Noam Chomsky, Z-Magazine editörü Michael Albert, Adolfo Perez Esquivel gibi tanınmış isimler foruma konuşmacı olarak katıldı. 2. Forumda Afrika kökenli Latin Amerikalılar da aktifti (Şensever, 2003, s.49-50).

Forumdaki katılımın çokluğu ve hareketlerin çeşitliliğinden etkilenenlerden biri olan Perulu çiftçi lideri Hugo Blanco, 2. DSF için *'hiç kimse tarafından kontrol edilemeyen bir enternasyonal'* ifadelerini kullandı (Şensever, 2003, s.50). Petras'a göre ise çeşitlilikten kastedilenin Brezilyalı katılımcılar ile Avrupalı katılımcılar arasındaki sosyo-politik farklılıklardır. Zira çoğunluğunu Brezilyalıların oluşturduğu katılımcılar arasında sırasıyla İtalyanlar, İspanyollar, Fransızlar ve Arjantinliler bulunuyordu (Petras, 2002, s.4).

2. Forumdaki en önemli gelişmelerden biri de tartışmaların ana gündemi olan savaş ile ilgili, savaşa karşı *'sosyal hareketler çağrısı'*nın yayınlanmasıdır. Bu konuda bir çok kutuplaşmanın su yüzüne çıktığı tartışmalara rağmen tüm hareketlerin ortaklık sağlamış olması oldukça önemli bir gelişmedir.

Söz konusu seferberlik çağrısında talepler şöyle dile getirilmektedir:⁴⁵

- Demokrasi: İnsanların kendi hükümetlerinin kararlarını, özellikle de uluslararası kurumlarla ilişkilerdeki kararlarını bilme ve eleştirme hakkı vardır. Hükümetler nihai olarak kendi halklarına karşı hesap vermek durumundadır. Dünya çapında seçime dayanan ve katılımcı demokrasilerin kurulmasını desteklerken, devletlerin ve toplumların demokratikleştirilmesi ihtiyacını ve diktatörlüklere karşı mücadeleleri vurguluyoruz.
- Dış borç ve tazminatların iptali.
- Spekülatif faaliyetlere karşı: Tobin Vergisi gibi özel vergilerin koyulmasını ve vergi cennetlerinin ortadan kaldırılmasını talep ediyoruz.
- Bilgi hakkı.
- Kadın hakları, şiddet, sömürü ve yoksulluktan kurtuluş.
- Savaş ve militarizme karşı, yabancı askeri üs ve müdahalelere karşı, şiddetin sistematik olarak arttırılmasına karşı; müzakerelere ve şiddet içermeyen çözüm yöntemlerine ayrıcalık tanıyoruz. Bütün insanların, sivil toplumdan bağımsız aktörlerin katıldığı uluslararası uzlaştırıcı talep etme hakkını tanıyoruz.
- Gençlerin hakları, parasız eğitim ve sosyal özerklik haklarını ve zorunlu askeri hizmetin kaldırılmasını.
- Bütün halkların özellikle yerli halk/toplumların kendi kaderini tayin etme hakkı.

2. DSF'deki bir diğer önemli gelişme ise DSF'nin coğrafi olarak dünyadaki tüm hareketleri içermesinin imkansızlığından kaynaklı UK'nin kıtasal, yerel ve tematik forumların düzenlenmesi kararıdır. Bu kararın ardından İtalya'da düzenlenecek Avrupa Sosyal Forumu için hazırlıklar başlamış oldu. Aynı şekilde Asya Sosyal Forumu da bu tarihten itibaren organize edilmeye başlandı. Bu forumların ortak yanı DSF'nin belirlediği ilkelere uyma zorunluluğudur.

Petras ve onun gibi forumun niteliğini baştan eleştirenlere göre; 2. Forumda öne çıkan en önemli şey kutuplaşmadı. Bu ayrım gerek tartışmalar gerekse forum sırasında

⁴⁵ Bknz: 2. DSF, Sosyal Hareketler Çağrısı, 2002.

gerçekleşen yürüyüşlerde farkedilir durumdaydı. Petras, akademisyen ve forumun organizatörleri olan STK ve diğer örgütlerin; köylü, kadın, işçi hareketleriyle ortak bir dil kuramadığını ifade etmektedir. Petras forumdaki kutuplaşmaları ise şu şekilde anlatır:

'Forumda birbirinden katı çizgilerle ayrılan kutuplaşmalar vardı. Bir tarafta - NGO'culardan, akademisyenlerden ve forumun organizatörlerinin büyük çoğunluğundan, Fransa'dan gelen ATTAC-Tobin vergi avukatlarından ve Brezilya İşçi Partisi'nin sosyo-liberal kanadından-reformistler vardı. Diğer tarafta ise Brezilya Yurtsuz İşçi Hareketi (Landless Workers Movement- LWM), entelektüel eylemcilerden, Arjantinli barikatçılardan (piqueteros), sol kanat parti temsilcilerinden, esnaf birliklerinden, kırsal kesim eylemcileri ve dayanışma gruplarından oluşan radikaller vardı.'(2002, s.9).

Toplumsal hareket literatürünün ana eksenindeki sınıf tartışmalarının bir sonucu olarak da görebileceğimiz reformizm ve radikalizm ayrımı, Petras'a göre forumlarda kendini en açık mücadele ve öneriler kısmında gösterir. *'Reformistler, ABD militarizmine karşı çıkmayı da ekleyerek, hala küreselleşmeye karşı bir tarzda konuşuyordu. Radikaller çok uluslu anonim şirketlerdeki genişlemeyi büyük ölçüde emperyalist devletlere bağlıyorlar ve çoğunlukla emperyalizm karşıtı bir dil kullanıyorlardı. Bu yalnızca sözde değil rekabet halindeki reformistler ve radikallerin stratejik bakış açılarına ve yönelimlerine derin bir şekilde işlemiş bir ayrımdır'*(2002, s.12).

2. DSF'de ortaya çıkan bu kutuplaşmanın hareketlerin çokluğu ve farklılığı açısından olağan görülebilir. Ancak alınan karar ve tavırların 'sistemiçi' formüle edilmesi forumun neyi temsil ettiğini sorgulatır niteliktedir. Bu noktada benzer yöne dikkat çeken Petras, aksi halde 'başka bir sosyal forum mümkün!' sloganına neden olacağını söylemektedir (2002, s.17).

Yeldan'a göre, Dünya Sosyal Forumu temelde, ulus ötesi şirketlerin ve finans sermayesinin belirleyen olduğu küreselleşme sürecini denetlemek ya da yeniden düzenlemeyi önerir. Böylece daha 'insancıl' koşulların yaratılabileceğini öne sürer. Forum boyunca yapılan tartışmaların ana eksenini olan 'kapitalist küreselleşmenin tarihsel bir zorunluluk olmadığı' konusu, önerilerin daha çok 'sistemiçi' taleplere yönelmesinin de bir sonucudur. Yeldan bu

sistemiçi taleplerin sistemdişı dünya tasavvurunu yoketmediği ya da ertelemediği düşüncesindedir. Ona göre dünyayı değiştirmek amacında olanlar sistemiçi düzenlemeleri ve sistem dişi projeleri eş zamanlı gerçekleştirmekle yükümlüdürler(Yeldan, 2002, s.13-14).

4.8. 3. DSF- Porto Alegre (23-28 Ocak 2003)

Üçüncü Dünya Sosyal Forumu savaşın ve krizin gölgesinde dünyada büyük değişikliklerin olduğu sırada gerçekleşmiştir. Katılım önceki forumlardan çok daha fazla olmuştur. Forumun ilk günü düzenlenen savaş karşıtı mitinge 40.000 kişi katıldı (Şensever 2003: 54). Yürüyüşte ABD'nin Irak'a müdahalesini lanetleyen dövizlerin dişında, Filistinlilerin bağımsızlık mücadelesini destekleme amaçlı bayraklar ve dövizler dikkat çekiyordu. Bunlara ek Küba ve Venezüella bayrakları da forum boyunca yapılan eylemlerde hâkimdi(Somel ve Atılgan, 2003, s.445). Foruma yaklaşık 130 (Şensever, 2003, s.56) ülkeden 5717 örgütü temsilen yaklaşık 30.000 delege ve 5000 gazeteci dâhil olmak üzere toplamda yaklaşık 100.000 kişinin katıldı. Forum boyunca 1700 (Yeldan, 2004, s. 14) aktivite yapıldı. Katılım ve yapılan çalışma sayısı olarak 2. DSF'nin yaklaşık iki katıydı. Bu anlamda 3. DSF'nin anahtar kavramı '*büyük*'tü (Klein, 2003, akt. Somel ve Atılgan, 2003, s. 44)⁴⁶. Foruma yine Latin Amerika ülkelerinden gelen hareketler hâkimdi. 3. DSF'de aynı zamanda Türkiye'den de Bağımsız Sosyal Bilimciler grubundan 13 kişilik bir delege grubu katıldı. Forumda Samir Amin, Tarık Ali, Noam Chomsky gibi ünlü isimler de bulunuyordu.

Forumda Brezilya seçimlerinde Lula'nın cumhurbaşkanı seçilmesi üzerine bir seçim kampanyası havası hakimdi. Bu durum bir çok çevre tarafından eleştirilirken, coşkunun ve işçi partisinin başarısının, insanların değişim için duydukları ihtiyacın bir göstergesi olarak yorumlayanlar da vardı (Sarti, 2003, s.2). Forumun ikinci günü Lula, Amphiteatre por do Sol meydanında düzenlenen yaklaşık 100.000 kişinin katıldığı açık hava mitinginde konuşma yaptı. Ardından Brezilya devlet başkanı olarak Davos'ta düzenlenen DEF'e gitti. Lula mitingte bu durumu şöyle açıklıyordu: '*dünyanın efendilerine Porto Alegre'deki mesajları götüreceğim*'(Yeldan, 2004). Konuşması sırasında vurguladığı 'sosyal diyalog'(Somel ve Atılgan, 2003, s.447) meselesi temelde forum sırasında da tartışılan Davos ile kurulacak iki

⁴⁶ 1. DSF'nin yine Somel ve Atılgan'ın Klein (2003)'den aktardığına göre anahtar kavramı 'yeni'dir.

forum arasındaki köprüye işaret ediyordu. İki forum arasında kurulacak bir sosyal diyalog bir çok bakımdan tartışmalıdır. Bu sebepten dolayı Lula aynı tarihlerde bazı kesimlerce eleştirildi ve protesto edildi ancak destekleyenlerde azımsanmayacak bir sayıdaydı.

Toplantıların iki ana teması vardı: Kapitalizme karşı alternatifleri üretmek ve savaş tehdidine karşı muhalefeti örgütlemek(Yeldan, 2004, par. 11). Genel forumun dışında çeşitli başlıklar altında birçok forum düzenlendi. Toplamda 1700'e yakın aktivitenin yapıldığı forumda 1286 çalıştay, 114 seminer, 36 tartışma paneli, 10 konferans, 4 yuvarlak masa tartışması ve 22 tane 'mücadele tanığı'⁴⁷ başlığında mücadele deneyimleriminin anlatıldığı oturumlar yapıldı(Somel ve Atılğan, 2003, s.449). DSF Uluslararası Kurul'un belirlediği 5 ana tartışma konusu ise şunlardı (Somel ve Atılğan, 2003, s.449; Şensever, 2003, s.55):

- Demokratik ve sürdürülebilir kalkınma.
- İlkeler ve değerler, insan hakları, çeşitlilik ve eşitlik.
- Medya, kültür ve hegemonyasına karşı mücadele.
- Siyasi iktidar, sivil toplum ve demokrasi.
- Demokratik dünya düzeni, militarizme karşı ve barış için mücadele.

Forumun son günü savaş karşıtı paneller düzenlendi. Savaşın tahribatlarını konuşan katılımcılar aynı gün 'ALCA'ya ve Savaşa Karşı Barış için Yürüyüş' gerçekleştirdiler. Çeşitli ülke delegelerinin konuşmasından sonra, Brezilya Örgütlenme Komitesi, Porto Alegre belediye başkanı kapanış konuşmaları yaptı.

3. DSF sırasında Küreselleşme Karşıtı Hareket'in izleyeceği yola dair netsizlik gündemdeki meselelerden kaynaklı daha çok hissedildi. Özellikle ana tartışmalardan birinde '*biz iktidar için savaşmıyoruz, bizim istediğimiz mutluluk*'(Sarti, 2003) söyleminin hakim olması foruma dair tedirginliği arttırmıştır. Forum ve seçilen yolun ne olacağına dair hakim düşüncelerden biri de Davos ve Porto Alegre forumları karşılaştırmasının artık gereksizliği üzerine yapılan tartışmalarda, örgütlenme komitesi üyesi Maria Luisa Mendonça'nın Davos ile bir diyalogun kurulması gerektiğine dair sözleri soru işaretlerini arttırmıştır: '*Farklı etkinliklerden bahsediyoruz. Davos ticaret için yapılanmış, biz ise burada sivil toplum için bir alan inşa ediyoruz.*' (Şensever, 2003, s.55-56)

⁴⁷ Bu sunumlardan birini de Ernesto Che Guevara'nın kızı Aleida Guevara yaptı (Somel ve Atılğan 2003, s.449).

Brezilya İşçi Partisi'nin devlet başkanlığı zaferine karşı Rio de Sul eyaletinin seçimlerini kaybetmiş olması forumun eyalet tarafından fonlarını artık kaybetmiş olması demektir. Bu beklenmedik maddi kesinti 3. DSF sırasında organizasyona büyük ölçüde yansımış bulunsada programa büyük ölçüde uyuldu. Fon ve örgütlenmeyle ilgili meselelerden kaynaklı forumun yürütücüleri 4. DSF için farklı kararlar aldılar. Forumdan önce 21-22 Ocak 2003 tarihlerinde DSF UK'nin yaptığı toplantı sonucu:

1. 4. DSF'nin Hindistan'da düzenlenmesi kararı alındı. Bu karar Asya ve Afrika'daki hareketlerin katılımını arttırmayı da amaçlıyordu.

2. 3. DSF'den itibaren forumun düzenleneceği tarihlerin DEF'i dikkate almadan belirlenecek olması kararları verildi (Şensever, 2003, s.56).

4.9. 4. DSF-Mumbai (16-21 Ocak 2004)

'DSF'nin baş katılımcıları DSF'yi yürütmenin bisiklete binmek gibi olduğunun farkındalar, ya sürmeye devam edeceksin ya da düşeceksin.'(Immanuel Wallerstein, 2004. Mumbai)

4. DSF'nin ilk kez Brezilya dışında bir ülkede, Hindistan- Mumbai'de yapılması planı ve kararı aslında Nisan 2002'de Hindistan'ın Bohapal kentinde gerçekleşen DSF Ulusal Dayanışma Toplantısı'na dayanmaktadır. Bu tarihten önce, DSF 2003'ün Hindistan'da yapılması önerisini değerlendirmek için Brezilya üyeleriyle Bangalore'de 15-16 Aralık 2001 tarihlerinde bir toplantı yapıldı. Bu toplantıda sadece daha fazla temsilcinin katılacağı bir toplantı organize edilmesi konusunda mütabakata varıldı. 9-10 Ocak 2002 tarihinde yaklaşık 50 kişinin katıldığı Delhi'de yapılan toplantı, Hindistan Çalışma Grubu'nun oluşturulmasıyla sonuçlandı. Nisan 2002'de Bohapal kentinde yapılan toplantıda ise yaklaşık 25 organizasyondan oluşan geçici bir Çalışma Komitesi oluşturuldu. DSF 2003'ün Hindistan'da yapılma önerisinin de tartışıldığı bu toplantıda, Hindistan'da küresel bir toplantının düzenlenmesi için bir yıl gibi bir sürenin yetersiz olduğu düşüncesinde yoğunlaşıldı. Böylece düşünce DSF 2004'ün Hindistan'da olabilirliği tartışıldı. Ardından 19-21 Nisan 2003'te Bohapal'de başka bir hazırlık toplantısı daha gerçekleştirildi(Barria ve Nelson, 2008, s.2-3).

4. DSF'nin Hindistan'da yapılması önerisini değerlendirdiği, DSF'nin örgütlenme yapısının da tartışıldığı, yeni kararların alındığı toplantıda şu konular tartışılmıştır (Şensever, 2003, s.57-58):

- Siyasi partilerin DSF'ye katılımı tartışması
- DSF 2004'un finanse edilmesi Hindistan'daki kaynaklardan sağlanacak ve ülkeye özgü karakter ve değerler taşıyan bir forum olması hedefleniyor
- Katılım genişliği ve çeşitliliğine önem verilecek
- Çocukların ve gençlerin forum'a katılımı için özen gösterilecek
- Çalışma komitesi, özellikle örgütlerdeki insanlardan oluşturulacak. Bu seçimde kadın ve erkek sayısındaki dengeye önem verilecek. Böylece kişilerin örgütlerini de sürece katmaları hedeflenecek. Demokratik olma ve temsil gücü kavramlarının öne çıktığı bu kararlar, komitenin üçte dördünün bölgesel ve ulusal ağlardan oluşması, geri kalanının ise akademik çevre, aydın ve sanatçılardan oluşması hedeflenecek.
- Çalışma Komitesi'nin toplantıları bütünüyle *şeffaf* olup herkese açık olacak. Ama kararlar sadece komitenin üyeleri tarafından alınacak.

60 örgütün katıldığı Nisan 2003 Bohopal toplantısında uzun tartışmalar sonucu Mumbai 2004 için bir örgütlenme modelinde ortaklığa varıldı. Brezilya İşçi Partisi'nin resmi varlığı olmadan gerçekleşecek ilk forum olan DSF Mumbai 2004'ün örgütlenmesi şöyledir:

Hindistan Genel Konseyi: Önceden oluşturulan Hindistan Dayanışma Konseyi ile birleşerek, DSF sürecinde son karar alıcı organ bu anlamıyla en etkili organ olacak. Konseye üyelik DSF ilkelerini benimseyen her örgüte açık olacak.

Hindistan Çalışma Komitesi: Üyeleri Hindistan Genel Konseyi tarafından seçilecek. Çeşitli 65 örgütten oluşacak. Bu organ temel politika kararlarını alacak ve örgütlenme komitesi ve çalışma grupları arasındaki ilişkiyi sağlayacak.

Çalışma Grupları: Çalışma Grupları; Seferberlik, finans, yer ve lojistik, irtibat, medya ve iletişim, kültür, gençler, program konularında çalışma yürütecek. Her grup 6-7 kişiden oluşacak olup örgütlenme komitesine karşı sorumlu olacak.

16 Ocak günü büyük bir şenlikle Mumbai’de başlayan DSF’ye toplamda yaklaşık 150.000 kişi katıldı. 1200 etkinliğin yer aldığı forumda 2300’den fazla örgüt ve organizasyon⁴⁸ ve 135 ülkeden temsilci vardı. Forumun Hindistan’da yapılması bir çok Hintli örgüt ve çok farklı kesimden Hintli insanların foruma katılımını büyük ölçüde arttırdı. Çoğu etkinlik İngilizce olarak düzenlendi(1134 adet). Bazıları Hintçe(196), İspanyolca(191) ve Fransızca(155) dillerinde yapıldı. Hintçe dışındaki yerel dillerde de az da olsa etkinlik yapıldı. Forumun kültürel programı da oldukça yoğundu. Performans sanatları, film festivali, görsel sanatlar gibi etkinliklerin yapıldığı foruma yaklaşık 2500 sanatçı katıldı. DSF 2004’ün Hindistan’da yapılmasının bir amacı da Afrika-Asya eksenini geliştirmektir. Forumda 21 Afrika ülkesine kayıtlı 77 organizasyon/örgütün katılması bu amaç için iyi bir başlangıç olarak görüldü(S. Barria & O.J. Nelson, 2008, s.7-8).

DSF’nin kararlarında yer alan partilerin ve siyasi örgütlenmelerin foruma katılmayacağı koşulu, Hindistan yürütme komitesi tarafından kaldırıldı. Bu kararda Hindistanda partilerin önemli kitle örgütleri olması etkilidir. Ancak buna rağmen yine DSF ilkerinde yer alan şiddet karşıtlığı ilkesi forumda ve katılan örgütler arasında tartışmaya ve daha görünür bir ayrılığa sebep oldu.

Mumbai’de gerçekleştirilen forum düzenleme toplantılarında, bundan önceki forumlarda da eleştiri konusu olan fon meselesi Hindistan yürütme kurulu tarafından daha hasas davranılarak net kararlar alındı. Yürütme Kurulu;

- Mumbai’de yardım için özellikle başvurulmayacak olan kurumlar arasında DFID (İngiliz Hükümeti’nin Fon Ajansı), USAID (ABD Yardım Kuruluşu) ve Ford Vakfı ve Rockefeller Vakfı gibi, çokuluslu şirketler tarafından denetlenen fon kurumları
- Kapitalist küreselleşmeyle işbirliği yapan büyük Hindistan şirketleri
- Mumbai forumunun bütçesi bir önceki DSF’nin yaklaşık yarısı kadar olduğundan etkinliklerde gösterişten kaçınılacak
- 3. DSF’de fon alınan Ford vakfı’ndan Mumbai’de fon alınmayacak

⁴⁸ En çok organizasyonun katıldığı ülkeler sırasıyla Hindistan’dan 459, ABD’den 97, Brezilya’dan 68 ve Fransa’dan 54 (S. Barria & O.J. Nelson, 2008, s.8)

-Küreselleşme karşıtı çeşitli örgütlerin toplanan dayanışma fonlarından yararlanması için özen gösterilecek(Şensever, 2004).

Fon konusundaki tartışmalar oldukça karışıktır. Zira kurumlardan alınmayan ama yerel yönetimlerden alınan fonlar da politik anlamda soru işaretlerini devam ettirmektedir. Yine de kapitalist sisteme karşı duruş sergileyen bir oluşumun kapitalis sermayeden yardım alması forumun özgünlüğüne ve özgürlüğüne gölge düşürmekte ve gözardı edildiğinden çok daha önemli bir mesele olmaktadır.

Paralel bir çok tartışma ve konferansın yapıldığı Mumbai forumundaki konular genel olarak: Temiz su hakkı, toprak ve tohum, proje ve barajların çevre ve insanlar üzerindeki yıkıcı etkisi, ataerkillik, kast sistemi, etnisite, , insan hakları, kadın ve sistemin etkileri, sosyal hareketler gündemi (NAFTA ve FTTA'ya karşı taban örgütleri ve hareketleri, Amerika'da küresel adalet hareketlerinin deneyimleri) ve siyasi partiler, küreselleşme, militarizm, savaş ve savaşa karşı tutum ve DSF'nin anlamı, DTÖ, IMF ve DB politikaları ve bunlara karşı mücadele ve eylemler yoğun biçimde tartışıldı.⁴⁹ Forum'da ayrıca bazı şirketlerin ürünlerine karşı küresel düzeyde boykot gibi somut protestolar tartışılırken, 20 Mart'ın dünya çapında Irak'ın işgalini kınayan bir eylem günü olması kararı alındı. Ayrıca Avrupa inisiyatiflerinin Avrupa ülkelerinde uygulamaya konulan “*sosyal savaş*”a karşı belirledikleri 2-3 Nisan eylemlerine katılım kararlaştırıldı. Yine Hong Kong'da bu yıl yapılacak Dünya Ticaret Örgütü Bakanlar Konferansı'na karşı da kitlesel katılım konuşuldu.

DSF 2004'ün bütçe konusundaki düzenlemelerinin bir sonucu olarak giriş ücreti ödeme koşulu, caydırıcı ve samimiyezsiz bulunarak eleştirildi (S.Barria & O.J. Nelson, 2008:7).

Foruma katılan tanınmış isimler arasında; Hindistan'dan V.P. Singh'in, Lakshmi Sehgal, Filistin'den Mustafa Barghouti, Brezilya'dan Chico Whitaker, İran'dan Shirin Ebadi, Cezayir'den Ahmed Ben Bella ve İngiltere'den Jeremy Cobin vardı. Ve konuşması forumda hayli etki ve tartışma yaratan Hintli kadın yazar Arundathi Roy katıldı. Roy'un konuşması forum ve hareketleri sorgulaması ve net duruş sergilemesi açısından oldukça önemlidir.

⁴⁹ 4. DSF'nin tam programı için <http://eski.bianet.org/2004/01/13/28555.htm> (erişim 15.08.2012)

'hareketin platformunu belirlemeye çalışan çürümüş liberal reformcular ile emperyalist küreselleşmenin sonuçlarına karşı harekete geçen kesimleri ayrı değerlendirmek gerekmektedir.' (E. Eren, 2004) diyerek forumun başlangıcından bu yana tartışılan ve ayrılan düşüncelerin forum'da bir araya gelerek bir 'birlik' oluşturmadığına dikkat çekmektedir. Roy'un konuşması ve sorduğu somut sorular forum, hareket ve hareketlerin geleceği, forumdaki 'şiddet' tartışması açısından oldukça önemlidir. Bu aynı zamanda forum'u örgütleyen ve ilkelerin devamlılığını sağlayan örgüt ve yapıların düşünceleriyle, foruma katılan hareketlerin arasındaki politika geliştirmedeki farklılığı özetler niteliktedir:

'Neo-kolonyal bir "uygar" emperyalist gücün egemenliği altında ulusal ve sosyal tüm hakları ayaklar altına alınmış bir halkın silahla kendisini savunmaktan başka bir çıkış yolu kalmamışsa, savaş karşıtı, küreselleşme karşıtı hareketin somut dayanışma geliştirmemesi mümkün olabilir mi? İşçilere gemilere silahları yüklemeyin, havaalanı çalışanlarına uçakların uçuş hazırlıklarını yapmayın çağrısı yapılmadan dayanışmadan sözedilebilir mi?' (akt. E. Eren Kızıl Bayrak, Dergi, 31 Ocak 2004, sayı:18)

Wallerstein'a göre forumla ilgili, tartışmalar neticesinde ortaya çıkan üç büyük sorun şunlardı('Dünya Sosyal Forum'unun Yükselen Gücü' 01.02.2004):

- 1- Açık forum formülünü sürdürmekte ısrar edenler ile DSF'nin bir "hareketlerin hareketi", belki de sonunda başka bir "Enternasyonal" olduğunu görmek isteyenler arasındaki gerilim
- 2- Asya, Afrika ve merkez-doğu Avrupa'dan gelen yetersiz sayıda katılımcı
- 3- DSF'nin içsel yapısı ve finanse edilmesi (bir yapı olarak ne kadar demokratik ve bağımsız olduğu) üzerine tartışmalar.

Forum konusundaki tartışmalar 4. DSF'ye kadar hareketler arasında ayrışmaları başlatmıştı. Eleştirilerin hemen hemen 2 ayrı düşünceye ayrılması ve bazı sol çevrelerin foruma katılmama kararı, mumbai forumu sırasında başka bir forum olan 'mumbai direnişi 2004(Mr-Mumbai Resistance, 2004)⁵⁰'nin yapılması sürecin doğurdu. Filipinler komünist

⁵⁰ Mumbai direniş 2004 ile ilgili gözlem, rapor ve görüşmelerden derlenen ayrıntılı bir çalışma için bkz: S. Barria Ve O.J. Nelson, 2008 (Main Debates Around The Wsf 2004 In Mumbai)

partisi kurucusu Jose Maria Sison'un mumbai direnişi için yaptığı çağrı'da forum'a yönelik eleştiri çok nettir: 'Sivil toplum'un emnekçilere zarar olarak döndüğünü, sivil toplumla kastedilen aslında şiddetsizlik ve demokrasi ortamının liberal elitlerin ve gazetecilerin bir söylemi olduğu, Ford Vakfı'ndan bile fon olan bir yapının açık tartışma ortamıyla bahsi geçen 'demokratik' ortamın sağlanmasına yetmeyeceği.

'DSF'ye alternatif forum'un düzenlenme kararı ise 19-21 Haziran tarihlerinde yapılan 'Selanik Direnişi 2003'e dayanıyor. Yunanistan'ın selanik kentinde yapılacak olan Avrupa Birliği toplantısını protesto etmek için toplanan bir çok grup ve örgüt önce, daha çok Hindistan'dan "Maoist Komünist Merkez" in örgütlediği, ILPS (Halkların Uluslararası Mücadele Ligi) ve ATİK tarafından da desteklenen 'selanik direniş kampı'na katıldı. Bir çok ülkeden gelen katılımcılar çalışma gruplarına küreselleşme karşıtı hareket, sosyal forum, amerika, ortadoğu, göçmenler, ırkçılık gibi konularda tartışmalar gerçekleşti. AB toplantısının yapıldığı 19-21 haziran tarihlerindeyse protesto yürüyüşleri sırasında polisle çatışmalar yaşandı ('Selanik Direnişi 2003' http://arsiv.ydicagri.net/Sayilar/069/69ilps_selanik.html erişim 04.12.2012). Bu toplantının sosyal forumlar açısından önemi ise, forumlara eleştirel bakan sol örgüt ve anarşistlerden oluşan grupların başka bir örgütlenme ile tartışmalar yürütmesi ve Hindistan'daki DSF için 'Mumbai Direnişi'ni örgütlemeleri idi. Selanik'ten çıkan kararlar doğrultusunda bununla ilgili bir çağrı yayınlandı.⁵¹

Mumbai Direnişi 2004 17-20 Ocak tarihleri arasında DSF'nin düzenlediği alanın tam karşısında yapıldı. Direnişin DSF'nin içinde mi yapılacağı yoksa başka bir forum olarak mı düzenleneceği konusunda gruplar arasında ayrılık olmasına rağmen başka bir forum olarak düzenlendi. Türkiye'den de katılımcıların ve haluk gergerin konuşmacı olarak yer aldığı MR2004⁵² forum ve kapitalizme karşı hareketlerin nasıl olması gerektiğine dair net konuşmaların yaşandığı bir toplantı olmuştur. DSF açısından en çok 'açık forum' tartışmasını "neden ayrı bir forum?" sorusu üzerinden tartışma açması bakımından önemlidir. Bunun dışında MR2004 sayıca DSF yaklaşamamıştır. Ve ayrıca MR örgütleyen grupların hedeflediği gibi 'DSF bileşenlerini rahatsız etme ve alternatif forum olma' noktalarında pek etkili olamamıştır.

⁵¹ . EK 4: 'Mumbai Direnişi 2004' Çağrısı

⁵² Mumbai Resistance ingilizce kısaltması

DSF Mumbai 2004, 5. DSF'nin tekrar Porto Alegre'de yapılacağı kararıyla sona erdi. 4. Forum sivil toplum, forum'un niteliği, küreselleşme karşıtı hareket, şiddet ve tüm bunlara dair somut adımlara duyulan ihtiyacı gündeme getirmesi bakımından önemlidir. Hindistan açısından bir çok farklı gruptan örgüt ve kişilerin aynı yerde buluşma ve tartışma imkanı bulması-hem kendi içlerinde hem de dışarıdan örgütlerle- önemli bir deneyim ve bilgi ağı yaratılmasına sebep olmuş, hareketlerin toplanmasının sadece 'batı'da yapılan bir etkinlik olmaktan çıkarmış coğrafi olarak yayılmasının önünü açmıştır.

4.10 5. DSF Porto Alegre (26 -31 Ocak 2005)

5. DSF Hindistan'dan sonra yeniden Brezilya'nın Porto Alegre şehrinde 26 -31 Ocak 2005 tarihlerinde gerçekleşti. 135 ülkeden yaklaşık 155.000 kişinin katıldığı forumun açılış gününe yaklaşık 200.000 kişi katıldı. 2500 etkinliğin gerçekleştiği forum'da bir çok kültürel etkinlik gerçekleşti. Önceki forumlardan farklı olarak 5. DSF'de, hazırlık toplantıları ve forumlardaki öneriler değerlendirilerek hazırlanan forum programı 11 tematik konuya bölündü. Callinicos ve Nineham(2005:12) bu tematik programın sosyal forumlardaki sürekliliği bozduğunu, çeşitlilik iletişimine ve hareketlerin paylaşımına dayanan mantığın zedeleneceğini söylemektedirler.

'Bu yaklaşım hareketimize zarar verebilir. Hareketimize dair en büyük güzelliklerden birisi çok farklı kesimlerden insanların birbirleriyle ilişkiye geçmesi ve birbirimizden öğrendiğimiz ve güç aldığımız bir tartışma sürecine ortak olmamızdır. DSF'deki tematik bölünme bu dinamiği ciddi ölçüde zayıflatmıştır.' (Callinicos ve Nineham 2005, s.13)

Söz konusu temalar şunlardır (Ermiş, 2005, s.3) :

1. Otonom düşünce, bilgi ve teknolojilerin yeniden düzenlenmesi ve sosyalleşmesi (A alanı)
2. Çeşitliliği, çoğulculuğu ve farklı kimlikleri savunmak (B alanı)
3. Sanat ve yaratma: Direniş kültürünü oluşturmak ve geliştirmek (C alanı)
4. İletişim: Hegemonya karşıtı tecrübeler, haklar ve alternatifler (D alanı)

5. Dünyanın ve insanların ortak kaynaklarını savunmak ve genişletmek (E alanı)
6. Neoliberalizmin egemenliği karşısında sosyal mücadeleler ve demokratik alternatifler (F alanı)
7. Barış, demilitarizasyon ve savaş, serbest ticaret ve borçlarla mücadele (G alanı)
8. Topluların entegrasyonu ve uluslararası demokratik düzenin kurulmasına doğru (H alanı)
9. Neoliberal kapitalizm karşıtı, insanlar için ve insanlara ait mutlak ekonomiler (I alanı)
10. İnsan Hakları ve adil ve eşit bir dünya için saygınlık (J alanı)
11. Etik, “cosmovisions” ve dini değerler - Yeni bir dünya için direnişler ve engeller (K Alanı)

Forumun seçilen alanlara göre ayrı merkezlerde gerçekleşmesi ve binalar arası mesafenin çok oluşu, toplantılar arası geçişi zorladığı için olumsuzluklardan biridir. 5. DSF’de en etkili olan toplantı Globalise Resistance (Direnişi Küreselleştir) hareketinin gerçekleştirdiği “İktidarı Ele Geçirmeden Dünyayı Değiştirebilir miyiz?” toplantısıdır. John Holloway⁵³ ve Alex Callinicus’un aynı oturumda karşıt görüşleri savunan konuşmacılar olarak yer aldı. Toni Negri ile M. Hardt’ın da yer aldığı panelde konuşmacılardan merkezi Belçika’da olan Centre Tricontinental’in yöneticisi Houtart’ın eleştirisi iktidara gelmeden yapılması elzem şeylerin yapılabilirliğini mümkün olmayışını dile getirmesi bakımından önemlidir. DSF’nin varlığına ilişkin tartışmaların yer aldığı toplantıda DSF’nin siyasal bir hedef belirlemesi gerektiği düşüncesiyle, bugüne kadar geldiği şeyliyle devam etmesi gerektiği düşüncelerinde iki kutba ayrıldı. (İnsel, 2006: Radikal)

Diğer dikkat çekici toplantılardan biri olan “Mümkün ve Gerekli Olan Başka Bir Dünya İçin Hareketin Perspektifleri” başlıklı oturumda Tarık Ali’nin konuşması da oldukça etkili olmuştur. Tarık Ali’nin konuşma yaptığı (30 Ocak) aynı gün venezüella devlet başkanı Hugo Chavez Gigantinho Stadyumu’nu dolduran kalabalığa konuşma yaptı.

⁵³ Burada sunduğu düşüncelerin holloway’in kitabını oluşturması ve ona internet yoluyla yazara gelen eleştirilerin kitapta yer alması bakımından hafızalarda yer eden bir toplantıdır.

Forumda diğer tartışılan ve etkili olan konular arasında Irak temalı toplantılarda; Iraktaki direniş, direnişin desteklenmesi, direnişin “terör” olarak nitelenip nitelenemeyeceği, işgalden önce umut verici boyutlara ulaşmış olan savaş karşıtı hareketin işgal başladıktan sonra yaşananlara sessiz kalması gibi sorunlar tartışıldı(Ermiş, 2005:par 13). Forumda tartışılan konulardan biri de sönüşe geçtiği kaygısında olunan küresel hareketin geleceğiydi. Bu konuda, kitlesel sokak eylemlerinin çok önemli olduğunu bir kez daha vurgulayan Tarık Ali'nin konuşması coşkuyu alevlendirmesi bakımından da önemlidir. Forum sonunda sosyal hareketler bir manifesto⁵⁴ metni yayınladılar ve 19 Mart'ta Irak işgaline karşı küresel eylem günü çağrısı yaptılar. Pek çok hareketin ortak okuduğu manifesto'da Bernard Cassen, İmmanuel Wallerstein ve Tarık Ali gibi tanınmış isimlerin imzası da bulunuyordu.(Ermiş, 2005). Callinicos ve Nineham(2005: par.14), sosyal hareketler çağrısının(manifesto), farklı çevrelerden hareketlerin ortak bir mücadele gündeminde bir araya gelişinin önemli bir ifadesi olarak yorumlamasına karşın bu bir çeşit kapanış bildirisi özelliği taşıyan manifesto özellikle bazı sendika ve STK'lar dışında Brezilya çevresi tarafından olumlu karşılanmadı (Bunda imzacılar arasında Brezilya'dan sadece Emir Sader'in yer alması da etkili). İçlerinde DSF UK'den bazı kişilerin de yer aldığı 19 imzacının DSF'nin kapanış oturumuna yakın bir saatte basına duyurduğu manifesto aslında DSF ilkelerinde yer alan ‘ortak bir bildiri yayınlamama’ kararına ve forum süresince DSF'nin çeşitlilikler ve ortak birarada varolabilme vurgusuna ters düşmüştür. DSF'de dile getirilen önerilerden seçilmiş 12 hedeften oluşan bildiriye yönelik bir diğer eleştiri de DSF'nin siyasal bir hedef ve cephe oluşturması gerektiğini düşünen çevrelerden, bir kaç önemli noktayı dile getirmesi dışında bir siyasi hedef oluşturacak iktidar çizgisi çizmemesi bakımından eleştirilmiştir. Bu durum DSF'nin gidişatına yönelik kaygıları ve tartışmaları arttıran bir sonuca yol açmıştır. DSF'nin amacına yönelik soru işaretlerinin ve heyecan ve yaptırımının azalmasına yönelik eleştiriler 2004 mumbai forumu'nda çok dile getirilmişti. Mumbai Direnişi 2004 eleştiriye konu alan ve bir tavır olarak gelişen etkinliklerden birisiydi. Organizasyon ile ilgili diğer sıkıntılar bu tartışmaları arttırmıştı. Genel olarak DSF'nin küresel mücadele için etkisini yitirmeye başladığı, bir çok bölgesel ve yerel forumlar eklenince amacın artık sadece bir tanışma, buluşma imkanı diğer bir dile getirilen ifade ile ‘ STK'ların uluslararası fuarı'na dönüşeceği, folklorik bir içerik kazanacağını eleştirisi artmaya başladı. Bu düşünceler 5. DSF'nin tematik

⁵⁴ Bknz: 5. DSF, Sosyal Hareketler Çağrısı, 2005.

ayrılması ve dolayısıyla ortak bir çatı altında tartışma imkanının zayıflaması, tartışmaların siyasal hedef belirlemekten uzak tutumlara yönelmesi gibi durumlarından ötürü güçlendi ve bu eleştirileri yapanlar arasında DSF'nin kurucuları da vardı.⁵⁵

Sosyal forumların gidişatına yönelik kaygıların ve hareketler açısından canlandırmanın önemli olduğu noktasında ortaklaşan 5. DSF 2006'da altı farklı yerde eş zamanlı yapılmasına karar verilerek bitti.

4.11 6. DSF- Afrika (19-23 Ocak 2006)

“İnsanın ve toplumsal gereklerin korunduğu, çocukların açlık çekmediği ve sermaye çıkarlarının egemen olmadığı bir dünya kurmalıyız. Latin Amerika bu dünyanın temelini oluşturacak. Çünkü burada, başka bir dünyanın olanaklı olduğunu ispatlayan gelişmeler yaşanmakta. Korkmamıza gerek yok. Birbirimizi destekleyelim yeter.”⁵⁶

6.DSF önceki forumlardan farklı olarak üç ayrı kıtada, Asya, Afrika, Amerika, paralel zamanlarda yapıldı. 19- 23 Ocak 2006 tarihlerinde Mali'nin Bamako kentinde, 24-29 Ocak 2006 tarihlerinde Venezüella'nın Caracas kentinde ve Pakistan'daki forum, deprem sebebiyle ertelenip mart ayında Pakistan'ın Karaçi kentinde yapıldı. Üç kıtada yapılmasının sebebi hareketleri buluşturmak, forumlara katılmayanları forum hareketine katmaktı. Genel olarak forumların yapıldığı şehirlere, büyük çoğunluğun Avrupa'dan gelmesinde maddi ve vize ulaşımı engelliklerini kolayca aşması dolayısıyla forumun Avrupa'da yapılmaması kararının alınmasına neden oldu. bu üç forumdan elbette sol hareketlenmeler, alternatif ekonomi politikaları uygulayan bir kaç ülkeden biri olan(diğerleri Brezilya, Arjantin, Şili, Bolivya vb.) ve Hugo Chavez'in başkan olduğu Venezüella, Caracas'ta yapılan sosyal forum en kalabalık ve en çok ses getireni oldu.

⁵⁵ DSF'nin kurucularından Ignacio Ramonet, 5. DSF'den sonra, DSF'nin bu gidişle, "Davos gibi, ama daha iyi niyetli biçimde iyi yönetim ilkelerinin egemen olacağı bir 'Sivil Toplum Dünya Fuarı'" olması riskinden bahsetmiştir.(İnsel 2006,Radikal)

⁵⁶ Bolivyalı Maria Guereci. 2006 Caracas dünya sosyal forumu katılımcılarından.(kaynak: Murat Çakır http://www.kozmopolit.com/2007/kolumne/mcakir/politika_28012006.html)

2006 DSF'nin başlıca altı teması var. Bu temalar üç forum için de ortak olsa da yerel sorunların ve forumların ayrı ayrı ağırlık verdiği konular farklılaşmaktadır. Forumun temaları şu konular ve altbaşlıklardan oluşmaktadır:

- İktidar, Siyaset Ve Mücadele Yöntemleri: Devlet, siyasi partiler, toplumsal hareketler, siyasi şiddet, baskıya karşı direniş
- Emperyalist Stratejiler Ve Halkın Direnişi: Emperyalist askeri yayılma, terörizm, serbest ticaret
- Doğal Kaynaklar Ve Yaşam Hakkı: Yıkıcı modele karşı alternatifler. kaynakların özelleştirilmesi, küresel ısınma, çölleşme, sağlık hakkı
- Farklılık, Kimlik, Çoğulculuk Ve Çokkültürlülük: Bu tartışmalar bağlamında halklar, dinler arası ilişkiler, cinsel kimlik vb. konular
- Çalışma Hayatı: Sömürü, istihdam sorunları, iktisadi dışlanma, eşitsizlik, yoksulluk, çocuk işçiler, cinsiyet ayrımcılığı
- İletişim, Kültür, Eğitim: Demokratik alternatifler. iletişim hakkı, teknoloji ve toplum ilişkisi.

2005 DSF'nin sonunda sunulan manifestoyu imzalayanlardan biri olan Samir Amin forum sonunda bir sonraki yıl(2006) yapılacak Bamako forumundan önce DSF'den bağımsız "Dünya halklarının enternasyonalizminin ve antiemperyalist cephenin yeniden inşası" başlığı altında yuvarlak masa toplantıları düzenlemeye karar vermişti (İnsel 2006, Radikal). 18-19 Ocak 2006 tarihlerinde düzenlenen Bamako Toplantısı, DSF'den bağımsız ama DSF bileşenlerinin de bulunduğu yaklaşık 80 küreselleşme karşıtı aydın ve aktivistin⁵⁷ katılımıyla yapıldı. Toplantının sonunda anti-emperyalist cephe çağrısı olarak da görülen, Bamako Çağrısı yayımlandı/kabul edildi.⁵⁸ Anti-emperyalist ortak eylem önerinden oluşan ilkelerin yer aldığı Bamako toplantısını, toplantıyı düzenleyen Third World Forum (Üçüncü Dünya Forumu) yöneticisi Samir Amin elli yıl önce Endonezya-Bandung'ta toplanan bağlantısız uluslar konferansının anısına "Halkların Bandung Konferansı" olarak adlandırdı. Bu çağrı Bamako sosyal forumu sırasında da etkili oldu.

⁵⁷ Toplantıya özellikle destek veren bileşenler: Third World Forum (Üçüncü Dünya Forumu), The World Forum for Alternatives ve Forum for Another Mali

⁵⁸ Bkz: 6. DSF, Bamako Çağrısı, 2006

19-23 Ocak 2006 tarihlerinde Mali'nin başkenti Bamako'da gerçekleşen 6. DSF, Afrika bölgesinde yapılan ilk sosyal forumdur. 6. DSF'nin üç ayrı kıtada gerçekleşme kararıyla aslında uluslararası ilgi ve katılımın daha fazla artmasıydı. Bamako'da gerçekleşen forumun asıl önemli yanı Afrika sorunlarının tartışmaların merkezinde olmasıdır. Forumlarla ilgili rapor tutulmadığı ve katılımcı sayısının beklenenden az olması, forumla ilgili ayrıntılı bilgiye ve yorumlara ulaşmayı güçleştirmektedir. Yaklaşık 20 bin kişinin katıldığı Bamako forumu'nda yaklaşık 650 toplantı gerçekleştirildi. Forumun açılış yürüyüşüne ise 8000 kişi katıldı. Gündem konuları Caratas forumu ile benzerlik gösterse de öne çıkan konular; militarizm, savaş, DTÖ kararları (özellikle Hong-Kong zirvesi sonuçları), BM reformları, tarım ülkelerine yönelik yaptırımlar, kadınlara yönelik baskı ve şiddet, doğa tahribatı, yoksul ülkelerin borçları, ulusların bağımsızlığı ve kabulü, göç. Özellikle Afrika ülkeleri sorunlarının Mali örneğiyle dile getirildiği forum tartışma zemini sağlarken talepler en çok miting ve yürüyüşlerde dile getirildi. Toplantıda öne çıkan konulardan biri olan göç, Avrupa'nın göçmenlere yönelik tavrıydı. Bu bağlamda tartışılan 'beyaz/siyah' ayrımının yarattığı ırkçılık, eşitsizlik gibi konular ön plandaydı. Bamako forumu'nda dikkat çeken etkinliklerden biri de 'Dünya Kadın Mahkemesi'ydi. Sembolik olan bu mahkeme 1992'den beri Afrika'da düzenlenmekte ve temelde sistemin yarattığı tahribatların kadınları nasıl etkilediğini ele alıyor. Bamako'da gerçekleşen dünya kadın mahkemesi'nin teması 'savaşlara direnmek-küreselleşme savaşları,kadınlara karşı savaşlardı'. Toplantılarda Afrika kıtasındaki yoksulluk, açlık, AIDS gibi hastalıklar karşı korunma sorunu, tarım ürünleri ve tarım üreticileriyle ilgili sorunlar tartışılırken Mali özelinde öne çıkan somut sorunlar ise, pamuk üreticilerin ABD yaptırımları sonucu iflas etmesi(pamuk üretiminde en fazla etkilenen ülkelerin başında mali), demiryollarının özelleştirilmesi, işsizlik, Fransız ortaklı altın madenlerinde kullanılan siyanür ve sakat doğumlar vb. baskıları kapsıyordu. Bamako'da gerçekleşen forum sonucunda 'Bamako çağrısı'nda yer alan, temelde savaşa karşı, özelde ABD'nin Irak'a karşı savaşına karşı protesto etmek için 18-19 Mart tarihlerinde savaşa karşı eylem yapma önerisiydi.

Bamako'nun ardından 24-29 Ocak tarihlerinde Venezüella'nın Caracas kentinde düzenlenen Dünya Sosyal Forumuna katılım Mali'ye göre oldukça yüksekti. Bunda son yıllarda ülkede artan sol hareketin gücü, alternatif ekonomi- politikalara sahip oluşu, Avrupa

solunun bu ve benzeri ülkelere yoğun ilgisi etken olarak sayılabilir. Caracas Forumu'nda⁵⁹ en çok adından söz ettiren ise başkan Hugo Chavez'di. Gerek foruma finansal desteği⁶⁰ gerek 4. gün yaptığı konuşma gerekse ülkedeki yoğun Chavez hayranlığı ve bunun forum alanında satılan Chavez aksesuarları, t-shirt ve posterleriyle kendini göstermesi Caracas Forumu'nun Chavez ile anılmasına sebep olmaktadır.⁶¹

Caracas forumuna en fazla katılım sırasıyla Venezüella, Kolombiya, Brezilya, Küba ve ABD ülkelerinden oldu. 2500 örgütten 19.000 delegenin katıldığı foruma yaklaşık 100.000⁶² kişi katıldı. 3000'e yakın kişinin gönüllü olarak çalıştığı ve 5000 gazetecinin izleyici olarak bulunduğu yaklaşık 2200 etkinlik gerçekleşti. Geleneksel 'antiemperyalist' açılış yürüyüşüne ise önceki forumlardaki yürüyüşlere göre katılım azdı. Açılış yürüyüşünde iki isim ön plana çıktı biri Hugo Chavez diğeri ise ABD'li savaş karşıtı aktivist Cindy Sheeman. Caracas Forumu'ndaki diğer ünlü isim ve topluluklar: Arjantinli Mayıs alanı anneleri (Plaza del Mayo), Fransa eski cumhurbaşkanı Francois Mitterand'ın eşi Danielle Mitterand, Samir Amin, Le Monde Diplomatique'un o dönemki editörü Ignacio Ramonet, eski Nikaragua devlet başkanı Daniel Ortega, Nobel Barış Ödüllü Arjantinli insan hakları savunucusu Adolfo Perez Esquivel, Küba Ulusal Meclis Başkanı Ricardo Alarcon, Walden Bello. Forum çerçevesinde yapılan toplantıların dışında şehrin her yerinde kültürel etkinlikler ve konserler düzenlendi. Forum sırasında MST, Via Campesina, Caritas gibi örgütlerin kampları ve Küba, Kolombiya ve Brezilya kampları ve her forum da olduğu gibi 'gençlik kampı' gerçekleşti.

Forum temalarına bağlı toplantılarda en çok öne çıkan konular, ABD, savaş karşıtlığı ve Latin Amerika bölgesinde uygulanan alternatifler üzerineydi.⁶³ "Genetik Soframızı Tehlikeye Atıyor", "Yeni Sosyalizm" , "Sosyal Hareketler Asamblesi" ile askeri üste gerçekleşen savaş karşıtı toplantı ilginin yoğun olduğu toplantılardı. Savaş karşıtı toplantıda ele alınan konular: Askeri üslere hayır kampanyası, "Kod Adı Pembe"nin (Code Pink) 8 Mart

⁵⁹ 6. Dünya Sosyal Forumu aynı zamanda İkinci Amerika Sosyal Forumu olarak da geçiyor.

⁶⁰ Chavez hükümeti caracas'taki DSF için 9 milyon dolarlık katkıda bulundu.(Balkan, Birgün 29.01.2006)

⁶¹ 'Chavez için on milyon oy' yazılı şapkaların satışı en dikkat çeken ürünlerden. ayrıca bu popülerlik ve chavez etkisi **Chavizm** olarak adlandırılmaktadır.

⁶² Yerel kaynaklara göre 120.000, medyaya ve kayıtlı kullanıcı listesine göre 80.000 kişi katıldı. 100.000 ortalama bir sayıdır.

⁶³ Latin Amerika bütünleşme projesi olarak da anılan ALBA(Amerika kıtaları için Bolivar alternatifi) projesinin konuşulduğu toplantılar öneri ve fikirlerin paylaşılması açısından verimli geçmiştir(Balkan , Birgün, 2006)

'Kadınlar savaşa hayır diyor' gösterileri çağrısı, Filistinlilerin İsrail ve ABD mallarının bir kısmını boykot kampanyası, Pakistan ve Hindistan arasındaki gerginlikleri engelleme kampanyası, CIA'nin işkence uçaklarına ve Avrupa'daki sivil haklara karşı saldırılara karşı kampanyalar, Brezilya'da gerçekleşecek George W. Bush'u yargılama mahkemesi, Dünya barış forumu, 9-16 Kasım Filistinlilerle dayanışma gösterileri. Caracas Forumu'nda öne çıkan bir diğer konu ise, karşıt görüşlerin daha fazla belirginleşmeye başladığı 'DSF'nin geleceği üzerine yapılan tartışmalardı. Özellikle Chavez'in de DSF'nin örgütlü bir yapıya dönüşmesi gerektiği hakkındaki söylemlerinden kaynaklı Chavez'in de dahil olduğu forumun politik bir perspektife ve örgüte kavuşması gerektiği görüşü ile forum alanının deneyim paylaşma, katılımcı ve kapsayıcılığı önemseyen nitelikte olup tek bir siyasi perspektife dayalı olmaması gerektiğini öne süren iki farklı görüş tartışmaları yönlendirmiş oldu. Forumda sosyal hareketler ile ilgili yapılan toplantılarda ise ortak eylem kararları çıktı. Toplumsal hareketler Asamble'sinde alınan kararlar, Mali'deki forumda alınan kararlar aynı, 18 Mart tüm dünyada ABD'nin Irak'a karşı savaşının ve savaş politikalarının protesto edileceği gün olarak belirlendi. Küresel ısınma ve iklim değişikliklerine karşı eylemler ve hükümetlere karşı baskı kurma yöntemleri DSF'de ilk kez gündeme alındı. toplumsal hareketler asamblesi'nin sonuç bildirgesinde şu çağrı yer alıyordu:

“Su, toprak, enerji gibi kaynakların kamu malı olduğu, dolayısıyla halklara ait olduğunun bilinciyle iletişimin, sağlık hizmetlerinin ve eğitimin özelleştirilmesine şiddetle karşı çıkmaya, daha somut ve güçlü politik perspektif geliştirmeye ve ulusötesi örgütlere karşı direkt somut eylemler organize etmeye, bu nedenle başta G8'lerin St. Petersburg, Rusya'da düzenleyecekleri toplantı olmak üzere, IMF ve Dünya Bankası'nın düzenleyecekleri yıllık toplantıları protesto etme”(Tan Morgül, Açık Radyo)

Ayrıca 24-27 Mart tarihlerinde Mısır Kahire'de, ABD işgaline ve savaşa karşı konferans düzenlenmesi kararı alındı. Diğer ortak eylem ve kampanya kararları ise şunlar: 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nde Code Pink(Kod Adı Pembe) adındaki örgüt'ün 'kadınlar savaşa hayır diyor' başlığındaki imza kampanyasını tüm dünyada ABD elçilik ve konsolosluklarında duyuracakları, 17 Kasım Dünya Öğrenciler Günü'nde parasız eğitimin savunulması protestosu, işçi haklarını ihlal ettiği için 'katil coke' adıyla Coca-Cola şirketinin protesto edilmesi.

6. DSF'nin Bamako'da gerçekleşen ayağında olduğu gibi Carasas'ta da Dünya Kadın Mahkemesi yapıldı. Carasasta'ki Mahkeme 'serbest pazarın ataerkil şiddetine karşı uluslararası kadınlar mahkemesi' adındaydı. Bamako'daki gibi Carasas'taki sembolik mahkeme de Irak işgalinin ve savaşın kadınlar üzerindeki etkilerini konu aldı.

Öne çıkan diğer önemli gelişme ise Chavez'in forumdan bağımsız ama forumun gerçekleştiği tarihler arasında, forum başladıktan 4 gün sonra, forum alanına uzak bir yer olan Poliedro'da, 8.000/15.000 kişiye yaptığı konuşmadır. Chavez konuşmasında ABD ve o dönemli ABD başkanı olan G. Bush'a sert eleştirilerde bulundu. 'Bay tehlike' olarak adlandırdığı Bush'u 'dünyanın en büyük teröristi' ilan etti. DSF katılımcılarının da dinleyici olarak çoğunlukta olduğu konuşmada, Chavez, DSF'nin devrimci turizme dönme potansiyeline karşı emperyalizme, neoliberalizme, serbest ticaret anlaşmalarına karşı politikalar üreten bir merkez/yapı olması gerektiğini söyledi. Carasas forumu'nun bazı kesimlerce Chavez'in propagandasının yapıldığı forum olarak anılmasının sebebi olarak da gösterilen Chavez'in konuşmaları ve özellikle forum hakkında düşüncelerinin DSF'nin geleceği toplantısında sıkça dile getirilmesi, 6. Carasas DSF hakkındaki en yaygın eleştiridir. bunun yanı sıra şehirde genel olarak bir Chavez kampanyasının aksesuar ve afişlerle sürüyor olması ve Chavez'in foruma maddi desteği bu eleştiriye sebep olan Chavez etkisinin güçlendirici sebepleri. Carasas sırasında Chavez'i eleştiren bazı gruplarca alternatif bir forum düzenlenmiş olsa da bu çok etkili olmadı. Carasas forumu, DSF hazırlık komitesinin, 2007 DSF'nin bir yıl sonra Kenya'nın Nairobi kentinde düzenlenmesi kararı ile sona erdi.

6.DSF'nin Asya ayağını oluşturan 3. Forum ise, 23-28 Mart tarihleri arasında Pakistan'ın Karaçi kentinde gerçekleştirildi. 6. Forum için belirlenen temalara yönelik toplantıların dışında Karaçi forumu'nda genel olarak Güney Doğu Asya için kalkınma stratejileri, kadın sorunu, insan hakları ve emperyalizm konuları tartışıldı (Köz Dergi s 34). Karaçi forumu, Carasas'a kıyasla daha çok bölge ülkeleriyle sınırlı kaldı ve uluslararası katılım bu anlamda büyük değildi.⁶⁴

⁶⁴ Karaçi forumu'nun deprem nedeniyle ileri bir tarihte ertelenmesi ve özellikle katılımın Venezüella'ya yoğunlaşması Karaçi forumu ile ilgili izlenimlerin basında ve başka kaynaklarda yer almaması, ayrıca DSF ile ilgili temel sorunları oluşturan; forumlara ait raporların olmayışı, web sitelerinin kullanım dışı oluşu gibi durumlardan kaynaklı Karaçi forumu'yla ilgili katılımcı sayısı, toplantılar, tartışmalar hakkında bilgi bu kadarla sınırlı.

4.12 7. DSF Nairobi 20-25 Ocak 2007

'DSF bazen ters dönmüş bir kaplumbağaya benzese de Ezop'un fablunda yarışı kaybeden, hızlı ve gösterişli Davos tavşanıdır.'(I. Wallerstein,1 Şubat 2007)

Dünya Sosyal Forumu, 2006'da gerçekleşen çok merkezli forum'un Afrika'da yapılan kısmını saymazsak(katılım oldukça azdı zira) ilk defa bir Afrika ülkesinde yapıldı. Kenya'nın Nairobi kentinde gerçekleşen 7. Dünya Sosyal Forumu'na katılım beklenenden biraz düşüktü. Çoğunluğu Afrika kıtasından, toplam 110 farklı ülkeden gelen katılımcıların sayısı, resmi kaynaklara göre 45 bin (Mater, Bianet, 26.01.2007), resmi olmayan kaynaklara göre 80-90 bin civarındaydı(T. Morgül, 2005 215, s. 9). 1200 etkinliğin yapıldığı forum başta Afrika sorunları olmak üzere AIDS, savaş, yoksulluk, açlık, kadın sorunu, gibi konularda önemli tartışmaların yapıldığı hayli yoğun bir programa sahipse de Nairobi forumun yönelik eleştiriler teknik sorunlar diyebileceğimiz ama aslında forumun yapısal sorunlarına işaret eden noktalarda birleşmektedir ve tartışmaların içeriklerine ve genel çerçevede foruma gölge düşürmektedir. Forumu anlatırken sorunları ve eleştirileri birlikte ele alacağız.

Afrika'daki sosyal foruma Kenya'nın büyük cep telefonu şirketi CELTEL sponsordu. Hem destekçi hem de forum girişi için kullanılan yöntemin sağlayıcısı olan şirketten fon alınması konusu 7. sosyal foruma dair en çok eleştiri getirilen konulardan biridir. Buna bağlı olarak foruma katılımın hayli yüksek ücretler karşılığında olması ve bu ücretlerin CELTEL'den 35 dolara alınan cep telefonu ve her ülke için belirlenen ücret karşılığında gönderilen aktivasyon mesajı ile kayıt işleminin tamamlanması yöntemi de oldukça sorun yaratmıştır. Forumu katılım için; Kenya'lılardan 500 Kenya şilini(yaklaşık 10 dolar)⁶⁵, Afrika kıtasından katılanlardan 750 Kenya şilini(14 dolar), 'gelişmekte olan' ülkelere gelenlerden 2000 Kenya şilini(35 dolar), ABD ve Avrupa'dan gelenlerden ise 8000 Kenya şilini(150 dolar) kayıt ücreti alınması(Mater 22 Ocak 2007, Bianet) oldukça yoksul bir ülke olan Kenya'nın ve yerli halkının foruma neredeyse katılamamasına sebep olmuş bu anlamda

⁶⁵ Kenya'nın çok yoksul bir Afrika ülkesi olması ve asgari ücretin, 2007 yılında, 2500 Kenya şilini olduğu gözönüne alındığında oldukça yüksek bir katılım ücretidir bu.

Afrika sorunlarının ağırlıklı olarak tartışılması planlanan forum'da asıl aktörler tartışmalarda bulunamamıştır. Yol ücretlerinin de oldukça pahalı ve özellikle turistlerin gelmesiyle katlanan ulaşım fiyatları da eklenince katılım ücretini bulan Kenyalılar ulaşım ücreti engeline takılıp yine katılım sağlamakta güçlük çekmişlerdir. Bundan dolayı Kenyalılar foruma paralel zamanda katılım ücreti gerekmeyen Kibera ve Korogocho gecekondu bölgelerinde forumlar düzenlediler. Ücretler konusunda yapılan eleştirilerden dolayı 3. gün forum yerli halka açılrsa yine ulaşım forum tarafından sağlanmadığı için Kenyalıların katılımı çok olamamış ve bu teknik sorunlar forumun belirleyen özellikleri olmuştur. Forumu yönelik benzer bir temelden çıkan diğer sorunlardan biri de forum alanında yemek satışının beş yıldızlı bir otele verilmiş olmasıydı. Katılımcıların yemek satışı konusundaki rahatsızlığının sebebi otelin, 2007 yılında, ulusal güvenlik bakanına ait olmasıydı.

'Forumun Afrika'da olmasını bize acımanız için istemedik. ... Evet bu kıtada AIDS dünyada hiç bir şeyi tehdit etmediği şekilde insanları tehdit ediyor. evet su bizim için problem,yemek yemek de öyle. ama biz yardımseverlik ya da iyilik istemiyoruz. biz dünya çapında bir ağın bir parçası olduğumuzu hissetmek istiyoruz. bu yıl forumun sloganında olduğu gibi 'halkların mücadelesine, halkların alternatiflerine 'inanıyoruz.' (DSF UK üyesi Chico Whitaker'in açılış yürüyüşü konuşmasından ,Mater 22.01.2007 Bianet)

Nairobi kentinin en yoksul bölgelerinden olan Kibera'da başlayan ve kent in büyük parkı Uhuru (bağımsızlık) Parkı'nda biten yaklaşık 10.000 kişinin katılımıyla açılış yürüyüşü yapıldı.⁶⁶ Afrika kıtasının en önemli sorunlarından biri olan AIDS hastalığı nedeniyle, Kenya sosyal forumunun sloganı 'AIDS'siz bir başka dünya mümkün..' oldu.⁶⁷ ikinci gün yapılan toplantılardan en çok ses getiren toplantılardan biri olan Direnişçi Küreselleştir Platformunun (İngiltere) yönettiği 'Savaş ve Emperyalizm' toplantısı oldu. Toplantıya konuşmacı olarak katılan ünlü isimler arasında; Samir Amin, Alex Callinicos, Walden Bello, Türkiye küresel BAK hareketinden Yıldız Önen vardı.⁶⁸ 'Ortak yaşam için

⁶⁶ Yürüyüşle eş zamanlı olarak da 'Temel Haklar Maratonu' yapıldı.

⁶⁷ Sadece Kenya'da, 2007 yılındaki rakamlara göre, 2.5 milyon kayıtlı AIDS hastası bulunuyor. Bu Kenya nüfusunun %15inin kayıtlı AIDS hastası olması demek(Yeşil Emo s 114)

⁶⁸ Aynı toplantının sonunda TMMOB başkanı Hüseyin Yeşil, 19 Ocak 2007'de gerçekleşen Hrant Dink'in öldürülmesini kınayan bir konuşma yaptı (Hrant Dink'in öldürülmesi 7. DSF'ye Türkiye'den katılan 10 kişi yola çıkmadan önce gerçekleştiği için konuşma anlamlıdır).

temel ihtiyaçlar' başlığına bağlı olarak yapılan önemli toplantılardan biri de 'su' konusuyla ilgiliydi.⁶⁹ Su hakkı ve suya ulaşım için mücadele yürüten örgütlerden temsilcilerin bulunduğu toplantıda su mücadelesiyle ilgili ortak eylem takvimi ve özellikle BM su forumu'na karşı alternatif forum önerilerinin tartışıldığı toplantının sonunda Afrika Su Ağı kuruldu(03.02.2007, 'Martta Küresel Eylem', Bianet). 'Emek ve Neoliberalizm' başlıklı toplantı da ilgi gören toplantılardan biriydi. Toplantılar neticesinde forumun önemli gelişmelerinden biri olarak sayılan 'DSF Emek Ağı'nın kurulmasıydı. Emek ağı'nın hedefi; DSF içinde sendika ve emek üzerine çalışan STK'ların koordinasyonunu sağlamak ve DSF içinde emek konusuna bağlı sorunları görünür hale getirmek. DSF içinde emek konusunun ilk defa koordine bir şekilde tartışılması ise anlamlıdır. İklim Değişikliklerine Karşı Uluslararası Kampanya'nın düzenlediği 'iklim değişiyor,biz durdurabiliriz' başlıklı toplantıda iklim değişikliğinin somut etkileri üzerine konuşuldu. Farklı ülkelerin iklim değişikliğine bağlı olarak yaşadıkları sorunları ve geçmişte bunlara karşı yapılan eylemlerin konuşulduğu toplantı sonunda iklim değişikliği karşıtı bir yürüyüş gerçekleştirildi.

Forumun en önemli toplantılarından kabul edilen 'Savaş Karşıtları Buluşması' ve 'Sosyal Hareketler Buluşması' gerçekleşti ve bir dizi eylem takvimi belirlendi. Savaş karşıtları buluşması'nda genel olarak ABD ve Irak savaşı konuşuldu ve toplantı sonucunda 17-20 Mart tarihleri arasında dünya çapında büyük gösteriler yapılmasını planlayan bir sonuç bildirgesi hazırlandı. Bildirgeye göre; Mart ayında Ekvator'da askeri üslere karşı ağın başlangıç konferansı yapılacak, 30-31 Mart ve 1 Nisan'da Mısır'da beşinci Kahire konferansı toplanacak, Haziran'da Filistinlilerle dayanışmak için bir günlük gösteriler düzenlenecek, Haziran başında Almanya, Rostock'da yapılacak olan G8'e karşı büyük gösteriler düzenlenecek. Bildirgede gösterilerin talepleri ise şu şekilde yer alıyor:

- * Savaşı durdurun, askerleri eve getirin
- * Irak petrolünün kontrolüne hayır
- * Irak'taki tüm askeri üsler kaldırılınsın
- * Irak'taki kurbanların ve tutukların zararları karşılansın
- * Bölgesel savaşları durdurun
- * İsrail'in Filistin işgaline hayır. İsrail mallarına karşı boykotu destekleyin.

⁶⁹ 'Su' konusu DSF'nin gündemine ilk defa giriyor olması bakımından anlamlıdır.

- * İnan'a yönelik tehditlere hayır.
- * Afganistan'daki tüm askerler geri çekilsin!
- * Somali'yi bombalamayın!
- * Amerika'nın savaş tacirlerine verdiği desteği durdurun!
- * Darfur krizine barışçıl bir çözümü destekleyin!
- * Anti terör ismi altında insan hakları ve özgürlüklerinin kısıtlanmasını durdurun!

Sosyal Hareketler Buluşması ise forumun en kalabalık toplantılarından biri oldu. Katılımcılar arasında konuşma önceliği Afrikalı katılımcılara verildi ve Afrika'da savaş, AIDS, su ve temel ihtiyaçlara ulaşım hakkında kampanya ve projeler ele alındı. Sosyal hareketler buluşması'nda 2008 DSF'nin tüm dünyada küresel eylemler olarak yapılmasına yani toplanılmamasına karar verildi.(Mater 26.01.2007 Bianet)

Forum sırasında önerilen ve başlatılan kampanyalardan bazıları da şunlardı: 'Kent konut ve çevre' konusuyla ilgili, Uluslararası Konut Sakinleri Koalisyonu'nun (HIC) *Dünya Sakinleri Günü* ile 'Sakinlerin' (Inhabitants) Uluslararası İttifakı (IAI) adlı örgütün '*Sıfır Yerinden Etme*' kampanyaları. Noam Chomsky, Gabriel Garcia Marquez, Mary Robinson, Mario Soares ve Boutros Ghali gibi isimlerin desteklediği, Daniella Mitterand, Federico Mayor (eski UNESCO başkanı), Samir Amin (Mısırlı akademisyen) ve Kumi Naidoo'nun (CIVICUS Genel Sekreteri) '*Küresel örgütler sisteminde ciddi reform talep eden küresel bir kampanya*' için yayımladıkları manifesto ile 2006'da başlayıp 2009'da sona ermesi planlanan kampanya, ulusötesi şirketler ve Birleşmiş Milletler bünyesinde radikal reform gerçekleştirme ve Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kurumlara karşı yapılanmayı planlıyor(Morgül 2005, S.215; 2007, S. 11).

'Başka bir dünya' başlığında siyaset, demokrasi ve DSF'nin tartışıldığı toplantılarda hareketler arasındaki gerilimli tartışmalar devam etti(Wallerstein 2007). 7. DSF'ye geldiği sırada forum'un 'alternatif' olduğu konusunda kuşkuya düşüren noktaların hareketler açısından risk taşıdığını düşünenler arasında DSF'nin kurucularından Bernard Cassen ve ünlü aktivist Jose Bove da vardı. Cassen'in konuşmasındaki kaygı anlamlıdır: "*Bu uluslararası toplantılardan hiç eksik kalmayan, fakat küreselleşme karşıtlığını içselleştirmemiş bir tür jet*

sosyetenin ortaya çıkmasından korkuyorum"(Milliyet 22.01.2007, ' Afrika'daki Dünya Sosyal Forumu'nda hayalkırıklığı ').

Nairobi forumunda gerçekleşen, forumun yapısına işaret eden teknik sorunlar üç noktada görünür oluyor: Sponsorun bir cep telefonu şirketi olan CELTELL olması, yemek şirketinin savunma bakanlığı ile bağı, giriş ücretlerinin özellikle Afrika ve Kenya'lılar için çok yüksek olması ve bu sebeple Afrika konularının konuşulacağı forum Afrikalıların çoğunlukla katıl(ma)mamasından kaynaklı eksiklik.

4.13. 26 Ocak 2008 Küresel Eylem Günü

7. DSF'de alınan kararlar 8. DSF yerine küresel adalet, eşitlik ve özgürlük talebiyle tüm dünyada 26 Ocak'ta küresel eylem günü ilan edildi. 'Başka bir dünya mümkün' başlığında gerçekleşen eylemler 80'den fazla ülkede yapıldı(Erdoğan, Bianet 25.01.2008).

4.14. 9. DSF 27 Ocak-1 Şubat 2009- Brezilya Belem

9. Dünya Sosyal Forumu Brezilya'nın Amazon bölgesinde yer alan Belem kentinde 27 Ocak-1 Şubat 2009 tarihlerinde yapıldı. 9. Forum'un Belem'de düzenlenmesinin iki amacı vardı: Birincisi, amazon yağmur ormanları ile çevrili ve amazon nehri kıyısında yer alan Belem'de küresel ısınma, ormanların yok edilmesi gibi çevre konularına dikkati çekmek; ikincisi, yok olma sürecindeki yerel kültürleri ve halkları gündeme getirmek(Erdoğan, 29.01.2009, Bianet). Bu nedenle 9. DSF, başta Latin Amerika kıtasındaki Kızılderili halklar olmak üzere yerli halklara adandı. Ağırlıklı olarak Latin Amerika ülkelerinden olmak üzere 142 ülkeden yaklaşık 150 bin kişinin katılımıyla, 6 bin örgütün katkıda bulunduğu 2600 civarında etkinlik gerçekleşti. Ayrıca yerli halklar toplantılarına 3 binden fazla kabile ve etnik grup üyesi katıldı.Belem forumu için düzenleme komitesi çalışma grupları oluşturdu: İletişim, Metodoloji, Dinler Arası Diyalog, Seferberlik, Kültür ve Gençlik Kampı Örgütlenme Komitesi (COA) 9. DSF Düzenleme Komitesinin organize ettiği 'Başka bir dünya mümkün' açılış yürüyüşüne 150 bin kişi katıldı. Yürüyüş ve toplantılara destek veren, katılan bazı kurumlar şunlar: Brezilya Komünist Partisi, Brezilya Eko-Sosyalist Ağı, Para Eyaleti Tarihsel Miras Enstitüsü, Para Kızılderili Halklar Forumu, COIAB, Amazon Basın Örgütü (COICA), Andean Kızılderili Koordinasyonu (CAOI), Amapa Eyaleti Siyahi Kadın Enstitüsü (IMENA),

Para Eyaleti Afro Hareketi, Acre-Kaxinawa Kızılderli Konfederasyonu (Brezilya), Chiquitana Kızılderli Örgütü (Bolivya), Kürt Çalışma Ağı (Kurdish Network), Kolombiya Ulusal Kızılderli Halklar Örgütü (ONIC), Brezilya Feminist Hareketi, Küba Halklar ile Dayanışma Enstitüsü (ICAP), Duvar'ı Durdur Kampanyası (Filistin), Herriak Aske, Galiza Sempre Vakfı, CIEMEN, CAOİ, Küba Devrim Savunma Komitesi, Centro Espirita Casa do Perdao, Intersindical Alternativa de Catalunya, Joseph Irla Vakfı.Toplantılar Federal Pará Üniversitesi(UFRA) ile Federal Amazon Özerk Üniversitesi(UFRA) kampüslerinde gerçekleşti. Forum alanında ayrıca her sene olduğu gibi 2009'da da Gençlik Kampı yaklaşık 18 bin gencin katılımıyla yapıldı. ayrıca MST ve Via Campasia örgütlerine ait kamplar yapıldı.

9.DSF toplantıları 6 tema çerçevesinde gerçekleşti. Bunlar:

1. İletişim, Kültürler ve Eğitim: Dinamiklerin Demokratikleştirilmesi Ve Alternatifler,
2. Çeşitlilik, Kimlikler ve Hareketlerden Genel Görüntüler,
3. Emperyalist Stratejiler ve Halkların Direnişi
4. İktidar, Politikalar ve Toplumsal Özgürleşme İçin Mücadele
5. Doğal Kaynaklar ve Yaşama Hakkı: Yağmacı Sivil Modellere Karşı Alternatifler,
6. Emek, Sömürü ve Yaşamın Üretimi.

Belem Forumu'nda öne çıkan konular kriz, su hakkı ve mücadelesi, yerli halklar, iklim ve çevre tahribatları oldu. forumla ilgili dikkat çeken unsurlardan biri sosyal hareketlerdeki ortak mücadele eğiliminin ve antikapitalizm vurgusunun artmasıydı(Erdoğan, Bianet, 08.02.2009). Bu değişim yine krizle mücadele konusundaki tartışmalarda ortaya çıkmıştır. Forumun birinci günü, 28 Ocak 2009, 'İklim Değişikliği - Orman Tahribatı', 'Enerji Modelleri – Orman'daki Barajlara Karşı Mücadele' , 'Köle İşçiliği', 'Kimlik - Halkların Kültür ve Gelenek Reasüransı' , 'Dünya Ekonomi Krizi ve Solculuk' gibi başlıklardan oluşan toplantılar yapıldı. Aynı gün 'Dünya Kadın Yürüyüşü' bir sonraki yılın eylem planlarını tartıştığı kadın toplantısı yapıldı. 29 Ocak 2009'da , toplantıların ikinci gününde, 'Globaleşme Çağında Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Etme Hakkı', 'Devletsiz Halkların Sosyal Değişimi ve Özgürleşme Faktörü-Devletsiz Halklar', 'Eko-Sosyalist Alternatif', ' Uluslararası Küba'yla Dayanışma Hareketi - Küba Devrimi'nin 50. Yılı'

başlıklarında toplantılar yapıldı. ‘devletsiz halklar’ ile ilgili yapılan toplantılardan bazılarını organize eden oluşumlardan biri de Kürt Çalışma Ağı idi. Bu toplantılarda Türkiye’den Şeyhmus Bayhan ve Mezopotamya Sosyal Forumu’ndan Barış Dikilitaş konuşmacı olarak katıldı. Yerel hakların toplantılarında Bolivya, Katalonya, Bask Bölgesi, Cezayir, Galiçya, Uruguay’dan temsilciler konuşmacıydı. Forum’da önemli tartışmaların yapıldığı toplantılardan biri ‘Irak-İsrail-Filistin ve Ortadoğu’ başlıklı savaş konulu toplantı oldu. daha çok İsrail- Filistin konusunun gündemde olduğu toplantıdaki tartışmalar, forumun son günü, İsraille karşı boykot ve Filistinle dayanışma etkinlikleri kararları alınması zeminini oluşturdu. Belem’de ele alınan önemli konulardan biri de tüm dünyada etkili olan finansal krizin kent yaşamı ve insan yerleşimleri üzerindeki tehditleriydi. "kentsel hakların" tartışıldığı toplantıda, kentsel organizasyonlar ve katılımcılar:

- Zorla tahliye işlemlerinin yapılmadığı, yapısal kent reformu düşüncesine dayanan "Kent Hakkı" yaklaşımını desteklemek ve tanıtmak gerektiği,
- 2010 yılında Rio de Janeiro’da düzenlenecek Dünya Kentsel Forumu’da, katılımcıların UN-Habitat kapsamında da aktif görev alabilmeleri için gerekli demokratik ortamın hazırlanması,
- Dünya Kentsel Forumu’nun hazırlanmasında ve gelişiminde "Kent Hakkı"nın yer alması gerektiği, şeklinde bir dizi kararlar aldı(‘Dünya Sosyal Forumu’nda, Kentsel Haklar Ele Alındı’, 5 Şubat 2009, Karabaş, arkitera.com).

DSF 2009’un 2. günü gerçekleşen önemli toplantılardan biri de Brezilya devlet başkanı Lula Da Silva’nın önderliğinde, devlet başkanları Hugo Chavez (Venezüella), Evo Morales (Bolivya), Rafael Correa (Ekvador) ve Fernando Lugo(Paraguay) konuşmacı olarak katıldığı ‘ Latin Amerika Halklarının Entegrasyon Olasılığı’ başlıklı toplantıydı. Toplantıya hakim olan ‘Çok güvendikleri neoliberal kapitalizm çalışmıyor’ sözü/düşüncesiyle bağlantılı olarak kriz ve alternatiflerin konuşulması; DSF’nin çok çözüm önerilerine yaklaşması açısından olumlu bir hareketliliğe, DSF’nin başlangıcından bu yana ‘alternatif’ olma arayışının sistem içi oluşunu yinelemesi bakımından açmaza işaret eder. Aynı tarihlerde gerçekleşen DEF’e gitmeyip DSF’ye katılan Lula, sosyal politikaları ön plana çıkartan konuşmasında devletin bankaları değil yoksul halkı koruyucu önlemler alması, yeni iş alanları açması gerektiğini söyledi(Tansever, 5 Şubat 2009, sodap.org). Krize ve baskı odaklarına karşı durmak için ülkeler arası işbirliğine ve devletlerin bu süreçte sosyal adalet için

planlamaya yönelmesi gerektiğini söyleyen Correa, ‘içinde yaşadığımız akıl dışı sistemin açgözlülüğüne karşı’ forumların önemine dikkat çekerek ‘kriz için çözüm sosyalizmdir.’ dedi. Lugo ise Latin Amerika’nın yeni bir umut olduğunu vurguladı. Morales ve Chavez ülkelerinin gündemlerinden bahsederek, sosyal adalet, eşitlik için ‘başka bir dünya düzeni’ gerektiğini dile getirdiler. Morales ayrıca ABD politikalarını eleştirdi. Chavez krizden çıkış yolunun başka bir yapılanma ve krizden çıkış için saldırı taktiği ile olacağını bunun içinde DSF’nin politik gücü ele alıp ‘saldırı’ya geçmesi gerektiğini dile getirdi(Tansever, 5 Şubat 2009).⁷⁰ Bu toplantının forum’a kattığı havayı olumlu olarak görüp ‘DSF’nin henüz başaramadığı küresel politik güç olma haline en yaklaştığı forum’ yorumunu yapanların çoğunlukta olmasına karşı, eleştirenler ve devlet başkanlarının tekrar ve şov yaptığı yorumunda bulunup forum sırasında protesto edenler de vardı. Bu eleştiriler, özellikle krize karşı ön plana çıkan önerilerin, aynı tarihlerde gerçekleşen Davos’ta da krize karşı sunulan önerilerin benzerlik göstermesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin halkın alım gücünün artırılması için sosyal program hazırlanması önerisi gibi. DSF’nin bileşenlerinin, çoğunluğunun, yapısının gerçekte kapitalizme değil ‘neoliberal kapitalizm’e karşı olduğu savı DSF’nin başlangıcından bu yana vardır. ancak son yıllarda DSF’nin varlığının ve gerekliliği üzerine yürüyen tartışma ve politik güç olma çağrısı ile beklentiler de artmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, 9. DSF devlet başkanları konuşması sırasında ‘Lula, Obama, Chavez kapitalizmi yönetmek barbarlıktır’ sloganlarıyla tepki gösterilmesinin ve bazı kesimlerin başkanların kapitalizmi aşmaya değil korumaya çalıştıkları yorumu haksız değildir(25 Şubat 2009, ‘Dünya Sosyal Forumu’nda yeni bir şey yok’, ydicagri.net). ancak bu durum DSF’nin başlangıcından bugüne değin varolan çizgisine ters değildir. Lula’nın ‘değişim var, istediğimiz gibi değil, ama var.’ dediği bazı kesimlere ve hareketlere değişim olarak görünmemektedir. Bu sebeple 9. DSF’de ön plana çıkan ortak mücadele ve antikapitalizm vurgusunu güçsüz bulmuş, ‘yeni’ bir şeyin olmadığını dile getirmişlerdir.

9 DSF’de önemli tartışmalar yapılan ve kararlar alınan konulardan biri de ‘su’ meselesiydi. Dünyadaki su kaynaklarına erişim ve suyun özelleştirilmesine karşı ortak mücadele eden örgütlerden oluşan ‘su ağı’ dört önemli toplantı düzenledi. birincisi; ‘dünya su

⁷⁰ Chavez’in, düşüncelerine hakim olan paradigma ‘21. yüzyıl sosyalizmi’dir. konuyla ilgili ayrıntılı çalışma için baknz: 21. Yüzyıl Sosyalizmi-Küresel Kapitalizmden Sonra Ekonomi, Toplum ve Demokrasi, Heinz Dieterich, pencere yayınları, 1. basım 2007, istanbul. (Dieterich aynı zamanda Chavez’in danışmanlarından biridir).

forumu çerçevesinde su kaynaklarının alternatif yönetimi' isimli toplantı. Dünya su forumu'na karşı gerçekleştirilecek etkinlikler planlandı, 'Suyuma Dokunma Kampanya'sının 20-22 mart 2009 tarihinde İstanbul'da düzenleyeceği Alternatif su forumu ile ilgili katkı ve öneriler konuşuldu. İkincisi; 'Küresel düzeyde su hakkı: gıda krizinin, iklim değişikliğinin ve su mücadelesinin etkileri' başlıklı toplantıda yok edilen ormanların, iklim değişikliğinin, biyo çeşitliliğin uğradığı tahribatın su sorununa etkileri anlatıldı. Farklı ülkelerde su ile yaşanan sorunların ve mücadelelerin aktarıldığı toplantıda suya ulaşımın insan hakkı olduğunun kabul edilmesi ve anayasalara konması gerektiği ifade edildi. MST hareketinden Jose Martin '*su bir medeniyet sorunu. kapitalizm artık medeniyeti geliştirmiyor. sosyal ve ekonomik barbarlığı geliştiren sistem, doğadan ve toplumdaki yabancılaştı, gezegeni yok olma noktasına getirdi.*' ifade ederek Brezilya'daki hidroelektrik santrallerine karşı mücadeleden bahsetti(Erdoğan, 02.02.2009, Bianet). Üçüncüsü; su yönetimi üzerine gerçekleşen toplantıda Latin Amerikalı katılımcılar su hakkının anayasaya girmesinin yeterli olmayacağını, herkese yeterli oranda su ulaştırılmasının garanti altına alınması gerektiğini söylediler. Su hakkının dışında, su yönetimiyle ilgili olarak su yöneticilerinin de yerel seçimle seçilmesi gibi demokratikleşme talep ve önerileri tartışıldı. dördüncüsü; forumun son günü yapılan 'iklim değişikliği meclisi' toplantısında, 'kapitalizm öldürüyor. yüzlerce yıldır kapitalizm kültürümüzü yok ediyor, emeğimizi sömürüyor, çevremizi zehirliyor. şimdi, iklim krizi ile birlikte, dünya artık yeter diyor, Ya Basta!' diyerek 12 aralık 2009'da yapılacak küresel eylem günü çağrısı yapıldı. Bu tarihte tüm dünyada ve Kopenhag'da küresel iklim değişikliğine karşı olan hareketler buluşma kararı aldı.(Erdoğan, 2 Şubat 2009, Bianet).

Forumun son günü yapılan 'iklim değişikliği meclisi' dışında kadın meclisi ve toplumsal hareketler meclisi yapıldı. kadın meclisi yayınladıkları sonuç bildirisinde⁷¹ şu çağırışı yaptılar:

'8 Mart'ta ve 2010 Küresel Eylem Haftası sırasında dünyanın dört bir yanından kadınlar olarak bizi ezen ve sömüren kapitalist ve ataerkil sisteme karşı çıkışta birleşeceğiz. Sokaklarda ve evlerimizde, ormanlarda ve kırlarda, mücadelede ve gündelik hayatımızı sürdürdüğümüz alanlarda başkaldırımımızı ve seferberliğimizi

⁷¹ Sonuç bildirgesinin tamamı için ' Dünya Sosyal Forumu 2009, Belém do Para, Brezilya Kadın Meclisi Sonuç Bildirgesi', 1 Şubat 2009, <http://www.solplatform.info/toplumsal-cinsiyet/4382-dunya-sosyal-forumu-2009-kadin-meclisi-sonuc-bildirgesi.html> Erişim 25.12.2012

devam ettireceğiz.’ (<http://www.solplatform.info/toplumsal-cinsiyet/4382-dunya-sosyal-forumu-2009-kadin-meclisi-sonuc-bildirgesi.html> 25.12.2012)

Toplumsal hareketler meclisi ise ‘Krizin faturasını biz değil zenginler ödemeli!’ diyerek sonuç bildirgesini yayınladılar ve 2009 yılının eylemleri için çağrı yaptılar. Bu eylemlerin taleplerinden bazıları şöyle (Tansever, sodap.org, 5 Şubat 2009, erişim 25.12.2012):

- Bankalar kamulaştırılsın
- Krizden etkilenen iş yerlerinde ücret/maaş indirimine hayır
- Yoksullar için yemek ve enerji tüketimi garantisi verilsin
- Tüm yabancı askerler Irak ve Afganistan’dan çekilsin
- Yerli halklar için bağımsızlık ve otonomi
- Herkese toprak, iş, eğitim ve sağlık hakkı
- Medya ve bilgi demokratikleşsin

Bildirgede yayınlanan ve toplantılarda kararları alınan eylem takvimi ise şöyle:

- 28 Mart - 4 Nisan 2009 tarihinde, Kapitalim ve Savaşa Karşı Küresel Eylem Haftası (Bir hafta boyunca tüm dünyada çeşitli eylemler yapılması öngörülüyor.);
- 2 Nisan – Londra’da gerçekleşecek G20 zirvesine karşı Eylemler (Bu toplantıya G20 üyesi olan Brezilya ve Arjantin başkanları IMF, DB VE DTÖ ile ilgili reform önerisinde bulunacak);
- 30 Mart - Savaş ve Krize Karşı Eylemler,
- 30 Mart – İsrail’e Karşı Boykot, Yatırım Çekme ve Müeyyideleri Teşvik Amaçlı Filistin Halkı ile Dayanışma Günü (Bu tarih Filistinlilerin topraklarına dönüş günü);
- 4Nisan - 60. Yıldönümünde NATO Karşıtı Eylemler
- 8 Mart - Uluslararası Kadınlar Günü;
- 17 Nisan - Uluslararası Gıda Günü;
- 1 Mayıs - Uluslararası İşçi Bayramı;

– 12 Ekim- Yaşamın Sömürülmesi ve Metalaştırılması Karşısında Tabiat Ana için Küresel Mobilizasyon.⁷²

Belem Sosyal Forumu'nun son günü Ernesto Che Guevara'ya adanan kültür gecesi yapıldı.

Belem Sosyal Forumu, DSF'de bitmeye başlayan hareketliliğin tekrardan ivme kazandığı, toplumsal hareketler açısından umut veren bir özelliğe sahip oldu. Belem forumuna hem siyasi partiler katılabildi hem de asambleler asamblesi ile bir çok hareketin birleştirildiği bir sonuç çıkartılabildi.

4.16. 11.DSF Senegal-Dakar 6-11 Şubat 2011

11. DSF Senegal'in Dakar kentinde 6-11 Şubat 2011 tarihlerinde gerçekleşti. 3. kez Afrika kıtasında yapılan(2006 Bamako, 2007 Nairobi) foruma 132 ülkeden 75 bin kişi katıldı. 1205 kayıtlı kuruluştan 4072 delegenin katıldığı ve 228 medya mensubunun izlediği forumda, 50 adet kültürel etkinlik (DSF komisyonunun açıkladığı rakamlar) ve 1200 bağımsız etkinlik yapıldı (www.fsm2011.org/en/figures). 6 Şubat 2011'de yapılan açılış yürüyüşüne 60 bin kişi katıldı. Forumu ve aynı zamanda yürüyüşe katılanlar arasında Bolivya devlet başkanı Evo Morales, Fransa sosyalist parti lideri martine aubry ve o sıralarda isyanların ve hareketlerin gündemde olduğu Arap ülkelerinden temsilciler vardı(<http://www.kesk.org.tr/node/512>). Ana teması 'kapitalizmin krizi ve uygarlık krizi' olan 11. Dsi'nin Afrika kıtasında yapılıyor olması Afrika sorunlarına odaklanmasını da beraberinde getirmiş bu doğrultuda katılımcıların yaklaşık %70'ini Afrika ülkelerinden gelenler oluşturuyor. Genel olarak 12 tematik başlık altında göç, kadın, çevre, küresel gıda krizi, azgelişmişlik, tarım, sağlık, sosyal güvenlik, su sorunları, yönetim ve askeri harcamalar konuları, Afrika özelinde Afrika'da gıda ve sağlık sorunu, toprakların verimli kullanımı, doğal kaynakların kullanımı, Afrika'da kadın hakları, eğitim sorunları, silahlanma ve terör, kalkınma, vergilendirme, sosyal adalet ve sosyal güvenlik, çocuk kaçakçılığı, su sorunu, kültürel, siyasi ve sosyal dayanışma ve Kolonyalizm

⁷² Bu tarih 'İspanyol sömürgecilerin Latin Amerika'ya ayak bastıkları gün' olarak görüldüğünden halkların öfkelerini dile getiren gün olarak belirlendi. Dünyanın her yerinde yerli halkların hakkı savunulca. <http://www3.nd.edu/~avelitch/Velitchkova09WindowsNinthWSFBelem.pdf>

gibi konular tarafında tartışma ve toplantılar gerçekleştirildi (Birgün, 7.02.2011) Ayrıca aynı tarihlerde Tunus ve Mısır'daki halk isyanları forum gündeminde yer yer aldı. Açılış yürüyüşünde konuşma yapan Morales, direnişe ve farklılığa ihtiyaç olduğunu söyleyerek Tunus ve Mısır'daki halk hareketlerinin değişimin işaretleri olduğunu ve desteklediğini dile getirdi. Mısır halkının 'Amerikan emperyalizmine karşı' ayaklandığını ve üç düşmanın olduğunu söyledi: neoliberalizm, neosömürgecilik ve emperyalizm. Morales konuşmasında su telekomünikasyon ve ulaşımın özelleştirilmemesi gerektiğini vurguladı. aynı toplantıda Aubry da, Afrika'ya acımdan vazgeçilmesi gerektiğini ve tunusta yaşananların, Avrupanın unuttuğu, halkın kendi kaderinin hakimi olmasının göstergesi olduğunu söyledi (Timeturk 8.02.2011).

Forumun ikinci günü 'Afrika ve diaspora' olarak ilan edildi ve Afrika sorunları yoğunluklu olarak tartışıldı. Aynı gün eski Brezilya devlet başkanı Lula de silva ile bolivya devlet başkanı Evo Morales'in de katıldığı 'Dünyanın Jeopolitik Tablosu' başlıklı bir oturum yapıldı. Kaynaklara ulaşım ve tarımın yanı sıra göçmenler ve göçmenlerin sorunları da çok tartışılan konular arasındaydı. Eski Brezilya devlet başkanı Lula de silva ve fransız sosyalist parti lideri marine aubry, bir sonraki G20 zirvesini ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliği üzerine tartıştıkları bir oturumdabiraraya geldiler. Lula konuşmasında işsizlikten bahsetti.

Forumun üçüncü günü, Filistinle dayanışma günü olarak ilan edildi . 7 etkinlik Filistin'i gündeme aldı ve üç tanesi 'gazze özgürlük konvoyu' ile ilgiliydi. Filistin konulu etkinlikler en yoğun katılımın olduğu toplantılarda ve buralarda İsrail'in boykot edilmesi yoğun olarak ele alındı. Forum'da yoğun olarak tartışılan diğer konular, Tunus ve Mısır'daki hareketler, Cezayir ve Fas arasındaki batı sahra sorunu, kadın sorunu ve feminizim(kadın hareketleri daha çok Afrika kıtasından olması sebebiyle oldukça ilgi gören toplantılar arasındaydı) ile Afrika ülkeleri dışındaki bir çok ülkedeki ekonomik ve siyasi sorunların konuşulduğu toplantılara yer verildi.

Dakar forumunda yaşanan teknik sorunlar ve gündemin ağırlıklı olarak Afrika ve Mısır ve tunus'a yönelmiş olması DSF'nin gündemde çok yer almamasının sebepleri olarak gösterilebilir. Wallerstein'ın aktardığına göre, Senegal hükümeti forum başlamadan önce

forum masraflarının üçte ikisini karşılayacağını tahayyüt etmiş ancak bunu yerine getirmemişti. Bu finansal kaybın yanı sıra hükümet forumu engellemek için yoğun bir çaba göstererek forumun yapılabileceği üniversitede forum için ayarlanan 170 salondan sadece 40 tanesinin kullanımına izin vermişti. Programın aksaması büyük bir karşıklık yaratsa da üniversite kampüsüne çadırlar kurularak sorun giderilmeye çalışılmıştı(Wallerstein, 11 Şubat, 2011, <http://www.sendika.org/2011/02/dunya-sosyal-forumu-misir-ve-degisim-immanuel-wallerstein/>). Wallerstein forumla ilgili olarak; tartışılan başlıkların birbiriyle bağlantılı oluşunu sorunların iç bağlantılarını yakalayan geliştirici tartışmaların bir sonucu ve forumun başarısı olarak yorumlamaktadır. Bununla bağlantılı olarak forumun son iki günün de yapılan bir çok konu ve sorunla ilgili toplanan meclislerin ortak hareket kararı wallerstein'ın destekler niteliktedir.

Son gün yapılan meclis toplantılarının sonuçları doğrultusunda hareketler için çağrı ve eylem takvimleri belirlendi. DSF sosyal hareketler meclisi sonuç bildirgesi bu doğrultuda tüm ülkelere halkların haklarını ele alması ve kapitalizme karşı mücadeleyi güçlendirmek için çağrıda bulundu. Bildirgede yer alan bazı eylem günleri şöyle:

- 20 Mart - Arap Ve Afrika Halklarıyla Dayanışma Günü
- 12 Ekim - Kapitalizme Karşı Hareket Günü
- G8 Ve G20 Toplantılarına Karşı Protestolar
- 18 Aralık – Irkçılığa Karşı, Göçmenlerin, Mültecilerin Ve Yerinden Edilen İnsanların Hakları, Eşitlik Ve Onuru İçin ‘Küresel Eylem Günü’ (fsm2011.org/en/december-18th-2011).

4. 18. Diğer Sosyal Forumlar

Porto Algere’de 2. DSF’nin yapıldığı sırada, forumların coğrafi, yerel ve tematik olarak da yapılması gerektiği, böylece tüm hareketlerin foruma dahil olmasının mümkün olacağı düşüncesi ortaya çıktı. DSF’den önce zaten belli ülkelerde bazı hareketler düzensiz ve farklı temalarda forumlar düzenliyordu. Hem DSF organizasyonunun açısından sıkıntı oluşturan katılım sayısı hem de katılım gerçekleşemediği noktada hareketleri birleştirecek bir güç

yaratma gerekliliği bu fikri güçlendirdi. Kısa sürede Avrupa Sosyal Forumu, Asya Sosyal Forumu, Afrika Sosyal Forumu, Türkiye Sosyal Forumu, Mezopotamya Sosyal Forumu gibi yerel forumlar düzenlenmeye başladı. DSF dışındaki diğer forumların ortak özelliği temel olarak DSF'nin şartını kabul etmesiydi. Buna göre, DSF'nin ilkelerinden olan forumun ortak bir sonuç bildirisi yayınlamayacağı, forum adına eylem kararı alınamayacağı, forumlara siyasi örgütlerin katılmayacağı gibi kurallar geçerliydi. Ancak bu ilkelerin değiştirildiği, dönüştürüldüğü noktada daha özgün ve hareketler adına umut vadeden forumlar gerçekleşebildi. Bu forumlar arasından, DSF'den sonra Avrupa'daki hareketlerin çokluğundan ve dinamikliğinden kaynaklı, en geniş çaplı ve etkili olan forum Avrupa Sosyal Forumu(ASF)dir.

4. 18. 1. Avrupa Sosyal Forumu

'başka bir Avrupa mümkün'

Avrupa Sosyal Forumu süreci, DSF'de alınan karardan sonra başladı ve ilk hazırlık toplantısı 9-10 Mart 2002'de Brüksel'de yapıldı. Bu toplantıda forumun nasıl faaliyet göstereceğine dair yol haritası çizildi. Bu toplantıda İtalya toplumsal hareketlerinden iki temsilci Raffaella Bolini ve Luciano Muhlbauer ASF süreci ve çerçevesini anlatan bir yazı yazıp bunu dağıttılar (Şensever, 2003,s. 60). Bu yazıda, ASF'nin savaşa ve neoliberalizme karşı olduğu belirtilerek Avrupa'da öncelikli olan 3 temel meselenin öncelikli olduğu vurgulanmaktadır(Şensever, 2003,s. 60):

- Sosyal haklar ve yurttaşlık haklarıyla ilgili süreç
- Avrupa Birliği'nin inşa süreci (Avrupa Anayasası ve Yasaları)
- Avrupa'nın dünyaya karşı sorumluluğu.

Bu metinde ASF'nin sadece AB sınırları içinde kalmayacağı, özellikle Filistin halkıyla dayanışma içinde olunacağı da belirtiliyor. ASF'nin 2. hazırlık toplantısı ise 11-12 Mayıs 2002 tarihlerinde Viyana'da yapıldı. Doğu Avrupa'nın katılımının yüksek olduğu bu toplantıya 12 ülkeden 40 temsilci katıldı. Toplantı sonucunda İtalya'nın Floransa kentinde yapılacak 1. ASF için, ulusal düzeyde serbest ancak Avrupa düzeyinde DSF temsilini gözardı edemeyecekleri kararına varıldı. Yani, toplantılar, basın açıklamalarında siyasi partiler doğrudan söz sahibi olamayacak ya da kendini konumlayamayacak, Ancak ASF'ye

katılabilecekleri kararı verildi(Şensever, 2003, s.61). Böylece DSF'nin siyasi partilerin katılımı konusundaki katı ilkesinin biraz olsun dışına çıkmış oldu. Ardından 12-14 Temmuz 2002 Selanik ve 4-6 ekim 2002 Barcelona'da iki toplantı daha yapılarak sürecin organizasyonu ve programa karar verildi. Ardından 6-10 Kasım 2002 tarihlerinde 1. ASF Floransa'da yapıldı. 105 ülkeden 60 bin kişinin katıldığı foruma, Alex Callinicos, Bernard Cassen, Christophe Aguiton, Samir Amin, Naomi Klein, Susan George, Tariq Ali, Walden Bello, Michael Albert gibi isimler katıldı. 2001'de eylemler sırasında polisin bir kişiyi öldürmesinden kaynaklı forum sırasında hükümet ve eylemciler arasında gergin bir hava olsa da forum beklenildiğinden daha iyi gerçekleşti. Forum'un son günü gerçekleşen ve 1 milyon kişinin katıldığı Avrupa savaş karşıtı eylem bunun bir göstergesi oldu. ASF'ye katılan sosyal hareketler forum sonunda 'Savaş Karşıtı Çağrı' metni yayımladılar(Şensever, 2003, s.64,65). Bu metin, 11 Eylül saldırıları ardından başlayan savaş sürecine net bir tavır koyması bakımından önemlidir. 1. ASF, yükselen mücadele dalgasına ivme kazandırdı ve savaş karşıtı hareketin önemli bir tetikleyicisi oldu.

Floransa'da gerçekleşen 1. ASF'den sonra, 12-16 Kasım 2003 tarihleri arasında Paris'te 2. ASF, 3. ASF 12-17 ekim 2004 tarihlerinde Londra'da, 4. ASF 4-7 Mayıs 2006 tarihlerinde Atina'da, 5. ASF 17-21 Eylül 2008 tarihleri arasında İsviçre'nin Malmö kentinde, 6. ASF 1-4 Temmuz 2010 tarihleri arasında İstanbul'da, 8-11 Kasım 2012 tarihlerinde tekrar Floransa'da gerçekleşti.

ASF, Avrupa'daki hareketler ve güçlü sendikalarından kaynaklı DSF'ye göre daha somut meselelerle ilgilendiği söylenebilir (Yıldırım 2011, s.411). Hem ekonomik kriz sonrası yaşanan işsizlik gibi sorunlardan hem de ABD'nin Irak'a savaş açtığı dönemde forumun oluşturulması hareketlerin daha canlı olduğu bir döneme denk gelmesi de büyük etkenler arasında. ASF, DSF'den farklı olarak gündemine taşıdığı konular (örneğin, AB süreci) dolayısıyla siyasi aktör olmaya daha yakın ve hatta hareketlerin bu yönde ilerlemesini talep ettiği bir konumdadır.

4. 18. 2. Akdeniz Sosyal Forumu

Akdeniz Sosyal Forumu, DSF’de yerel, bölgesel forumların yapılmasına yönelik alınan karar doğrultusunda, akdeniz bölgesindeki hareketleri biraraya getirmek amacıyla Mayıs 2003’te yapılan hazırlık toplantılarıyla süreci başlamıştır (Şensever 2003, s.78).

5.SONUÇ

Toplumsal hareket ister doğrudan iktidar yapısına karşı yönelen nitelikte olsun ister yaşama ile ilgili farklı taleplere yönelen nitelikte olsun, öznenin siyasal katılımı söz konusu olduğundan siyasal bir niteliği zorunlu olarak taşır. Özne ve hareket ilişkisi birbirini önceleyen değil çift taraflı, birbirine bağlanan nitelikte düşünüldüğünde bu zorunluluk ilişkisi daha iyi anlaşılacaktır. Merkezlessiz ya da merkezi örgütlenmeler, eylem biçimlerindeki şiddetli ya da şiddetsiz eğilimler, doğrudan sistem karşıtı ya da hakların kazanımına yönelik-sistem içi- gibi ayrımlar, hareketlerin özünü oluşturan, siyasî özelliğinden ayrı algılanamaz. Buradan hareketle, toplumsal hareket literatüründeki tartışmalardan ve birikimden yola devam ederek toplumsal hareketlerin siyasaldan ve dolayısıyla siyasalın katılımı söz konusu olduğu için ekonomiden kopuk düşünülemez.

Toplumsal hareketler, vurguladıkları, amaçladıkları her ne olursa olsun, içinde yaşanan sistemin dayatmalarından, krizlerinden, kırılmalarından bağımsız olması mümkün değildir. Her hareket bir karşı-ateştir. Bir ateşin nerede, ne zaman ve nasıl gerçekleştiği anlaşılması bakımından önemlidir ancak ateşin hangi yapıda meydana geldiği bilindiğinde iç ve dış bağlantıları kurmak ve en önemlisi yapının yol haritasını kavramak mümkün olacaktır.

Sınıf mücadelesinden, sosyal hareketlere doğru evrilen süreci izlemek, bir nevi kapitalist sistemin siyasal, sosyal ve ekonomik yaptırımlarını kapsayan yolculuğu izlemek demektir. Çalışma boyunca bu yol haritasından kopmamaya çalışarak ele alınan konular, üstelik toplumsal hareket gibi dinamik bir konu bile, hem dönemler arası geçişler hem de tartışmaların seyri bakımından ufuk açıcı olmuştur.

Kapitalizmin krizlerine, yinelenen ve yenilenen özelliklerine paralel olarak var olagelen toplumsal hareketlerdeki kırılmalar; farklılaşan özellikleri bakımından kopuk, sisteme içkin yapısal özellikleri bakımından süreklilik arz eder. Örneğin işçi mücadelesinden sosyal hareketler tanımına doğru geçilen süreci ele alırken bu iki eksen etrafında teoriler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bazı düşünürler tarafından doğrudan Marksist sınıf mücadelesi yaklaşımının aşılması olarak görülen sosyal hareket kavramlaştırması, bazıları

açısından ise sadece farklılıklarından kaynaklı yeni bir tanım getirme ihtiyacından çıkmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde toplumsal hareketler konusundaki öne çıkan teoriler ele alınırken de, ikinci bölümü oluşturan 1990'lardaki hareket örnekleri ele alınırken de arka planda 'değişen ne?' sorusu sorulmuştur. Bu bağlamda yeni toplumsal hareket teorilerinin 'sınıf' bakış açısının terki ile inşaa ettikleri hareket tanımı bütünüyle hareketleri analiz etmekte yetersiz kalmaktadır. Diğer yandan farklılıkların vurgulanmadığı 'tek tipli mücadele'nin gerçekleştiği savunusu da eksik kalmaktadır. Kapitalist sisteme özgü olan sınıflı toplum yapısı çözülmediği sürece sınıflardan ve sınıf mücadelelerinin bittiğinden bahsedilemeyeceği gibi, bugüne dair analizleri de tarihten kopuk yapmak olanaklı değildir. Öyleyse toplumsal hareketleri, farklılıkları ve benzerlikleriyle ele alırken kullanılması gereken kavram 'sınıf'tır. Bu yeniden kavramlaştırma çabası çok farklılıklarıyla yeniden anlama çabasıdır. Hareketlerin yöneldikleri farklı alanlardan kaynaklı hepsinin antikapitalist bir karakter göstermesi beklenemez ancak tüm kırılmaların ve zorlukların içinde bulunulan sistemden kaynaklı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Toplumsal hareketleri, sınıf mücadelelerinden kopartıp sosyal haklar için harekete indirgemek de varılacak sonuçlar ve çözümler açısından yeterli olmayacaktır.

Toplumsal hareketler tarihi açısından yaşanan kırılmalar hareketlerin karakteristik özelliklerini yansıttığı gibi dönemin değişikliklerini de göstermektedir. Şiddetsiz, merkezsiz protesto biçimleri ilk olarak kadın hareketi, barış hareketi, çevre hareketi gibi farklı amaçlara yönelen hareketlerde görülür. Biçimleri bakımından farklılık yaratmaya ve medya aracılığıyla sesini duyurmaya yönelen 1968 ve sonrasındaki hareketler 1994'e kadar parçalı ve dağınık yapısını sürdürmüştür. 1994'teki NAFTA'ya karşı Zapatista hareketi ile internet teknolojilerinin haber alma ve benzer durumda insanlara ulaşma amacıyla, ilk defa, organize bir şekilde kullanıldığı görülür. Bu parçalı karakterin ortaklaşabilmesi için 'ağ'lar ile hareket etme yöneliminin başlangıcıdır denilebilir. 1999 Seattle eylemlerinde 'ağ' örgütlenmesi ve organizasyonu daha açık bir şekilde görülmektedir. Coğrafi sınırları aşan, bir çok farklı karakter ve yönelimdeki hareketin, küreselleşme adı altında dünyayı merkezi etki alanına aldığı sembollere-kurumlar, anlaşmalar- karşı protestoları sırasında da İnternet etkin bir şekilde kullanılmıştır. Eş zamanlı gerçekleştirilen eylemlerde haber alma ve kendi medyasını, gündemini yaratma; başlı başına küçük 'dev' yöneten gruplarına karşı, büyük bir ses ve farkındalık yaratma yönelimi aynı şekilde hareketlerin hem ortak bir zeminde buluşup

paylaşım ve çözümlere yönelik tartışma hem de kendi toplantı ve gündemini yaratma isteğiyle forumları doğurmuştur. Forumlar hareketlerin amaçları, mekânsal yayılımı ve o dönemin dünya ekonomisindeki gelişmelere bağlı olarak hareketlerin ortak zeminde buluşma ihtiyacından ortaya çıkmıştır.

Toplumsal hareketler, her dönemde düz bir doğrultuda gerçekleşemez ve aynı canlılığı koruyamaz. Bunun sebebi hareketlerin temelde onları organize edecek bir yapı ile hareket etmeyişleri, böyle hareket ettiklerinde bile dinamik ve sabitlenemeyen karakterde olmalarıdır. Bir hareketi, merkezsiz bir hareketi, uzun süre aynı güçte aynı canlılıkta tutmak mümkün değildir. Eğer uzun süre böyle bir düzlemde kalabiliyorsa, bu, kırılmalar dönemine denk gelmiş, içinde bir çok karşı çıkışı da barındıran niteliktedir denilebilir. Küreselleşme Karşıtı Hareketler buradan hareketle, hareketler açısından bir kırılma döneminin işareti ve dalga dalga yayılıp görece uzun sürmesi bakımından güçlü bir birikimin patlaması olarak görülebilir. Sosyal Forum sürecini bu koşullar çerçevesinde değerlendirdirildiğinde, hareketlerin dinamizmine yapısal zıt/yerleşiklik demek olan forumların hareketleri dinamik tutmasını beklemek çok gerçekçi değildir. Aslında bunu iki taraflı okumak gerekir: Hem forumların hareketleri dizginlemesi hem de hareketlerin zamanla azalarak forumların gücünü bitirme yoluna götürmesi. Yerleşiklik bir süre sonra kurumlaşma ve yapılaşma eğilimini beraberinde getirir. Düzenli olarak yapılması planlanan hareketleri esas alan buluşmaların yapılaşma eğilimi, dünyadaki hareketlerin çeşitliliği ve motivasyonu gözönüne alındığında sönümleyici bir süreci getirmesi muhtemel denilebilir. Bu karşılıklı hem olumlu hem de olumsuz etkileşim, sosyal forumların özünde bir demokrasi arayışının dışavurumu olduğu gerçeğini gizlemez.

Kapitalizmin yıkımlarına karşı harekete geçme, çıkan tüm seslerin birarada olma ve ortak çözümler üretebilme ihtiyacı özünde demokratik bir ihtiyaçtır. Bu çizgiden devam ettiğimizde, DSF'nin kuruluş aşaması ve yapısına bakarak bugün geldiği konumu tahmin etmek güç olmasada, DSF'yi tarihsel süreci içerisinde ele almak hem anlamak hem de tahlil etmek açısından önemlidir. 12 yıl boyunca (2013'te de devam etmektedir) devam etmiş, etmekte olan, bir çok bölgesel ve yerel foruma öncülük etmiş bir girişimin tahlili elbette bir kaç olumsuz eleştiriye hapsedilemez. Buradaki deneyimler, tarihte her zaman olduğu gibi, bugün yaşanan hareketlere bilgi taşıyacaktır. Hareketler açısından Küreselleşme Karşıtı

hareket dalgasının sona ermesini hem tarihsel koşullar - Irak Savaşı ile hareketlerin engelle karşılaşması - hem de hareketlerin özü itibariyle uzun süremeyeceği ile görmek gerekmektedir. Günümüzde yaşanan işgal hareketlerini, hem sistemin geldiği noktadan hem de hareketlerin geldiği noktadan bakıldığında anlamak daha olanaklı olmaktadır. Bu tarihsel birikim, dönemin ihtiyacına göre dönüşen kavramlara ve eylem biçimlerine rağmen hareketlerin yol haritasını takip etmeyi sağlamaktadır.

Toplumsal hareket tartışmalarından yola çıkarak ele alınan, ortaya çıktığı koşullardaki hareketlerin özellikleriyle paralel özelliklere sahip olan DSF, bugün bütünüyle olmasa da etkisi yitirmiştir. Bunu hareketlerin geldiği noktadan okumak gerektiği gibi, ilk olarak DSF'nin kurumlaşmasının yarattığı bir sonuç olarak görmek gerekmektedir. Bu noktada DSF'nin bir 'hareketlerin hareketi' olamayacağının yapısal olarak mümkün olmadığını söylemek yerinde olacaktır. DSF, her ne kadar belli bir kurumun hakimiyetinde gerçekleşmemişse de bazı etkili yapıların içinde yer almasıyla aslında başından itibaren bir çizgi çizmiş ve bu çizgi etrafında gerçekleşmiştir. Bunun yanında dünyanın bir çok yerinde yapılan forumlara katılım konusunda maddi engeller aşılmaya çalışılsa da bu yeterli olmamış ve yerel forumların gündeme daha fazla gelmeye başlamasıyla DSF'nin yoğunluğu azalmaya başlamıştır. Bunların yanında DSF'nin sistem karşıtı olmayan genel tavrı, forumlardaki etkileşimi azaltmış ve çözümlere öncülük etmesi konusunda onu iyice saf dışı bırakmıştır.

Bu çalışmanın yola çıkışı hem hareketler açısından forumların, hem de forumlar açısından hareketlerin değerlendirme imkanlarını yaratma amacını taşımaktaydı. Çalışma, dönem hareketlerini çok çeşitli özelliklerinden dolayı tahlil etmenin güçlükleri, forumların ise süreç içerisinde kazanımları ve olumsuzluklarıyla ele alınma zorunluluğu öne çıkarmakta bu da kesin yargılara ulaşmayı engellemektedir. Tarihsel birikim açısından düşünüldüğünde sosyal forumların uzun süre devam edecek bir ihtiyaca karşılık geleceği ve her forumun kendi özelliklerini yaratarak özgün deneyimler oluşturduğunu ve oluşturacağını söylemek mümkündür.

EKLER

EK1: Küreselleşmeye Karşı Hareketlerin Ortak Platformu Seferberlik Çağrısı Porto Alegre Sosyal Forumu

Dünyanın bir çok bölgesinden sosyal hareketler, burada, Porto Alegre'de bir araya geldi: Sendikalar, sivil toplum örgütleri, çeşitli hareketler ve örgütler, aydınlar ve sanatçılar, hep birlikte değerler serbest piyasa ve para ile ölçüldüğü hakim yapıdan daha değişik, yeni bir toplum inşa etmek için muhteşem bir cephe inşa ediyorlar. Davos dünyamızda ki yoksulluğu ve servetin bir kutupta toplanmasını temsil ediyor. Porto Alegre ise insanların ilgi ve endişelerin merkezi olduğu yeni bir dünyanın mümkün olduğu umudunu temsil ediyor. Bizler, Seattle'dan beri büyüyen hareketin bir parçasıyız. Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu'nun temsil ettiği azınlık ve onun demokratik olmayan uygulamalarına karşı çıkıyoruz. Deneyimlerimizi paylaşmak, dayanışmayı güçlendirmek, küreselleşmenin neoliberal politikalarını toptan reddettiğimizi göstermek için bir araya geldik. Bizler, Kuzey ve Güney'den gelen, kişi hakları, özgürlük, iş ve eğitim için mücadeleye kendini adanmış olan kadın ve erkekler, köylüler, işçiler, işsizler, profesyoneller, öğrenciler, siyahlar ve yerli halklarız. Mali sermayenin hegemonyasına, kültürümüzü tahrip edilmesine, bilginin tekelleştirilmesine, kitle medyası ve haberleşmesine, doğanın tahrip edilmesine, ve hayatın kalitesinin çok uluslu firmalar ve anti-demokratik politikalar tarafından imhasına karşı mücadele ediyoruz. Herkesin katıldığı demokratik deneyimler –Porto Alegre'de olduğu gibi– somut bir alternatifin mümkün olduğunu gösteriyor. İnsani, ekolojik ve sosyal hakların mali sermaye ve yatırımcıların talepleri karşısında üstün olduğunu ilan ederiz. Hareketimizi güçlendirirken, aynı zamanda, global elite karşı direnenek, eşitlik, toplumsal adalet, demokrasi ve ayırım olmaksızın herkese güvenlik için çalışıyoruz. Yöntem ve alternatiflerimiz neo-liberalizmin yıkıcı politikalarından çarpıcı bir şekilde farklı. Küreselleşme ataerkil ve cinsiyet ayrımı yapan bir sistemi güçlendiriyor. Yoksulluğun kadınlar arasında yaygınlaşmasına ve kadınlara karşı her türden şiddetin artmasına yol açıyor. Kadın ve erkek arasındaki eşitlik mücadelemizin ana hedeflerinden biridir. Bu sağlanmaksızın değişik bir dünya mümkün değildir. Neo-liberal küreselleşme ırkçılığı artırıyor, siyah Afrika medeniyetlerinin temellerini yok eden sömürgeciliği ve yüzlerce yıllık gerçek köle soykırımını devam ettiriyor. Bütün hareketleri, kıtanın kendisinde ve dışında, Afrika hakları ile dayanışma içinde olmaya, onların toprak edinme, yurttaşlık, özgürlük, barış ve eşitlik haklarının, tarihsel ve sosyal borçların

ödenmesi yolu ile karşılanmasını savunmaya çağırıyoruz. Köle ticareti ve kölecilik insanlığa karşı işlenen suçlardır. Yerli halkların soykırım ve ulusal yokedilmeye karşı ve kendi hakları, doğal kaynaklar, kültür, otonomi, toprak ve bölge edinmek için verdikleri mücadeleleri özel olarak tanıyor ve destekliyoruz. Neo-liberal küreselleşme çevreyi, sağlığı ve insanların içinde yaşadığı çevreyi tahrip ediyor. Su, hava, toprak ve insanlar meta araçları haline geldiler. Yaşam ve sağlık ekonomik polikalardan sonra gelmemesi gereken temel haklar olarak tanınmalıdır. Güney ülkelerinin dış borçları birkaç kere fazlasıyla ödenmiştir. Yasadışı, haksız ve sahtekarcadır, bağımlılığın bir aracı olarak fonksiyon göstermektedir. Uluslararası soygunu arttırmak amacıyla insanları en temel insan haklarından yoksun bırakıyor. Yaratılan krizin gecikmesiz olarak çözümü için, borçların koşulsuz olarak iptalini ve tarihsel, sosyal, ve ekolojik borçların tazminat olarak ödenmesini talep ediyoruz. Mali piyasalar toplumlar ve uluslardan kaynaklan ve zenginlikleri çekip alıyor ve ulusal ekonomiyi spekülâtorlerin kaptırmasına bağımlı hale getiriyor. Vergi cennetlerinin kapatılmasını ve mali işlemlerin vergiye tabii tutulmasını istiyoruz. Özelleştirme kamu varlıklarını ve doğal kaynakları özel sektöre devir etmek kullanılan bir mekânizmadır. Doğal kaynakların ve kamu sektörünün özelleştirilmesinin bütün biçimlerine karşı çıkıyoruz. Onurlu bir yaşamın sağlanması için kaynakları ve kamu servislerini kullanabilmenin korunmasını istiyoruz. Çokuluslu firmalar küresel üretimi, ILO tarafından tanımlanan işçilerin temel haklarını tanımayı red edip, kitlesel işsizlik, düşük ücretler ve vasıfsız iş gücü ile organize ediyor. Sendika kurma ve toplu sözleşme hakkının gerçekten tanınmasını ve küreselleşmenin stratejisi ile başa çıkmak için işçilere yeni haklar verilmesini talep ediyoruz. Meta ve paralar serbestçe sınırları geçebilirken, insanların hareketleri üzerine getirilen kısıtlamalar baskı ve sömürüyü artırıyor. Bu türden kısıtlamaların kaldırılmasını talep ediyoruz. Herkese iş, herkese yiyecek, adil ticari koşulları ve yerel refahı garanti eden bir ticaret sistemi talep ediyoruz. Serbest ticaret serbest olmaktan başka her anlama geliyor. Global ticaret kuralları varlık ve iktidarın hızlandırılmış bir şekilde çokuluslu firmalar tarafından ele geçirilmesini ve küçük çiftçi, işçiler ve yerel işletmelerin daha fazla yoksullaşması ve marjinalleşmesini sağlıyor. Hükümetlerin uluslararası insan hakları araçları ve çokuluslu çevre anlaşmalarından dolayı varolan yükümlülüklerine saygı göstermesini talep ediyoruz. Heryerdeki insanları, Latin Amerika'nın yeniden sömürgeleştirilmesi ve temel sosyal, ekonomik, kültürel ve çevre, insan haklarının yokedilmesi için bir girişim olan Amerika kıtalarının bir serbest ticaret bölgesi haline getirilmesine karşı verilen seferberliği desteklemeye çağırıyoruz. IMF, Dünya Bankası,

bölgesel bankalar, WTO, NATO ve diğer askeri ittifaklar neo-liberal küreselleşmenin çokuluslu bazı ajanlarıdır. Bu örgütlerin, ulusal politikaların tayin edilmesine karışmalarına bir son verilmesini talep ediyoruz. Bu kuruluşlar halkın gözlerinde hiç bir meşruluğa sahip değildir ve biz, onların tedbirlerine karşı mücadele etmeye devam edeceğiz. Neoliberal küreselleşme toprak sahipliğinin yoğunlaşmasına ve çevreyi ve sosyal yapıyı tahrip eden imtiyazlı tarım işletmeciliğine yol açtı. İnsanları topraklarından ayıran ve yaşam kaynaklarını tahrip eden barajlar gibi altyapı yatırımları bu ihracata yönelik büyümenin temellerini oluşturmaktadır. Demokratik bir tarım reformu için çağrıda bulunuyoruz. Toprak, su ve tohum köylülerin ellerinde olmalıdır. Kendine yeterli tarım metodlarından yanayız. Tohumlar ve genetik stoklar bütün insanlığa aittir. Genler arası transfer işlemlerinin ve yaşamın patent altına alınmasının kaldırılmasını talep ediyoruz. Militarizm ve tekelci küreselleşme birbirini destekleyerek demokrasi ve barışı zayıflatıyor. Savaşın anlaşmazlıkları çözmek için bir yöntem olarak kullanılmasını tümüyle red ediyoruz ve silahlanma yarışı ve silah ticaretine karşıyız. Sosyal protesto eylemlerinin kriminalize edilmesi ve bastırılmasına bir son verilmesini istiyoruz. Saldırganlığın bir aracı olarak kullanılan ambargo ve bazı devletler tarafından alman zorlaştırıcı uygulamalara bir son verilmesini talep ediyor ve bu uygulamalar sonucu acı çekenlere dayanışmamızı iletiyoruz.. ABD'nin Plan Polombiya yolu ile Latin Amerika'da askeri müdahalede bulunmasını red ediyoruz. Bu ilkesel konularda ittifakların güçlendirilmesini ve ortak eylemlerin hayata geçirilmesini istiyoruz. Yeni Forum'a kadar bunları organize etmeye devam edeceğiz. Değişik bir dünya, yoksulluk, açlık, ayrımcılık ve şiddet olmayan, ve yaşam kalitesi, eşitlik, saygı ve barış olan bir dünya için mücadelede şimdi daha iyi bir konumda olduğumuzu görüyoruz. Neoliberalizme karşı muhalefeti seferber etme amacı güden bütün mücadeleleri desteklemeyi taahhüt ediyoruz. Dünya Sosyal Forumuna katılımımız, her birimizin mücadele anlayışının zenginleşmesine yol açtı ve bizler güçlendik. Bütün dünya halklarını daha iyi bir gelecek için verilen bu mücadeleye katılmaya çağırıyoruz.

BAŞKA BİR DÜNYA MÜMKÜN

EK 2: Dünya Sosyal Forumu İlkeleri

1. DSF, neoliberalizme, dünyaya sermaye tarafından hükmedilmesine, emperyalizmin her çeşidine karşı olan ve hem insanlar arasında, hem de insanlar ile yerküre arasında yapıcı ilişkilerin olduğu küresel bir toplum inşa etmeyi amaçlayan grupların ve sivil

toplum hareketlerinin, eleştirel düşünce, demokratik fikir alışverişi, öneriler oluşturulması, deneyimlerin özgürce paylaşılması ve ortak etkili faaliyetler kurgulanması amacıyla bağlantılar kurulması için açık bir buluşma yeridir.

2. Porto Alegre'deki DSF zaman ve mekânda yerleşen bir oluşumdur. Bundan sonra ise Porto Alegre'de ortaya atılan 'başka bir dünya mümkün' söyleminin kesinliğiyle, DSF destekleyici etkinliklere indirgenemez bir kalıcı alternatif arayışı ve inşası sürecine dönüşmeye başlamıştır.

3. DSF bir dünya sürecidir. Bu sürecin bir parçası olarak düzenlenen tüm toplantılar uluslararası bir boyuta sahiptir.

4. DSF'de önerilen alternatifler, büyük uluslararası şirketler ve onlara hizmet eden uluslararası kurumlar tarafından, ulus devletlerin de onayıyla yönetilen küreselleşme sürecine bir karşı duruş içindedir. Bu alternatifler dayanışma içinde farklı bir küreselleşme biçiminin dünya tarihinde yeni bir safha olarak yaygınlaşmasını sağlamak için tasarlanmıştır. dayanışmanın küreselleşmesi, evrensel insan haklarına, tüm vatandaşlara (kadın ve erkek) ve tüm uluslara, çevreye saygı gösteren ve toplumsal adalet, eşitlik ve halkların bağımsızlığı için hizmet eden uluslararası demokratik sistem ve kurumlar üzerine inşaa edilecek.

5. DSF, sadece dünyadaki bütün ülkelerden örgütleri ve sivil toplum hareketlerini bir araya getirir ve ilişki kurmalarını sağlar ama kesinlikle dünya sivil toplumunu temsil eden bir kurum/yapı olma niyetinde değildir.

6. DSF toplantıları, bir kurum olarak DSF adına müzakere etmez. / DSF'nin toplantıları DSF'nin kurumsal varlığı adına karar vermez. Bu nedenle, herhangi bir sosyal forum oluşumu adına hiç kimse bütün katılımcıları temsil etme iddiası taşıyan pozisyonlar ifade etme yetkisine sahip değildir. Forumun katılımcıları, foruma katılanların tümünü ya da çoğunluğunu bağlayan, forumun kurumsal olarak temel pozisyonlarını belirleyebilecek eylem önerileri veya beyannameler hakkında, oy birliğiyle bile olsa, kurum adına karar alamaz. DSF, toplantılardaki katılımcıların itiraz edebileceği türden bir güç odağı temsil etmez. DSF, katılan örgüt ve hareketlerin eylemlilikleri ve birbiriyle ilişkilerini sağlayacak tek olanağı teşkil etmeyi amaçlamaz.

7. Buna rağmen, forumun toplantılarına katılan örgütlerin ya da örgüt gruplarının, bu toplantılar sırasında tekil olarak ya da diğer katılımcılarla birlikte verdikleri kararlar üzerine hareket edebilme hakları garanti edilmelidir. DSF, hiçbir yönlendirme, hiyerarşileştirme,

sansür ya da sınırlama getirmeksizin, elindeki bütün imkanları kullanarak, bu kararların, kararları veren örgüt veya örgüt gruplarının insiyatifi olarak, geniş dağıtımını sağlar.

8. DSF çoğulculuk ve çeşitliliğe önem veren,devletçilik,merkeziyetçilik ve particilikten uzak bir ortamdır; başka bir dnya inşa etmek amacıyla, yerel ve küresel düzeyde somut eylemlilikler içinde bulunan örgütlerin ve hareketlerin merkeziyetçi olmayan bir biçimde birbirleriyle ilişkiye geçmesini sağlar.

9. Katılımcılar bu tüzüğün maddelerini kabul ettikleri sürece, DSF, çoğulculğa, katılımcıların girişim biçimleri ve eylemliliklerinde çeşitliliğe, cinsiyet, etnik kimlik,kültür,kuşak ve fiziksel kapasite çeşitliliğine açık bir forum olacak. Siyasi parti temsiliyetleri veya askeri örgütler foruma katılamaz. Bu tüzüğü kabul eden devlet liderleri veya parlamento üyeleri kişisel olarak katılmak üzere doruma davet edilebilir.

10. DSF, ekonomi tarih ve gelişmeye dair totaliter ve indirgeyici yaklaşımlara ve devlet tarafından toplumsal kontrol altına adına şiddet kullanılmasına karşıdır. DSF, insan hakları; doğrudan demokrasi; barış ilişkileri; insanlar, etnik kimlikler, halklar ve cinsiyetler arası eşitlik ve dayanışmaya saygıyı ön planda tutar; her çeşit üstünlük veya hakimiyet ilişkisini ya da bir insanın başka bir insanı tahakkümü altına amasını kınar.

11. Bir tartışma platformu olarak DSF, sermayenin hakimiyet araçları ve mekânizmaları, bu hakimiyete direniş yolları, kapitalist küreselleşme sürecinin ırkçı, cinsiyetçi ve çevre düşmanı boyutlarıyla küresel düzeyde yarattığı sosyal eşitsizlik sorunlarına getirilebilecek alternatif önerileri üzerine derin düşünceyi teşvik eden bir fikir hareketidir.

12. Deneyim alışverişinin alt yapısı olarak DSF, katılımcı örgüt ve hareketler arasında karşılıklı saygı ve birbirini tanıma ilişkilerini teşvik eder. DSF toplumun ekonomik ve siyasi faaliyetinin, şimdi ve sonraki kuşaklar için, insanların ihtiyaçları ve doğaya saygı üzerine temellendirilmesine büyük önem verir.

13. Bir karşılıklı ilişki kurma biçimi olarak DSF, dünyanın geçirmekte olduğu insanlık dışı sürece ve devlet şiddetine karşı şiddet içermeyen toplumsal direnişi arttırma kapasitesi olan örgütler ve hareketler arasında yeni ulusal ve uluslararası bağlar kurmayı ve böylece bu örgütler ve hareketler tarafından gerçekleştirilen insanca çabalara destek vermeyi amaçlar.

14. DSF, katılımcı örgüt ve hareketlerin eylemliliklerini yerelden ulusal düzeye taşımalarını, küresel bağlamda aktif katılımı amaçlamalarını ve dayanışma içinde yeni bir

dünya yaratmak adına denemekte oldukları değişim sağlayıcı pratiklerini küresel gündeme oturtmalarını teşvik eden bir süreçtir.

Kaynaklar: Şensever 2003: 34; Kozmopolit, Almanca-Türkçe Siyaset, Sanat ve Kültür Dergisi Aralık 2003: ‘Dünya Sosyal Forumu ilkeleri, [http://www.kozmopolit.com/Druck/Dez03/DSFilkeleri](http://www.kozmopolit.com/Druck/Dez03/DSFilkeleri.html). html erişim: 20.11.2012; A Political Programme For The World Social Forum?- Democracy, Substance And Debate In The Bamako Appeal And The Global Justice Movements, A Reader, der. J. Sen ve Madhuresh Kumar ile Patrick Bond ve Peter Waterman, Hindistan ve Güney Afrika Ocak 2007, s. 93-96.

KAYNAKÇA

Aguiton, C. (2005) *Bu Dünya Bizim, Başka bir Küreselleşmenin Aktörleri*. Konuş, U. ve B. Onar (çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Alp, E. (2007). *Küresel Kapitalizme Karşı İki Makro Politik Eleştirel Yaklaşım: Michael Hardt, Antonio Negri ve Slavoj Zizek*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.

Arrighi, G., T.K. Hopkins, I. Wallerstein (2004). *Sistem Karşısı Hareketler*. Kanat, C., B. Somay, S. Sökmen (çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (1989).

Aydınoğlu, E. (1991). *Brezilya İşçi Partisi Deneyimi*. İstanbul: Belge Yayınları.

Aydınoğlu, E. (2003). Aşağıdan İnsanlar Harekete Geçince, Kaç Marx Çıkar Bu Dünyadan! *Dünyanın Bütün Sokakları Isyanda* içinde. Akınhay, O. ve Ö. Özen (derl). İstanbul: everest yayınları. 225-245.

Barria, S.ve O.J. Nelson (2008). *Main Debates Around The Wsf 2004 In Mumbai*. New Delhi: Critical Engagement CACIM'S Publications Programme. 4

Beck, J ve K. Danaher (2004). DTÖ'ye karşı çıkmak için ilk on neden. *Hadi Bunu Küreselleştirin, Dünya Ticaret Örgütü ve Şirket Egemenliğine Karşı Mücadele* içinde. Danaher, K. ve R. Burbach (hazl.) İstanbul: Metis Yayınları. 103-106,

Brecher, J., T. Castello ve B. Simith (2002). *Aşağıdan Küreselleşme Dayanışmanın Gücü*, Kurt, B (çev.). İstanbul:Aram Yayınları.

Castells, M. (2008). Kimliğin Gücü, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür. Kılıç, E. (çev.) . İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. (2004).

Çayır, K. (1999). Toplumsal Sahnenin Yeni Aktörleri: Yeni Sosyal Hareketler. K. Çayır (Hızl.). *Yeni Sosyal Hareketler* içinde. İstanbul: Kaknüs Yayınları. 13-33.

Çayır, K. (hızl.). (1999). *Yeni Sosyal Hareketler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Çetinkaya, Y. D. (2008). 'Tarih ve Kuram Arasında Toplumsal Hareketler', *Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim* içinde. Y. D. Çetinkaya (drl.). İstanbul: İletişim Yayınları. 15-61.

Çoban, B. (hızl.). (2009). *Küreselleşme, Direniş, Ütopya Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Cohen, J. (1999). Strateji Ya Da Kimlik: Yeni Teorik Paradigmalar Ve Sosyal Hareketler. K. Çayır (Hızl.). *Yeni Sosyal Hareketler* içinde. İstanbul: Kaknüs Yayınları. 109-129. (1985)

Coşkun, M. K. (2007). *Demokrasi Teorileri ve Toplumsal Hareketler*. Ankara: Dipnot Yayınları

Coşkun, M.K. (2006). Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye'de Eski Ve Yeni Toplumsal Hareketler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 61-1, 67-102.

Danaher, K. (2005). *IMF ve Dünya Bankası'na Karşı 10 Neden*. Doğan, B. (çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (2001)

Davis, G. F., D. McAdam, W. Richard, S. Mayer, N. Zald (ed.) (2005). *Social Movements And Organization Theory*. New York: Cambridge University Press.

Ecevit M. C. ve F. Güneş (Ed.). (2011). *Toplumsal Tabakalaşma Ve Eşitsizlik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Eder, K. (1985). The 'New Social Movements':Moral Crusades, Political Pressure Groups, Or Social Movements?. *Social Research*, 52:4, 869- 890.

Elwood, W. (2003). *Küreselleşmeyi Anlama Klavuzu*. Genç, B.D. (çev.). İstanbul: Metis Yayınları.(2001).

Foran, J.(2008). Devrim ve Küreselleşme: Chiapas'tan Seattle ve Ötesine. *Toplumsal Hareketler Tarih, Teori ve Deneyim* içinde. Y. D. Çetinkaya (drl.). Doğduaslan, Gç (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları. 85-111.

Fuentes, M. ve A. G. Frank. (1990). Toplumsal Hareketler Üzerine On Tez. *Birikim Dergisi*. 16, 29-41

Giddens, A. (2004). *Modernliğin Sonuçları*. E. Kuşdil (çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları (1992)

Hardt, M. ve A. Negri (2001). İmparatorluk. Yılmaz, A. (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2000).

Hardt, M. ve A. Negri (2004). Çokluk, İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi. Yıldırım, B. (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Haupt, G. (2012). *Tarihçi ve Toplumsal Hareket*. Sennan, B. (çev.).İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Jasper, J. M. (2002). Ahlaki Protesto Sanatı, Toplumsal Hareketlerde Kültür, Biyografi Ve Yaratıcılık. Öner, S. (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Johnston, H., E. Larana ve J. R. Gusfield (1999). Kimlikler, Şikayetler ve Yeni Sosyal Hareketler. K. Çayır (Hzl.). *Yeni Sosyal Hareketler* içinde. İstanbul: Kaknüs Yayınları. 131-161. (1994).

Kalouche, F. ve E. Mielants, (2008). Dünya Sisteminin ve Sistem Karşıtı Hareketlerin Dönüşümü: 1968-2005. *Toplumsal Hareketler Dipten Gelen Dalgalar* içinde. 219-282.

Kartal, B. ve B. Kümbetoğlu (Ed.), (2011).Yeni Toplumsal Hareketler. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını

Laclau, E. (1989). Sınıf Savaşı ve Sonrası. *Birikim Dergisi*. 5, 24-27.

Le Bon, G. (1997). *Kitleler Psikolojisi*. İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Lelandais, G. E. (2009). Sosyal Hareket Teorileri ve Küreselleşme. B. Çoban (hızl) . *Küreselleşme, Direniş, Ütopya Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet* içinde. İstanbul: Kalkedon Yayınları. 63-90.

M. Olson, (2002). *The Logic Of Collective Action: Public Goods And Theory Groups*, London: Harvard University Press. (1965).

Mamay, S. (t.y.). Sosyal Hareket Teorileri ve Bu Teorilerin Sovyet Toplumundaki Bugünkü Gelişimi. Demir, İ. (çev.). *Sosyoloji Notları Dergisi*. 1, 51-60 (2007/Nisan).

Martin, W. G. (kord.). (2008). *Toplumsal Hareketler (1750-2005): Dipten Gelen Dalgalar*. Keskin, D. (çev.). İstanbul: Versus Kitap.

McAdam, D., S. Tarrow, C. Tilly (2004). *Dynamics Of Contention*. Cambridge: Cambridge University Press.

Melucci, A. (1999). Çağdaş Hareketlerin Sembolik Meydan Okuması. K. Çayır (Hızl.). *Yeni Sosyal Hareketler* içinde. İstanbul: Kaknüs Yayınları. 81-107. (1985)

Minibaş, T. (1998) Küreselleşen Sermayenin Anayasası: MAI. *İktisat Dergisi*. İstanbul: İFMC Yayını. 381, 28-30.

Navarro, L. H. (2004). Küreselleştirilenlerin İsyanı. *Hadi Bunu Küreselleştirin* içinde. Danaher,K. ve R. Burbach (der.). Dalkıran, Ö. (çev.). İstanbul: Metis Yayınları. 47-49

Negri, A. (2006). *İmparatorluktaki Hareketler, Geçişler ve Görünümler*. Atakay, K. (çev.). İstanbul: Otonom Yayıncılık.

Offe, C. (1999). Yeni Sosyal Hareketler: Kurumsal Politikanın Sınırlarının Zorlanması. K. Çayır (Hızl.). *Yeni Sosyal Hareketler* içinde. İstanbul: Kaknüs Yayınları. 53-79. (1985).

Önder, İ. (1998). Uluslarüstü Sermaye Anayasası: MAI. *İktisat Dergisi*. İstanbul: İFMC Yayını. 381, 33-34.

Önder, T. (2003). *Ekoloji, Toplum, Siyaset*. Ankara: Odak Yayınevi.

Özel, M.A. (2007). Yeni Sosyal Hareketler Paradigması Açısından Türkiye'deki İslami Hareketlerin Sosyolojik Analizi. *Sosyoloji Notları Dergisi*. 1, 61-72.

Pakulski, J. (2007), 'Toplumsal Hareketler ve Sınıf: Marksist Paradigmanın Çöküşü', M. K. Coşkun (çev.), *Fark/Kimlik Sınıf* içinde, H. Erbaş (drl.), Ankara: Eos Yayınevi, 31-71. (1995).

Petras, J. ve H. Veltmeyer (2007). *Latin Amerika'da Devlet İktidarı ve Toplumsal Hareketler*. Demirhan, A.E. (çev.). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Ritzer, G. (2011). *Küresel Dünya*. Pekdemir, M. (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (2010)

Savran, G. (1992). Marksizm ve 'Yeni Toplumsal Hareketler' Tartışması. *Sınıf Bilinci Dergisi*. 11, 6-27.

Savran, S. (2002). 'Alternatif Küreselleşme' mi, Proleter Enternasyonalizm mi?: İmparatorluk'a Reddiye. *Praksis Dergi*. 7, 225-266.

Şenalp, M. G. (2012). *Ulusötesi Kapitalist Sınıf Oluşumu, Türkiye ve Koç Holding Örneği*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.

Şentürk, Ü. (2006). Küresel Yeni Sosyal Hareketler ve Sistem Karşıtlığı. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sivas. 30:1, 31-46.

Serdaroğlu, S.(2005). Küreselleşme, Ticaret ve Uluslararası Düzenlemeler. Küreselleşme ve Alternatif Küreselleşme içinde. Karadeli, C. (der.). Ankara: Phoenix Yayınları.

Smelser, N. J. (1965), *Theory Of Collective Behavior*, New York: The Free Press.

Tarrow, S. (1998). *Power in Movement*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tören, T. (2007). *Yeniden Yapılanan Dünya Ekonomisinde Marshall Planı ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.

Touraine, A. (1994). *Modernliğin Eleştirisi*. Tufan, H. (çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (1992).

Touraine, A. (1999). Toplumdan Toplumsal Harekete. K. Çayır (Hızl.). *Yeni Sosyal Hareketler* içinde. İstanbul: Kaknüs Yayınları. 35-51. (1988)

Türkdoğan, O. (1997). *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.

Urry, J. (1995). Örgütlü Kapitalizmin Sonu. *Yeni Zamanlar: 1990'larda Politikanın Değişen Çehresi* içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları. 95-104. (1990).

Yıldırım, Y. (2011). Sosyal Forum Süreci ve Avrupa Sosyal Forumu: Kurumsallaşma Tehlikesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 66:3, 395-421.

Aldemir, N. C. (2010), *Küreselleşme Karşıtı Sosyal Hareketler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Otonom 3 Aylık Dergi, 2005, Sayı 11, İstanbul.

Online Kaynaklar

'Dünya Sosyal Forumu 2009, Belém do Para, Brezilya

(<http://www.solplatform.info/toplumsal-cinsiyet/4382-dunya-sosyal-forumu-2009-kadin-meclisi-sonuc-bildirgesi.html> 25.12.2012)

Amerika Serbest Ticaret Bölgesi
http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1629:amerika-serbest-ticaret-boelgesi&catid=172:analizler-latinamerika erişim 31.10.2012)

ATTAC Overview, <http://www.ATTAC.org/node/3727> , erişim 21.11.2012

Tansever A. sodap.org 5 Şubat 2009, <http://gercegingunlugu.blogspot.com/2009/02/dunya-sosyal-forumu-kararlk-ve-bir.html> 25.12.2012

En Pahalı G8 Zirvesi, 22 Temmuz 2000, *Hürriyet*,
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/printnews.aspx?DocID=-169897> erişim 02.11.2012,

G-20
<http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B02086EAFBA1CE56A517A43011>

G8lere Karşı İnsan Zinciri, 21 Temmuz 2000, NTV,
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/18706.asp> erişim 02.11.2012

Harvey N. (11 Ekim 2005), Özerk Kalarak Katılım: Zapatistalar ve Farklılık,
http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=3559 erişim 06.10.2012

Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) <http://www.antimai.org/gats/gatsgenel.htm> erişim 05.10.2012

Kadın Meclisi Sonuç Bildirgesi', 1 şubat 2009, <http://www.solplatform.info/toplumsal-cinsiyet/4382-dunya-sosyal-forumu-2009-kadin-meclisi-sonuc-bildirgesi.html> erişim 25.12.2012

Çakır M., http://www.kozmopolit.com/2007/kolumne/mcakir/politika_28012006.html

MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, (2003), Dünya Sosyal Forumunun Ekonomisi ve Politikası, Çev. Pınar Erol, <http://www.antimai.org/bn/dsfelestri.htm> erişim 02.10.2012

Özyaraşır D., tarih yok, <http://www.denizozyakisir.com/akademi.htm>

Sayılarla ve Tarihlerle Dünya Sosyal Forumu, 13.01.2004, Bianet, <http://eski.bianet.org/2004/01/13/28555.htm> erişim 13.07.2013

Selanik Direnişi 2003 http://arsiv.ydicagri.net/Sayilar/069/69ilps_selanik.html erişim 04.12.2012

Şensever L. (2003), Dünya Sosyal Forumu İlkeleri, Kozmopolit, Almanca-Türkçe Siyaset,Sanat Ve Kültür Dergisi <http://www.kozmopolit.com/Druck/Dez03/dsfilkeleri.html> erişim 20.11.2012

Şensever L., 2004, Dünya Sosyal Forumu Nedir Ne Değildir? <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=6&ArsivAnaID=17513>

Uluslararası Tahkim Nedir? Ne Değildir? <http://www.antimai.org/kitap/tahkim.htm> erişim 06.10.2012

Yılmaz S. (1999), Yaşamımıza Verilmek İstenen Son Biçim: MAI, <http://www.antimai.org/mkl/sy99mai.htm>

Wallerstein I., Dünya Sosyal Forum'unun Yükselen Gücü' 01.02.2004 <http://www2.binghamton.edu/fbc/archive/130-tr.htm>

www.fsm2011.org/en/figures

www.weforum.org

<http://tr.wikipedia.org/wiki/G-8> erişim 26.10.2012

<http://tr.wikipedia.org/wiki/G20>

<http://tr.wikipedia.org/wiki/OECD> erişim 06.10.2012

<http://www.kesk.org.tr/node/512>